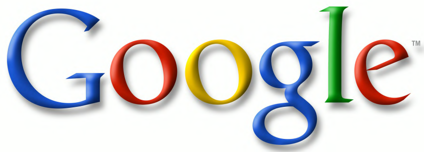
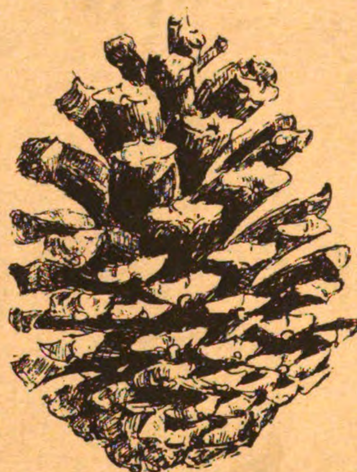
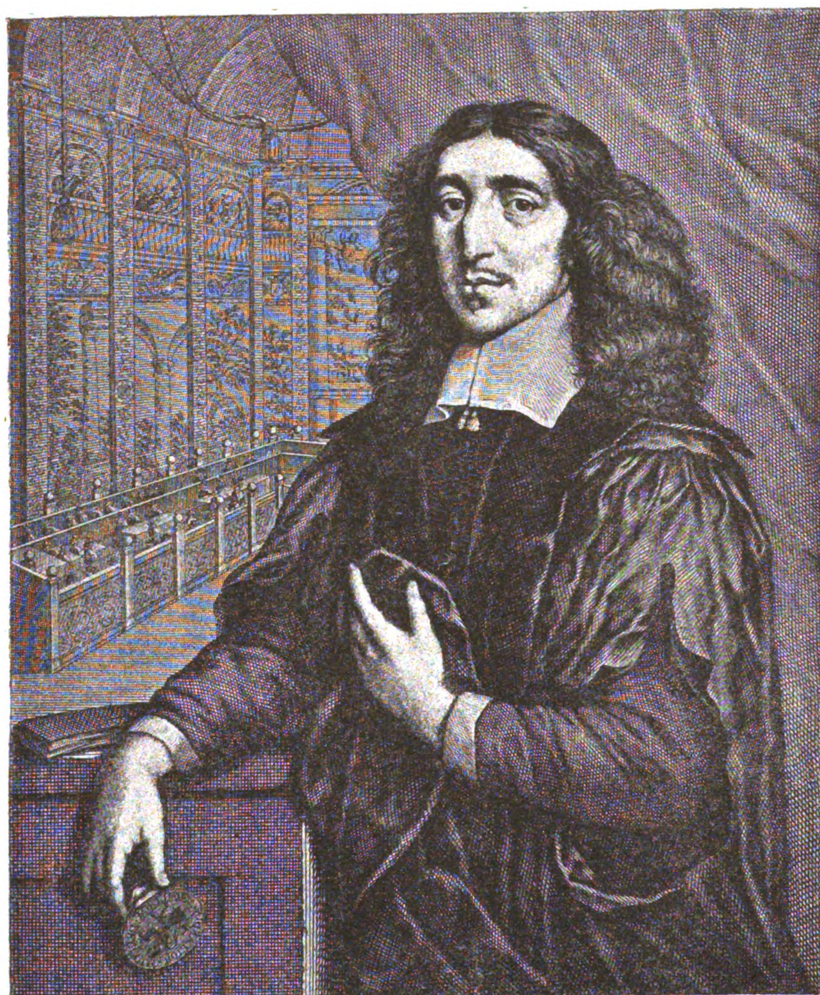

· EX-LIBRIS ·
P. A. PIJNAPPEL

JOHAN DE WITT *Raed-Pensionaris en Groot Zegel Bewaerder van Hollandt ende West Vrieslandt.*

Ætatis Suæ XLV.

Jak. Houbraken Sculpsit. *C. Netscher Effigiem pinxit A° 1670* *N. Schuurleer Excudit.*

Johan de Witt

BOUWSTOFFEN

VOOR DE

GESCHIEDENIS

VAN DE

LEVENSVERZEKERINGEN EN LIJFRENTEN

IN NEDERLAND.

BIJEENGEBRACHT EN BEWERKT

DOOR

de Directie van de

Algemeene Maatschappij van Levensverzekering en Lijfrente,

GEVESTIGD

TE AMSTERDAM, DAMRAK 74.

1897.

VOORWOORD.

Het werk dat wij hiermede bij het Nederlandsch publiek inleiden, hebben wij „Bouwstoffen" *genoemd, omdat het inderdaad eenig materiaal bevat voor hem, dien het gegeven zal zijn eene „Geschiedenis van de Levensverzekeringen en Lijfrenten in Nederland" te schrijven. Wel is eenig materiaal reeds vrij wel afgewerkt, zoodat het bij den opbouw dezer Geschiedenis zonder verdere bewerking aanstonds zou kunnen worden ingevoegd, maar er ontbreekt te veel aan om op eenige volledigheid aanspraak te kunnen maken. Dit volgt ook reeds uit de wijze, waarop het werk ontstaan is.*

Kort nadat onze Maatschappij in 1880 was opgericht, ontvingen wij van een Duitschen vakgenoot het verzoek hem een Hollandsch boek te willen toezenden, waarin hij het een en ander vinden kon, omtrent hetgeen door onze voorvaderen op het gebied van de Levensverzekering gedaan was. Hij vond in alle handboeken, die meestal een hoofdstuk over de Geschiedenis bevatten, eenige namen van Hollanders vermeld, maar niet medegedeeld wat zij eigentlijk verricht hadden. Niet zonder eenig schaamtegevoel moesten wij hem mededeelen, dat ons een werk als bedoeld werd, niet bekend was, en het was dit gevoel, dat ons aanleiding gaf in onzen vrijen tijd te gaan zoeken dáár waar wij dachten iets belangrijks te zullen vinden.

Wij zenden sedert de oprichting onzer Maatschappij elke week aan onze Agenten een klein „Blaadje" toe, waarin wij alles

mededeelen, wat wij meenen dat voor hen van nut kan zijn of waarin zij belang zouden kunnen stellen. In dit orgaan...tje nu namen wij successievelijk de historische bizonderheden op die wij vonden, èn opdat de Agenten ook daarvan kennis zouden nemen, èn opdat het gevondene ook voor de toekomst bewaard zou blijven.

In de laatste 15 jaren mag het vak der Levensverzekering in Nederland zich in een grooten bloei verheugen, hetgeen aanleiding heeft gegeven tot meer belangstelling in al wat over het vak geschreven wordt. Die belangstelling in hetgeen hier op dit gebied voorvalt en voorgevallen is, openbaart zich niet alleen in ons land, maar ook daarbuiten; terwijl twintig jaren geleden ons land niet werd medegerekend, als er van Levensverzekering sprake was, neemt het nu onder de andere Europeesche landen eene eervolle plaats in.

Men is ook het oog gaan vestigen op onze geschiedenis, toen men ontwaarde, dat eigentlijk in ons land de bakermat van het Levensverzekeringswezen moet gezocht worden. De President van het „Institute of Actuaries" te Londen, de heer T. E. YOUNG, *de „Actuarial Society of America",* Prof. G. E. ENESTRÖM *te Stockholm,* GEORGES HAMON *te Parijs, om van anderen niet te spreken, hebben zich met de geschiedenis van ons vak hier te lande bezig gehouden en zetten hunne studiën ijverig voort. Hieraan moeten wij het toeschrijven, dat wij van vele zijden, zoowel uit ons land als uit het buitenland, het verzoek ontvingen om toezending van onze historische „Blaadjes". Het spreekt echter van zelf, dat op die wijze onze voorraad, die uit den aard der zaak nogal beperkt was, spoedig was uitgeput. Dit gaf ons aanleiding een herdruk van die „Blaadjes" te laten maken, en wel in een vorm die het oog bekoort en tot lezen uitnoodigt. Wij hopen dat wij daarin geslaagd zijn.*

De verzoeking was groot om het tot hiertoe gevondene tot één geheel om te werken. Wij hebben daaraan echter weerstand geboden, omdat wij, nu wij met betrekkelijk weinig moeite zooveel belangrijks vonden, van oordeel zijn, dat er in onze Nederlandsche Archieven en Bibliotheken nog groote schatten verborgen liggen,

en dus de kans niet gering is, dat een geheel, bewerkt met het thans bekende materiaal, een onjuist beeld van de werkelijkheid zou geven. Wij hebben ons daarentegen beijverd om duidelijk te doen uitkomen, dat het werk stuksgewijze ontstaan is en daarom elk „Blaadje" onveranderd en voorzien van zijn eigen Nummer en van den datum waarop het gedrukt werd, in de verzameling opgenomen. Wij hebben ons alleen veroorloofd de Nrs., die hetzelfde onderwerp behandelen, bijeen te voegen, en overigens, wat de volgorde betreft, meer gelet op het tijdvak van de geschieden is dat behandeld werd, dan op den tijd waarin ieder „Blaadje" geschreven is. Men vindt daarom ook niets anders en niets meer vermeld dan in onze „Blaadjes" is medegedeeld, en zal nu en dan nog wel eens eene herhaling aantreffen. Men houde bij de lectuur steeds in het oog, dat de „Blaadjes" niet geschreven zijn met het doel om er later een boekwerk van te maken, zooals dat wat thans het licht ziet.

Eene verdeeling in twee Deelen lag voor de hand. In het eerste behandelen wij het leven en de werken van hen, die zich in ons vak verdienstelijk gemaakt hebben, in historische volgorde, in het tweede houden wij ons bezig met hetgeen ons is bekend geworden omtrent de Lijfrenten, die hier in overoude tijden gesloten werden, en met eenige Fondsen, of Beurzen, of Societeiten, die hier, vooral in de vorige eeuw, zoo welig bloeiden.

Het tweede deel hebben wij geopend met een Lijfrenten-brief uit den tijd van JOHAN DE WITT *en door dezen zelven onderteekend, omdat zoowel de oudere als de jongere documenten zich daarbij 't best aansluiten.*

De brieven van en aan CHR. HUYGENS *en* HUDDE *zijn het eerst in onze „Blaadjes" gepubliceerd, waarbij wij den Franschen tekst in het Hollandsch vertaalden. De drie Memoriën van* KERSSEBOOM *en de meeste oude Lijfrenten-brieven waren nimmer in druk verschenen.*

Men heeft de opmerking gemaakt, dat het wenschelijk zou geweest zijn als wij deze historische bizonderheden in een andere taal en in een meer bekend orgaan hadden gepubliceerd. Daaraan

zijn eigenaardige bezwaren verbonden, maar het is toch ons voornemen het werk in een der moderne talen over te brengen. Een vrij groot gedeelte is reeds op aanvrage in 't Engelsch vertaald.

Ten slotte rest ons een woord van dank aan allen die ons bij het zoeken naar de hier medegedeelde historische bizonderheden behulpzaam waren en aan de drukkers van het werk, die voor een zeer nette uitvoering hebben zorg gedragen.

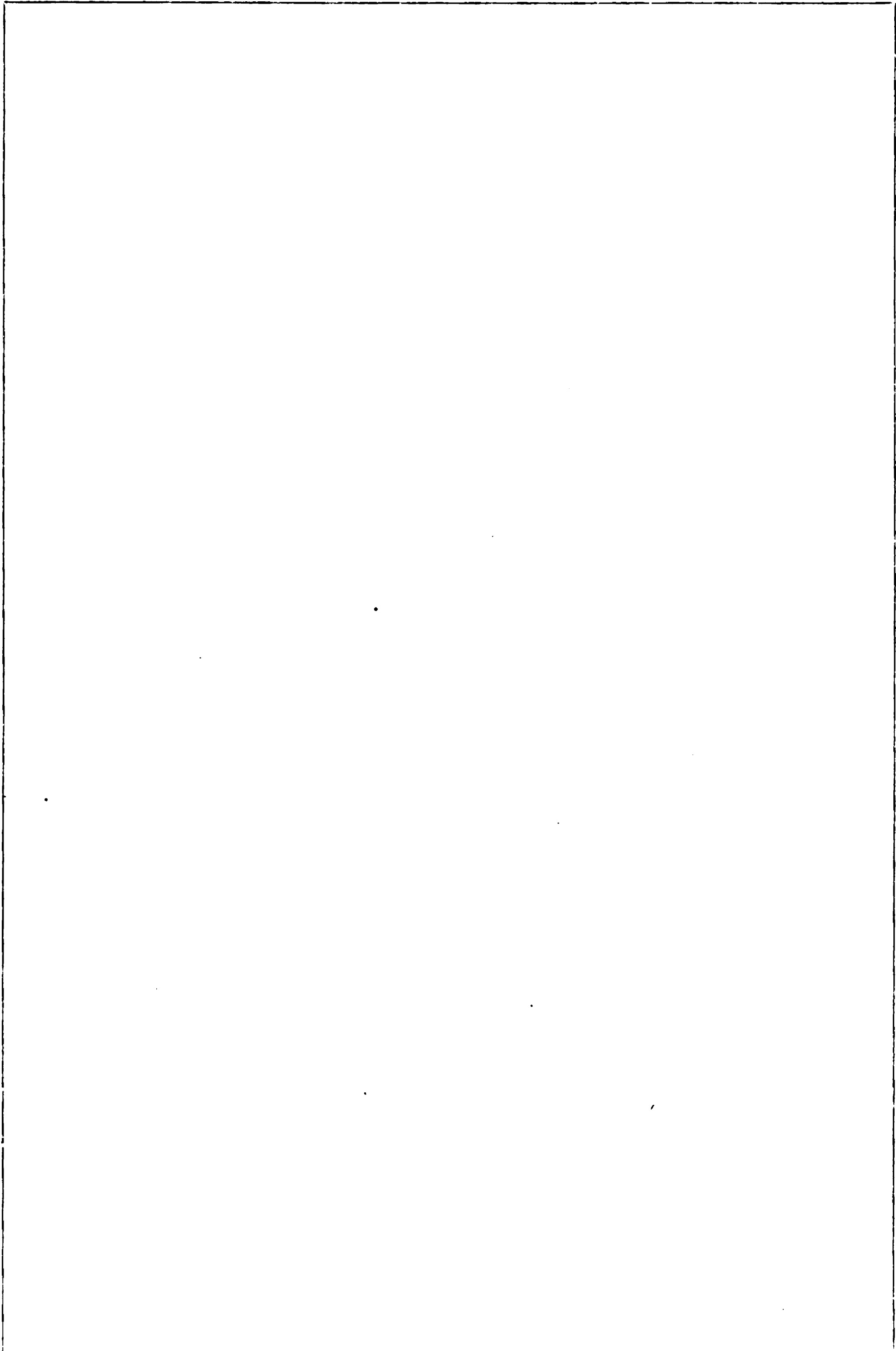
AMSTERDAM, *November 1896.*

*DE DIRECTIE VAN DE
ALGEMEENE MAATSCHAPPIJ VAN LEVENSVERZEKERING
EN LIJFRENTE.*

EERSTE AFDEELING.

VOORGANGERS EN LEIDSLIEDEN.

No. 246. *1 Januari 1887.*

Voorgangers en Leidslieden.

I. JOHAN DE WITT.

Ieder, die ook maar oppervlakkig bekend is met de geschiedenis van ons Vaderland, kent in korte trekken het leven van den beroemden Raadpensionaris van Holland en West-Friesland, wiens afbeelding wij onzen lezers hierbij aanbieden. Van zijne jeugd is weinig bekend. Hij werd waarschijnlijk in 1625 te Dordrecht geboren; zoowel geboortejaar als geboortedatum zijn echter eenigszins onzeker. Zijn vader was Mr. JACOB DE WITT, een vermogend man, die in stad en land eervolle betrekkingen bekleedde; zijne moeder heette ANNA VAN DEN CORNPUT, en was een bloedverwant van den bekenden verdediger van Steenwijk. JOHAN bezocht het gymnasium te Dordrecht, dat Dr. BEEKMAN, een vriend van DESCARTES, tot rector had; hij begon dus zijn wiskundige studiën onder uitmuntende leiding. In 1641 werd JOHAN student te Leiden en woonde daar bij een hoogleeraar in de rechten, SCHOTEN geheeten, die minder bekend is dan zijn naam-, tijd- en ambtgenoot F. VAN SCHOOTEN, professor in de wiskunde, die DE WITT's liefde voor dat vak zeer schijnt te hebben aangewakkerd.

Na vier jaar gestudeerd te hebben, ondernam hij, volgens de gewoonte dier dagen, een buitenlandsche reis, die meer dan 20 maanden duurde, en verwierf te Angers in Frankrijk den titel van Doctor in de rechten. In den herfst van 1647 legde DE WITT den eed af als advocaat voor de hoven van Holland, en in 't volgende jaar vestigde hij zich in den Haag. In dezen tijd hield hij zich veel met mathematische studiën bezig; hij correspondeerde daarover met den jongeren VAN SCHOOTEN, die zijn vader in het professoraat in de wiskunde was opgevolgd, en schijnt ook DESCARTES nu en dan geraadpleegd te hebben. De twee ons bekende opstellen: „Beginselen van de leer der kromme lijnen" en „over „de meetkundige plaatsen in het vlak en in de ruimte" werden echter eerst in 1658 en 1659 gedrukt.

In 1650 had de gevangenneming plaats van JOHAN'S vader te 's Gravenhage. WILLEM II zette hem in Loevesteyn gevangen, doch gaf hem na drie weken zijne vrijheid terug; JOHAN had ijverig daarvoor gewerkt. Spoedig daarop stierf WILLEM II, werd JACOB DE WITT in zijne ambten hersteld en JOHAN benoemd tot pensionaris van Dordrecht. Van dat tijdstip af is de geschiedenis van JOHAN DE WITT en die van ons Vaderland één; het is de geschiedenis van het roemrijkste tijdvak uit onze historie.

Van de zeven vereenigde provinciën was Holland in alle opzichten de meest beteekenende. De steden der provincie benoemden de afgevaardigden voor de „Staten" en nevens deze een pensionaris, die de afgevaardigden raadde, bijstond en hunne bezigheden leidde. Zóó kwam JOHAN DE WITT als pensionaris van Dordrecht in de Staten-vergadering van Holland en West-Friesland. Even als elke stad in Holland een stedelijke pensionaris had,

zoo had elke provincie zijn provinciale pensionaris, die in Holland vroeger Landsadvocaat, later Raadpensionaris genoemd werd, en tot deze waardigheid werd JOHAN DE WITT geroepen in 1653, nadat hij die taak reeds eenigen tijd, tijdens de ziekte van ADRIAAN PAUW, tijdelijk had waargenomen. Door zijn invloed en talenten wist hij zich niet alleen onmisbaar te maken, hij was zelfs de man die het gansche land bestuurde. Twee en twintig jaren stond hij aan het hoofd van den Staat, slechts van ééne hartstocht bezield, die de richting van geheel zijn leven aangaf: de eerzucht om zijn vaderland machtig en geducht te maken onder de natiën van Europa, en zijn vrijheid te handhaven tegen elken overweldiger, 't zij hij als buitenlandsch vorst ons bedreigde, of als afstammeling der stadhouders de rechten van Staten en Vroedschappen in gevaar stelde, welke de Raadpensionaris krachtens zijn ambt gehouden was tegen een ieder voor te staan. Één dier afstammelingen der stadhouders, de latere WILLEM III, bleek echter opgewassen tegen het talent van DE WITT. Reeds in 1668 heerschte DE WITT niet meer door zijn macht, maar alleen door zijn talent; waar hij kwam, oefende hij daardoor steeds een sterken invloed uit, en het was juist deze, die hem bij zijn vijanden gevreesd maakte. In 1672 vroeg en verkreeg hij zijn ontslag als Raadpensionaris en kort daarop werd hij, tegelijk met zijn broeder CORNELIS, door het Haagsche grauw op de wreedste wijze vermoord; zijne overblijfselen werden aldaar bijgezet in de Nieuwe kerk.

JOHAN DE WITT had een zeldzaam veelzijdigen aanleg en een edele inborst. Hij bedroog niemand, was vrijmoedig, rondborstig en zelfs in het diplomatiek verkeer oprecht. SIR WILLIAM TEMPLE meende, dat hij in geen ander staatsman van Europa zijn meerdere behoefde te

erkennen. In geschiedenis en rechten was hij zeer ervaren; met vrucht beoefende hij de mathematische wetenschappen, de zeevaartkunde was hem gemeenzaam en de strategie niet vreemd. Alle departementen van bestuur: buitenlandsche zaken, handel, defensie, financiën, waren in zijne hand vereenigd. Zeelieden, regenten, kooplieden, diplomaten getuigen allen met lof van zijn persoon en zijne administratie.

Zijn kennis van cijfer- en wiskunde paste hij practisch vooral toe op het gebied der financiën van den Staat. Een schuldenlast van 140 millioen gulden à 5 pCt. drukte in 1648 de schouders der Staten van Holland, en, wanneer niet nieuwe oorlogen dien schuldenlast telkens vermeerderd hadden, zou door de maatregelen van DE WITT Holland in 1690 van alle schulden bevrijd zijn geweest.

Aan zijn pogingen om den toestand der financiën van den Staat te verbeteren, hebben wij het werk te danken, waarin voor de eerste maal van een sterftewet sprake is, die, hoezeer ook achterstaande bij de uitkomsten van onze tegenwoordige wetenschap, de eerste toepassing is van de gronden der waarschijnlijkheidsrekening op het begrip van levenskans. Het is getiteld: »Waardije van „Lijf-renten naar proportie van Los-renten" en gedrukt in 1671 in 's Gravenhage, bij JACOBUS SCHELTUS. Dit boek werd door MONTUCLA als verloren beschouwd; JACOBUS BERNOUILLI (1704) kon er geen exemplaar van bekomen, en LEIBNITZ, die meende er een te bezitten, kon het niet terugvinden en trachtte te vergeefs een tweede machtig te worden (1705). Dit alles wordt duidelijk, wanneer men nagaat, dat er slechts aan „haer Ed. Groot-Mog. eenige Exemplaren „verhandtreyckt werden". Professor D. BIERENS DE HAAN te Leiden spoorde een exemplaar op, dat behoort aan Jhr. J. F. L. COENEN VAN 's GRAVESLOOT.

Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van het Wisk. Genootschap: „Een onvermoeide arbeid komt alles „te boven" in 1879, gaf dit bij JOH. ENSCHEDÉ te Haarlem een facsimilé uit van het bovenstaand exemplaar, waardoor het werk van DE WITT in ieders handen is gekomen.

Minder bekend is, dat een tweede oorspronkelijk exemplaar van het werk zich bevindt in de Bibliotheek van onze „Algemeene Maatschappij", en niet onbelangrijk, dat wij in het Rijks-Archief te 's Gravenhage een keurig net geschreven exemplaar vonden, dat, naar het ons voorkomt, van de hand is van J. HUDDE, over wien wij later het een en ander wenschen mede te deelen. Dit is daarom merkwaardig, omdat in het gedrukte werk eene verklaring van HUDDE, omtrent de juistheid van DE WITT's methode, voorkomt. Op den omslag staat geschreven: „Demon- „stratie van den Ed. Heere JOH. DE WITH over de Waardye „van Lyfrente in Proportie van Losrente", en in het hoofd: „Calculatie van Lyfrenten, geinsereerd in de resolutiën „v. d. Staten van Holland op 30 Juli 1671, pg. 116." Zou dit ook het exemplaar kunnen geweest zijn, dat bij de behandeling ter tafel is geweest? 1)

Het werk begint met eenige stellingen en bewijzen over mathematische hoop, die daarna worden toegepast op den duur van het menschelijk leven. DE WITT neemt aan, dat de levenskans in elk halfjaar van elk mensch tusschen de 4 en 54 jaren dezelfde is; hij stelt die gelijk aan één. Diezelfde kans voor menschen tusschen 54 en 64 jaren stelt hij op $^2/_3$, die voor menschen tusschen 64 en 74

1) Eenigszins onbegrijpelijk is het, dat men dit stuk gedurende eenigen tijd als geheel verloren heeft beschouwd. Het komt toch voor in een der acht deelen der „Resolutiën van de Heeren Staten van Holland en West- „Frieslandt" en wel in het deel dat loopt van 4 tot 18 Februari 1671, een werk, dat in vele bibliotheken voorhanden is.

jaren op $^1/_2$, en die voor menschen tusschen 74 en 81 jaren op $^1/_3$; met hen die ouder zijn dan 81 jaren houdt hij geene rekening meer. Vervolgens berekent hij de contante waarde tegen 4 pCt. van een lijfrente van een millioen stuivers, die een-, twee-, drie-... 153maal, telkens om het half jaar, wordt uitbetaald, en deelt de som dier waarden door de som der kansen. De conclusie is, dat *f* 1.— lijfrente 's jaars op een jeugdig persoon *f* 16.— waard is. Hoe DE WITT aan die levenskansen gekomen is, zegt hij niet, maar in een „Byvoeghsel" deelt hij mede, dat een onderzoek naar het afsterven van ettelijke duizende personen, waartoe hij de gelegenheid vond in de Blaffaerden der Staten, hem heeft geleerd, dat de bedoelde Lijfrente iets meer waard is; hij noemt daar 18 gulden. De groote waarde, die aan dit werk wordt toegekend, ligt eerstens in de keurige, logische en volledige behandeling, die ons een zeer hoog denkbeeld geeft van DE WITT's mathematische kennis, vervolgens in het uiteenzetten van het juiste begrip eener Lijfrente, dat aanleiding gaf tot het samenstellen voor de eerste maal van een lijst van sterftekansen, en eindelijk in de bron, die het voor anderen geworden is om de zaak verder uit te werken.

Wij hebben onder het portret van JOHAN DE WITT de woorden doen drukken: „Grondlegger der Levensverzeke- „rings-wetenschap in Nederland" en hiertegen zal niemand bezwaar hebben, want vele bekende schrijvers hebben de verdiensten van DE WITT ten dezen opzichte erkent.

W. KERSSEBOOM drukt telkens op het feit, dat de methoden zijner berekeningen in de woorden van den Raadpensionaris duidelijk liggen opgesloten 1). NICOLAAS STRUYCK geeft aan de regels van DE WITT een meer

1) Zie o. a. „Kort bewijs, enz." 1738 pg. 20.

wetenschappelijken vorm en bouwt voort op den door hem gelegden grondslag. Hij voegt er bij: „wat een „verbazend werk hebben twee Boekhouders van de Staten „van Holland gehad, om de uitreekening volgens de stelling „van den Raadpensionaris op te maaken? Zou het eenigzins „na uitkomen, zoo moesten zij in 't begin groote getallen „hebben en vervielen daardoor in moeielijke Multiplicatiën, „en zeer groote Additiën". 1) Prof. BEAUJON zegt: „Een „Johan de Witt, wiens breede schouders een goed deel „torschten van het gewicht der Europeesche politiek, vond „in zijn laatste levensjaren, dus waarlijk in geen tijdperk „van rust, nog gelegenheid om de formule te stellen voor „„eene berekening der waardije van lijfrenten in proportie „„tot losrenten"" 2) en Prof. J. C. NABER, spreekt aldus: „Nergens verwierf de stadhouderlooze republiek hooger „lof dan op het gebied der financiën van den staat... „Een onsterfelijke verdienste verwierf zich hier alweer „der Staten leidsman Johan de Witt. Onder zijne drukke „bezigheden vond hij nog den tijd een werkzaam aandeel „te nemen aan de nieuwe richting, welke de mathema- „tische wetenschappen in zijne dagen onder de handen „van Huygens en Descartes namen, eene richting, die in „Leibnitz en Newton hare voltooiing te gemoet ging" 3).

Maar ook in 't buitenland wordt DE WITT beschouwd als de grondlegger der Levensverzekerings-wetenschap. W. T. THOMSON schrijft: „Dr. HALLEY kan beschouwd „worden als de ontdekker en wetenschappelijke samen- „steller van wat men noemt Sterftetafels; maar er is geen „twijfel aan of DE WITT was hem eenige jaren vooruit

1) Inleiding tot de algemeene Geographie, pg. 345.
2) Sociale wiskunde, Amsterdam 1884.
3) De Staatkunde van Johan de Witt, Utrecht 1882.

„in de uiteenzetting van een methode, volgens welke de „juiste waarde van een Lijfrente kan verkregen worden. „HALLEY was wetenschappelijker dan DE WITT; maar er „is geene aanleiding om de één boven den ander te „stellen — beiden deden gewichtige ontdekkingen en „brachten veel bij tot uitbreiding onzer kennis, en zonder „twijfel moeten beiden beschouwd worden als de grond-„leggers van de toepassing der waarschijnlijkheids-rekening „van leven en dood op practische doeleinden" 1).

Wij mogen niet verzuimen hier te wijzen op het bekende werk van JAMES GEDDES: „history of the admini-„stration of John de Witt, grand pensionary of Holland", den Haag 1879. Ofschoon Geddes zich op een eenzijdig Engelsch standpunt plaatst en zich niet bezig houdt met het werk dat ons juîst bijzonder belang inboezemt, is toch zijne verklaring van beteekenis: „de Witt stond ver „boven het gewone peil der menschen; hij stak met hoofd „en schouders uit boven bijna alle beroemde menschen van „zijn tijd."

Eindelijk noemen wij nog CORNELIUS WALFORD, die zich in zijn „Insurance Guide and Hand-book" (2[de] Editie 1867) aldus over de Witt uitlaat: „Hij zocht alle gegevens van „eenige waarde bijeen, en besteedde zijn eigen onder-„vinding en vernuft om vraagstukken op te lossen en „algemeene grondslagen te leggen, die tot op den hui-„digen dag onveranderd zijn gebleven. Zijn verhandeling „over de Lijfrenten was het eerst bekende werk over „deze soort van zaken, en een tijdvak van twee eeuwen „heeft het gewicht daarvan niet verminderd in de oogen „van geleerde en bevoegde beoordeelaars". Walford verwijst hierbij naar het „Assurance Magazine" Vol II,

1) On Life Assurance, 1856.

„waarin de geheele verhandeling van de Witt is afgedrukt „(dank zij de scherpzinnigheid en volharding van Mr. „Hendriks), nadat die gedurende ongeveer twee eeuwen „verloren was geweest." 1)

Mogen alle Nederlandsche Levensverzekeraars doordrongen worden van het denkbeeld, dat, waar een Nederlander als JOHAN DE WITT de patroon van ons vak is, op hen de toepassing rust van de bekende spreuk:

NOBLESSE OBLIGE.

No. 541. *27 Augustus 1892.*

Het is voor de geschiedenis van ons vak van belang na te gaan, hoe het opstel van JOHAN DE WITT, dat werkelijk wereldberoemd is geworden, ontstaan is, en nu wij in de gelegenheid zijn onzen lezers daaromtrent iets mede te deelen, willen wij hun niet onthouden wat ons bekend is geworden.

Om in den nood der tijden te voorzien, had men reeds in de jaren 1653, 1657, 1660 en 1664 resoluties vastgesteld, waarbij een soort van successierecht à 5 pCt. werd ingevoerd, de zoogenaamde „twintighste penningh". Daar het nu in die dagen de gewoonte was, dat Lijfrenten gesloten werden niet op het leven van den Lijfrentenier zelven, maar op dat van een ander persoon,

---

1) De vertaling van Mr. HENDRIKS is ook te vinden in: „a sketch of „the Life and times of John de Witt, Grand Pensionary of Holland, to „which is added his Treatise on Life Annuities, bij Robert Gibbes Barnwell, „New-York 1856."

In „Ofversigt af Kongl. Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar 1896 „No. 2, Stockholm" beschouwt Prof. G. ENESTRÖM den arbeid van de Witt uit het oogpunt van onze hedendaagsche wetenschap.

hem dikwijls geheel onbekend, kwam het wel eens voor, dat het genot eener Lijfrente door erfenis op een ander overging. Eerst den 24 Juli 1670 werd besloten dat de twintigste penning ook verschuldigd zou zijn van zulke geërfde Lijfrenten 1). De vraag deed zich nu voor, hoe men de waarden van de Lijfrenten, waarover 5 pCt. betaald moest worden, berekenen zou, en men begreep zeer goed, dat die waarde samenhing met den ouderdom van den persoon op wiens leven de Lijfrente gesloten was. De Heeren Staten maakten zich gemakkelijk van de zaak af, door te besluiten „dat de waardije van „soodanighe Lijf-renten naer de complectie ende den „ouderdom van de lijven op de welcke deselve zijn „gheconstitueert, bij tauxatie van Schepenen, der plaetse „waer 't Sterf-huijs is gevallen, gedetermineert ende „begroot sal worden". Bedoelde Schepenen zullen zeker wel eens met de handen in het haar hebben gestaan, als zij tot zulk eene taxatie moesten overgaan, en de finantieele autoriteiten dier dagen zullen zeker allen wel begrepen hebben, dat die heeren alleen door een slag in den blinde aan hunnen plicht konden voldoen, zoolang zij verstoken waren van eene eenigszins betrouwbare sterftetafel.

In hetzelfde jaar (1670) pakten zich zware onweerswolken aan den politieken hemel saam. De Republiek was omringd door vijanden, die zich allen ten oorlog voorbereidden. Men achtte een oorlog, zoo niet in 't volgend, dan toch in het daarop volgende jaar niet te ontwijken. Met kracht toog men dan ook aan het werk

1) In de geschriften dier dagen wordt dikwijls gesproken van „vrije" en van „onvrije Lijfrenten", waarmede bedoeld worden Lijfrenten, waarvan het bedrag van de twintigste penning al dan niet is afgetrokken.

om Land- en Zeemacht zóó te versterken, dat de Republiek den strijd met kans op gunstigen uitslag zou kunnen volhouden. Maar .... daartoe was geld noodig, veel geld! Den 24sten September werden daarom „de Heeren „Gecommitteerde Raden in West-Vrieslandt ende den „Noorder-quartiere versocht ende gelast" om tegen 1 October eenigen uit hun midden te zenden, teneinde met de Gecommitteerden van de Staten „suffisante Middelen „te helpen excogiteren, tot versterckinge van 's Landts „Militie, midtsgaders esquipagie van een suffisante Zee-„macht, geproportionneert naer den noodt, die den Staet „tegens het naestkomende Voorjaer soude mogen komen „te drucken." De bedoelde bijeenkomst had inderdaad plaats, maar zonder eenig resultaat, althans „daervan „is noch eenigh besluyt, ofte advis aen haer Edele Groot „Mo. gerapporteert geworden." Daarom werden dezelfde Heeren tegen den 13^{den} November nogmaals „gantsch „serieuselijck" bijeengeroepen, want zij „sullen toch seer „lichtelijck begrijpen, dat sonder een vruchtbarige uyt-„komste van dien, alle de voorslagen sullen moeten „blijven buyten effect, ende bij gevolge den Staet gebracht „werden in de uytterste periculen, om, buyten de gere-„quireerde middelen van tegenweer, noch veel vervaer-„lijcker attacquer subject te worden, als den selven in „den jare sesthien hondert vijf en tsestich bij faulte van „tijdige preparatiën, tot groote verbaestheydt ende con-„fusie subject geweest is."

Deze vermaning had de gewenschte gevolgen; immers reeds den 22 Nov. waren het rapport en het advies gereed en werden ze in de Staten ter tafel gebracht. Er werden vier middelen tot verkrijging van de noodige gelden voorgeslagen:

1°. De impost op 't Gemael zou voor den tijd van

een jaar verdubbeld worden. Op dit middel gaan wij niet verder in.

2°. Men zou eene leening sluiten van drie millioen tegen 4 pCt., echter met dien verstande, dat na 41 jaren het geheele Kapitaal aan den Staat verviel. Dit middel is zeker zeer eenvoudig, en men maakte het smakelijk door de volgende redeneering. Op de vervaldagen kunnen de geldschieters natuurlijk hunne rente ontvangen, maar ze hebben ook het recht die rente te laten staan, in welk geval de Staat ook daarover 4 pCt. rente zal betalen. Zij die de rente niet toucheeren, maar laten staan, ontvangen dan in 18 jaren het oorspronkelijk kapitaal terug; die het 28 jaren laten staan, ontvangen 2 maal het kapitaal terug, na 35 jaren driemaal, na 41 jaren viermaal. En al heeft men het oorspronkelijk kapitaal een of twee of driemaal teruggenomen, toch blijft men tot en met het 41ste jaar rente ontvangen over het oorspronkelijk kapitaal, welke rente men ook weder op samengestelden interest kan laten staan.

Dit alles schijnt nu wel heel fraai, maar inderdaad komt de zaak op niets anders neer, dan dat de Staat 4 pCt. rente betalen zou, niet zoolang als hij het kapitaal onder zich had, maar alleen gedurende 41 jaren; na dien tijd was zijne verplichting afgeloopen, en naastte hij het geheel.

3°. Men zou ook voor 41 jaren Lijfrenten-brieven kunnen uitgeven, met dien verstande, dat de rente van het gestort kapitaal zal verdeeld worden over de bezitters van die brieven, waarvan de personen, op wier leven de Lijfrenten oorspronkelijk werden gesloten, nog in leven zijn. Men zou daarbij ook weder het stelsel van samengestelden interest kunnen toepassen. Deze rentebetaling zou ook niet langer moeten duren dan 41 jaren,

en, als de laatste Lijfrentenier dan reeds overleden was, zouden zijne erven van de rente profiteeren, tot na afloop van de 41 jaren. Men zou dan de inschrijvers in groepen moeten verdeelen, hetzij volgens den tijd van inschrijving, hetzij volgens de personen op wier leven de Lijfrenten gesloten werden, hetzij volgens hen die even oud zijn, alles „op een perfect Reglement, ende onder de gere„quireerde precautien daer toe specialijck te arresteren, „zooals de Stadt van Campen in dezen loopenden jare „albereijdts *in simili casu*, dierghelijcke Reglement ghear„resteert, ende met den Druck gemeen ghemaeckt heeft."

Later zullen wij zien, hoe „de Stadt van Campen" de zaak had ingericht. Het verschil bestaat alleen hierin, dat men de 41 jaren van het sub 2°. genoemde plan bijbehield, waarvan in het Reglement van Campen geen spraak was. Dit is waarschijnlijk geschied om de uitkomsten van beide plannen voor den Staat geheel gelijk te maken, hetgeen inderdaad het geval zou zijn, wanneer de Sterftetafel goed gekozen was. Dat de Staat in beide gevallen na 41 jaren kosteloos een kapitaal in bezit kreeg, is duidelijk.

4°. Voor hen, die dit verkozen, zou men ook zoowel bij plan 2°. als bij plan 3°. de 41 jaren kunnen afkorten tot b.v. 30, 20, 10 of meer of minder jaren. Zij zouden dan natuurlijk veel meer interest moeten ontvangen, alles in „de juste proportie" en gerekend op een rentevoet van 4 pCt. 's jaars.

Het spreekt van zelf, dat de Heeren Staten niet in staat waren om zoo maar aanstonds een oordeel over dit advies uit te spreken. Wij lezen dan ook: „bij alle „de Leden Copye versocht zijnde, ... is de finale resolutie, „op 't selve advis te nemen, uytghestelt tot naeder deliberatie". Er schijnt echter in 1670 niet veel meer over

deze zaak gedelibereerd te zijn, ten minsten niet in 't publiek. In 't begin van 1671 werd punt 1° van het advies (de verdubbeling van den impost op 't Gemael) aangenomen, en werd er telkens gewezen op het noodzakelijke van de versterking der Middelen. Den 21 Maart was er nog niets gedecideerd, maar komt er een ander advies ter tafel, dat, behalve voorslagen tot verkrijgen van gelden op andere wijzen, ook weder de drie bovengenoemde middelen, maar thans iets gewijzigd, ter sprake brengt. De leening zou thans groot zijn vier millioen, de gewone rentevoet voor Losrenten $3^1/_2$ pCt.; een deel der leening zou tegen Losrenten en een ander op gewone Lijfrenten tegen den penning 14 op één leven, en tegen den penning 17 op twee levens kunnen worden uitgegeven.

No. 543. *10 September 1892.*

Wanneer in zeker land en in zeker tijdvak de rentevoet 4 pCt. is, dan gebeurt het niet zelden, dat iemand geld opneemt tegen een hooger rente, b.v. 5 pCt., om daardoor het opgenomen kapitaal langzamerhand af te lossen. Het spreekt van zelf dat de aflossing des te sneller zal plaats hebben, naarmate de betaalde rente hooger is. De voorstellers van de plannen, die den 22 November 1670 ter tafel kwamen in de Vergadering van de Staten, schijnen echter inderdaad en ter goeder trouw gemeend te hebben, dat ze, door het betalen van rente op rente en door toe te staan dat de rente van het kapitaal verdeeld werd over de nog in leven zijnde renteniers, aan het publiek zulk een voordeel toestonden, dat dit alle reden van tevredenheid had, zoo het niet „eeuwighduyrend", maar alleen gedurende 41 jaren, rente genoot; die voordeelen

wogen, volgens hen, wel op tegen het verlies van het kapitaal na 41 jaren.

Intusschen schijnt men spoedig te hebben ingezien, dat er op die redeneering nog al wat was aan te merken. Men begreep dat dat zoogenaamde voordeel niet anders was dan eene bizondere wijze van rente-betaling, welke rente echter steeds constant tegen 4 pCt. berekend was, en dat men aan hen, wier kapitaal men na verloop van eenige jaren wenschte te amortiseeren, een hoogere rente moest geven dan aan hen, die eeuwigdurend rente trokken. In plaats echter van de rente, zoo er aflossing onder begrepen is, te verhoogen, stelde men in de vergadering van 21 Maart 1671 voor, de gewone losrente te verlagen tot 3½ pCt., een besluit, dat praktisch onuitvoerbaar is. Verder wenschte men ook gelden tegen gewone lijfrenten op te nemen, en dat wel tegen den penning 14 op één leven, en tegen den penning 17 op twee levens „ende „op Lijven van hooger Jaeren bij haer Edele Groot Mog. „te determineren tot hooger interest naer behoorlijcke „proportie", maar of men bij dit laatste met een rentevoet van 3½ of 4 pCt. te doen heeft, blijkt evenmin als op welken leeftijd de hoogere interest een aanvang neemt. Eindelijk stelde men voor, ook Lijfrenten-brieven uit te geven „bij maniere van een societeyt", gebaseerd op 4 pCt. rente en met een amortisatie-tijdvak van 43 jaar, of wel met hooger rente en met een korter amortisatie-tijdvak. Resumeeren wij deze leeningsplannen, dan blijkt het, dat men voorstelde op drie verschillende wijzen geld op te nemen, n.l.: 1°. tegen gewone losrenten à 3½ pCt.;

2°. tegen gewone Lijfrenten tegen den penning 14 (op één leven) of 17 (op twee levens) en tegen hoogere rente als de personen op wier levens de lijfrenten gesloten werden ouder waren;

3°. tegen eene rente van 4 pCt. met een aflossings-tijdperk van 43 jaren of tegen hooger rente met een korter aflossingstijdvak.

Waarschijnlijk hebben de Leden der Staten zich de volgende vragen gesteld: Hoe kan men in een tijd, waarin de rentevoet 4 pCt. is, geld krijgen tegen $3^1/_2$ pCt.? Waarop berust de stelling, dat men op jonge levens een Lijfrente kan geven tegen den penning 14 (op één leven) en tegen den penning 17 (op twee levens)? Op welken leeftijd moet de hoogere Lijfrente beginnen, en hoe is de opklim̃ming daarvan? Is het juist, dat men, bij een rentevoet van $3^1/_2$ pCt., in 43 jaren het kapitaal aflost, zoo men 4 pCt. betaalt? Hoe hangen de amortisatie-tijdvakken samen met de renten, die men boven de $3^1/_2$ pCt. betaalt?

Die vragen waren niet gemakkelijk op te lossen en toch was dit noodig, zoo men de plannen in praktijk wilde brengen. De heeren Leden der Staten namen „het „gheadviseerde generalijck *ad referendum* over" en stelden alweder „de finale Resolutie tot nader deliberatie" uit.

Den 16en April van hetzelfde jaar schijnt er druk gedelibereerd te zijn over al deze vragen, maar men kon het er niet over eens worden. Daarom besloot men om den voorstellers te verzoeken „ende te gelasten, 't voor„schreven Poinct naeder te overwegen, te letten op expe„dienten waer door de discrepantien daer omtrent gesur„monteert, ende de Leden dien aengaende in een ende „'t selve sentiment gebracht mogen werden, oock dient„halven, is 't doenlijk, een advis conciliatoir te formeeren".

Hoe dieper men in de zaak indrong, hoe meer moeielijkheden er rezen. De deliberatien hadden betrekking op „de voet ende de proportie te observeeren, in 't nego„tieren op Interessen ende verkoopen van Lijfrenten". Daar er echter dringend geld noodig was, werd er den

18den April voorgesteld „provisionnelijck tot stremminge „van de pressantste noodt op Interesse te lichten een Millioen „gulden", en wel de ééne helft op Lijfrenten tegen den penningh 14 of 17 en de andere helft zóó, dat door 't betalen van hoogere renten het kapitaal in een zekeren tijd zou zijn afgelost, waarbij men ook het vormen van Lijfrenten-Societeiten, zooals die van Kampen, zou toestaan. De rentevoet zou in alle gevallen 4 pCt. zijn, en niet, zooals den 21 Maart was voorgesteld, 3½ pCt.

De heldere zienswijze van den Raadpensionaris komt hoe langer zoo meer aan het licht. Het is alsof hij de Leden der Staten toeroept: „Gij redeneert en neemt besluiten omtrent zaken, die gij zonder hulp der wiskunde „niet kunt regelen" en zegt: „Soo in 't regardt van de „voorz Lijf-Renten als ten aenzien van de voorz Negotiatie „op extinxie van 't Capitael, binnen seeckeren tijdt van „Jaren, sal moeten geobserveert werden verscheyden „trappen van Ouderdom ende Perioden van tijdt, naer dat „het met yders genegentheydt quadreren sal, midts dat „d'een en d'ander wederom door 't genot van meerder „of minder Interest geësgaleert werde".

Met deze woorden is het vraagstuk volkomen juist geformuleerd; men proeft er DE WITT uit.

Den 25sten April was men het nog niets eens geworden; de rentevoet, waarop alles zou gebaseerd worden, bleef het struikelblok. In een nieuw *concept*, dat ter tafel werd gebracht, werd alweder een ander voorstel gedaan. Men zou een half millioen op gewone Lijfrente geven tegen den penning 14 of 17. Het ander half millioen zou weder in twee gelijke deelen worden verdeeld; het eerste (de eerste klasse) zou worden uitgegeven tegen een hooger rente dan 4 pCt., en die meerdere rente tot aflossing besteed worden, zoodat het Kapitaal binnen een zeker

aantal jaren geamortiseerd was. Ook hierbij zouden Societeiten, als die van Kampen, kunnen worden toegestaan, en alles zou gebaseerd zijn op een rente van 4 pCt. Het nog resteerend kwart millioen (de tweede klasse) wilde men opnemen tegen een rente van $3^3/_4$ pCt., en tegenover het verlies van $^1/_4$ pCt. de faculteit stellen om de geheele rente, tegen interest op interest à 4 pCt., te laten staan. Deze 2de klasse zou bizonder geschikt zijn voor „Weezen en diergelijcke Persoonen"; zij zouden aldus „geaccommodeert werden met het belegghen van „Penninghen op extinxie van 't Capitael in seeckere jaeren".

Het is opvallend, dat in dit „Concept" de bovenaangehaalde zinsnede omtrent de „trappen van Ouderdom „ende Perioden van tijdt" herhaald wordt, maar thans met de bijvoeging: „volgens eene perfecte Lijste daer over „te formeeren, ende met den Druck gemeen te maecken, „tot een yeders narichtinge."

Doch de Staten begrepen zeer te recht, dat men in zulke dingen voorzichtig moet zijn en besloten daarom zich het gevraagde Millioen te verschaffen door voor het geheel bedrag Lijfrenten uit te geven en wel 7/10 op één leven en dus tegen den penning 14, en de rest op twee levens tegen den penning 17.

Tegen den 7^den^ Juli werden de Staten weer tot eene nieuwe zitting opgeroepen. Uit den oproepingsbrief blijkt, dat er een som moest gevonden worden van 5,069,160 gulden, 10 stuivers en 2 deniers. Een millioen was voorgeschoten door de Steden op de verdubbeling van den Impost op het Gemaal, en één millioen was nu gevonden door het negotieeren van Lijfrenten. Drie millioen ruim moest er dus nog gevonden worden. Dat de zaak van groot belang werd beschouwd, blijkt hieruit, dat opnieuw aan alle Leden werd rondgezonden het extract uit de

Resolutien van de zitting van 25 April, met het boven besproken Concept, waaraan thans echter een Memorie was toegevoegd. In die Memorie vindt men 3 tafels, waarvan de eerste aanwijst wat *f* 400.— na verloop van jaren, uitgezet tegen rente op rente, à 4 pCt., oplevert, of ook, dat men met 1 pCt. rente boven de 4 pCt., een kapitaal in 41 jaren en 16 dagen aflost. In een 2de tafel vindt men de amortisatie-termijnen aangegeven voor 4$^1/_2$, 5, 5$^1/_2$... 12 pCt., alles gerekend op een rentevoet van 4 pCt. De 3de tafel eindelijk geeft aan in hoevele jaren een kapitaal met 4, 5, 6... 12 pCt. zal zijn afgelost, indien over het oorspronkelijk en nog niet afgelost kapitaal 3$^3/_4$ pCt. en over de uitgezette renten 4 pCt. betaald wordt, en tevens tot welk bedrag een kapitaal van *f* 10,000.—, aan het einde van het amortisatie-tijdperk, zal zijn aangegroeid. De Memorie tracht verder aan te toonen, dat de laatst bedoelde operatie zeer in 't voordeel is èn van den geldnemer, èn van den geldgever.

Het Concept, zoowel als de Memorie maken den indruk opgesteld te zijn door iemand, die niet de kunst verstond om zijn denkbeelden duidelijk uit te drukken, en meer lette op het doel van zijne redeneeringen, dan op de redeneeringen zelven.

No. 546. *1 October 1892.*

De Memorie, waarvan wij aan 't einde van ons vorig stukje spraken, maakte weinig of geen indruk, of liever deed de „discrepantien" zóó duidelijk uitkomen, dat men begreep, de zaak zoo eenvoudig mogelijk te moeten regelen. Men liet alle geschilpunten rusten en besloot den 30sten Juli „geremarqueert zijnde dat d'inclinatie van

„de meeste Leden daer henen was gaende, dat wederom „eene convenable somme soude behooren te worden „genegotieert op Lijf-renten", de Gecommitteerden, die zich daarmede vroeger hadden bezig gehouden, te verzoeken advies uit te brengen over de vraag „of eenigh „ende hoedanigh bequaem fonds ge-excogiteert ende „uytghevonden soude konnen werden, daer op de voor„schreve negotiatie van Lijf-renten met de minste quet„singe van den Lande gedaen soude mogen werden". Het resultaat van alle overleggingen en besprekingen kwam dus op niets anders neer, dan dat men zich geld zou zien te verschaffen door het uitgeven van Lijf-rentenbrieven. De vraag was alleen of men den penningh 14 voor één leven en den penningh 17 voor twee levens al dan niet zou bijbehouden.

Het was nu op de vergadering, waarin dit besluit genomen werd, dat de Raadpensionaris, Johan de Witt zijn beroemde Memorie, getiteld „Waardijë van Lijf-renten „naer proportie van Los-renten", in den vorm van een brief aan de „Edel Groot Mogende Heeren" ter tafel bracht. De rol die De Witt bij de vroegere discussies gespeeld heeft, is uit de „Resolutien" niet juist op te maken, maar zijn Memorie geeft daaromtrent eenig licht. Hij heeft, zoo zegt hij, de Heeren „te meermalen eer„biedichlijck gheaffirmeert", dat het negotieeren van Lijfrenten, voor den Staat beter was dan op Losrenten, omdat men daardoor de toekomst minder zwaar belast, en dat het nemen van Lijfrenten „voor particuliere Huyshoudinghen" zeer was aan te bevelen, omdat men, zoo men van elke gestorte *f* 14.— één gulden rente levenslang ontvangt, meer profiteert, dan wanneer men van elke *f* 25.— één gulden rente eeuwigdurend geniet. Hij had verzekerd, „dat sulcks bij hem op vaste gronden

„demonstrativelijck konde werden aen-ghewesen", en de Leden hadden „generalijck haere begeerte getoont om „van het bewijs van dien in gheschrifte te moghen werden „ghedient." Door zijn Memorie toont hij, dat hij weet waar te maken wat hij gezegd heeft.

Bedenkt men, dat de heeren Leden der Staten volkomen onbekend waren met de gronden der waarschijnlijkheidsleer, dan zal men inzien, dat DE WITT, wilde zijne redeneering overtuigen, beginnen moest met de stellingen, waarvan hij gebruik maakt, zoo duidelijk mogelijk te bewijzen. Daarmede begint hij dan ook zijn Memorie. In die stellingen vindt men een sterftewet aangegeven, die geheel willekeurig is en niet bewezen wordt, zoodat men in het onzekere blijft, hoe de schrijver daaraan gekomen is. Ze komt daarop neer, dat de mensch van het 3de of of 4de jaar tot het 53ste of 54ste een gelijke levens- en sterftekans bezit; van het 53ste tot het 63ste echter zal de levenskans maar twee derde van de vroegere bedragen, van het 63ste tot het 73ste de helft, van het 73ste tot het 80ste één derde, terwijl men kan aannemen, dat het leven op het 80ste jaar geëindigd is. Bij deze suppositie, zegt hij, neemt men de zaak zoo ongunstig mogelijk voor den Lijfrentenier; waarschijnlijk zal hij dus meer genieten, dan de uitkomst van de berekening, die op deze onderstelling gegrond is, oplevert. De berekening zelve bestaat uit twee tafels, waarvan de eerste eene gewone rabat-tafel à 4 pCt. is; zij is geteekend door de boekhouders der Staten, die verklaren, dat zij die tafel „yder apart, accuratelijck uytgereeckent, ende soo tegens „den anderen, als oock tegens dese ghecollationneert „zijnde, perfectelijck d'accordt, ende sulcx sonder eenige „Cyffer-faulte bevonden hebben." Bij de 2de tafel wordt de sterftekans ingevoerd en deze leert nu, dat *f* 1.—

Lijfrente, in vergelijking van een Losrente à 4 pCt., waardig is *f* 16.— Daar men zulk eene Lijfrente kan koopen voor *f* 14.—, zoo is het bewijs geleverd, dat de Lijfrenteniers van zeer gunstige conditie zijn.

Vervolgens toont De Witt aan, dat er nog verscheidene redenen zijn om aan te nemen, dat de bovenstaande uitkomst, als een minimum moet beschouwd worden van hetgeen de Lijfrenteniers ontvangen zullen. Dat in het algemeen de Lijfrenten veel meer waard zijn dan men oppervlakkig zou denken, blijkt volgens hem ook daaruit, dat men bij den aanvang der 17de eeuw Lijfrenten-brieven uitgaf tegen den penning zes en zeven, maar genoodzaakt was den prijs langzamerhand te verhoogen tot den penning 8, 9, 11, 12 en 14, waarbij men echter moet bedenken dat de Losrenten ook geklommen waren, van den penning 16 tot dien van 20 en 25.

De Witt liet zijn methode van bewijsvoering bekrachtigen door Joh. Hudde, die bij de Staten in hoog aanzien stond, en deelde nog in een „Bijvoegsel" mede, dat hij door middel van de „Blaffaerden" van de Staten had nagegaan wat in werkelijkheid eenige duizende Lijfrenteniers, die overleden waren, genoten hadden, en dat het hem daarbij gebleken was dat *f* 1.— Lijfrente niet alleen meer dan *f* 16.—, maar misschien wel *f* 18.— waard is.

Men moet bij dit alles weder in het oog houden, dat elke Lijfrentenier het recht had om den persoon, op wiens leven hij de Lijfrente afsloot, zelf uit te kiezen. Men koos natuurlijk steeds die personen, op wier levenskracht en gezondheid men het meeste vertrouwen had.

De bedoeling van De Witt's Memorie was dus geen andere, dan om het aankoopen van Lijfrenten-brieven bij het publiek te bevorderen, en hij deed dit op eene

hem waardige wijze. Hij riep het publiek toe: „het land „heeft behoefte aan geld; gij kunt het land helpen en „doet dan tevens voor uzelven een zeer voordeelige „operatie". De drie hoofdeigenschappen van den grooten Raadpensionaris, oprechtheid, bekwaamheid en energie, komen hierbij weder op eene merkwaardige wijze aan het licht. DE WITT eindigt de mededeeling over zijn onderzoek der Blaffaerden met de woorden: „Alle welke „particuliere uytreeckeningen oock, des noodt zijnde, aan „U Ed. Groot Mo. sullen konnen werden vertoont." Of dit geschied is blijkt niet, maar de vraag rijst, waar ze gebleven zijn? Wij gelooven, dat ze in de onrustige tijden die weldra volgden, in het vergeetboek zijn geraakt, en dat ze eerst p. m. 50 jaar later zijn voor den dag gehaald door den bekenden WILLEM KERSSEBOOM, en verder dat deze voor een groot deel zijn wijsheid daaraan ontleend en goedgevonden heeft, de oorspronkelijke stukken niet al te zeer voor de hand te leggen. Het komt ons voor, dat een grondig onderzoek in dezen nog veel aan het licht zal kunnen brengen.

De Leden der Staten hebben de Memorie waarschijnlijk in dank ontvangen, maar de zon van DE WITT was aan het tanen; men durfde niet goed meer verklaren, dat zijn arbeid, met het oog op het doel, afdoende was, ten minsten, we vinden nergens vermeld, dat men er eenige notitie van genomen heeft. Van dezen oogenblik af echter, stond de penning 14 voor één leven, en de penning 17 voor twee levens, voor goed vast.

Men had dus besloten, dat men Lijfrenten-brieven zou uitgeven, en de hoofdvoorwaarden vastgesteld, volgens welke dit zou plaats hebben. De middelen, waaruit men de renten zou betalen, waren echter nog niet gevonden. In de vergadering van 8 Augustus werd o. a. voorge-

steld, 5 pCt. te heffen van alle renten en interessen, zoodat de rente van 4 pCt., feitelijk werd verminderd tot $3^{4}/_{5}$ pCt. Dit voorstel deed een storm van verontwaardiging ontstaan. Verscheidene steden verzetten zich met hand en tand daartegen, o. a. Haarlem en Leiden, maar de geldnood werd zóó dringend, dat men het voorstel niet kon intrekken. Nadat men bepaald had, dat de bezittingen van weezen in Lijfrenten-brieven zouden mogen worden belegd, werden eindelijk (den 5den October) de Formulieren vastgesteld en besloten één millioen op Lijfrenten „ilico" uit te geven, en al naar behoefte een tweede millioen op te nemen. Het model der vroegere Brieven werd in hoofdzaak bijbehouden.

No. 551. *5 November 1892.*

Wij staan aan den vooravond van het gewichtige jaar 1672, het jaar waarin de Republiek zich ten strijde moest toerusten tegen een overmachtigen vijand en waarin dientengevolge zeer groote sommen gelds moesten worden bijeengebracht. Zwaar drukten de hooge belastingen op het volk, en de ontevredenheid uitte zich in allerlei plaatselijke opstandjes. Het is bekend, dat één daarvan aan de Gebroeders de Witt het leven kostte. Doch, loopen wij de geschiedenis niet vooruit.

In December 1671 werd er nog een poging in het werk gesteld, om Haarlem en Leiden haar verzet tegen de korting van 5 pCt. op alle Los- en Lijfrenten te doen opgeven. Dit schijnt echter niet gelukt te zijn, want spoedig daarna wordt het vroeger besluit ingetrokken en door een ander vervangen, waarin de gehate 5 pCt. alleen van Los-renten geheven wordt. Het geld, benoodigd

tot afdoening van schulden, zou gevonden worden door eene leening à 4 pCt. tot een bedrag van vier millioen gulden. De korting van 5 pCt. mocht echter geen korting heeten; het was eene vergoeding „voor de continuatie „ende assurantie van de selve capitalen, midtsgaders voor „de prompte ende praecise betalinge van de renthen ende „interessen", terwijl tevens werd vastgesteld, dat binnen de eerst volgende zeven jaren geene vermindering van rente onder welken vorm ook zou mogen plaats hebben. Boven deze 4 millioen zou er nog een 5de millioen worden geleend tot bestrijding der aanstaande oorlogskosten; ook zou men het bedrag, waarvoor men Lijfrenten-brieven zou hebben uitgegeven, maar dat niet geplaatst had kunnen worden, door het uitgeven van Obligatien à 4 pCt. Losrenten zien te verkrijgen.

Het bleek meer en meer, dat het moeilijk was geld te verkrijgen door leeningen, waarin vrijwillig kon worden deelgenomen. De oorzaak hiervan is niet ver te zoeken: de 5 pCt. korting op de renten, de vermindering van welvaart tengevolge van de tijdsomstandigheden, het blijkbaar gebrek aan kennis van het finantiewezen bij hen die aan het hoofd daarvan stonden, de steeds verminderende invloed van den Raadpensionaris, waren de redenen, die den burgers deden besluiten, hunne contanten voorloopig zelven te bewaren. In het voorjaar van 1672 wordt er dan ook telkens op gewezen, dat het publiek niet gediend is van Lijfrenten tegen de penningen 14 en 17; met de Losrenten ging het wat beter, maar de Heeren Staten namen liever geld op tegen Lijfrenten. Intusschen was er dringend geld noodig. In Februari werd dan ook den 200sten penning vastgesteld, een soort van algemeene vermogens-belasting. In Maart werd er reeds over een 2^{den} 200sten penning ge-

sproken, en in Mei nam men het cordate besluit, om de 5 pCt. korting geheel in te trekken „om 's Landts credit „soo veel doenlijck te stijven." Merkwaardig echter is het, dat er aan dit stijven van 's Lands crediet zoo min mogelijk publiciteit werd gegeven. Immers men besloot, het aan den Ontvangers „onder de handt" mede te deelen „sonder dien-aangaende eenige nieuwe publicatie te „doen." Aan alles bespeurt men, dat de vaste hand die zoolang het roer van Staat had bestuurd, ging ontbreken.

Laat ons even herinneren aan hetgeen er voorviel. Den 21sten Juni verzoekt CORNELIS DE WITT, die als gecommitteerde der Staten op 's lands vloot geplaatst was, van daar te mogen terugkeeren om gezondheidsredenen, en dienzelfden dag had er een moordaanslag plaats op zijn broeder JOHAN, den Raadpensionaris. Wel werd er *f* 5000.— uitgeloofd tot ontdekking der moordenaars, maar dat men hard gezocht heeft, blijkt niet 1). JOHAN moest gedurende de maand Juli, ten gevolge der bekomene wonden te huis blijven, en in diezelfde maand werd de Prins van Oranje tot Stadhouder benoemd, werd CORNELIS DE WITT te Dordrecht gevangen genomen en naar den Haag vervoerd en werd JOHAN, in het „Pasquil," waarvan wij in ons vorig Blaadje spraken, van diefstal beschuldigd. Den 4den Augustus verscheen JOHAN

1) Van de vier personen, die in den aanvang van den 21sten Juni 1672 DE WITT meenden vermoord te hebben, werd er één gevat, JACOB VAN DER GRAEFF — zijn vader was lid van 't Hof van Holland — en reeds den 29sten derzelfde maand wegens majesteitsschennis ter dood gebracht. Drie personen ontsnapten echter, nl. Meester PIETER VAN DER GRAEFF, ADOLF BORNEBACH en N. DE BRUYN, die zich zonder twijfel onder de troepen van den Staat „bij Nieuwerbrugge, ende op d'andere „passen Z. Hoogheid bekent geposteert, begeven hebben." Of men *met ernst* ook naar deze personen gezocht heeft, meenen wij te moeten betwijfelen.

de Witt wederom in de Staten-vergadering, en diende toen schriftelijk zijn ontslag in; dit stuk kenmerkt zich door een waardigen toon en is vrij van alle bitterheid. Zestien dagen later werd Caspar Fagel tot zijn opvolger benoemd, en op dienzelfden dag werden de beide gebroeders de Witt „met geweldt uyt de Gevangen-„Poorte ghehaeldt, doodt gheslagen, ende haerluyder „Lichamen schandelijck ende Moeder-naeckt op 't Schavot „gebracht, ende met de Beenen aen de Wip aldaer „staende ghehangen", zooals het officieel bericht luidde.

Men had aan Johan de Witt „versocht ende ghelast" een staat op te maken van 's Lands inkomsten en lasten; nu echter de Raadpensionaris niet meer leefde, en de Staten zijn helder hoofd en zijn groote werkkracht misten, moest men op andere middelen zinnen om de geldzaken te regelen. Men hoort weinig meer spreken van leeningen en Lijfrenten. Het is alleen de stad Hoorn, die de vraag tot de Staten richt of het niet wenschelijk zou zijn, een groote som gelds op Lijfrenten op te nemen tegen den penning tien, eén voorstel waarvan men niet veel notitie schijnt genomen te hebben.

Gedurende den ganschen zomer en winter hielden de Staten zich bezig met het beramen en uitvoeren van een geheel nieuw plan, dat hierin bestond, dat men een groote Obligatie-leening zou uitschrijven, waaraan ieder verplicht was deel te nemen. De rente zou 4 pCt. bedragen, terwijl ieder zou moeten deelnemen in dezelfde verhouding als waarin hij in den 200sten penning was aangeslagen. Binnen een maand na het uitschrijven der leening moest ieder zijn aandeel gestort hebben; bleef men in verzuim, dan moest men voor één vierde meer deelnemen. Men kon ook met gouden en zilveren voorwerpen betalen en deze werden tegen een vasten goud-

en zilverkoers aangenomen. De rente zou ingaan op den dag der storting. Het plan werd vastgesteld den 14den Juli.

De bevolking scheen te begrijpen, dat het er thans op aan kwam het land van een wissen ondergang te redden. Men stortte in goud- en zilverwerk meer dan noodig was. Dit meerdere werd op dezelfde conditiën als de rest aangenomen, met een klein verschil in de wijze van aflossing. De leening werd streng geïnd; vrijdommen werden er weinig verleend. Aan de prinselijke familje werden eenige voorrechten toegestaan.

Het spreekt van zelf, dat men in die dagen zelden aan de vraag kon denken, of men de toekomst ook te veel bezwaarde. Er moest geld zijn, dit stond vast. Maar dat het Land verplichtingen op zich nam, die later tot vele moeielijkheden aanleiding moesten geven, is niet te ontkennen.

Edelinck eques Sculp.

Chr. Huygens.

No. 251. *5 Febr. 1887.*

2. CHRISTIAAN HUYGENS.

et is voor elken Nederlander een waar genot, zich te verdiepen in de geschiedenis van zijn land gedurende de 17de eeuw. Wat een aantal grootsche figuren ziet hij niet voor de oogen zijner verbeelding passeeren! En de uitroep: „hoe klein zijn we „geworden!" is waarlijk wel te vergeven.

Wij leerden in JOHAN DE WITT een staatsman kennen, „wiens breede schouders een goed deel torschten van „het gewicht der Europeesche politiek", thans hebben wij een man te bespreken, die zijn afkeer voor al wat met politiek in verband stond niet verheelde, maar niet minder er toe bijdroeg dan DE WITT om den Nederlandschen naam alom met eere te doen vermelden. Als man van Wetenschap stond hij ontegenzeggelijk boven JOHAN DE WITT.

Den 14den April 1629 werd CHRISTIAAN HUYGENS te 's Gravenhage geboren. Zijn vader en zijn één jaar oudere broeder, die beiden den voornaam van CONSTANTIJN droegen, zullen steeds met eere genoemd worden, zoolang er eene Nederlandsche letterkunde bestaat. De vader,

die den titel droeg van Heer van Zuylichem, Zeelhem en Monnikenland, was 62 jaren lang geheimschrijver onder de stadhouders FREDERIK HENDRIK, WILLEM II en WILLEM III, en werd bij den laatste door zijn gelijknamigen zoon opgevolgd. CHRISTIAAN werd bij den dood zijns vaders heer van Zeelhem, maar het gebruik had de toevoeging van Zuylichem zoozeer tot familienaam gestempeld, dat hij zich meestal HUYGENS VAN ZUYLICHEM noemde.

De oude CONSTANTIJN was een vermogend man en kon daarom zijnen kinderen toestaan, naar hartelust te voldoen aan de wetenschappelijke neigingen, die hen bezielden. Langen tijd was de vader in de gelegenheid de opvoeding zijner kinderen te leiden; hij werd ruim negentig jaar en bleef steeds het levendigst belang stellen in de studiën zijner zonen. CHRISTIAAN'S moeder, SUSANNA VAN BAERLE, stierf toen hij acht jaar oud was.

Reeds op zeer jeugdigen leeftijd ontving CHRISTIAAN lessen in Latijn, Grieksch, de nieuwe talen, muziek, cijferkunst, aardrijkskunde en teekenen en maakte in alles buitengewone vorderingen, maar liet toen reeds blijken dat wis- en werktuigkunde hem het meeste aantrokken. Op zijn 15de jaar kreeg hij een zekeren STAMPIOEN tot leermeester in de Wiskunde, en verbaasde een ieder door zijn vlug begrip en „het inventeeren van allerhande „konstige dingen."

't Volgend jaar (1644) werd hij student te Leiden, tegelijk met zijn broeder CONSTANTIJN, studeerde onder VINNIUS in de rechten, maar gevoelde zich aangetrokken door FRANCISCUS VAN SCHOOTEN, den jongeren, die Professor was in de Wiskunde, en dien wij reeds in ons artikeltje over JOHAN DE WITT leerden kennen.

In 1646 vertrok CHRISTIAAN naar Breda, waar door FREDERIK HENDRIK eene doorluchtige school was opgericht,

waarvan zijn vader een der curatoren was. Ook hier studeerde hij drie jaren lang in de rechten, maar bleef zich zoodanig op de Wiskunde toeleggen dat DESCARTES, toen hij eene van HUYGENS afkomstige en aan VAN SCHOOTEN toegezonden oplossing van een moeielijk vraagstuk las, verklaarde dat de schrijver stellig een uitstekend wiskundige zou worden.

In 1649 keerde hij naar den Haag terug en ondernam in datzelfde jaar in het gevolg van HENDRIK, graaf van Nassau, een gezantschapsreis naar Holstein en Denemarken. Zijn hoop, om bij deze gelegenheid DESCARTES te ontmoeten, werd niet verwezenlijkt. De reis duurde slechts kort, en nu hield hij zich in de woning zijns vaders ijverig bezig met zijne gelief koosde studiën totdat hij met zijn broeder CONSTANTIJN in 1655 op reis ging naar Frankrijk. Hier werd hij te Angers (waar ook JOHAN DE WITT promoveerde) tot Doctor in de Rechten bevorderd. Ook deze reis heeft niet lang geduurd, want in het volgend jaar schreef hij zijne verhandeling: „van rekeningh in spelen van geluck", dat voor ons van de meeste beteekenis is en waarop wij later uitvoeriger terug komen.

Nu volgt de vruchtbaarste tijd van HUYGEN's leven; wat hij daarin verrichtte vermelden wij later. Tot 1660 bleef hij in den Haag, maakte toen een tweede reis naar Frankrijk en stak van daar over naar Engeland. In beide landen wist men zijn kennis en talenten naar waarde te schatten, zoodat hij reeds toen onder de grootste geleerden van zijn tijd gerekend werd.

In het einde van 1661 en 't begin van 1662 vinden wij hem weder in den Haag, doch in 't laatste jaar reisde hij nogmaals naar Parijs en in gezelschap van zijn vader naar Londen, waar hij benoemd werd tot lid van de *Royal Society*. De jaren 1664 en 1665 bracht hij weder te 's Gravenhage door.

De bekende Minister van LODEWIJK XIV, COLBERT, bracht in 1666 eene vereeniging tot stand, die den naam kreeg van *L'Académie royale des sciences de Paris,* waarin de meeste bekende wiskundigen zooals DESCARTES, PASCAL, FERMAT, AUZOUT e. a. aanstonds werden opgenomen. Ook CHRISTIAAN HUYGENS, wiens roem allerwege verbreid was en die door AUZOUT *l'incomparable* werd geheeten, werd tot lid van deze vereeniging benoemd, aan welke benoeming een ruim jaargeld en vrije huisvesting in het gebouw der Koninklijke bibliotheek verbonden was. Hij nam die benoeming aan en bleef van 1666 tot 1681 te Parijs met grooter ijver werkzaam, maar kwam in dien tijd tweemaal naar 's Gravenhage (1670 en 1676) en wel tot herstel van zijne gezondheid die door den aanhoudenden arbeid veel geleden had. 1)

In 1681 keerde hij voor goed naar het vaderland terug, en betrok het aan zijne familie toebehoorend buitenverblijf Hofwijck, niet ver van 's Gravenhage aan den weg naar Delft. Waarschijnlijk woonde hij samen met zijn vader die in 1691 overleed. Onafgebroken vinden wij hem werken en proeven doen, en uit dit tijdperk zijns levens dateeren eenige werken, die ons den grooten man in al zijn voortreffelijkheid schetsen. Ook correspondeerde hij veel met zijne beroemde tijdgenooten, vooral met LEIBNITZ. In 1689 ondernam hij nogmaals eene reis naar Engeland; vijf jaren later klaagt hij in zijne brieven over aanvallen van jicht, over eene onregelmatige en tusschenpoozende pols en andere ongesteldheden. Toch bleef hij

---

1) Van 27 Maart tot 17 April 1671 maakte hij een binnenlandsch reisje met JOHANNES HUDDE in opdracht van de Heeren Staten. Hun was nl., als aan de uitnemendste mannen in deze zaak bedreven, opgedragen een rapport op te maken „raeckende 't verdiepen van den Yssel ende Neder-„Rhijn." Dit rapport vindt men in de „Resolutien" der Staten.

werken, maar hij bereidde zich voor op het einde. Vier maanden vóór zijn dood, schreef hij een uitvoerig testament, waarin hij zijne geschriften en brieven legateerde aan de akademische bibliotheek te Leiden met verzoek aan de Professoren DE VOLTER te Leiden, en TULLENIUS te Franeker: „die te willen doorsien, en 't geen daarin soude mogen „weesen bequaem om gepubliceert te werden, hetselve te „willen besorgen ten beste zij sullen connen." Op den 8sten Juni 1695 ontsliep hij.

Ons bestek liet niet toe vele bizonderheden uit het het leven van HUYGENS mede te deelen; wij moesten ons bij de hoofdpunten bepalen. Dit zelfde geldt, nu wij een blik willen werpen op hetgeen hij voor de wis- en natuurkundige wetenschappen gedaan heeft. Te Leiden en te Breda hield hij zich vooral met de zuivere wiskunde bezig en stelde hij verhandelingen op over de quadratuur en over de grootte van den cirkel en andere kromme lijnen. In 1652 ontdekte hij de wet omtrent de straalbreking bij lensen, hetgeen de aanleiding was tot zijn werk over de dioptrica, waaraan hij zijn geheele leven gewerkt heeft en dat eerst 50 jaren na zijn dood is uitgegeven.

Vóór zijne eerste reis naar Frankrijk ontdekte hij een der manen of wachters van Saturnus, echter niet dan nadat hij, geholpen door zijn broeder, met geduld en behendigheid zelf eene lens van tien voeten brandpuntsafstand geslepen had, die hem tot deze ontdekking in staat stelde. Zij werd door HUYGENS in het volgend jaar bekend gemaakt en drie jaar later verscheen zijn beroemd werk over Saturnus, waarin hij alle bizonderheden omtrent den bekenden ring, die deze planeet omgeeft, mededeelde. Deze laatste ontdekking, gelijk mede die van de draaiing van de planeet Mars om hare as en van de nevelvlek van Orion werden ge-

daan met eigen vervaardigde kijkers, waaraan een eigen gevonden oculair-micrometer was toegevoegd.

Ieder weet, dat CHRISTIAAN HUYGENS de uitvinder is der slingeruurwerken, waardoor hij aan de geheele maatschappij, maar inzonderheid aan den sterrenkundige en zeevaarder, den grootsten dienst bewees. De uitvinding geschiedde in 1656, maar de uitvoerige verhandeling over het slinger-uurwerk verscheen eerst in 1673. In 1663 vond hij de wet omtrent de botsing van lichamen.

Te Parijs deed hij eenige kleinere, maar zeer nuttige uitvindingen, nl. den controleur van den barometer, de met een spiraalveer verbonden onrust van de zakuurwerken, een verbeterd werktuig tot waterpassing, het metalen spiegeltje om de beelden in den verrekijker recht te keeren. De waarnemingen met slingers op verschillende punten der aarde, leidde hem er toe om eene afplatting aan de polen der aarde aan te nemen.

Na zijn 15 jarig verblijf te Parijs schreef hij zijn beroemd werk over de theorie van het licht, waarin hij aantoonde, dat het licht de voortplanting der golfbeweging in den aether is; het werk verscheen in 1690. Hierin vindt men ook de theorie van de dubbele straalbreking behandeld. Onafgebroken hield hij zich bezig met het verbeteren van de zeeuurwerken; ook schreef hij over de bewegingen van een schip, over het evenwicht van de balans en over de aanwending van de uitzetting van gassen als mechanische beweegkracht. Ook mogen wij niet onvermeld laten, dat hij een voor zijn tijd uitmuntend planetarium vervaardigde en een eenvoudig toestel uitdacht, dat de lange kijkers, die bij brandpuntsafstanden van 34 tot 210 voeten noodig zijn, verving.

Aan het eind zijns levens schreef hij eene „Cosmo-„theorie", waarin hij de vruchten van zijne gesprek-

ken met zijn broeder en van zijne eigene overdenkingen heeft neergelegd; het zijn grootendeels bespiegelingen en hypothesen, maar afkomstig van een groot en talentvol man.

Wij noemden CHRISTIAAN HUYGENS de grondlegger der waarschijnlijkheidsleer. NICOLAAS STRUYCK, zeker een bevoegd beoordeelaar, zegt, dat hij bijna de eerste is die daarover geschreven heeft. HUYGENS zelf laat zich aldus uit: „de „eer van de eerste inventie is de mijne niet. Doch de „Wiskonstenaers van Vranckrijck, ofse wel zich onder „malkanderen met veele swaere questien ten proeve stelden, „zoo hebbense nochtans elck zijn maniere van uytvinding „bedeckt gehouden. Soodat ick van noode gehad heb, alles „van vooren aen selfs te ondersoecken en te doorgronden." De zaak is, dat PASCAL en FERMAT reeds eenige vraagstukken betrekkelijk de waarschijnlijkheidsleer hadden opgelost, waar HUYGENS het eerst in eene zuivere wiskundige verhandeling den weg betrad, die later tot de gewichtigste uitkomsten geleid heeft, vooral op het gebied der Levensverzekering.

HUYGENS zond zijn opstel aan VAN SCHOOTEN, die het van zooveel gewicht achtte, dat hij het in het Latijn vertaalde en in zijne werken opnam. Deze zijn ook in het Hollandsch uitgegeven, onder den titel: „FRANCISCI VAN SCHOOTEN: Mathematische Oefeningen" waar men in het 1ste Boek op blz. 485—512, het stuk van HUYGENS „van rekeningh in spelen van geluck" vinden kan. Zeer juist geeft hij in deze woorden het onderwerp der waarschijnlijkheidsleer aan: „door reden „te bepalen het geene onseker is ende het geval onder„worpen", en voegt er bij „zo iemandt deze dinghen wat „naerder begint in te sien, sal hij haest bevinden, geen „enckel spel te zijn het geene hier wert verhandelt, maer

„datter de beginselen en gronden gelegt werden van een „seer aerdige en diepe speculatie." Na eene korte inleiding, lost HUYGENS 14 voorstellen omtrent de kansrekening op en ontwikkelt daarin de grondformulen, waaruit zich eerst veel later de grondformulen voor de Levensverzekeringsleer ontwikkeld hebben. Tot besluit geeft hij nog vijf niet opgeloste voorstellen.

Het is moeielijk uit te maken of HUYGENS bij deze verhandeling gedacht heeft aan de toepassing op de berekening van Levensverzekeringen of Lijfrenten, maar het komt ons voor, dat JOHAN DE WITT dit werkje van HUYGENS wel degelijk gekend heeft.

Het is wel vreemd dat twee mannen als DE WITT en HUYGENS niet meer met elkaar in aanraking gekomen zijn, maar men vergete niet, dat de eerste geen Oranjevriend was en de laatste de zoon en broeder van de geheimschrijvers der Oranjes. Intusschen beschouwde HUYGENS zich geheel als wereldburger, want toen LODEWIJK XIV in 1672 de Hollanders erg in het nauw bracht, en HUYGEN'S vader en broeder ons land mede verdedigden, bleef hij rustig te Parijs de toelagen van Frankrijks koning ontvangen en geleerde brieven schrijven voor het *Journal des savans*, dat te Amsterdam verscheen. Toch was HUYGENS geen droge geleerde; hij zong zeer kunstig, en bespeelde de luit, de viool en het clavecimbaal. Ook hield hij zich met componeeren bezig en teekende hij enkele zeer goede portretten o. a. dat van zijn vader. Zelfs schijnt hij nu en dan een gedicht te hebben gemaakt.

HUYGENS' verdiensten als wis- en natuurkundige zijn door alle groote mannen in binnen- en buitenland erkend. NEWTON sprak van hem als van den uitstekende onder de wiskundigen. LEIBNITZ en BERNOUILLI achtten hem

onvergelijkelijk. De Leidsche Hoogleeraar G. J. 's GRAVESANDE gaf in 1751 eene uitgave van HUYGENS' werken in het licht, die den belangstellende in staat stelt met de geniale uitvindingen en de wiskundige studiën van onzen grootsten geleerde kennis te maken. Prof. P. HARTING schetste in 1868 „het leven en werken" van CHRISTIAAN HUYGENS, waaraan wij voor deze mededeelingen vele bizonderheden ontleend hebben. Eindelijk vermelden wij nog voor hem, die HUYGENS nader willen leeren kennen, het werk van HENDRIK *Baron* COLLOT D'ESCURY: „Hollands roem in kunsten en wetenschappen", waar in het 6de Dl., 2de stuk, blz. 205—244, het een en ander over CHRISTIAAN HUYGENS wordt medegedeeld.

Eene volledige verhandeling over het leven en de werken van CHR. HUYGENS ontbreekt ons nog. Veel zal hiertoe bijdragen de uitgave van zijne brieven en handschriften die in de akademische bibliotheek te Leiden voorhanden zijn; deze uitgave is nog niet compleet, maar nadert toch hare voltooiing.

Hoe meer men HUYGENS leert kennen, hoe meer men hem waardeert. Wij Nederlanders mogen er trotsch op zijn, dat hij onder ons geleefd en gewerkt heeft, en die trotschheid moet ons opwekken om voort te bouwen op de door hem gelegde grondslagen.

No. 690. *6 Juli 1895.*

We must always remember that to Holland belongs the credit of first applying mathematical calculations to political questions.

CORNELIUS WALFORD.

Het is dezer dagen 200 jaren geleden, dat CHRISTIAAN HUYGENS, de uitnemende geleerde, op 66 jarigen leeeftijd gestorven is.

In ons Blaadje Nr 251, waarin wij eene korte levensschets van hem gaven, stelden wij zijn sterfdag op 8 Juni 1695, in navolging van vele schrijvers, die vóór ons het een en ander over het leven en den arbeid des grooten mans hebben medegedeeld. In het Buitenland heeft men dien dag dan ook den 8sten Juni ll. herdacht. Er schijnen echter redenen te zijn om aan te nemen, dat HUYGENS niet den 8sten Juni maar den 8sten Juli 1695 overleden is. Hier in Nederland ten minsten zal op den laatsten datum, dus twee dagen na ontvangst van dit Blaadje, de sterfdag eenigszins plechtig herdacht worden; daarom hebben wij, ook van onzen kant dien dag niet onopgemerkt wenschende te laten voorbijgaan, *dit* nommer van onze Blaadjes gekozen om onzen lezers onze herinnerings-gave aan te bieden. Immers CHRISTIAAN HUYGENS mogen wij rekenen tot de grondleggers der Levensverzekerings-wetenschap.

Er is geen tijdvak in de geschiedenis der beschaving aan te wijzen, waarin de wetenschap der Wiskunde met zulke reuzenschreden is vooruitgegaan, als in de 2de helft der 17e eeuw. Tot de verschillende afdeelingen dezer

wetenschap behoort ook de *waarschijnlijkheids-rekening*, en het is op haar, dat de Levensverzekerings-wetenschap is opgebouwd. Zonder haar, zouden er geene vertrouwbare Maatschappijen van Levensverzekering kunnen bestaan, en daarom voegt het ons, waar dit pas geeft, onze hulde te brengen aan den grondlegger dezer wetenschap.

Maar, zoo zal men vragen, moet CHRISTIAAN HUYGENS inderdaad als de grondlegger der waarschijnlijkheids-rekening beschouwd worden? Die vraag moet onzes inziens stellig bevestigend beantwoord worden. Wel verklaart hij zelf, dat de eer der eerste inventie hem niet toekomt, doch hij voegt daarbij dat de uitvinders hunne manier van handelen zóó bedekt hebben gehouden, dat hij, „alles van vooren aen zelfs moest onderzoeken en „doorgronden." Die uitvinders waren PASCAL en FERMAT, die zich bezig hadden gehouden met de oplossing van een vraagstuk, dat aan PASCAL in 1654 was voorgelegd door een zekeren chevalier DE MERÉ en aldus luidde: van twee spelers heeft ieder een aantal punten gewonnen; zij gaan weg zonder het spel ten einde te brengen. Hoe moet in dit geval de inzet onder beiden verdeeld worden?

Korten tijd daarna zond HUYGENS aan zijn leermeester FRANCISCUS VAN SCHOOTEN, Hoogleeraar te Leiden, zijn opstel „van rekeningh in spelen van geluck", hetgeen door dezen van zooveel gewicht werd geacht, dat hij het in het Latijn vertaalde en opnam in zijne *exercitationes mathematicae* die in 1657 verschenen; het opstel is daar getiteld: „de ratiociniis in ludo aleae". Het bevat de grondstellingen der waarschijnlijkheids-rekening met de eenvoudigste toepassingen op het boven vermelde vraagstuk van DE MERE en op dat van den dobbelsteen. De hoofdwaarde ervan bestaat daarin, dat het voor het eerst

een systematischen grondslag, en een analytische formuleering van de grondstellingen der waarschijnlijkheids-rekening gegeven heeft. Noch bij PASCAL en FERMAT, noch in het hier bedoeld opstel van HUYGENS echter, is sprake van eenigerlei toepassing van de gevonden wetten der waarschijnlijkheids-rekening op den levensduur van den mensch, en daarom schrijft WALFORD de eer van die toepassing toe aan JOHAN DE WITT, wiens verhandeling over dit onderwerp aan onze lezers bekend is (Zie Blaadje Nr 246). Dat WALFORD zich vergist, en aan DE WITT toeschrijft wat aan HUYGENS toekomt, blijkt uit de correspondentie tusschen dezen en zijn broeder LODEWIJK waarvan wij de vertaling hieronder zullen geven. Hier bezigt hij de regels, in zijn „rekeningh in spelen van geluck" gevonden, om den gemiddelden en den waarschijnlijken levensduur van den mensch te bepalen, en houdt hij zich bezig met vragen als deze: hoe lang kunnen twee personen van gelijken of verschillenden leeftijd verwachten gezamentlijk te leven, zonder dat een hunner sterft, en in welken tijd zullen beiden gestorven zijn? Deze brieven zijn van 1669; de verhandeling van JOHAN DE WITT werd gedrukt in 1671. Gaarne stemmen wij in met den lof door zoovelen aan den arbeid van den laatste toegezwaaid. Zijn heldere uiteenzetting van de stellingen, die hij wenschte toe te passen, die toepassing zelve, waardoor hij de Lijfrenten „naer „proportie van Losrenten" vond, zijn inzicht in de hooge waarde van een groot aantal nauwkeurige waarnemingen, hebben aan zijn werk een beteekenis gegeven, die niet licht overschat kan worden, en op de ontwikkeling der Levensverzekering een overwegenden invloed heeft uitgeoefend. Maar de eer van de waarschijnlijkheids-rekening voor het eerst systematisch behandeld en van haar gebruik gemaakt te hebben tot het vinden van den waarschijn-

lijken levensduur van den mensch, komt toe aan CHRISTIAAN HUYGENS en aan niemand anders.

Daarom hebben wij gemeend geen beter bewijs van onze waardeering van HUYGENS' verdiensten voor de Levensverzekering te kunnen geven, dan het aanbieden aan allen die daarin belang stellen van een facsimilé van het opstel: „van Rekeningh in spelen van geluck". 1) De *exercitationes mathematicae* van VAN SCHOOTEN verschenen in het hollandsch in 1660, en daar HUYGENS het opstel oorspronkelijk ook in die taal geschreven heeft, zoo hebben wij alle reden te onderstellen, dat wij hier de eigen woorden van den schrijver vóór ons hebben, hetgeen zeker niet het geval zou geweest zijn, zoo wij den Latijnschen tekst hadden gegeven. Het „tot den „Leser" gerichte woord is van VAN SCHOOTEN.

Hebben wij den gevel van het gebouw, waar het Hoofdkantoor onzer Maatschappij gevestigd is, versierd met het standbeeld van JOHAN DE WITT, de nederiger hulde die wij hiermede brengen aan de nagedachtenis van CHRISTIAAN HUYGENS, getuigt waarlijk niet van minder waardeering. Dat wij hem niet vergeten hadden, kan blijken uit een der medaillons in den gevel van ons gebouw aangebracht.

Laten wij ten slotte nog opmerken dat de 200ste sterfdag van HUYGENS o.a. ook herdacht is in de „Illustrirte Zeitung" van 8 Juni ll., waarbij een portret gevoegd is, dat ons onbekend was; waar het oorspronkelijke daarvan moet gezocht worden, hebben wij niet kunnen te weten komen. 2)

---

1) In deze verzameling konden wij de facsimilé niet opnemen. Wij laten de beroemde verhandeling van HUYGENS met gewone letters afdrukken.

2) Later is ons gebleken, dat het hier bedoeld portret dat is van HUYGENS' grootvader, die ook CHRISTIAAN heette.

Een zeer lezenswaardig opstel omtrent dezelfde gebeurtenis vindt men in „Die Nation" van denzelfden datum, geschreven door Professor Kurd Laszwitz te Gotha.

En hiermede, den lezer heil!

TOT DEN LESER.

Na dat ick besloten hadt een eynde van deze oeffeningen te maecken, soo heb ick bevonden, dat my, Beminde Leser, noch verscheyde andre dingen van vermaekelijcke en treffelijcke stoffe overich waren, welcke, soo ickse, na haer waerde verhandelt hebbende, by dese Afdeelingen gevoegt hadde, niet weynigh cieraet aen desen mijnen arbeyt en mogelijck oock hulp en profijt aen uwe Studien souden toe-gebracht hebben; doch de moeyte van die te beschrijven als oock het werck souden my te verdrietig gevallen zijn. Weshalven alsoo ick onder andere dingen, die in de voorgaende Afdeelingen verhandelt zijn, betoont hebbe, op wat wijz sommige der fraeyste en substylste Voorstellen, die ten deele van de Oude, en ten deele van de Voortreffelickste Wiskonstenaers deser eeuwe seer aerdig zijn uyt-gevonden, souden mogen zijn gesocht, ofte door behulp der *Algebra* konnen gevonden worden: soo en heb ick 't niet ongerijmt geacht, indien ick, tot overvloediger gebruyck van dese Konst, 't geen onlangs door den Wel-Edelen en Wijtberoemden Heer Christianvs Hugenivs aengaende 't reeckenen in Spelen van Gelvck uytgevonden ende my in schrift van hem mede gedeelt is, alhier met desselfs brief, in plaets van 't geene my overig was, by-voegde. Welck fijn Tractaet ick dan UE. des te aengenamer acht te sullen wesen, als 't geen daer in verhandelt wordt te subtijlder en ongemeender sal

bevonden worden; insonderheyt door dien hy tot desselfs vinding deselve *Analysis*, welckers fondamenten hy eertijts van my geleert heeft, als ick, gebruyckt; en alsoo de bevlytigers van die de weg baent om diergelijcke Voorstellen te ontbinden. Waer in, soo ick nevens mijnen andren arbeyt aen U, Beminde Leser, in dese soort van Studie genoegsame stof van oeffening gegeven hebbe; soo sult ghy daer uyt (gelijck ick hoop) mijne bereytwilligheyt t'uwaerts konnen afnemen, en dienvolgende oock mijnen arbeyt, t'uwen en der Studien besten aengenomen, ten goeden duyden. Vaert wel.

Aen mijn Heer FRANCISCUS VAN SCHOOTEN.

Mijn Heer,

Naer dien ick weet dat V. E., de loffelijcke vruchten van sijn vernuft ende arbeyt in 't licht gevende, onder anderen dit ooghmerck heeft: namentlijck, om door de verscheydenheyt der verhandelde stoffen te betoonen hoe wijt onse uytnemende Konst van *Algebra* sich uytstreckt; soo en twijffele ick oock niet, of het geene ick van de Rekeningh in Spelen van geluck beschreven heb, sal tot V. E. opset niet ondienstig zijn. Want soo veel te swaerder als het scheen, door reden te konnen bepalen het geene onseker is ende het geval onderworpen, soo veel te meer verwonderinghs waerdigh sal die weetenschap schijnen, waer door sulcx kan werden te weege gebracht. Dewijl ick dan op V. E. versoeck ende aen-maeninghe, dese Rekening eerst heb beginnen by geschrift te stellen, ende V. E. deselve waerdigh acht om te gelijck met syne diepsinnige vonden in 't licht te komen; soo en sal ick niet alleen het selve geerne toestaen, maer oock tot mijn

voordeel duyden, dat die op dese maniere te voorschijn werde gebracht. Want of sommige mochten dencken dat ick ontrent geringhe dingen en van weynigh gewichte mijn moeyte besteedt hadde, soo en sullen sij nochtans niet t'eenemael voor onnut ende onpryselijck houden, het geene V E. in dier voegen als voor het syne is aennemende, en niet sonder arbeyt uyt onse spraek in de Latijnsche heeft overgeset. Alhoewel ick wil gelooven, so iemandt dese dinghen wat naerder begint in te sien, dat hy haest sal bevinden, geen enckel spel te zijn het geene hier wert verhandelt, maer datter de beginselen en gronden geleyt werden van een seer aerdige en diepe speculatie. Soo sullen oock, meyne ick, de Voorstellen die in dese Materie voorvallen, geensins lichter als die van *Diophantus* geacht werden, doch wel vermaeckelijcker misschien, door diense iets meer inhouden als bloote eygenschappen der getallen. Voorts is te weeten, dat al over eenighen tijdt, sommige van de Vermaertste Wiskonstenaers van geheel Vranckrijck met dese soorte van Rekeningh zijn besigh geweest, op dat niemandt hier in, de eer van de eerste Inventie die de myne niet en is, my toe en schryve. Doch sy luyden, ofse wel sich onder malkanderen met veele swaere questien ter proeve stelden, soo hebben se nochtans elck sijn maniere van uytvinding bedeckt gehouden. Soo dat ick van noode gehad heb, alles van vooren aen selfs te ondersoecken en te doorgronden: ende daerom oock noch niet verseeckert en ben, of wij hier in een selfde eerste beginsel getroffen hebben. Maer de uytkomste belangende, heb ick in veele questien ondervonden dat de myne van de haere geensins en verscheelt. V. E. zal vinden dat ick in 't eynde van dit Tractaet, noch eenige van die questien bygevoegt hebbe, achterlaetende nochtans de werckingh; eensdeels

om dat ick te veel moeyte te gemoet sagh, indien ick alles nae behooren wilde afdoen; ten anderen om dat my raetsaem dacht, iets overigh te laeten, 't welck onse Lesers (soo der eenige zijn sullen) mochte dienen tot oeffening en tijdt-verdrijf.

In *s'Graven-Hage* den 27 Apr. 1657.

U E. dienstwillige dienaer

CHR. HUYGENS van ZUYLICHEM.

VAN REKENINGH IN SPELEN VAN GELUCK.

Al-hoewel in de spelen, daer alleen het geval plaets heeft, de uytkomsten onseecker zijn, soo heeft nochtans de kansse, die yemandt heeft om te winnen of te verliesen, haere seeckere bepaling. Als bij exempel. Die met een dobbelsteen ten eersten een zes neemt te werpen, het is onseecker of hij het winnen sal of niet; maer hoe veel minder kans hij heeft om te winnen als om te verliesen, dat is in sich selven seecker, en werdt door reeckeningh uyt-gevonden. So mede, als ick tegen een ander in drie spelen uyt speel, ende een spel daer van gewonnen hebbe, het is noch onseecker wie eerst zal uyt wesen. Doch hoe dat mijn kansse staet tegen de syne, kan seeckerlijck bereeckent werden, en daer door oock bekent, ingevalle wy het spel wilden laten blijven, hoe veel my meerder toe-komen soude dan 't geen ingeset is als hem. Ofte oock indien yemandt anders myn spel begeerde over te nemen, waar voor ick hem dat zoude behooren te laten. Hier konnen verscheyde questien uyt ontstaen tusschen 2, 3 of meerder getal van speelders, en dewijl diergelijcke

reeckeningh geensins gemeen en is ende dickmaels kan te passe komen, soo sal ick hier in 't kort de wegh daer toe aenwijsen, ende daer na oock eenige verklaringe doen aengaende de dobbel-steenen.

Ick neeme tot beyder fondament, dat in het speelen de kansse, die yemant ergens toe heeft, even soo veel weerdt is als het geen, het welck hebbende hy weder tot deselfde kansse kan geraecken met rechtmatigh spel, dat is, daer in niemandt verlies geboden werdt. By exempel. So yemandt sonder mijn weeten in d'eene handt 3 schellingen verbergt, en in d'ander 7 schellingen, ende my te kiesen geeft welck van beyde ick begeere te hebben, ick segge dit my even soo veel weerdt te zijn, als of ick 5 schellingen seecker hadde. Om dat, als ik 5 schellingen hebbe, ick wederom daer toe kan geraecken, dat ick gelijcke kans sal hebben, om 3 of 7 schellingen te krygen, en dat met rechtmatigh spel: gelijck hier naer sal betoont werden.

I. *VOORSTEL.*

Als ick gelijcke kans hebbe om a of b te hebben, dit is my so veel weerdt als $\frac{a+b}{2}$.

Om desen regel niet alleen te bewijsen maer oock eerst uyt te vinden, soo gestelt x voor het geene dat mijn kansse weerdt is. Soo moet ick dan x hebbende weder tot de selfde kans konnen geraecken met rechtmatig spel. Laet dit het spel zijn: dat ick tegen een ander speele om x, en dat den anderen daer tegen mede x in-sette: ende dat bedongen zy, dat de geene die wint aen die verliest sal geven a. Dit spel is rechtmaetigh, ende het blijckt dat ick hier door gelijcke kans heb om a te hebben, te weten, als ick 't spel verlies, of $2x—a$, als ick 't win: want alsdan soo treck ick $2x$ die in-geset zijn, daer van

ick den anderen moet geven a. Indien nu $2x—a$ soo veel waer als b, soo soude ick ghelijcke kans hebben tot a of b. Ick stelle dan $2x - a$ ꝏ b, so komt x ꝏ $\frac{a+b}{2}$, voor de waerde van mijn kans. En het bewijs hier van is licht. Want $\frac{a+b}{2}$ hebbende, soo kan ick dat tegen een ander waegen die mede $\frac{a+b}{2}$ sal insetten, ende bedingen dat die het spel wint, den anderen sal a geven. Waer door ick gelijcke kans sal bekomen om a te hebben, te weeten, als ick verlies, of b als ick win; want alsdan soo treck ick $a + b$ dat in-geset is, ende geef hem daervan a.

In getaelen. Indien ick gelijcke kans heb om 3 te hebben of 7, soo is door dit Voorstel mijn kansse 5 weerdt; ende het is seecker dat ick 5 hebbende weder tot de selfde kansse kan geraecken. Want speelende om de selve tegen een ander die daer 5 tegen set, met beding dat de geene die wint den anderen 3 sal geven; soo is dit rechtmaetig spel, ende het blijckt dat ick gelijcke kans hebbe om 3 te hebben, te weeten, als ick verlies, of 7 indien ick win; want alsdan treck ick 10, daer van ick hem 3 geef.

II. *VOORSTEL.*

Als ick gelijcke kans hebbe tot a of b of c, het is my soo veel weerdt als of ick $\frac{a+b+c}{3}$ hadde.

Om dit wederom te vinden, soo zy als vooren gestelt x voor de waerde van mijn kans. Soo moet ick dan x hebbende weder tot de selfde kansse konnen geraecken door rechtmaetigh spel. Laet dit het spel zijn, dat ick tegen 2 andere speele, insettende ieder van ons drien x, ende laet ick met den eenen dese voorwaerde maecken, dat soo hy het spel wint hy my sal geven b, ende ick b

aen hem, soo ick het kome te winnen. Met den anderen laat ick dese voorwaerde maecken, dat hy het spel winnende my sal geven c, of ick aen hem c als ick het win. Het blijckt dat dit spel rechtmaetig is. Ende ick sal daer door gelijcke kans hebben, om b te hebben, te weeten, als het den eersten wint, of c, als het den tweeden wint, of $3\,x—b—c$ als ick het win; want dan treck ick $3\,x$ die ingeset zijn, en geve daer van aen den eenen b, aen den anderen c. Indien nu $3\,x—b—c$ gelijck waer aen a, so soude ick gelijcke kans hebben tot a of b of c. So stel ick dan $3\,x—b—c$ ꝏ a en komt x ꝏ $\frac{a+b+c}{3}$, voor de waerde van mijn kans. Op gelijcke manier werdt gevonden, dat als ick gelijcke kans hebbe tot a of b of c of d, dit soo veel weerdt is als $\frac{a+b+c+d}{4}$, ende soo voorts.

III. *VOORSTEL.*

Als het getal der kanssen die ick hebbe tot a is p, ende het getal der kanssen die ick tot b heb is q; nemende altijdt dat ieder kans even licht kan gebeuren: Het is my weerdt $\frac{pa+qb}{p+q}$.

Om desen regel uyt te vinden, so zy wederom x gestelt voor het geene mijn kans weerdt is. So moet ick x hebbende wederom in staet als vooren konnen geraecken door rechtmaetig spel. Laet ick hier toe soo veel speelders nemen, datse met my te saemen het getal van $p+q$ uytmaecken, insettende elck x, soo datter in sal staen $p\,x+q\,x$, ende elck voor sijn hooft speelende met even goede kans om te winnen. Voorts laet ick met soo veel deser speelders, als het getal q is, ieder in 't bijsonder dit verding maecken, dat als hy het spel komt te winnen hy my sal b geven, of ick daerentegens het selfde aen

hem als ick het win. Laet ik oock met de rest van de speelders, zijnde $p - 1$, dit verding maecken met elck in 't bijzonder, dat hy het spel winnende my sal a geven, ende ick hem van gelijcken a indien ick het kome te winnen. Het blijckt dat dit spel met dese voorwaerden rechtmaetig is, niemandt hier door verongelijckt wesende. Het blijckt mede dat ick alsnu q kanssen hebbe tot b, ende $p - 1$ kanssen tot a, en 1 kansse, (te weeten, als ick het win,) tot $px + qx - bq - ap + a$, want alsdan soo treck ick $px + qx$ dat ingeset is, waer van ick aen yder van q speelders moet geven b, en aen yder van $p - 1$ speelders a, maeckende te saemen $qb + pa - a$. Indien nu $qx + bx - bq - ap + a$ gelijck waer aen a, soo soude ick p kanssen hebben tot a, (want ick alreede $p - 1$ kanssen daer toe hadde) ende q kanssen tot b, ende soude also tot mijn voorige kansse wederom geraeckt zijn. Soo stel ick dan te zijn $px + qx - bq - ap + a \propto a$; en komt $x \propto \frac{ap + bq}{p + q}$ voor het geene dat mijn kansse weerdt was, gelijck in 't begin is gestelt.

In getaelen. Indien ick 3 kanssen hebbe tot 13, en 2 kanssen tot 8, soo heb ick door desen regel soo veel als 11. En is licht te thoonen, dat ick 11 hebbende wederom tot de selfde kansse kan geraecken. Want speelende tegen 4 andere, en settende elck van ons vyven 11 in, soo sal ick met 2 van haer verdraegen elck in 't bijsonder, dat soo hy het spel wint hy my 8 sal geven, of ick aen hem 8, indien ick het winne. Met de ander 2 van gelijcken, dat die van haer het spel wint my sal 13 geven, of ick aen hem 13 als ick het kom te winnen. Welck speelen rechtmaetig is. Ende het blijckt, dat ick daer door 2 kanssen hebbe tot 8, naementlijck als een van de twee die my 8 belooft hebben wint, en 3 kanssen tot 13, te weeten als een van de twee andere die my 13

gheven moeten wint, of als ick selver het spel win. Want ick het winnende soo treck ik 't geen ingeset is dat's 55, daer van ick aen elck van 2 moet geven 13, en aen elck van de twee andere 8, soo dat voor my dan oock 13 overblijft.

IV. *VOORSTEL.*

Genomen dan dat ick tegens een ander speele ten dryen uyt, en dat ick alreede 2 spelen hebbe en hy maer een. Ick wil weeten, ingevalle wy het spel niet en wilden voortspeelen, maer het geen ingeset is gerechtelijck wilden deelen, hoeveel my daer van komen soude.

Om nu tot de eerst voor-gestelde questien te komen, aengaende de verdeelingh onder verscheyde speelders te maecken, als haere kanssen ongelijck zijn, soo is 't noodigh van de lichtste te beginnen.

Voor eerst moet acht genomen werden alleen op de spelen, die weder-zijds noch ontbreecken. Want het is seecker, dat, of wy ten 20gen uyt speelden, en dat ick 19 hadde, en die tegens my speelt 18, dat ick even het selfde voordeel soude hebben als nu, hebbende van drie spelen 2 gewonnen en hy een: door dien in beyde gevallen my noch maer een spel ontbreeckt en hem twee spelen.

Voorts om te vinden, wat deel ons elck toekomt, soo moet aengemerkt werden watter soude gebeuren indien wy voort speelden. Het is seecker indien ick het eerste spel quam te winnen, dan soude ik uyt wesen en hebben al dat ingeset is, het welck zy genoemt a. Maer indien den anderen het eerste spel won, dan souden wy gelycke kans hebben, elck noch een spel ontbreeckende, en daerom elck gerechtigt zijn tot $\frac{1}{2}\,a$. Het is nu seecker dat ick gelijcke kans heb om dat eerste spel te winnen of te verliesen. Soo heb ick dan gelijcke kans om a te hebben

of $^1/_2$ *a,* het welck door het 1ste Voorstel soo veel is als of ick van beyde de helft hadde dat is $^3/_4$ *a*, en blijft voor die tegens my speelt $^1/_4$ *a*. Wiens rekening oock van eersten aen op de selve manier hadde konnen gemaeckt werden. Hier uyt blijckt, dat die mijn spel soude willen overnemen mij $^3/_4$ *a* daer voor kan geven; en dat men dienvolgens altijdt kan 3 tegen 1 setten, als men neemt 1 spel te winnen, eer dat een ander 2 spelen wint.

V. *VOORSTEL.*

Zy gestelt dat my 1 spel ontbreeckt, en die tegens my speelt 3 spelen. Nu moet men de verdeeling maecken.

Laet ons wederom acht nemen, in wat staet wy souden zijn, indien ick of hy het eerste spel kwam te winnen. Als ick het won soo had ick het geen ingeset is dat is *a*, maer als hy het eerste spel won, dan souden hem noch 2 spelen ontbreecken tegen mijn 1, en wy souden daerom in staet zijn gelijck in 't voorgaende voorstel gestelt wierdt, en my toekomen $^3/_4$ *a,* gelijck aldaer bethoont is. Soo heb ick dan een kans tegen een om *a* te hebben of $^3/_4$ *a*, het welck so veel is door het 1ste Voorstel als $^7/_8$ a. En blijft $^1/_8$ *a* voor den anderen. Soo dat mijn kans is tot de syne als 7 tot 1.

Gelijck nu tot dese reeckeningh vereyscht is geweest de voorgaende, so is wederom dese nodigh tot de volgende, te weeten, als men stelt dat my 1 spel ontbreeckt, ende mijn party 4 spelen. En werdt op gelijcke manier bevonden, dat my komt $^{15}/_{16}$ van 't geen ingeset is, en hem $^1/_{16}$.

VI. *VOORSTEL.*

Zij gestelt dat my twee spelen ontbreecken, en hem die tegen my speelt drie spelen.

Nu zal gebeuren door het eerste spel, of dat my noch 1 spel sal ontbreecken en hem 3 (toekomende my daerom door het voorgaende $^{7}/_{8}$ *a*), of dat ons elck noch twee spelen sullen ontbreecken, waer door my komt $^{1}/_{2}$ *a*, om dat dan elck even goede kans heeft. Maer ick heb een kans tegen een, om het eerste spel te winnen of te verliesen; soo heb ick dan ghelijcke kans tot $^{7}/_{8}$ *a* of $^{1}/_{2}$ *a*, het welck my weerdt is $^{11}/_{16}$ *a* door het eerste Voorstel. Soo dat my komen elf deelen van 't geen ingestelt is, en die tegens my speelt vijf deelen.

VII. *VOORSTEL.*

Zy gestelt dat aen my noch twee spelen ontbreecken, en hem 4 spelen.

Soo sal ick het eerste spel winnende noch 1 spel tegen 4 te winnen hebben; of, het selve verliesende, noch 2 tegen 3. Soo dat ick gelijcke kans heb tot $^{15}/_{16}$ *a* of $^{11}/_{16}$ *a*, dat soo veel is als $^{13}/_{16}$ *a*, door het 1ste Voorstel. Waer uyt blijckt dat het beter kans is 2 spelen te moeten winnen tegen 4, als een spel tegen twee. Want in dit laetste geval, te weeten, van 1 tegen 2, so is mijn deel $^{3}/_{4}$ *a*, door het 4de Voorstel, zijnde minder als $^{13}/_{16}$ *a*.

VIII. *VOORSTEL.*

Laet ons nu stellen dat drie persoonen t'samen speelen, daer van den eersten 1 spel ontbreeckt, den tweeden mede 1 spel, maer den derden 2 spelen.

Om het deel van den eersten te vinden, so moet weder aengemerckt werden wat hem soude komen, indien hy of een van de twee anderen het eerste spel quam te winnen. Als hy het won soo had hy het geen dat ingeset is, 't welck zy *a*. Als het den tweeden won soo hadde

den eersten niets, want den tweeden soude daer mede uyt zijn. Als het den derden won soo soude aen elck van drien noch 1 spel ontbreecken, en daerom den eersten so wel als elck van d'andere $^1/_3$ *a* toekomen. Soo isser dan voor den eersten 1 kans tot *a*, 1 kans tot o, en een kans tot $^1/_3$ *a*, (want het even licht kan gebeuren aen yeder van drien het eerste spel te winnen,) het welck hem weerdt is $^4/_9$ *a* door het 2de Voorstel. Soo komt dan oock voor den tweeden $^4/_9$ *a*, en voor den derden blijft over $^1/_9$ *a*. Wiens deel in 't bysonder oock hadde konnen gevonden worden, en daer door de andere haer deelen bepaelt.

IX. *VOORSTEL.*

Om tusschen soo veel speelders als voor-gestelt zijn, waer van d'eene meer en d'ander minder speelen ontbreecken een ieder haer deel te vinden, soo moet ingesien worden, wat hem, wiens deel men begeert te weeten, soude toekomen, indien of hy, of elck van d'andere in 't besonder het eerste volgende spel quam te winnen. Dit dan alles te saemen geaddeert en door het getal der speelders gedeelt, soo komt het gesochte gedeelte van den eenen.

Zy genomen dat 3 persoonen A, B, en C te saemen speelen, en dat aen A een spel ontbreeckt, aen B 2 spelen, en aen C van gelijcken 2 spelen. Men begeert te weeten wat deel aen B toekomt van het geene ingeset is, het welck zy genoemt *q*.

Voor eerst moeten wy ondersoecken wat B soude komen, als hy selfs, of A, of C het eerste volgende spel quam te winnen. Als het A won, so soude hy uyt zijn, en dienvolgens soude B toekomen o. Als B selfs het won, so ontbrack hem noch 1 spel, en aen A mede 1

spel, maer aan C 2 spelen. Daerom soude B in dit geval toekomen $^4/_9\,q$ door het 8ste Voorstel.

Eyndelijck als C het eerste volgende spel quam te winnen, soo soude A en C elck 1 spel ontbreecken, maer aen B 2 spelen; en dienvolgens soude B komen $^1/_9\,q$, door het selfde 8ste Voorstel. Nu moet geaddeert werden het geen in dese 3 voorvallen aen B soude toekomen, te weeten, 0, $^4/_9\,q$, $^1/_9$ q, en komt $^5/_9\,q$. Dit door 3, het getal des speelders, gedeelt, komt $^5/_{27}\,q$. 't Welck B zijn gerechte deel is. Het bewijs nu hier van blijckt door het 2de Voorstel. Want naer dien B gelijcke kans heeft tot 0, $^4/_9\,q$, of $^1/_9\,q$, soo heeft hy door het 2de Voorstel soo veel als $\frac{0 + {}^4/_9\,q + {}^1/_9\,q}{3}$ dat is $^5/_{27}\,q$. Ende het is seecker dat desen divisor 3 het getal van de speelders is.

Doch om te weeten, wat iemandt komt in elck geval, te weeten, als hy selfs of een van d'andere het eerste volgende spel wint: soo moeten de simpelste voorvallen eerst uytgevonden werden, en door haer behulp de volgende. Want gelijck dit laetste voorval niet konde afgedaen werden sonder dat eerst dat van het 8ste Voorstel uytgereeckent was, in 't welck de resterende spelen waeren 1, 1, 2, soo kan insgelijcks ieders deel niet gevonden werden in so een geval, als de resterende spelen zijn 1, 2, 3, of men moet eerst uytgereeckent hebben het voorval van 1, 2, 2, gelijck wy terstont gedaen hebben, ende noch dat van 1, 1, 3, het welck door behulp van het 8ste Voorstel mede konde bereeckent werden. Op dese manier dan werden vervolgens al de voorvallen uytgevonden, die in de volgende tafel zijn vervat, en oneyndelijcke andere.

Tafel voor drie speelders.

Spelen die haer ontbreecken.	1. 1. 2	1. 2. 2	1. 1. 3	1. 2. 3
Haer deelen.	4. 4. 1	17. 5. 5	13. 13. 1	19. 6 2
	9	27	27	27

Spelen die haer ontbreecken.	1. 1. 4	1 . 1 . 5	1 . 2 . 4	1 . 2 . 5
Haer deelen.	40. 40. 1	121. 121. 1	178. 58 . 7	542. 179. 8
	81	243	243	729

Spelen die haer ontbreecken.	1. 3. 3	1 . 3. 4	1 . 3. 5
Haer deelen.	65. 8. 8	616. 82 . 31	629. 87 . 13
	81	729	729

Spelen die haer ontbreecken.	2. 2. 3	2 . 2 . 4	2 . 2 . 5	2 . 3 . 3	2 . 3 . 4	2 . 3 . 5
Haer deelen.	34. 34. 13	338. 338. 53	353. 353. 23	133. 55. 55	451. 195. 83	1433. 635. 119
	81	729	729	243	729	2187

De dobbel-steenen aengaende konnen dese questien werden voorgestelt, te weeten, van hoeveel reysen men kan nemen met eene steen een 6 te werpen of een van d'ander ooghen. Oock van hoeveel reysen 2 sessen met 2 steenen, of 3 sessen met 3 steenen. Ende noch veel andere. Om welcke te solveeren, so moet hier op werden acht genomen.

Eerstelijck dat op 1 steen zijn 6 verscheyde werpen, die even licht konnen gebeuren. Want ick neeme dat een dobbel-steen de perfecte figure van een Cubus heeft.

Voorts, dat op 2 steenen sijn 36 verscheyde werpen, die insgelijcx even licht konnen voorkomen. Want tegen elcke werp van de eene steen kan een van de 6 werpen van d'andere steen te gelijck boven leggen. En 6 mael 6 maekt 36.

Oock dat op 3 steenen zijn 216 werpen. Want tegen elck van de 36 werpen der 2 steenen kan een van de 6 werpen komen, die op de derde zijn. En 6 mael 36 maeckt 216.

Van gelijcken blijkt, dat op 4 steenen zijn 6 mael 216 werpen, dat is, 1296; en dat men soo voort de werpen van soo veel steenen als men wil kan bereeckenen, altijdt door het toe-doen van eene steen 6 mael de werpen der voorgaende nemende.

Vorders moet men weeten, dat op twee steenen maer eene werp en is van 2 of 12 oogen, en 2 werpen van 3 of 11 oogen. Want gevende aen de steenen de naemen van A en B, soo blijckt dat om 3 oogen te werpen op A een aes kan zijn, en op B een 2; of op B een aes, en op A een 2. Van gelijcken om 11 oogen te hebben, so kan op A 5 zijn, en op B 6; of op A 6 en op B 5. Van 4 oogen zijnder 3 werpen, te weeten, A 1, B 3; of A 3, B 1; of A 2, B 2. Van 10 oogen insgelijcks 3 werpen. Van 5 of 9 oogen 4 werpen. Van 6 of 8 oogen 5 werpen. Van 7 oogen 6 werpen.

Op 3 steenen vindt men van	oogen	werpen.
	3 of 18	1
	4 of 17	3
	5 of 16	6
	6 of 15	10
	7 of 14	15
	8 of 13	21
	9 of 12	25
	10 of 11	27

X. *VOORSTEL.*

Te vinden van hoeveel reysen men kan neemen een 6 te werpen met eene steen.

Die het ten eersten neemt, het is seecker dat hy 1 kans heeft om te winnen, ende te hebben het geen ingeset is, tegen 5 kanssen om te verliesen. Want daer zijn 5 werpen tegen hem, en maer een voor hem. Het geen

ingeset is zy genoemt *a*. Soo heeft hy dan 1 kans om te hebben *a*, en 5 kanssen om 0 te hebben, het welck door het 2de Voorstel so veel is als $^1/_6$ *a*. En blijft voor die het hem geeft te werpen $^5/_6$ *a*. Soo dat hy maer 1 tegen 5 kan setten, die het ten eersten neemt.

Die van tween eens een 6 neemt te werpen, werdt sijn deel aldus bereeckent. Indien hy de eerste reys een 6 raeckt, soo heeft hy *a*. Indien hy mist, soo heeft hy noch eene werp, dewelcke door het voorgaende soo veel is als $^1/_6$ *a*. Maer hy heeft maer een kans om in de eerste reys een 6 te werpen, en 5 kanssen om die te missen. So heeft hy dan van eersten aen 1 kans om *a* te hebben, en 5 kanssen tot $^1/_6$ *a*, het welck door het 2de Voorstel soo veel is als $^{11}/_{36}$ *a*. Ende blijft voor die het hem geeft $^{25}/_{36}$ *a*. Soo dat die het van tween neemt 11 tegen 25 kan stellen, dat is, min als 1 tegen 2.

Hier uyt nu werdt op deselve manier bereeckent, dat die van dryen eens neemt een 6 te werpen, zijn deel is $^{91}/_{216}$ *a*. Soo dat hy kan 91 tegen 125 setten, dat is, weynig min als 3 tegen 4.

Die het van vieren neemt, zijn deel is $\frac{671}{1290}$ *a*. Soo dat hy 671 tegen 625 kan setten, dat is, meer als 1 tegen 1.

Die het van vyven neemt, syn deel is $\frac{4651}{7776}$ *a*, ende kan 4651 tegen 3125 setten, dat is, weynig min als 3 tegen 2.

Die het van sessen neemt, sijn deel is $\frac{31031}{46656}$, ende kan 31031 tegen 15625 setten, dat is, weynigh min als 2 tegen 1.

Aldus kan men vervolgens yder getal van werpen vinden. Maer men kan oock met grooter sprongen voort gaen, gelijck wy in 't volgende Voorstel aenwysen sullen, sonder 't welck de Reeckening anders seer lang soude vallen.

XI. *VOORSTEL.*

Te vinden van hoe veel reysen men kan neemen 2 sessen te werpen met 2 steenen.

Die het ten eersten neemt, heeft 1 kans om te winnen, dat is, om *a* te hebben, tegen 35 kanssen om te verliesen ofte 0 te hebben; om datter 36 werpen zijn. Sulcx dat hy door het 2de Voorstel heeft $^1/_{36}$ *a*.

Die het van tween neemt, indien hy de eerste reys 2 sessen werpt, soo heeft hy *a*. Indien hy d'eerste reys mist, soo heeft hy noch eene werp overig, dat is, door 't geen geseyt is, soo veel als $^1/_{36}$ *a*. Maer hy heeft maer 1 kans om in de eerste reys 2 sessen te werpen, tegen 35 kanssen om die te missen. Soo heeft hy dan van eersten aen 1 kansse tot *a*, en 35 kanssen tot $^1/_{36}$ *a*, het welck door het 2de Voorstel soo veel is als $\frac{71}{1296}$ *a*. En blijft voor die het hem geeft te werpen $\frac{1225}{1296}$ *a*. Hier uyt nu kan gevonden worden, wat kans ofte deel hy heeft die het neemt van 4 werpen, overslaende de kansse van die het neemt van dryen.

Want die het van vieren neemt, indien hy het doet in een van de 2 eerste reysen, soo heeft hy *a*; indien niet, soo heeft hy noch 2 werpen overig, dat is, door 't geen te vooren geseyt is, soo veel als $\frac{71}{1296}$ *a*. Maer hy heeft oock door het selve 71 kanssen om van de 2 eerste werpen eens 2 sessen te werpen, tegen 1225 kanssen om die te missen. Soo heeft hy dan van eersten aen 71 kanssen tot *a*, en 1225 kanssen tot $\frac{71}{1296}$ *a*; het welck door het 2de Voorstel so veel weerdt is als $\frac{178991}{1679616}$ *a*. Ende blijft voor die het hem geeft $\frac{1500625}{1679616}$ *a*. Staende haere kanssen tegen een, als 178991 tegen 1500625.

Hier uyt werdt vorders op deselve manier gevonden de kans, van die van 8 reysen eens 2 sessen neemt te

werpen. En daer uyt dan wederom de kans, van die het neemt van 16 reysen. En uyt dese sijn kans, ende uyt de kans van die het neemt van 8 werpen, werdt gevonden de kans van die het neemt van 24gen. In welcke werckingh, alsoo voornamentlijck maer gesocht werdt in wat getal van werpen de gelijcke kansse beginnt tusschen die het neemt en geeft, soo magh men van de getalen, die anders seer groot souden werden, een deel van de achterste Cijfers af-snijden. Ick vinde dat die het neemt van 24gen, noch yets te kort komt; en dat het eerst van 25gen genomen kan werden met voordeel.

XII. *VOORSTEL.*

Te vinden met hoe veel steenen men kan nemen ten eersten 2 sessen te werpen.

Dit is soo veel dan of men wilde weeten, in hoe menige werp met eene steen men kan nemen tweemael een 6 te raecken. Het welck die het in 2 werpen nam, soude, door het geen hier te vooren is bewesen, $^1/_{36}\, a$ toekomen.

Die het in dryen nam, indien zijn eerste werp geen 6 en waer, soo had hy noch 2 werpen, die beyde een 6 souden moeten zijn; het welck geseyt is soo veel weerdt te zijn als $^1/_{36}\, a$. Maer zijn eerste werp een 6 wesende, soo behoeft hy van tween noch maer eens een 6 te werpen, het welck soo veel is door het 10de Voorstel als of hy $^{11}/_{36}\, a$ hadde. Nu is seecker dat hy 1 kans heeft om ten eersten een 6 te werpen, tegen 5 kanssen om die te missen. Soo heeft hij dan van eersten aen 1 kans tot $^{11}/_{36}\, a$, en 5 kanssen tot $^1/_{36}\, a$, het welck door het 2de Voorstel soo veel is als $^{16}/_{216}\, a$ of $^2/_{27}\, a$. Op dese manier t'elckens een werp meer nemende soo werdt bevonden, dat in 10 werpen met eene steen, of met 10 steenen

ten eersten, kan genomen werden 2 sessen te werpen, en dat met voordeel.

XIII. *VOORSTEL.*

Als ick tegen een ander speel met 2 steenen alleen eene werp, op conditie, dat, indien der 7 oogen komen, ick winnen sal; maer hy, indiender 10 oogen komen; en ingevalle iets anders, dat wy dan gelijckelijck deelen sullen hetgeen ingeset is: Te vinden wat deel daer van ons elck toekomt.

Dewijl van de 36 werpen, die op 2 steenen zijn, 6 werpen zijn van 7 oogen, en 3 werpen van 10 oogen, soo resteren noch 27 werpen, die het spel konnen kamp maecken. Het welck gebeurende so komt ons ieder $^1/_2\ a$. Maer als het geen kamp is, soo heb ick 6 kanssen om te winnen dat is om a te hebben, en 3 kanssen om te verliesen ofte o te hebben; het welck door het 2[de] soo-veel is, als of ick in sulcken geval $^2/_3\ a$ hadde. Soo heb ick dan van eersten aen 27 kanssen tot $^1/_2\ a$, en 9 kanssen tot $^2/_3\ a$; het welck door het 2[de] soo veel is als $^{13}/_{24}\ a$. En blijft voor den anderen $^{11}/_{24}\ a$.

XIV. *VOORSTEL.*

Als ick en noch een ander met beurten werpen met 2 steenen, ende bespreecken dat ick sal winnen, soo haest ick 7 ooghen werp, ende hy, soo haest als hy 6 ooghen werpt, mits dat ick hem de voorwerp geve: Te vinden in wat reden mijn kans tegen de sijne staet.

Laet mijn kans weert sijn x, ende het geen ingeset is sy genoemt a; soo is dan de kans van den anderen weerdt $a - x$. Het blijckt ook dat elcke mael, als sijn beurt van werpen weder komt, mijn kans dan weder

moet x weerdt zijn. Maer soo dickmaels als het mijn beurt is te werpen, soo moet mijn kans meerder weerdt zijn. Laet ons y stellen voor het geene dat se dan weerdt is. Overmits nu datter 5 werpen zijn van de 36 werpen op 2 steenen, die mijn tegen speelder 6 ooghen konnen geven, ende het spel doen winnen, en 31 werpen die hem doen missen, dat is, die mijn beurt van werpen doen komen: soo heb ick dan, als hy begint te werpen, 5 kanssen om o te hebben, en 31 kanssen om te hebben y; het welck door het 3[de] Voorstel weerdt is $\frac{31y}{36}$. Maer daer is gestelt, dat mijn kans van eersten aen x weerdt is. Soo is dan $\frac{31y}{36} \propto x$, en daerom $y \propto \frac{36x}{31}$. Voorts soo is gestelt, dat, mijn beurt van werpen gekomen zijnde, mijn kans dan y weerdt is. Maer ick sullende werpen, soo heb ick 6 kanssen tot a, om datter 6 werpen zijn van 7 ooghen, dewelcke my doen winnen; en ick heb 30 kanssen om de beurt van mijn tegen-speelder te doen wederkeeren, dat is, om door my x te hebben. Soo is dan y soo veel weerdt als 6 kanssen tot a en 30 kanssen tot x; 't welck door het 3[de] Voorstel soo veel is als $\frac{6a + 30x}{36}$. Dit dan zijnde gelijck aen y, ende te voren gevonden zijnde $\frac{36x}{31} \propto y$, soo moet $\frac{30x + 6a}{36}$ gelijck zijn aen $\frac{36x}{31}$ waer uyt gevonden werdt $x \propto \frac{31a}{63}$, het welck de weerde is van mijn kans. En dienvolgens sal de kans van die tegen my speelt weerdt zijn $\frac{30a}{61}$. Soo dat onse kanssen tegen malkander staen, als 31 tot 30.

Volgen tot een besluyt nog eenige Voorstellen.

I. A en B speelen teghen malkander met 2 steenen, op dese conditie: dat A sal winnen als hy 6 oogen werpt, maer B sal winnen als hy 7 oogen werpt. A sal eerst eene werp doen; daerna B twee werpen achtervol-

gens; dan weder A 2 werpen; en soo voorts, tot dat d'een of d'ander sal winnen. De vrage is in wat reden de kans van A staet tegen die van B? antw. als 10355 tot 12276.

II. Drie speelders A, B, en C nemende 12 schijven, van de welcke 4 wit zijn en 8 swart, speelen op conditie, dat die van haer blindeling eerst een witte schyve sal gekosen hebben winnen sal, en dat A de eerste sal nemen, B de tweede, en dan C, en dan wederom A, en soo vervolgens met beurten. De vraghe is in wat reden haere kanssen staen tegens malkander?

III. A wed tegens B, dat hy uyt 40 kaerten, dat is, 10 van ieder soort, 4 kaerten uyttrecken sal, soo dat hy van elcke soorte een sal hebben. Hier wordt de kans van A tegen die van B gevonden, als 1000 tegen 8139.

IV. Genomen hebbende ghelijck hier te vooren 12 schyven, 4 witte en 8 swarte; soo wed A tegen B dat hy blindeling 7 schyven sal daer uyt nemen, onder welcke 3 witte sullen zijn. Men vraegt in wat reden de kans van A staet tegen die van B.

V. A en B genomen hebbende elck 12 penningen spelen met 3 dobbelsteenen op dese conditie: dat, als'er 11 oogen geworpen worden, A een penning aen B moet geven; maer als er 14 geworpen werden, dat dan B een penning aen A moet geven; en dat hy het spel winnen sal, die eerst al de penningen sal hebben. Hier werdt ghevonden de kans van A tegen die van B te zijn, als 244140625 tot 282429536481.

EYNDE.

No. 675. *23 Maart 1895.*

In ons Blaadje No. 251 vermeldden wij reeds de uitgave van de brieven en handschriften yan CHR. HUYGENS die in de akademische bibliotheek te Leiden voorhanden zijn. Die uitgave is sedert onafgebroken voortgezet; binnen eenige weken zal het zesde deel het licht zien. 1) Het was wel te verwachten, dat daarin het een en ander zou voorkomen, dat voor ons vak, of liever voor de geschiedenis daarvan, van belang is. Die verwachting is niet beschaamd. Het 6de deel van het werk geeft ons inderdaad een paar zeer interessante historische bijdragen.

De bewerkers hadden de vriendelijkheid ons de proefvellen af te staan van de brieven en stukken, die op deze bizonderheden betrekking hebben, en wij meenen dat het onzen lezers niet onwelkom zal zijn, met het daarin voorkomende kennis te maken. Alles is in het Fransch en natuurlijk in het oud Fransch geschreven, maar wij willen hier de vertaling geven. Ieder die wenschen mocht met het oorspronkelijke kennis te maken, vindt daartoe de gelegenheid, als het genoemde zesde deel verschenen zal zijn. Wij deelen alleen dat mede, wat direct met ons vak in verband staat en geven dat voorloopig zonder commentaar, met opgave van den datum, den schrijver, den geadresseerde en het No. dat den brief draagt in de genoemde verzameling.

De titel van het werk is: „Oeuvres complètes de „CHRISTIAN HUYGENS, publiés „par la Société Hollandaise „des sciences". De uitgave geschiedt door eene Commissie uit de leden der Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen.

1) Sedert verschenen.

Uit No. 1755, een brief van LODEWIJK HUYGENS [1]) *aan* CHRISTIAAN HUYGENS *te Parijs.*

Den Haag, 22 Augustus 1669.

„Ik heb de laatste dagen een Tafel gemaakt, waaruit blijkt, hoelang personen van allerlei leeftijd nog te leven hebben. Ik heb die afgeleid uit een tafel die voorkomt in een Engelsch boek, getiteld „the Bils of Mortality" [2]). Ik zend u hierbij een copie van die tafel, opdat gij dezelfde berekeningen zoudt kunnen doen, en wij kunnen zien in hoeverre onze uitkomsten overeenstemmen. Ik erken dat ik vrij wat moeite heb gehad om er mede gereed te komen, maar dat zal met u wel niet het geval zijn, en de uitkomsten zijn zeer vermakelijk en kunnen zelfs nuttig zijn bij het berekenen van Lijfrenten. De vraag is: hoelang heeft een kind, van den oogenblik af dat de moeder daarvan zwanger is, nog te leven volgens den gewonen gang der natuur? En verder hetzelfde voor iemand van 6 jaar, dan voor een van 16 jaar, van 26 jaar, enz. Indien gij daarbij zwarigheden ondervindt of het u te veel moeite is, dan ben ik bereid u bij de eerste gelegenheid mijne methode, die stellig goed is, mede te deelen. Vaarwel. Volgens mijne berekening zult gij ongeveer 56 en een half jaar oud worden, en ik 55".

Uit No. 1756, een brief van CHRISTIAAN HUYGENS *aan* LODEWIJK HUYGENS *te Den Haag.*

Parijs, 28 Augustus 1669.

„Dat gij de berekening der leeftijden hebt kunnen uitvoeren, waarmede gij zegt te zijn gereed gekomen, is

1) LODEWIJK was een jongere broeder van CHRISTIAAN.

2) Een werk van JOHN GRAUNT.

zeer verdienstelijk van u. Maar als die berekening op juistheid zal aanspraak maken, dan zou men een tafel moeten bezitten die jaar voor jaar aanwees hoeveel personen er sterven van een zeker ondersteld aantal, b.v. honderd, en gij moet die door het een of ander middel, zooals ik er een weet, hebben aangevuld, of anders kunt gij nooit nauwkeurig aangeven hoelang iemand van 6, 16 of 26 jaar enz. nog te leven heeft, en nog minder als de leeftijd van den persoon tusschen deze leeftijden in ligt, zooals gij het ten opzichte van mij en van u zelven ondernomen hebt. Ik geloof dus, dat uwe bepaling alleen ten naastenbij geldig is."

„Hetgeen ik als zeker uit de gegevens van de tafel kan afleiden is dit, dat hij die zou wedden dat een pas geboren kind (of een kind waarvan de moeder zwanger is, zooals gij zegt; maar het komt mij voor, dat de Engelschman dit niet bedoelt, want hoe wil men daarvan aanteekening houden) den 16 jarigen leeftijd zal bereiken, een onvoordeelige zaak doet, want hij heeft 4 slechte kansen tegen 3 goede. Evenzoo zou hij die wedde, dat iemand van 16 jaar den 36 jarigen leeftijd zal bereiken, evenzeer 4 slechte kansen hebben tegen 3 goede."

„Ik heb er wel zin in om de tafel aan te vullen, zooals ik gezegd heb, en de vraagstukken op te lossen die men over dit onderwerp, dat nog al ingewikkeld is, kan stellen. Uwe methode is zeker niet dezelfde als de mijne, en ik zou haar gaarne willen zien. Vaarwel."

Uit No. 1771, een brief van LODEWIJK HUYGENS *aan* CHRISTIAAN HUYGENS *te Parijs.*

Den Haag, 30 October 1669.

„Ik geef toe, dat mijne berekeningen der leeftijden niet geheel juist zijn, maar er is zoo weinig tegen te zeggen,

dat dit in het geheel niet van gewicht is, en wel des te minder omdat de Engelsche tafel, waarvan wij uitgaan, evenmin op zulk een volkomen juistheid aanspraak maakt; de bewerker zegt, zelf: „deze getallen liggen voor de „praktijk na genoeg bij de waarheid, want de menschen „sterven niet volgens nauwkeurige verhoudingen, en „evenmin volgens gebroken getallen.” Ziehier dan de methode, waarvan ik mij bediend heb. Ik bereken eerst de jaren die alle 100 personen te zamen moeten geleefd hebben, hetgeen in het geheel 1822 jaren uitmaakt. Ik bewijs dit aldus:

„De 36 personen, die sterven beneden 6 jaar oud, hebben, den een door den ander gerekend, 3 jaren geleefd, hetgeen uitmaakt . . . . 108 jaren.

„De 24 personen, die tusschen hun 6 en 16 jaar sterven. hebben, den een door den ander gerekend, 11 jaar geleefd, hetgeen uitmaakt . . . . 264 „

„De 15 die sterven tusschen hun 16 en 26 jaar, hebben geleefd 21 jaar, hetgeen uitmaakt 315 „

„De 9 tusschen 26 en 36 hebben 31 jaren geleefd, 't geen uitmaakt . . . . 279 „

„De 6 tusschen 36 en 46 hebben 41 jaren geleefd, 't geen uitmaakt . . . . 246 „

„De 4 tusschen 46 en 56 hebben 51 jaren geleefd, 't geen uitmaakt . . . . 204 „

„De 3 tusschen 56 en 66 hebben 61 jaren geleefd, 't geen uitmaakt . . . . 183 „

„De 2 tusschen 66 en 76 hebben 71 jaren geleefd, 't geen uitmaakt . . . . 142 „

„En de één die sterft tusschen 76 en 86 heeft 81 jaren geleefd. . . . . 81 „

Totaal. . . . . . 1822 jaren.”

„Als we deze 1822 jaren geleidelijk over de 100 personen verdeelen, dan vinden wij voor ieder ongeveer 18 jaren en 2 maanden, hetgeen, den een door den ander gerekend, den leeftijd van elken persoon voorstelt, hetzij die geboren is of dat zijn moeder nog zwanger van hem is. In 't voorbijgaan doe ik u opmerken, dat de Engelschman wel degelijk ook deze laatste bedoelt, en hij kan van hen evengoed aanteekening houden als van de geborenen, omdat de miskramen ook in den kring der waarnemingen vallen."

„Om nu op onze berekening terug te komen en uit te maken, hoelang iemand van een bepaalden leeftijd nog te leven heeft, ben ik als volgt te werk gegaan."

„Ik trek eerst van het geheel aantal van 1822 jaren af de 108 jaren (hetgeen de levensjaren zijn der 36 kinderen die sterven beneden de 6 jaren); er blijven dan 1714 jaren over, die verdeeld moeten worden over de 64 personen die nog in leven zijn gebleven, hetgeen voor elk hunner, d. i. voor elk kind van 6 jaren, ongeveer 26 jaren en 10 maanden uitmaakt, zoodat zij, op den genoemden leeftijd van 6 jaren, nog 20 jaren en 6 maanden te leven hebben."

„Vervolgens trek ik van de 1714 jaren af de levensjaren der 24 personen die sterven tusschen 6 en 16 (264 jaren); er schiet over 1450. Deze moeten over de 40 personen die in leven zijn gebleven verdeeld worden, hetgeen uitmaakt voor elk hunner d. i.:

	Jaren.	Maanden.
voor elken persoon van 16 jaren, 36 jaren en 3 maanden, zoodat zij nog te leven hebben	20	3
voor die van 26 jaren, geeft dit 45 jaren en 4 maanden of voor hun levensduur	19	4
voor die van 36 jaren, 53 jaren en 6 maanden,		

	Jaren.	Maanden.
voor hun levensduur	17	6
voor die van 46 jaren, 61 jaren, voor hun levensduur	15	—
voor die van 56 jaren, 67 jaren en 6 maanden, voor hun levensduur	12	8
voor die van 66 jaren, 74 jaren en 4 maanden, voor hun levensduur	8	4
voor die van 76 jaren, 81 jaren, voor hun levensduur	5	—
voor die van 86 jaren, Niets	0	—

„Als ik wil bepalen hoelang een persoon, die tusschen de 36 en 46 jaren oud is, zooals dat b.v. met u en met mij het geval is, nog leven zal, dan bereken ik hunne aanstaande levensjaren naar verhouding van de jaren dat zij de 36 jaren gepasseerd zijn, en zoo vervolgens."

„Op grond van hetgeen voorafgaat, begrijp ik de reden niet van uwe becijfering van 4 tegen 3, want naar mijn oordeel zijn de kansen ongeveer gelijk, als men wedt dat iemand van 6 of iemand van 16 jaren nog ongeveer 20 jaren zullen leven. Ik wacht dus op uwe nadere verklaring, daar ik u ook de mijne gezonden heb."

Appendix bij No. 1772, bevattende de copie waarvan sprake is in No. 1755. Copie van de Engelsche tafel.

Op 100 sterven er binnen de eerste zes jaren. . . .	36
De volgende 10 jaren of decade.	24
De tweede decade.	15
De derde decade	9
De vierde.	6
De volgende	4
De volgende . . , ...	3
De volgende	2
De volgende	1

Hieruit volgt, dat er van de 100, die men aanvankelijk ondersteld heeft, in leven blijven:

Tot het einde van 't 6de jaar	64
Tot het einde van 't 16de jaar	40
Tot 26	25
Tot 36	16
Tot 46	10
Tot 56	6
Tot 66	3
Tot 76	1
Tot 86	0

No. 1776. *Brief van* CHRISTIAAN HUYGENS *aan* LODEWIJK HUYGENS *te den Haag.*

Parijs, 21 November 1669.

„Ik heb uwe berekening der leeftijden nagezien, en de mijne, die ik verloren had, nog eens over gemaakt. Ik wenschte wel dat de uwe vertrouwbaar was, omdat zij

ons een eenigszins langer leven geeft, maar het helpt niets of wij ons zelven al vleien; scit nos Proserpina canos 1) en zij stoort zich niet aan onze berekeningen. Gij komt tot het vrij juiste resultaat, dat de 100 personen samen 1822 jaar leven, maar daaruit volgt niet, dat de 18 jaren en 2 maanden, die men verkrijgt door dit getal door 100 te deelen, den leeftijd voorstelt van elken persoon die geboren wordt of waarvan de moeder zwanger is, zooals gij voor zeker aanneemt. Nemen wij eens aan, bij voorbeeld, dat de menschen in hunne kindsheid nog zwakker zijn dan zij zijn, en dat er van 100 gewoonlijk 90 sterven in de 6 eerste jaren, maar dat zij die dezen leeftijd te boven zijn daarentegen Nestors en Methusalems worden, en dat zij gewoonlijk leven totdat ze 152 jaar en 2 maanden oud zijn. Ge zoudt dan voor de 100 hetzelfde getal van 1822 jaren vinden, en toch zou iemand, die wedden wilde dat een kind, waarvan de moeder zwanger is, dan zelfs maar 6 jaar oud zou worden, een zeer onvoordeelige zaak doen, omdat er van de 10 maar één het zoover brengt."

„Ziehier een ander voorbeeld. Neem eens aan dat ik op elk van de 100 kinderen, waarvan de moeders zwanger zijn (bij de bekende onderstellingen), eene weddingschap aanging, dat het den leeftijd van 16 jaren zou bereiken. Dan is het zeker dat ik, omdat er van de 100 maar 40 op 16 jarigen leeftijd overig zijn, een onvoordeelige zaak zou doen, en dat ik 40 tegen 60, of 2 tegen 3, had moeten wedden zoo de kansen gelijk zouden zijn."

„Gij ziet dus dat de 18 jaren en 2 maanden in het geheel niet den leeftijd voorstellen van een kind, waarvan de moeder zwanger is, en ik vind niet meer dan ongeveer 11 jaren."

1) Proserpina weet wel, dat wij kaal worden.

„Hij die zou willen wedden, dat een kind van 6 jaren tot zijn 26 jaar leven zal, moet 25 tegen 39 inzetten, omdat er van de 64 kinderen van 6 jaren maar 25 zijn, die den leeftijd van 26 jaren bereiken, tegen 39 die vroeger sterven."

„En die zou willen wedden, dat een jongen van 16 jaren tot zijn 36 jaar leven zal, moet 16 tegen 24 inzetten of 2 tegen 3, zoodat het voor iemand van 16 jaar een weinig meer waarschijnlijk is om nog 20 jaren te blijven leven, dan voor iemand van 6 jaar."

„Gij ziet dat deze berekening zeer vertrouwbaar en zeer gemakkelijk is, maar gij zult vragen op welke wijze ik, zooals gij gedaan hebt, bepalen kan, hoe lang iemand van willekeurigen leeftijd redelijkerwijze nog leven kan. Om zulks te doen heb ik de kleine Engelsche tafel aangevuld, zonder het mij echter met eenige berekening moeilijk te maken, maar door het trekken van een kromme lijn, waarop ik met den passer het leven afmeet van elken willekeurigen persoon, en ik zie b.v. dat gij, op uw leeftijd van 38 jaar, nog ongeveer 19 jaren en 4 maanden leven kunt. Maar als gij u amuseeren wilt met dikwijls menschen uit te dagen, 1) dan moet gij daarvan nog iets aftrekken. Ik zal u een volgende keer deze levenslijn toezenden met de gebruiksaanwijzing en zelfs een levenstafel voor elken leeftijd van jaar tot jaar die mij niet de minste moeite kost."

---

1) Dit slaat op een twist tusschen LODEWIJK HUYGENS en een zekeren graaf J. DU RIEUX, die veel hield van duelleeren.

Nos. 1777 en 1778 bevatten Bijlagen tot den bovenstaanden brief, en dragen denzelfden datum. Niettegenstaande hierin wel eens iets herhaald wordt wat vroeger ook al gezegd was, nemen wij toch alles over, omdat het het eigen werk van CHRISTIAAN HUYGENS *is.*

Eerste Bijlage bij Nr. 1776.

No. 1777. „Bij het onderzoek van de berekening van mijn broeder LODEWIJK, kom ik tot het volgende:

„Volgens de waarnemingen, met de uiterste nauwkeurigheid te Londen geschied,

sterven er van 100 personen, waarvan de moeders zwanger zijn	36 binnen 6 jaren
	24 tusschen 6 en 16 jaren
	15 tusschen 16 en 26
	9 tusschen 26 en 36
	6 tusschen 36 en 46
	4 tusschen 46 en 56
	3 tusschen 56 en 66
	2 tusschen 66 en 76
	1 tusschen 76 en 86

dus van 100 personen bereiken den leeftijd van	6 jaren	64
	16 jaren	40
	26 jaren	25
	36 jaren	16
	46 jaren	10
	56 jaren	6
	66 jaren	3
	76 jaren	1
	86 jaren	0

„Men gaat uit van kinderen waarvan de moeders zwanger zijn, omdat onder de geboorten ook de miskramen zijn opgenomen."

„Hij die zou willen wedden dat zulk een kind 6 jaar zal bereiken, moet 64 tegen 36, of 16 tegen 9 inzetten."

„En hij die zou willen wedden dat zulk een kind 16 jaar zal bereiken, kan niet meer inzetten dan 40 tegen 60, of 2 tegen 3, omdat er van de 100 maar 40 den leeftijd van 16 jaren bereiken."

„Maar hij die zou willen wedden, dat een kind van 6 jaren 16 jaar zal bereiken, moet 40 tegen 24 of 5 tegen 3 inzetten, omdat er van 64 personen van 6 jaren 40 zijn die 16 jaren oud worden, en 24 vroeger sterven."

„Evenecns moet hij, die zou willen wedden, dat een kind van 16 jaren 26 jaar zal bereiken, ook 5 tegen 3 inzetten, omdat er van 40 personen van 16 jaren 25 zijn die 26 jaren oud worden, en 15 vroeger sterven."

„Die zou willen wedden, dat een kind van 6 jaren 26 jaar zal bereiken, moet 25 tegen 39 inzetten, omdat er van 64 kinderen van 6 jaren maar 25 zijn die 26 jaren oud worden, en 39 vroeger sterven."

„Op overeenkomstige wijze moet hij, die zou willen wedden, dat iemand van 16 jaren 36 jaar zal bereiken, 16 tegen 24 of 2 tegen 3 inzetten, zoodat het iets waarschijnlijker is voor een 16 jarige dan voor een 6 jarige om nog 20 jaren te leven."

„Van honderd jonggeborenen 1) sterven er 36 voor zij den leeftijd van 6 jaren bereiken; men kan van deze zeggen, dat zij dooreen genomen, 3 jaren geleefd hebben. Van de 64 overblijvende zesjarigen sterven er 24 vóór 16 jaar; deze hebben dooreen genomen 11 jaren geleefd. En zoo vervolgens."

„Een jonggeborene heeft dus

1) Wij zullen hier voortaan de kinderen, waarvan de moeders zwanger zijn (enfants conceus), jonggeborenen noemen.

36 kansen om 3 jaren te leven, en
24 kansen om 11 jaren te leven, en
15 kansen om 21 jaren te leven, enz.

„Nu moet men, volgens mijn regel voor „spelen van „geluk," elk aantal kansen vermenigvuldigen met de jaren die zij geven, en de som der producten, die hier 1822 is, deelen door de som van alle kansen, die hier 100 is. En het quotient, dat hier 18 jaren en ongeveer $2\frac{1}{2}$ maand is, zal aanwijzen wat de waarde van de kans van den of de jonggeborene is. Men lette op de volgende tafels:

Vermenigvuldig			dan verkrijgt men			
36	met	3	108 . . .	1822	op	100
				108		
24	„	11	264 . . .	1714	op	64
				264		
15	„	21	315 . . .	1450	op	40
				315		
9	„	31	279 . . .	1135	op	25
				279		
6	„	41	246 . . .	856	op	16
				246		
4	„	51	204 . . .	610	op	10
				204		
3	„	61	183 . . .	406	op	6
				183		
2	„	71	142 . . .	223	op	3
				142		
1	„	81	81 . . .	81	op	1
			1822			

„De methode van mijn broeder LODEWIJK voert tot hetzelfde resultaat, ofschoon hij langs andere wegen daartoe gekomen is."

„Maar ofschoon de verwachting (espérance) van een jonggeborene 18 jaren en $2^1/_2$ maand waard is, zoo is daarmede niet gezegd, dat het waarschijnlijk is dat hij of zij zoolang zal leven, want het is veel waarschijnlijker dat zulk een kind vóór dien tijd zal sterven. Zoodat, indien men zou willen wedden dat het dien leeftijd zal bereiken, men een onvoordeelige zaak zou doen; immers men kan alleen met gelijke kansen wedden, dat het ongeveer 11 jaren zal leven. Derhalve bedriegt mijn broeder zich ook, als hij zegt, dat de kansen gelijk zijn, wanneer men wedt, dat een kind van 6 jaar of een van 16 jaar nog 20 jaren leven zal. Want men kan maar 25 tegen 39 inzetten op het kind van 6 jaar, en 2 tegen 3 op dat van 16 jaar, ofschoon de verwachting zoowel van het een als van het ander 20 jaren waard is, dat wil zeggen, dat zij verkeerd zouden doen als zij zich niet van 20 jaren levens verzekerd hielden. Zijne berekening is goed voor lijfrenten."

„Men wenscht te weten in welken tijd er 2 van veertig 46-jarigen zullen sterven. *Antw.* in 1 jaar en 3 maanden.

„Van 10 sterven er 4 tusschen 46 en 56, dat is in 10 jaren; 16 sterven er in 10 jaren, dus sterven er 2 in 1 jaar en 3 maanden.

„Iemand van 56 jaren huwt eene vrouw van 16 jaren; hoelang kunnen zij rekenen nog samen te zullen leven, zonder dat noch de een noch de ander sterft? Of wel, indien men zich verbonden had mij 100 francs te geven aan 't einde van elk jaar dat zij te zamen nog leven zullen, voor hoeveel zou men dan die verplichting billijkerwijze kunnen afkoopen? In hoeveel tijd moeten beiden sterven?"

„In hoeveel tijd zullen 40 personen, ieder van 46 jaren, overleden zijn?"

					Te bereiken leeftijd.
2) Een jonggeb. kind heeft nog te leven	18,22 of 18 j. en $2\frac{2}{3}$ m.			Ongev.	18,22
Een kind van 6 jaren „ „ „ „	20,81 of 20 j. en	10 m.		. . . . .	26,81
Een kind van 16 jaren „ „ „ „	20,25 of 20 j. en	3 m.		. . . . .	36,25
Een kind van 26 jaren „ „ „ „	19,40 of 19 j. en	5 m.		. . . . .	45,40
Een kind van 36 jaren „ „ „ „	17,50 of 17 j. en	6 m.		. . . . .	53,50
Een kind van 46 jaren „ „ „ „	15,00 of 15 j. en	0 m.		. . . . .	61,00
Een kind van 56 jaren „ „ „ „	11,67 of 11 j. en	8 m.		. . . . .	67,67
Een kind van 66 jaren „ „ „ „	8,33 of 8 j. en	4 m.		. . . . .	74,33
Een kind van 76 jaren „ „ „ „	5,00 of 5 j. en	0 m.		. . . . .	81,00
Een kind van 86 jaren „ „ „ „	0,00 of 0 j. en	0 m.		. . . . .	86,00

No. 677. *6 April 1895.*

„In hoeveel tijd zullen 2 personen sterven, ieder van 16 jaar? *Antw.* In 29 jaren en $2^2/_3$ maanden."

„Om te weten te komen hoe lang de laatste van 2 personen van 16 jaar nog leven zal, moet men zich voorstellen dat ieder hunner één billet trekt uit 40 (d. w. z. alle kansen), waarvan er zijn:

15 die 5 jaren geven,	3 die 45 jaren geven,
9 die 15 jaren geven,	2 die 55 jaren geven,
6 die 25 jaren geven,	1 die 65 jaren geeft,
4 die 35 jaren geven,	

en dat zij voor het leven van den langstlevende datgene van de 2 billetten nemen, dat het grootst aantal jaren heeft."

„Onderstellen wij dat men het eerst zijn billet neemt, dan is het zeker dat hij 15 kansen heeft om er een te krijgen, dat nog 5 levensjaren geeft. En 9 kansen om er een te krijgen van 15 levensjaren, enz. Indien hij er nu een neemt van 5 levensjaren, dan moet de andere

2) De hier ingevoegde tafel behoort blijkbaar bij, en is afgeleid uit de voorgaande tafel.

persoon daarna ook zijn billet trekken, en al wat hem ten deel valt beneden de 5 jaren, kan geen nadeel geven, omdat de eerste reeds een billet van 5 jaren heeft, zoodat al wat minder dan 5 jaren aan den tweede kan ten deel vallen, voor 5 jaren geldt. Maar die tweede heeft 15 kansen, waarvan er 7½ zijn om minder dan 5 jaren te leven, en 7½ om 6 of 7 of 8 of 9 of 10 jaren te leven, hetgeen gelijkwaardig is met 7½ om 8 jaren te leven. En daarenboven 25 kansen die gelden voor een mensch van 16, 20, 40 jaren (want deze moeten aldus genomen worden, omdat niet eene van deze 25 kansen minder geeft dan 5 jaren). De eerste heeft dus als hij zijn billet trekt 15 kansen om te hebben

7½ kansen voor 5 jaren,
7½ kansen voor 8 jaren,
25 kansen voor 29,40 jaren.

15	7½	5	
	7½	8	20,3
	25	29.40	
9	19½	15	
	4½	18	24,3
	16	37½	
6	27	25	
	3	28	30,2
	10	45	
4	32	35	
	2	38	37,6
	6	51.67	
3	35½	45	
	½	48	46,1
	3	58.33	
2	38	55	
	1	58	55,3
	1	65	
1	39	65	
	1	66½	65,0

„Als deze eerste een billet trekt heeft hij ook 9 kansen om er een van 15 jaren te krijgen, en als hij er een van deze gekregen heeft, dan geldt al wat minder dan 15 jaren aan den ander kan ten deel vallen, voor 15 jaren. Maar die tweede heeft 15 kansen, die minder dan 15 jaren geven, hetgeen, dus gelijk staat met 15 kansen van 15 jaren. En hij heeft er 9, waarvan er 4½ zijn van minder dan 15 jaren en dus gelijk staan met 15 jaren, en 4½ andere die 16, 17, 18, 19 of 20 jaren geven, hetgeen gelijkwaardig is met 4½ kansen om 18 jaren te

leven. En daarenboven 16 kansen om $37^1/_2$ jaar te leven. De eerste heeft dus als hij zijn billet trekt ook

$19^1/_2$ kansen voor 15 jaren,
$4^1/_2$ kansen voor 18 jaren,
16 kansen voor $37^1/_2$ jaren.

„En zoo vervolgens als in de nevenstaande becijfering is aangegeven.

„De eerste heeft dus kans te trekken:

15	kansen	voor	20,3	304,5
9	„	„	24,3	218,7
6	„	„	30,2	181,2
4	„	„	37,6	150,4
3	„	„	46,1	138,3
2	„	„	55,3	110,6
1	„	„	65,0	65,0
				1168,7

d. i. 29,22 jaren 1), die de laatste van 2 personen van 16 jaren ieder, nog leven zal: d. w. z. dat een van de twee den leeftijd van 45 jaren en 2$\frac{2}{3}$ maand zal bereiken.

„Om te weten te komen in hoeveel tijd een van 2 personen ieder van 16 jaren zal sterven, moet men zich weder voorstellen, dat de een na den ander één billet trekt uit 40 (d. w. z. alle) kansen waarvan er 15 zijn die 5 jaren geven, en 9 die 15 jaren geven, enz. evenals bij het voorgaand vraagstuk, maar dat men hier de jaren moet nemen van het billet, dat het kleinst aantal jaren geeft.

„Als de eerste zijn billet trekt, heeft hij 15 kansen om 5 jaren te leven, 9 kansen om 15 jaren te leven, enz. En als hij een der 15 billetten van 5 jaren neemt, dan is het voor den ander, als die zijn billet trekt, van geen beteekenis om de 5 jaren te passeeren, welk billet hij ook trekke, omdat men zich van de 2 billetten toch bepaalt bij dat wat het kleinst aantal jaren geeft. Maar het kan daarentegen nog eenigszins verminderd worden; want

1) Bedoeld wordt, dat men 1168,7 moet deelen door de som der kansen of 40.

men moet ten zijnen opzichte de 15 billetten van 5 jaren beschouwen alsof er 7½ zijn van meer dan 5 jaren, die echter maar voor 5 gelden, en 7½ van 5 of 4, of 3 of 2 of 1 jaren. Nu heeft deze tweede, behalve zijn 15 billetten of kansen, er nog 25 die ook niet voor meer dan voor 5 jaren kunnen gelden. Als dus de eerste zijn billet trekt, heeft hij 15 kansen om te hebben

7½ kansen voor 3 jaren

en 32½ kansen voor 5 jaren.

„De eerste had ook toen hij zijn billet trok 9 kansen om een billet te krijgen van 15 jaren. En als hij een daarvan trekt, dan kan het den ander als die zijn billet trekt niets helpen of hij iets trekt wat de 15 jaren te boven gaat. Maar hij kan ze nog verminderen, eerstens indien hij er een trekt van de 15 van 5 jaren, of een van de 4½ die, als zijnde onder de 15, gelijkwaardig zijn met 13 jaren, terwijl de andere 4½ ook niet voor meer dan voor 15 gelden, al zijn zij daar ook boven. Nu heeft deze tweede, behalve deze 15 en 9 of 24 kansen, er nog 16, die ook niet meer dan 15 kunnen gelden. Toen dus de eerste zijn billet trok, had hij ook 9 kansen om te hebben 15 kansen voor 5 jaren, 4½ kansen voor 13 jaren, 20½ kansen voor 15 jaren. 1)

Tweede Bijlage van Nr. 1776.

„Op de rechte lijn aan den voet dezes 2) zijn de leeftijden van de personen aangegeven en waar het cijfer 6 staat is een loodlijn opgericht die 64 deelen bevat, omdat er, volgens de Engelsche tafel, van 100 personen nog 64 op den leeftijd van 6 jaren over zijn. Waar het cijfer

1) Deze becijfering schijnt niet verder te zijn afgewerkt.

2) In een volgenden brief zegt Huygens dat hij dit figuur heeft achtergehouden.

16 staat is een loodlijn opgericht van 40 deelen, omdat er op den leeftijd van 16 jaren nog 40 personen over zijn van de 100 jonggeborenen. En door alle punten aan het einde van die loodlijnen gelegen, heb ik de kromme lijn 64, 40, 25 enz. getrokken. Als ik nu wil weten hoeveel personen van 100 jongeborenen er overblijven na 20 jaren, dan neem ik op de rechte lijn den leeftijd van 20 jaren in het punt A, en daar een loodlijn opgericht hebbende, die de kromme lijn in B ontmoet, zeg ik dat AB, die op de schaal der andere lijnen afgemeten 33 deelen uitmaakt, het getal personen aanwijst dat van 100 jonggeborenen den leeftijd van 20 jaren bereikt. Zoo ik vervolgens wil weten hoe lang een persoon van 20 jaren b.v. redelijkerwijze nog te leven heeft, dan neem ik de helft van BA en pas die in DC tusschen de kromme en de rechte lijn, zoodat zij loodrecht komt te staan op de laatste. En ik heb AC voor de jaren die aan de gezegde personen nog te leven overblijven, hetgeen ongeveer 16 jaren is, zooals blijkt uit het aantal afdeelingen, waarvan elk een jaar voorstelt. De reden is dat de loodlijn DC he helft is van BA, die het aantal menschen voorstelt die er overblijven van 100, 20 jaren nadat de moeders van hen zijn zwanger geworden, namelijk 33, zoodat zij, neervallende op 36 van de rechte lijn, aanduidt dat er na 36 jaren nog de helft van 33 of 16½ menschen over zullen zijn. Daar dus van de 33 personen van 20 jaren de helft gewoonlijk sterft in de volgende 16 jaren, zoo zullen, als men wedt dat iemand van 20 jaren nog 16 jaren leven zal, de partijen gelijk staan.

Op dezelfde wijze zal men vinden dat het leven van een jonggeborene moet geschat worden op 11 jaren, en niet, zooals mijn broeder berekent, op 18 jaren en 2 maanden."

N°. 1781. *Uit een brief van* Christiaan Huygens *te Parijs, aan* Lodewijk Huygens *te den Haag van 28 November 1669.*

„De berekening die ik u gezonden heb heeft u zeker in verlegenheid gebracht; sedert daarover en ook over de uwe nadenkende, kom ik tot het besluit dat wij beiden gelijk hebben, maar dat wij de zaak van verschillende kanten beschouwen. Gij geeft aan een jonggeborene 18 jaren en 2½ maand te levèn, en het is waar dat zijne verwachting inderdaad zoo groot is. Intusschen is het niet waarschijnlijk dat hij zoo lang leven zal, want het is veel waarschijnlijker, dat hij vóór dien termijn sterven zal, zoodat als men wilde wedden dat hij dien wèl zal bereiken, men een onvoordeelige zaak zou doen, want men kan, zoo de partijen gelijk zullen zijn, alleen wedden dat hij ongeveer 11 jaren leven zal, zooals ik dat door mijne manier vindt. Evenzoo bedraagt de verwachting van een kind van 6 jaren of van een jongen van 16 jaren inderdaad 20 jaren, zooals gij gevonden hebt, maar gij kunt daaruit niet afleiden, dat de partijen gelijk zouden zijn, wanneer men wedt dat hij nog 20 jaren zal lèven, want daarvoor moet men maar 25 tegen 39 wedden voor het kind van 6 jaren, en 2 tegen 3 voor den jongen van 16 jaren. Of wel men kan wedden 1 tegen 1 dat een jongen van 16 jaren nog 15 jaren leven zal.

„De verwachting of de waarde van den toekomstigen leeftijd van een persoon is dus iets anders dan de leeftijd dien hij met gelijke waarschijnlijkheid al dan niet zal bereiken. De eerste dient om de lijfrenten te bepalen, en de andere is bestemd voor hen die willen wedden. Ik zal eens zien of gij dezelfde onderscheiding gemaakt heb. Intusschen is uwe methode zeer fraai en vernuftig gevonden. Zij komt juist op hetzelfde neer als ik vind

volgens mijne regels van de „spelen van geluk", die afgedrukt zijn in de Exercitationes Mathematicae van VAN SCHOOTEN 1), zeggende dat een jonggeborene b.v. 36 kansen heeft om 3 jaren te leven, 24 kansen om 11 jaren te leven, enz., want men moet, om de waarde te leeren kennen, volgens den regel elk aantal kansen vermenigvuldigen met hetgeen zij opleveren, en de som der producten deelen door de som van alle kansen.

„Wat uw kapiteins betreft 2), gij hebt geloof ik van de Engelsche tafel gebruik gemaakt, aldus redeneerende: als er van 10 personen 4 sterven tusschen de 46 en 56 jaren, dan zullen er van 40 personen 16 sterven tusschen de 46 en 56 jaren, d. i. in 10 jaren tijds, en als er 16 sterven in 10 jaren, dan sterven er, volgens den regel van drieën, 2 in 1 jaar en 3 maanden. Maar volgens deze berekening sterven er van 40 personen 2 in 15 maanden wanneer men onderstelt dat ieder 46 jaren, en niet 50 jaren oud zal zijn; zelfs zijn daartoe nog niet eens 15 maanden noodig, omdat zij niet over de 10 jaren gelijkelijk verdeeld sterven, maar meer in de eerste jaren, omdat dan het aantal personen grooter is dan nadat de dood er eenige van heeft weggenomen.

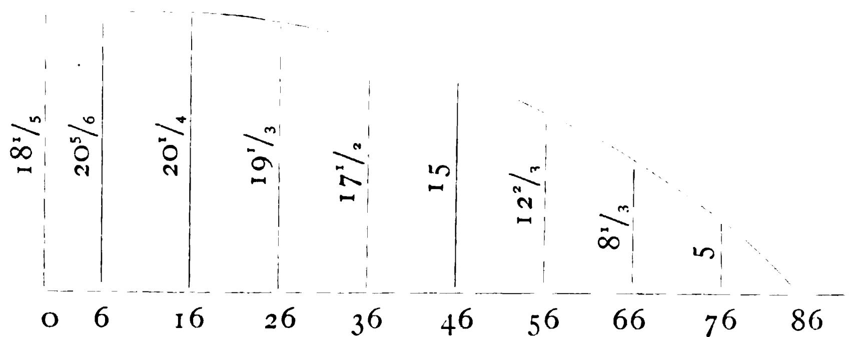
„Ziehier een zeer aardig vraagstuk, dat mij vrij wat moeielijker voorkomt dan dat der kapiteins, en dat ik nog niet heb uitgerekend, maar waartoe ik wel kans zie. Hoelang kunnen twee personen ieder van 16 jaren verwachten gezamentlijk te leven, zonder dat een hunner sterft? En ook: in welken tijd zullen zij beiden gestorven

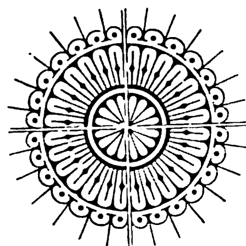
1) Cf. ons Blaadje Nr. 251 (blz. 37).

2) De brief waarin LODEWIJK HUYGENS dit vraagstuk bespreekt, is verloren. In de 1ste Bijlage van den brief van CHRISTIAAN Nr. 1776 (1777) werd het reeds gesteld, onder mededeeling van de hier besproken oplossing van LODEWIJK.

zijn? Dit zijn inderdaad twee verschillende vraagstukken, over elk waarvan veel gedacht moet worden.

„Wanneer de leeftijden der 2 personen verschillend genomen worden, zoodat de eene b.v. 16 jaren en de andere 56 is, dan zou dat nog eenige verandering teweeg brengen, maar het zou niet veel moeite veroorzaken, nadat men de oplossing bij gelijke leeftijden gevonden had. De kromme lijn, waarvan ik in mijn voorgaanden gesproken heb, dient alleen voor hen, die willen wedden, daarom is het niet noodig u die toe te zenden. Maar men kan er ook eene maken om uw tafel van de levensduren (restes de vie) op elken leeftijd aan te vullen, maar op grooter schaal."

JOANNES HUDDE,
Burgemeester en Raad der Stad Amsterdam.
H. Pothoven, delin. na 't Schildery, by den Wel Ed: Gestr: Heer Mr. Wm. Gr. Dedel Salomonsz. Hoofd Officier der Stad Amsterd.m J. Houbraken, sculps.

3. JOHANNES HUDDE.

Wij blijven in voornaam gezelschap! JOHANNES HUDDE, heer van Waveren, was de zoon van GERARD HUDDE, die in 1623 tot de Amsterdamsche Magistraten behoorde, en van MARIA WITSEN. Zijne vrouw was DEBORA BLAAUW, weduwe van JOHAN OETGENS van Waveren. De vier namen, die wij hier noemen, ontmoet men telkens in de geschiedenis van Amsterdam, tijdens een harer belangrijkste tijdvakken; de mannen, die deze namen droegen, speelden een voorname rol in de geschiedenis der stad, en somtijds ook in de geschiedenis des Vaderlands.

JOHANNES HUDDE was meer werkzaam in den geest van JOHAN DE WITT, dan in dien van HUYGENS. Schoon een zeer bekwaam wiskundige, wiens roem als zoodanig verre over de grenzen van zijn land verbreid was, beletten hem zijne drukke bezigheden, die zijne stedelijke en landsbetrekkingen hem oplegden, zich anders dan in 't voorbijgaan met zijne studiën bezig te houden. Ware hij een man geweest van het karakter van CHRISTIAAN HUYGENS, zijne wetenschappelijke verdiensten zouden waar-

schijnlijk niet minder zijn geweest dan die van dezen.

Na den dood van JOHANNES HUDDE, die kinderloos overleed, komt de naam van HUDDE niet meer voor onder de Amsterdamsche Magistraten. Zijne familje schijnt zich in lateren tijd weinig bekommerd te hebben om den verdienstelijken JOHANNES, ten minsten niemand heeft het der moeite waard geacht, een levensschets van hem op te stellen. Wat wij van hem weten, is vermeld in de mededeelingen, die bewonderaars van zijn kennis en talent hier en daar hebben opgeteekend.

Zelfs het geboortejaar van HUDDE is eerst onlangs ontdekt, in 1628 zag hij het levenslicht (1). Hij studeerde in de rechtsgeleerdheid en in de wiskundige wetenschappen, vermoedelijk in Leiden en in zijne geboortestad, maar ook dit is niet zeker. In 1659 schreef hij een brief aan den Haarlemschen wiskundige VAN HEURAET, waaruit blijkt dat hij zich toen te Saumur, in Frankrijk, bevond, waarschijnlijk met het doel om zijne rechtsgeleerde studiën te voltooien. Intusschen schijnt hij niet gepromoveerd te zijn.

Te Amsterdam teruggekeerd, werd hij in 1667 Raad of lid van de Vroedschap. In 't volgend jaar werd hij een der zeven Schepenen en in 1672 voor 't eerst een der vier Burgemeesteren zijner Vaderstad. Deze laatste post bekleedde hij 21 maal, en trad in de jaren, waarin hij geen Burgemeester was, eenige malen op als »Thesaurier ordinaris«. HUDDE heeft zich tot 't laatst van zijn leven aan zijne ambtsbezigheden kunnen wijden, want één jaar vóór zijn dood, vinden wij hem nog als Burgemeester vermeld.

(1) Zie het artikeltje van Prof. D. J. KORTEWEG in het „Zeitschrift für Mathematik und Physik."

In tegenstelling met Johan de Witt was Hudde een aanhanger der Oranjes, en dat hij in Amsterdam Burgemeester was en bleef, terwijl de meerderheid der Amsterdamsche Magistraten zich tegen den duidelijk uitgedrukten wil des Stadhouders verzette, bewijst, dat hij wegens zijne talenten onmisbaar werd geacht. In 1683 schijnt hij in den bekenden strijd om de werving van 16000 man, aan de zijde van den Stadhouder te hebben gestaan, en toen Willem III zijn plan beraamde om den troon van Engeland in bezit te gaan nemen, werd Johannes Hudde in het geheim ingewijd.

Hudde heeft, vóór hij lid der Vroedschap werd, zeer veel gewerkt, vooral in wis- en werktuigkunde. Zijne geschriften over wiskundige onderwerpen wilde hij later in één groot werk vereenigd uitgeven, maar hiervan is niets gekomen. Bij gelegenheid van een bezoek, door Leibnitz aan Hudde te Amsterdam gebracht, kreeg deze inzage in den arbeid van Hudde. Leibnitz verklaarde, dat 'er een groot aantal hoogst belangrijke zaken onder voorkwamen, en dat het zeer wenschelijk zijn zou, als die geschriften vielen in handen van iemand, wiens belangstelling in de wiskundige wetenschappen hem er toe aanleiding gaf, die geschriften te publiceeren. Leibnitz's wensch is echter niet vervuld, want het meerendeel dezer handschriften is door erflating in handen gekomen van een neef, die er niet voor gezorgd heeft. De mogelijkheid, dat ze nog eenmaal gevonden worden, is echter in 't geheel niet uitgesloten.

Een klein deel is bewaard gebleven. In 1669 gaf Van Schooten in het latijn een paar brieven uit van Hudde, waarin gehandeld wordt over de herleidbaarheid van vergelijkingen en over minima en maxima bij de raaklijnen aan verschillende kromme lijnen. Men heeft

ook van hem een verhandeling over de kwadratuur van den hyperbel, die in 1667 door MERCATOR gepubliceerd werd. LEIBNITZ getuigt, dat de vroegere methoden der tangenten allen aan HUDDE bekend waren, maar dat zijne eigene methode beter en algemeener was. Ook gaf hij een regel aan om te zien of eene vergelijking een of meer gelijke wortels heeft, en had hij het vraagstuk opgelost om een kromme lijn door zooveel punten te doen gaan als men verkiest. Men verhaalt, dat HUDDE aan LEIBNITZ zou hebben aangeboden, hem de vergelijking te geven van een gezicht dat LEIBNITZ zou teekenen, welke anecdote alleen moet dienen om aan te toonen, hoe volkomen HUDDE de leer der kromme lijnen meester was.

Nog gaf VAN SCHOOTEN eene verhandeling van HUDDE in het licht, aanmerkingen behelzende over de bewijzen van de eigenschappen des cirkels. Van de brieven tusschen JOHANNES HUDDE en CHRISTIAAN HUYGENS gewisseld, zijn er veertien in de academische bibliotheek te Leiden bewaard gebleven. Het hier vermelde is voorzoover wij weten, alles wat er van HUDDE's geschriften *op dezen oogenblik* (1887) kan gezegd worden.

Kennen wij dus HUDDE maar zeer onvolledig uit zijne nagelaten geschriften, zijn naam is echter ook aan werken van meer blijvenden aard verbonden. Tijdens een geschil met Denemarken over het aantal lasten, waarop de houtschepen die op Noorwegen vaarden, behoorden gesteld te worden, gaf HUDDE door zijne berekeningen »over de drukking der schepen in het water« blijk van zijne buitengewone kennis ook op dit gebied. Van die kennis werd door de stad herhaaldelijk gebruik gemaakt. In 1670 kwam men tot de overtuiging, dat de vroegere methode van waterverversching in de stad niet langer

houdbaar was. Er werd besloten tot aanleg van de drie Amstelsluizen, die dienen moesten om het onrein Amstel-water uit de stad te houden. Het opzicht over dit werk, werd o.a. ook aan JOHANNES HUDDE opgedragen, en in 1674 waren de genoemde sluizen gereed.

In 1672 besloot de Stedelijke Regeering, na langdurige aarzeling, tot het onder water zetten van een gedeelte van den omtrek der stad, waardoor de nadering der Fransche troepen zooveel mogelijk zou moeten worden tegengehouden. Tot het inlaten van het zoute water werd o.a. JOHANNES HUDDE gemachtigd, en onder zijn opzicht tot het doorsteken van verschillende dijken in den omtrek overgegaan.

In 1680 werd HUDDE met Burgemeesteren en eenige anderen gecommitteerd om een plan te maken tot beveiliging van Amsterdam tegen overstrooming, 't geen noodig geworden was wegens het verhoogen van alle dijken, buiten Amsterdam aan de Zuiderzee gelegen. In 1681 bracht de commissie rapport uit, en in 1682 was het geheele werk gereed; men had langs den geheelen IJkant de dijken opgehoogd en zoonoodig bestraat, en vele bruggen en sluizen vernieuwd of aangelegd. »Sommigen,« zegt WAGENAAR, »hebben de eer van 't werk, voornamelijk gegeven aan den Burgemeester JOHANNES HUDDE.«

Nog vinden wij van hem vermeld, dat hij in 1689 een middel uitvond om het water uit de grachten van Amsterdam van onreinheden te zuiveren, waaraan wij een waarlijk schoon latijnsch gedicht van FRANCIUS te danken hebben.

Doch het wordt tijd, dat wij eens nagaan, welke verdiensten HUDDE voor ons vak heeft gehad. MONTUCLA getuigt: „HUDDE heeft ook geschreven over lijfrenten en

„over de toepassing van de waarschijnlijkheidsleer op den „duur van het menschelijk leven." In de „Bibliographie universelle ancienne et moderne" (Tome 21 pg. 9, Paris 1818) lezen wij het volgende: „Hij paste met veel talent „de waarschijnlijkheidsleer toe op de theorie der verzeke-„ringen en op die van de lijfrenten, of op die van den „waarschijnlijken duur van het menschelijk leven", terwijl J. Kok in zijn „Vaderlandsch Woordenboek" zich aldus uitlaat: „Daarenboven had hij zijne Wiskundige Weten-„schap toegepast op het berekenen van Lijfrenten. Veel „voordeel trok de Regeering uit zijnen arbeid, ter gele-„genheid der geldligtingen welke in zijnen tijd gedaan „wierden." Wij hebben in ons Blaadje No. 246 vermeld, dat er in het werk van Johan de Witt een verklaring van Hudde voorkomt, omtrent de juistheid van de Witt's methode; Hudde zegt hierin: „Verklare ick ondergeschre-„ven, ten versoecke van de Heer Raedt-Pensionnaris van „Hollandt en West-Vrieslandt, met aendacht naergelesen „ende overwogen hebbende de bovenstaende stellinghen, „ende de conclusiën daer uijtgetrocken tot uijtvindinge „van de waerde van een Lijf-rente teghens een Losrente „van vier ten hondert 's jaers, te oordeelen, dat de methode „daer toe gebruijckt seer accuraet is uijtgevonden, ende „dat het besluijt daer uijt ghemaeckt.... op vaste Mathe-„matique gronden is steunende, sonder wedersproken te „konnen worden ...."

Het is duidelijk dat de Witt aan Hudde geen goedkeuring op zijn werk zou gevraagd, en dat Hudde die niet gegeven zou hebben, als de laatste niet bekend had gestaan als iemand, wiens uitspraak op dit gebied gezag had. Het is echter zeer jammer, dat wij zoo weinig gegevens bezitten om Hudde's verdiensten op dit gebied te waardeeren. Toch hebben we *iets!*

Wij zeiden reeds, dat er een deel van de correspondentie tusschen CHRISTIAAN HUYGENS en HUDDE op de academische bibliotheek te Leiden bewaard wordt. Daar die brieven gereed liggen om over eenigen tijd gepubliceerd te worden, is het moeielijk daarvan inzage te verkrijgen, maar door de welwillendheid van Prof. D. BIERENS DE HAAN weten wij, dat de kansen en kansspelen, zooals met dobbelsteenen over inleg en trek, behooren tot de onderwerpen, die in deze brieven behandeld worden.

De bovenstaande aanhaling van KOK geeft ons de richting aan waarin wij zoeken moeten, om wat meer omtrent HUDDE's berekeningen van Lijfrenten te leeren kennen. In 1672 en in de onmiddellijk daarop volgende jaren, waren de Staten telkens genoodzaakt zich aanzienlijke geldsommen te verschaffen, die dienen moesten ter bestrijding van de niet geringe oorlogskosten. Amsterdam had daarin een zeer belangrijke som bij te dragen, en die sommen moesten door leeningen gevonden worden. Reeds vroeger deelden wij mede, dat het in die dagen dikwijls gewoonte was, om de rente over het geleende geld in *Lijfrenten* te betalen, en, om de grootte daarvan te bepalen, had men een meer of minder juiste sterftetafel noodig. COMMELIN geeft in zijne „beschrijving van „Amsterdam" (2de Dl. pag. 1205) de resolutien van 18 Juli 1672 en 18 Januari 1673, waarin de prijzen der Lijfrenten worden opgegeven, en het spreekt wel van zelf, dat de man, wiens oordeel gevraagd was over de Lijfrente-berekeningen van den Raadpensionnaris JOHAN DE WITT, ook hier geraadpleegd werd. De prijzen waren aldus geregeld:

Premien om zich eene Lijfrente van *f* 100.— te verzekeren:

Resolutie van 1672.

Van	1	tot	en	met	19	jaar	*f*	1000.—
„	20	„	„	„	29	„	„	950.—
„	30	„	„	„	39	„	„	900.—
„	40	„	„	„	44	„	„	850.—
„	45	„	„	„	49	„	„	800.—
„	50	„	„	„	54	„	„	750.—
„	55	„	„	„	59	„	„	675.—
„	60	„	„	„	64	„	„	600.—
„	65	„	„	„	69	„	„	500.—
„	70	„	„	„	74	„	„	400.—
„	75	jaar en daarboven					„	300.—

Resolutie van 1673.

Van	1	tot	en	met	19	jaar	*f*	1000.—
„	20	„	„	„	29	„	„	950.—
„	30	„	„	„	39	„	„	900.—
„	40	„	„	„	44	„	„	850.—
„	45	jaar en daarboven					„	800.—

De laatste resolutie was het gevolg daarvan, dat men in 1672 een groot aantal *oude* renteniers had gekregen en zeer weinig van *jongeren* leeftijd, 't geen trouwens bij inzage van het bovenstaand Tarief nog al begrijpelijk is.

Hoe HUDDE aan dit Tarief gekomen is, is onbekend. 1) Zijne berekeningen, waarover de genoemde schrijvers met zooveel lof spreken, en waarvan ook COLLOT D'ESCURY (Hollands Roem in kunsten en wetenschappen) gewaagt, zijn tot heden onbekend gebleven.

Eén bewijs van zijn ijver en finantieele kennis is ons echter bewaard gebleven. In 1678 werd er eene Staatscommissie benoemd, om den staat van 's Lands geldmid-

1) Zie hierachter.

delen te onderzoeken, en de middelen tot verbetering aan te wijzen. Tot deze Commissie behoorde ook JOHANNES HUDDE. Haar verslag vindt men in de „Rapporten en „Memorien over de Financiën van Holland" in 1797 ter Landsdrukkerij uitgegeven. De Commissie noemde haren arbeid terecht „opereus", maar hij is dan ook van dien aard, dat een hedendaagsch Staatsman, die de Staatsfinantiën wil bestudeeren, er nog zeer veel uit leeren kan. Uit alles blijkt, dat ook HUDDE hier weer de ziel der Commissie is geweest. In 't voorbijgaan merken wij op, dat de provincie Noord-Holland, tengevolge van den laatsten oorlog alleen, bezwaard was met eene uitkeering aan Lijfrenten en Interessen van *f* 89,385.—, hetgeen volgens HUDDE te samen een kapitaal maakte van *f* 38,599,423.—.

HUDDE's kennis en verdiensten zijn algemeen gewaardeerd. WITSEN noemt hem in zijn werk over „scheepsbouw" *den onvergelijkelijken Wiskunstenaar.* FRANCIUS begroet hem als den *Hollandschen Archimedes.* LEIBNITZ stelt hem op éene lijn met de BERNOUILLI's, HUYGENS, L'HOPITAL en NEWTON. Hij was zeer bevriend met DESCARTES, VAN SCHOOTEN en den Harderwijkschen Professor WIJNEN. De stad Amsterdam heeft zijne nagedachtenis gehuldigd door eene straat in de nabijheid der Amstel-sluizen gelegen, den naam van *Hudde-straat* te geven; de afmetingen dier straat zijn echter niet in verhouding tot de grootte van den Burgemeester, wiens naam zij draagt.

COLLOT D'ESCURY bericht ons dat aan den lateren Amsterdamschen Hoogleeraar VAN SWINDEN het voornemen wordt toegeschreven, den „vermaarden" HUDDE aan zijne landgenooten van nabij te doen kennen, doch dat hij daarin verhinderd werd door het te loorgaan der noodige bescheiden.

Mochten wij meer tijd aan deze mededeelingen kunnen besteden, wij zouden lust gevoelen om bij stad- en landgenooten naar het verlorene te zoeken, want, als het waar is wat wij van hem vinden opgeteekend, dan is HUDDE de eerste Nederlander geweest, die de theorie der gewone Levensverzekering behandeld heeft. Nu moeten wij ons bepalen, anderen en meer bevoegden tot dit onderzoek op te wekken.

Zoo waren dan de grondslagen gelegd, waarop men slechts had voort te bouwen. De ondervinding, opgedaan bij de Lijfrenteniers, schijnt echter aanleiding te hebben gegeven, dat men geen haast maakte met de praktische toepassing van het gevondene. Doch hoe dit zij, den mannen, die reeds toen begrepen, dat de toepassing van de waarschijnlijkheidsleer op den duur van het menschelijk leven, en het opsporen van de sterftewet, van het uiterste belang zijn voor de menschelijke samenleving, brengen wij dankbaar onze hulde!

No. 734. *9 Mei 1896.*

EEN SCHITTERENDE ONTDEKKING.

De uitgave van de brieven van en aan CHRISTIAAN HUYGENS gaat geregeld voort, en de uitgevers zijn thans aan een reeks brieven genaderd, die voor de geschiedenis van ons vak van het uiterste belang is. Wij wisten dat er onder deze brieven eenige waren die door HUYGENS aan JOHANNES HUDDE en door den laatste aan den eerste gericht zijn, maar toen tot het uitgeven besloten en daarmede een begin gemaakt was, was het moeielijk daarvan inzage te krijgen. De bewerkers der uitgave

zijn echter zoo vriendelijk ons inzage te geven van de proefbladen, wanneer daarin iets voorkomt wat tot de Levensverzekering in betrekking staat. Op deze wijze maakten wij kennis met de cijfers die op blz. 98 en 99 van dit werk voorkomen.

In ons Blaadje No. 255 (van 5 Maart 1887) gaven wij de Tarieven voor Lijfrenten op, zooals die geregeld waren bij de resolutiën van 18 Juli 1672 en 18 Januari 1673; zij zijn te vinden in de „Beschrijving van Amsterdam" van COMMELIN. Wij achtten het waarschijnlijk dat die Tarieven door HUDDE waren saamgesteld, en voegden daarbij dat het onbekend was hoe hij aan die Tarieven gekomen was. Het stond intusschen vast dat hij zich veel met deze onderzoekingen had bezig gehouden. Immers MONTUCLA getuigde: „HUDDE heeft ook geschre- „ven over lijfrenten en over de toepassing van de waar- „schijnlijkheidsleer op den duur van het menschelijk leven"; J. KOK berichtte: „Daarenboven had hij zijne Wiskundige „Wetenschap toegepast op het berekenen van Lijfrenten. „Veel voordeel trok de Regeering uit zijnen arbeid, ter „gelegenheid der geldligtingen welke in zijn tijd gedaan „werden"; en in de „Bibliographie universelle ancienne „et moderne" lezen wij: „Hij paste met veel talent de „waarschijnlijkheidsleer toe op de theorie der verzekeringen „en op die van de lijfrenten, of op die van den waar- „schijnlijken duur van het menschelijk leven." Van dat alles is ons zoo goed als niets bekend geworden. In het bovenaangehaald Blaadje konden wij alleen de „Resolutiën van 1672 en 1673" opgeven en verder mededeelen dat Prof. D. BIERENS DE HAAN ons gezegd had, dat de kansen en kansspelen, zooals met dobbelsteenen over inleg en trek, tot de onderwerpen behooren, die behandeld werden in de brieven die tusschen CHR. HUYGENS en HUDDE gewisseld zijn.

Johan de Witt had in zijne memorie, getiteld: „over „de waardije van Lijfrente in Proportie van Losrente", die geinsereerd is in de Resolutien van de Staten van Holland en West-Friesland op 30 Juli 1671 pg. 116, berekend dat *f* 1.— lijfrente 's jaars op een jeugdig persoon *f* 16.— waard is, maar voegt daaraan toe, dat een onderzoek naar het afsterven van ettelijke duizende personen, waartoe hij de gelegenheid vond in de Blaffaerden der Staten, hem heeft geleerd, dat de bedoelde Lijfrente iets meer waard is, n.l. 18 gulden.

Het spreekt van zelf, dat Christiaan Huygens, die met zijn broeder Lodewijk reeds over deze zaken gecorrespondeerd had, (zie onze blaadjes No. 675, 676 en 677) in deze uitkomst veel belang moest stellen. Hij had zich tot hiertoe beholpen met de tafel van John Graunt, die wij in Blaadje Nr. 676 mededeelden, maar men krijgt telkens den indruk, dat hij niet veel waarde aan die tafel toekende, en dat Hudde het in dezen geheel met Huygens eens was, kan blijken uit hetgeen hij in een nog niet gepubliceerden brief van 22 Mei 1671 aan dezen schrijft. Hij zegt daarin n.l.: „ik vind uyt het leven van verscheyde „menschen op wiens lijf alhier te Amsterdam lijfrenten zijn „verkoft in de jaren 1587, 88, 89 etc. een geheel andere „ordre als die Engelsman ons heeft opgegeven. Wanneer „ik volkomen klaar zal zijn zal ze uEd. communiceren. „Wenschte ook wel te weten wat nieuwe concepten de „Raadpensionaris dienaangaande hadde, zo ze communi- „cabel zijn."

Wat de beide Heeren over deze zaak elkander in den loop van 1671 geschreven hebben, zullen wij nu wel spoedig vernemen, doch in een brief uit Amsterdam van 14 Sept. van datzelfde jaar schrijft Hudde aan Huygens het volgende: „Ik heb uEd. geschreven dat ik voor de

„waarde van de Lijfrenten van de eerste 10 colommen in „mijn overgezonde lijste dooreen had gevonden *f* 17 : 1 : 11 „moet zijn *f* 17 : 6 : $3\frac{1}{2}$ daar was een cijferfoutje inge„sloopen. Waarbij dan nog komen de ongeveer 5 st. voor „soveel deselve hooger loopen als men de rekeninge maakt „op $^1/_2$ jaar, zo zou men op $^1/_2$ jaaren door een krijgen „*f* 17 : 11 : $3^1/_2$ p. 't geen van de rekeninge van de Raat„pensionaris, op 10 gelijke Classen gecalculeert, dog van „meerder perzoonen en uyt andere Registers getrokken, „maar zouw verschillen 6 st. $4^1/_2$ p. Want gemelde heer „krijgt dooreen op $^1/_2$ jaaren *f* 17 : 17 : 8". Hieruit volgt dat Hudde toen met de uitkomsten van den Raadpensionaris bekend was, 't geen overeenstemt met de omstandigheid, dat de Witt's arbeid den 30 Juli aan de Staten was overgelegd, voorzien van eene goedkeurende nota van Hudde. Er volgt verder uit, dat Huygens bekend was met het „lijstje" dat Hudde hem had toegezonden. Hij beschouwde het intusschen en terecht als een kostbaar document, en noemt het een „*Tableau de mortalité dressé par* J. Hudde," getrokken uit de registers van de personen op wier hoofden Lijfrente-contracten verkocht zijn door het gouvernement der vereenigde provincien, in 1586, 1587, 1588, 1589 en 1590.

Het is dit tableau dat wij hierbij onzen lezers aanbieden. De getallen boven de horizontale lijn geplaatst, geven den leeftijd aan van de Lijfrenteniers bij het begin van het contract. Onder elken leeftijd is het aantal jaren genoteerd, dat die personen daarna nog geleefd hebben, in volgorde van de grootte. Neemt men in aanmerking, dat Johan de Witt wel de uitkomsten zijner waarnemingen mededeelt, maar niet die waarnemingen zelven, dan hebben wij recht het er voor te houden, dat wij hier te doen hebben met een der oudste, zoo niet met het

TAFEL van afsterving der personen op wier hoofden Lijfrenten-contracten verkocht opgemaakt door

Lijfrenten gecogt op d'ouderdom van	Jaren 1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Daarna geleeft.	1	1	2	1	0	1	1	3	3	3	7	3	2	0	3	4	6	4	0	5	0	1	2
	6	4	2	2	3	2	1	4	3	4	7	3	5	0	3	4	12	9	4	8	2	3	7
	6	8	2	2	5	3	2	4	3	7	7	5	9	3	3	9	12	10	6	10	6	4	15
	13	11	3	2	5	3	2	5	4	7	7	7	9	3	13	10	12	14	9	16	6	6	18
	15	11	4	2	7	3	5	5	4	9	12	10	9	4	13	10	13	14	14	16	11	6	26
	15	13	7	3	9	4	5	6	11	9	12	12	10	5	14	10	14	15	16	23	14	7	27
	15	13	10	3	10	4	6	6	12	10	13	12	14	6	14	11	16	17	22	23	16	8	28
	16	13	12	4	10	5	7	10	13	12	14	12	14	8	14	14	19	17	23	27	22	13	31
	22	15	13	5	10	6	9	11	14	13	15	15	15	8	15	15	23	18	26	27	24	18	38
	23	15	14	12	11	6	10	11	15	13	16	15	15	9	15	23	24	18	26	28	27	23	39
	23	16	14	12	12	7	10	12	15	13	17	15	16	9	18	26	25	25	31	30	28	24	39
	24	16	15	13	13	7	11	13	15	13	19	16	17	10	20	26	30	31	31	30	36	24	43
	24	16	16	13	13	11	12	14	17	14	19	16	18	12	20	27	31	35	32	35	37	28	43
	25	17	16	13	14	12	12	14	18	14	20	18	18	12	20	27	31	35	34	37	37	29	46
	25	20	17	14	14	13	14	15	19	15	22	19	19	12	21	27	32	36	34	38	37	31	49
	25	22	17	15	14	13	15	16	20	15	27	21	20	14	22	31	34	36	35	39	42	31	
	25	25	17	15	14	13	15	16	24	16	28	22	21	15	27	35	37	36	36	41	49	38	
	26	25	18	16	15	13	15	16	25	16	30	23	21	16	30	36	37	37	36	41	50	45	
	31	26	19	16	15	13	15	19	27	17	31	24	22	16	30	37	38	37	36	44	52	51	
	31	26	21	17	15	14	15	19	27	17	32	24	25	18	35	37	39	44	37	44	57	52	
	31	27	22	17	15	15	16	19	28	17	33	28	26	18	35	38	40	48	40	45	58	53	
	31	29	22	18	16	17	16	20	29	18	34	29	29	20	30	38	40	48	42	47		54	
	32	30	23	19	16	17	16	22	29	19	35	31	31	21	39	39	41	49	54	49		56	
	33	31	24	19	16	18	17	22	34	19	35	32	32	21	39	39	45	49	55	50		58	
	38	33	24	20	16	18	17	22	36	20	36	35	32	24	39	41	48	50	62	50		61	
	40	33	24	20	17	18	18	22	37	21	37	35	32	26	40	42	49	51	63	50			
	41	34	26	22	17	18	18	23	37	25	39	36	36	27	43	47	51	59		50			
	41	35	26	22	18	19	20	24	38	26	40	36	36	29	44	47	52	59		51			
	44	35	27	23	18	21	20	26	39	30	40	38	38	30	45	49	52	60		53			
	44	36	27	24	18	26	20	27	40	31	42	39	38	33	46	51	53	73		54			
	46	36	27	26	19	27	21	29	41	33	43	39	38	35	46	51	53			59			
	46	38	28	26	19	27	22	29	45	33	44	39	39	35	46	56	58			65			
	47	38	28	27	20	29	23	29	46	34	46	39	41	37	49	57	60						
	48	38	29	28	20	30	24	30	46	37	48	40	42	41	50	60	65						
	50	44	29	31	23	30	26	30	47	37	49	42	49	42	52	61							
	52	47	29	32	24	31	26	30	47	38	50	43	49	45	53	62							
	52	50	30	32	25	31	26	31	47	39	50	46	49	46	54								
	56	51	33	33	26	32	28	31	49	39	50	46	52	48	54								
	57	52	34	33	28	34	29	32	49	40	51	47	52	49	55								
	58	53	34	33	28	34	29	33	49	41	52	47	53	49	55								
	58	54	34	34	29	35	29	34	49	44	54	48	53	50	55								
	65	56	34	34	29	36	30	35	50	45	54	49	53	50	55								
	65	56	35	35	30	36	31	37	51	46	55	51	54	52	56								
	66	57	35	35	37	38	32	37	51	46	56	52	55	52	59								
	66	57	35	36	37	38	33	38	51	47	58	52	57	53	60								
	68	59	35	36	37	38	33	38	51	48	59	53	57	57	60								
	68	60	37	37	38	39	35	38	52	48	59	56	59	57	62								
	68	61	37	37	38	39	36	38	53	48	60	56	60	58	62								
	69	62	37	37	38	40	38	39	54	48	61	57	60	59	63								
	70	63	38	38	40	40	38	39	54	49	62	58	60	60	64								
	71	64	38	38	40	40	39	40	55	49	62	58	61	60	65								
	71	64	38	39	42	42	40	41	57	50	62	59	63	62	67								
	71	65	39	39	43	43	41	41	59	50	63	63	67	63									
	72	66	39	39	45	44	45	43	61	51	70	64	68	68									
	72	68	39	40	45	44	46	43	63	53	73	64		71									
	73	72	41	40	47	46	53	44	64	53		70		83									
	74	72	42	41	50	47	56	44	64	54		72											
	75	73	43	41	51	48	56	45	64	54		76											
	77	74	46	42	51	48	59	46	65	59													
	79	74	47	43	51	50	59	48	66	60													

zijn door het gouvernement der vereenigde provincien, in 1586, 1587, 1588, 1589 en 1590.
J. HUDDE.

24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	50
4	2	0	8	4	11	5	13	8	18	15	23	4	19	9	7	17	3	6	9	7	13	3	7	11	3
7	2	2	26	10	12	12	19	12	18	19	25	8	24	12	13	18	4	6	14	10	14	24	21	13	8
9	3	6	29	11	16	14	19	13	19	38	37	8	29	12	24	19	16	20		15	17	36	23	18	8
12	3	14	34	12	20	16	24	16	20	42	42	10		22	25	19				17	17		27	18	20
13	5	17	36	14	26	19	28	26	20	40		14		24	26	23								23	26
16	10	18	37	25	42	21	39	45	23			15		30	26	44								28	30
17	10	25	39	31		22			29			21.			36										
20	13	33	42	35		34			32			24													
21	13	34	48	35		36			33			20													
25	14	30		36		41			43			40													
26	14	36		36		49			52																
27	19	38		37																					
28	20	42		42																					
29	30	56		47																					
33	31																								
35	34																								
35	37																								
36	46																								
36	47																								
36	52																								
36																									
38																									
38																									
39																									
40																									
45																									
46																									
48																									
50																									
52																									
53																									
62																									

(Vervolg)

Lijfrenten gecogt op d'ouderdom van	Jaren 1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Daarna geleeft	80	75	48	43	51	53	59	49	69	65
		79	49	44	52	53	59	51	70	65
		80	50	47	53	53	60	51	78	66
		84	51	50	55	54	61	52	78	66
			51	50	56	54	61	52		69
			52	50	59	55	62	52		70
			52	51	59	55	62	53		71
			53	51	59	56	63	54		72
			53	53	60	58	63	54		74
			54	53	60	59	65	54		
			54	54	61	60	65	54		
			56	55	61	60	67	55		
			56	56	61	60	69	55		
			57	57	62	61	72	57		
			58	57	62	62	77	57		
			58	58	62	62	78	59		
			59	58	62	62	84	60		
			62	60	62	64		60		
			62	61	63	64		62		
			63	61	63	64		62		
			66	63	65	65		62		
			66	64	66	66		64		
			67	66	66	67		64		
			69	67	66	67		70		
			72	67	67	70		71		
			72	70	67	71		75		
			72	76	67	71		77		
			72	79	68	71				
			72	84	68	72				
			73		69	73				
			73		70	73				
			78		72	74				
			83		72	74				
					72	78				
					73	78				
					77	80				

alleroudste tableau van nauwkeurig geordende waarnemingen, en dat niet alleen van Nederland, maar van de geheele wereld. Het is een geringe moeite om uit dit tableau een sterftetafel samen te stellen en daaruit de prijzen van Lijfrenten te berekenen. Wij mogen dan ook veilig aannemen, dat de Lijfrentetafels van de Amsterdamsche resolutiën van 1671 en 1672 op dit tableau gebaseerd zijn, en, wat de zaak nog interessanter maakt is dit, dat de registers, die tengevolge van deze resolutiën zijn aangelegd, op hunne beurt gediend hebben, om aan NICOLAAS STRUYCK de gegevens te verschaffen, waaruit hij zijn sterftetafel berekend heeft.

Natuurlijk rijst aanstonds de vraag, hoe men gekomen is aan de waarden der Lijfrenten, die, zooals uit het bovenstaande blijkt, reeds in 1586 hier te lande werden aangegaan. Men moet zich, bij het beantwoorden dezer vraag, te binnen brengen, dat de Lijfrenten in die dagen op andere conditiën werden gesloten dan heden. Elke Lijfrentenier kreeg voor een gelijke koopsom ook een gelijke rente, onverschillig hoe oud hij was, maar die rente werd alleen zoolang betaald, als een ander persoon, door den Lijfrentenier zelf uit te kiezen, in leven bleef. Die vaste rente veranderde telkens in den loop der jaren, en was meestal een slag in den blinde; somtijds volgde men den regel dat de Lijfrente het dubbele bedroeg van de gewone of Losrente. Toen men begon in te zien, dat er een samenhang moest bestaan tusschen de grootte van een Lijfrente en den gemiddelden duur van het menschelijk leven, begon men ijverig naar dien gemiddelden duur te zoeken en vond daardoor ook een gemiddelde Lijfrente bij een bepaalde Losrente. Die methode zou te verdedigen zijn, wanneer de leeftijden van hen, op wier leven de contracten gesloten werden,

in de registers in gelijken getale vertegenwoordigd waren. Maar de contractanten waren slim genoeg om altijd zulke personen uit te kiezen, die waarschijnlijk nog een zeer langen levensduur hadden, en de uitkomst bewees dat ze in dit opzicht zeer scherpzinnig waren. Hierdoor kwam men op het denkbeeld, dat de Lijfrenten behoorden gevestigd te worden op het leven van den contractant zelven, die dan een hoogere koopsom zou moeten betalen, al naarmate hij jonger was en dus een grooter levenskans had. Die opvatting gaf aanleiding tot nauwkeurige waarnemingen omtrent de sterfte in de opeenvolgende levensjaren, en daaraan hebben wij de Tafel van HUDDE te danken.

Hoe meer men zich in de geschiedenis dezer zaken inwerkt, des te meer komt men tot de overtuiging, dat Nederland inderdaad de bakermat van de actuarieele wetenschap geweest is. Maar er is nog veel te onderzoeken, en wij houden ons overtuigd dat er nog veel zal gevonden worden. Intusschen doet het ons genoegen, dat wij in staat werden gesteld de aan de binnenzijde van dit Blaadje voorkomende Tafel van HUDDE voor het eerst bekend te maken, en niemand zal het ons kwalijk nemen, dat wij dat doen met een zekere satisfactie, omdat wij er van overtuigd zijn, dat wij wel iets er toe hebben bijgedragen, om de aandacht op dezen arbeid onzer beroemde landgenooten te vestigen, zoodat men zich thans zoowel hier te lande, als in Frankrijk, in Zweden en in Amerika bezig houdt dit tijdvak van de geschiedenis der Levensverzekering in ons land te bestudeeren. Wij blijven hopen, dat de verloren gegane werken van HUDDE nog eenmaal voor den dag zullen komen. Tusschen hetgeen wij weten aangaande DE WITT, CHR. HUYGENS en HUDDE aan den eenen kant, en KERS-

SEBOOM en STRUYCK aan den anderen kant, bestaat nog een gaping, die aanvulling behoeft.

No. 754. *20 September 1890.*

Wij zeiden in ons Blaadje No. 734, dat wij wel spoedig zouden vernemen wat CHRISTIAAN HUYGENS en JOHANNES HUDDE elkaar in den loop van 1671 over de Lijfrenten-kwestie geschreven hadden. Wij waren in de gelegenheid de correspondentie van HUYGENS na te zien tot 29 Juli 1672, en vonden tusschen de twee brieven van 22 Mei en 14 September 1671, in het bovengenoemd Blaadje aangehaald, maar één brief van HUDDE aan HUYGENS, die voor ons van belang is. Hij is gedateerd van 18 Augustus toen HUYGENS, na eenigen tijd in het vaderland doorgebracht en met HUDDE een wetenschappelijk binnenlandsch reisje gemaakt te hebben, weer naar Parijs was teruggekeerd. Gedurende dat reisje waren beide geleerden een paar weken bij elkaar geweest, en het spreekt wel van zelf, dat HUDDE, die bezig was de voorwaarden vast te stellen waarop de stad Amsterdam Lijfrentebrieven zou uitgeven, met zijn reisgenoot dat onderwerp zal besproken hebben. De bedoelde brief nu strekt ter begeleiding en verklaring van de „Tafel van afsterving", die wij in Blaadje No. 734 hebben opgenomen. Het volgende is een uittreksel

Uit No. 1839, een brief van JOHANNES HUDDE *aan* CHRISTIAAN HUYGENS *te Parijs.*

Amsterdam, 18 Augustus 1671.

„'t Zedert uEds. vertrek ben ik met zooveel andere zaken geoccupeert geweest, inzonderheyt met een, die mij bijna geheel en al vereijscht, en ook so dikwijls uijt de

stad geweest, dat ik op de uijtrekening van de lijfrenten niet heb konnen denken; zonder dat, zouw uEds. mijn wedervaren, en 't register der gestorvene, waar op lijfrenten al in de jaren 1586, 87, 88, 89 en 90 gekoft zijn al overgeschreven hebben. Ik heb evenwel de zaak onlanx bij der hand genoomen en afgedaan. 't Register als 't fondament gaat hier ingesloten, in welke de bovenste getallen boven de lijn betekenen de ouderdom der persoonen, toen op dezelve de lijfrenten zijn gekogt, en de reex, onder ieder der zelve jaren, de tijd die zij daarna nog geleeft hebben; zo zal uEds. bevinden in d'1e colom 61 personen, die maar een jaar out waren toen op haar lijf de lijfrenten zijn gekogt, en welke na dat éène jaar hebben geleeft als in de colom staat uijtgedrukt. Ik heb in de colommen altijt gestelt de eerstgestorven boven de langer geleefde. De o is te zeggen een perzoon die binnen 't jaar gestorven en bij gevolg van 't Land niets genooten heeft, supponerende de lijfrenten bij 't jaar ende niet bij 't halve jaar te vervallen en betaalt te moeten werden. Alzo heb ik bevonden dat een gulden lijfrenten op de perzoonen van 6 jaren out, zijnde 96 in getal, waardig zijn *f* 17 : 4 : 3 sommage tegens een losrenten van 4 per c° 's jaars; ende *f* 16 : 12 : 5 sommage over het geheele register begrijpende 1495 perzoonen, 't geen mijns oordeels wel de beste en zekerste rekening geeft. De Heer Raatpensionaris heeft mij geschreven dat hij deze waarde van *f* 17 : 4 : 3 ook zo bevind op mijn register, en mijne methode, die een ander is als de zijne, ook zeer goet en concludent oordeelt. Van d'andere waarde heeft hij mij nog niets geschreven, ik geloof omdat het hem wat te moeijelijk zal vallen om tegenwoordig dat de Staten zijn vergadert na te rekenen. De waarde van d'eerste 10 colommen vind ik deur malkander op

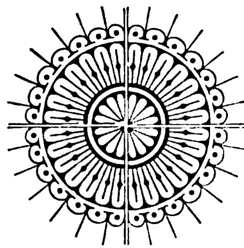
f 17 : 1 : 11 sommage, en de Raatpensionaris heeft gelijke colommen, hoewel van meerder persoonen getrokken uyt de Haagse en jongere boeken als d'onze hier 't Amsterdam berekent, en bevonden deur een *f* 17 : 17 : 8 : 't geen mijns oordeels al vrij wel overeenkomt, en 't is te verwonderen dat in alles geen grooter verschil valt. Ik was van voornemens om de waarde op twe lijven ook te berekenen, maar vinde daarvoor als nog geen tijd toe. Dit zal ik van uw hand dan eerder verwagten, ik heb wel een zekere en infaillible methode daartoe bedagt maar valt te lang om uyt te werken."

Het „cijferfoutje" dat in dezen brief is ingeslopen, hebben wij reeds in Blaadje No. 734 vermeld.

Uit dit schrijven volgt, dat HUDDE met den Raadpensionaris JOHAN DE WITT over deze „Tafel van Afsterving" en over beider methoden correspondeerde, en dat de „Blaffaerden" door DE WITT gebruikt „Haagse boeken" waren van jongere dagteekening dan de Amsterdamsche. Hieruit mag men dus besluiten, dat de Blaffaarden door DE WITT geraadpleegd andere waren dan die HUDDE gebruikt heeft, terwijl beide ook weer onderscheiden waren van de Registers door VAN DER BURCH gebezigd. Het blijft nog steeds een open vraag: welke Blaffaarden KERSSEBOOM gebruikt heeft en waar die gebleven zijn.

Uit de Tafel, door HUDDE gegeven, en afgedrukt op blz. 98 en 99, kan onmiddellijk een sterftetafel worden afgeleid. Na de bovenstaande explicatie gelezen te hebben, zal ieder, die een weinig nadenkt, wel inzien, hoe hij daarbij te werk moet gaan. Ten overvloede willen wij hier den weg aanwijzen. Men zet op een vel papier alle getallen van 1 tot 92 onder elkaar. Vervolgens telt men achtereenvolgens bij elk getal van elke kolom, bij de eerste bovenaan te beginnen, het getal op dat boven de

kolom geplaatst is. De som die men daarbij verkrijgt zoekt men op in de rij die men op het vel papier geschreven heeft, en plaatst daarachter een streepje. Het eerste streepje komt dan te staan bij 2, het tweede bij 7, het derde weer bij 7, het vierde bij 14, enz. enz. Als die operatie is afgeloopen, moet men natuurlijk evenveel streepjes hebben als er getallen in de tafel voorkomen, nl. 1495. Nu zet men op een ander vel papier nogmaals onder elkaar alle getallen van 1 tot 92, plaatst achter 1 het getal 1495, trekt daarvan af het aantal streepjes dat achter 1 staat en zet de uitkomst achter 2. Hiervan trekt men het aantal streepjes achter 2 geplaatst af, en zet de uitkomst achter 3, enz. enz. Men vindt dan het aantal personen dat er van de 1495 waargenomenen op elken leeftijd in leven was, d. i. de sterftetafel. Bij 92 zal men nul vinden, dat wil zeggen dat dan alle 1495 personen overleden zijn. Men heeft volkomen recht om de tafel te beginnen met 1495 personen, want alle, die op later leeftijden zijn toegetreden, zijn natuurlijk ook eenmaal één jaar oud geweest. Toch zal men gevoelen, dat niet alle 1495 personen zich in denzelfden toestand bevinden. Immers zij die b.v. op 30jarigen leeftijd deelnamen, behooren tot een groep personen, waaruit zij, die tengevolge van een ongezonde constitutie vroeg sterven, reeds zijn verwijderd, hetgeen met de éénjarige deelnemers niet het geval is. Daarenboven vindt men op sommige leeftijden zoo weinig deelnemers (op 43jarigen leeftijd, b. v. twee) dat de waarnemingen daarop betrekking hebbende absoluut geen waarde hebben, terwijl zij toch op de Sterftetafel een zekeren invloed uitoefenen. Het komt ons voor, dat HUDDE en later ook VAN DER BURCH dit wel degelijk hebben ingezien.

Nicolaas Struyck.

No. 259. 2 April 1887.

4. NICOLAAS STRUYCK.

en zou de geschiedenis van de Levensverzekeringswetenschap in Nederland in drie tijdvakken kunnen verdeelen. Met NICOLAAS STRUYCK begint dan het tweede tijdvak, waarvan hij en WILLEM KERSSEBOOM de hoofdpersonen zijn, die door een kleinen staf van *dii minores* omgeven worden. Tusschen het eerste en tweede tijdvak was er veel gewerkt in Engeland (MAITLAND, HALLEY, KING, e.a.), Frankrijk (de BERNOUILLI'S, DE MOIVRE e.a.) en Duitschland (SÜSZMILCH e.a.). De Hollandsche geleerden verzuimden niet gebruik te maken van hetgeen elders gevonden was.

De mannen van het eerste tijdvak, wier ouderdom samenvalt met de jeugd van die uit het tweede, waren zooals wij zagen mannen van hooge geboorte. NICOLAAS STRUYCK en WILLEM KERSSEBOOM stonden minder hoog op de maatschappelijke ladder, maar behoefden, wat kennis en talenten betreft, voor niemand onder te doen.

NICOLAAS STRUYCK werd den 19 Mei 1687 te Amsterdam geboren. Eene levensschets schijnt er niet te bestaan. Wij moeten ons dus tevreden stellen met het weinige, dat wij in onzen zeer beperkten tijd hier en daar hebben

kunnen vinden. Hij bericht ons zelf, dat zijn vader eveneens NICOLAAS heette, en dat zijne moeder GEERTRUY WESDORP genaamd was. De afkomst zijner moeder weet hij te vervolgen tot het jaar 1547, maar die zijns vaders kende ook hij niet wegens het verloren gaan van „eenige papieren"; doch reeds in 1482 komt de naam voor. Zijn grootvader, wederom een NICOLAAS, was zijdehandelaar. Uit het Amsterdamsche Poorterboek blijkt, dat NICOLAAS den 7 October 1724 als ingeboren Poorter is ingeschreven. Zijn vader wordt daar „goudsmid" en hij zelf „Mathesius" genoemd, waaronder wij wel zullen moeten verstaan, dat de jonge NICOLAAS de mathematische wetenschappen beoefende. Waarschijnlijk was zijn vader een zeer welgesteld man, want dat de zoon een uitmuntende opvoeding ontvangen heeft, blijkt niet alleen uit zijn algemeene kennis van de natuurwetenschappen, maar ook uit zijn bedrevenheid in de oude en nieuwe talen en in de geschiedenis, die uit elke bladzijde zijner werken spreekt. Reeds in zijn vroegste jeugd toonde hij eene groote voorliefde voor de wiskunde en daarmede verwante wetenschappen. Tot rijper leeftijd gekomen, maakte hij zijn werk van het geven van onderwijs in die wetenschap; ook gaf hij les in de zeevaart- en sterrekunde en in het boekhouden. Met zeer veel lof bekleedde hij dien post bijna tot aan zijn dood, en toch moeten hem zijne studiën en zijne tallooze waarnemingen zeer veel tijd gekost hebben. STRUYCK was niet gehuwd en niet van den Nederduitsch Hervormden godsdienst.

Bij zijn overlijden te Amsterdam den 15 Mei 1769, op bijna 82 jarigen leeftijd dus, liet hij, blijkens het register van collaterale successie te Amsterdam pag. 249, onder anderen aan drie achterneven 4 huizen na, die eene gezamenlijke waarde vertegenwoordigden van *f* 21,200.—.

Hij was dus ook toen, althans voor die dagen, niet onbemiddeld. Daar hij lid was van de Koninglijke Societeit van Londen en van de Academie Royales des Sciences te Parijs, en daar hij met een aantal beroemde persoonlijkheden in Engeland, Frankrijk en Duitschland een drukke briefwisseling onderhield, is het wel waarschijnlijk, dat hij nu en dan gereisd heeft, ofschoon wij noch in zijn geschriften, noch elders daarvan melding vonden gemaakt.

Zijn eerste ons bekende pennevrucht dateert van het jaar 1716, en doet ons reeds aanstonds den uitstekenden geleerde kennen. Het is getiteld: Uytreekening der Kanssen in het speelen, door de Arithmetica en Algebra, beneevens een Verhandeling van Looterijen en Interest, door N. S. 't Amsterdam. Bij de Wed. PAUL MARRET, in de Beurs-straat, bij den Dam MDCCXVI. Na in eene inleiding gewezen te hebben op den arbeid van CHR. HUYGENS en van de fransche wiskundigen, lost hij in het eerste deel 12 „Voorstellen" op, alleen met behulp der cijferkunst, en in het tweede 14, met behulp der Algebra. Ieder dezer „Voorstellen" bevat een aantal „Exempels." In het 2de deel behandelt hij een aantal vraagstukken, waaraan ook reeds CHR. HUYGENS, DE MOIVRE en de BERNOUILLI's hunne krachten beproefd hadden, en geeft op deze wijze een volledig overzicht der Kansrekening, toegepast op spelen met dobbelsteenen en kaarten. Het laatste deel, dat uit 9 Voorstellen bestaat, bevat de behandeling van eenige cijferkunstige bekortingen, van de rekening van samengestelde Interest en van vraagstukken, die op allerlei loterijen betrekking hebben.

STRUYCK deelt ons mede, dat hij in 1733 te Amsterdam eene verhandeling heeft laten drukken, onder den titel: „La véritable méthode pour trouver le pair dans la „Changes par la valeur intrinsèque des Espèces d'Or et

d'Argent" van meer dan 600 pgs. Wij hebben dit werk nimmer gezien; het komt ook niet voor op de lijst van werken van N. STRUYCK, door Prof. BIERENS DE HAAN opgegeven.

In 1737 verscheen er van hem te Amsterdam eene verhandeling „over het berekenen van de Zon-Eclipsen", achter de Tafelen van LA HIRE door SPINDER.

Reeds van 1727 dagteekent de minder aangename verstandhouding tusschen STRUYCK en KERSSEBOOM, tengevolge van eenige weinig beduidende artikelen in de „Courier de la Paix."

De beide werken, waarmede STRUYCK zijn naam voor goed gevestigd heeft zijn de: „Inleiding tot de algemeene „Geographie, benevens eenige sterrekundige en andere „verhandelingen", en het „Vervolg van de beschrijving „der staartsterren, en nader ontdekkingen omtrent den „staat van 't menschelijk geslagt, benevens eenige sterre-„kundige, aardrijkskundige en andere aanmerkingen". Beide werken kwamen uit bij ISAAK TIRION te Amsterdam, het eerste in 1740, het tweede in 1753.

Vóór wij iets omtrent deze werken mededeelen, vermelden wij nog dat STRUYCK in 1768 uitgaf, „Inleyding „tot het Koopmans Boekhouden" en „Instructie van het „Italiaansch Boekhouden van ABRAHAM DE GRAAF." 1)

Het eerste deel van het eerste der genoemde werken is geheel aan de Geographie gewijd, maar aan die wetenschap wordt eene zeer ruime beteekenis gehecht. Van het tweede deel zijn het voornamelijk de drie laatste

---

1) De Heer Mr. N. DE ROEVER, archivaris der Gemeente Amsterdam, had de goedheid ons als curiosum een eigenhandig door N. STRUYCK geschreven en gequiteerde rekening van 1755 toe te zenden, waarin deze voor een maand onderwijs in het boekhouden ƒ 5.—, voor kaarsen, pennen en inkt 9 stuivers en voor vuur 6 stuivers in rekening brengt.

hoofdstukken, die ons hier moeten bezighouden. Zij zijn getiteld: „Gissingen over den Staat van 't Menschelijk Geslagt", „Uitrekening van de Lijfrenten" en „Aanhangsel" op de voorgaande Hoofdstukken.

Struyck heeft een gespierde stijl, is strikt wetenschappelijk en ziet niet op tegen het meest omslachtige werk. Dit gevoegd bij een uitgebreide kennis, een helder en onbevooroordeeld verstand en een kritischen geest, geven hem aanspraak op den naam van een goed statisticus. Blijkbaar heeft hij niet gevonden wat hij zocht. Hij zocht naar het getal der menschen, die in zijn tijd op aarde en in de verschillende landen en steden leefden en vond dat er „geen Waarneemingen genoeg van alle Gewesten" bestaan en dat nauwkeurige en vertrouwbare volkstellingen alleen tot het doel kunnen leiden. Hij laat zijnen lezers zien, dat al wat men in zijn tijd omtrent de bevolking, hare afsterving, hare vermeerdering door geboorten enz. enz. wist, niets dan „Gissingen" waren en wijst, zooveel mogelijk aan, waarin de fouten gelegen zijn. Nimmer geeft hij een gissing van hem voor een waarheid uit, en zijne beschouwingen over de betrekkelijke waarde van statistieke cijfers zijn nog heden ten dage behartiging waardig.

Met groote voorliefde behandelt hij de vraag, of het niet mogelijk zou zijn het aantal inwoners van een land of een stad te vinden, uit het aantal jaarlijks geborenen of het aantal jaarlijks gestorvenen. Doch om dit te kunnen vinden, moet hij althans van eenige plaatsen gegarandeerde tellingen hebben, en het onderzoek leert, dat die niet bestaan, 't geen hem doet zeggen: „dat men „nog een menigte van netter Waarnemingen zal moeten „hebben, om met zekerheid 't getal van 't volk in een „Plaats of Land, zonder tellen te vinden." In 't voorbij-

gaan gaat hij na wat de gepubliceerde cijfers leeren omtrent de verhouding tusschen de mannelijke en vrouwelijke geboorten, tusschen levend en dood geboren kinderen, omtrent het aandeel der verschillende ziekten bij de sterfgevallen, de door den dood ontbonden en de gesloten huwelijken, de verhouding der verschillende godsdiensten, enz., enz.,

Overgaande tot de „uitrekeningen van de Lijfrenten" bewijst hij in de eerste plaats, dat men in vroeger tijd te hooge rente gaf, en dat JOHAN DE WITT zeer nabij de waarheid is. Vervolgens geeft hij methoden aan om de Lijfrenten uit een sterftetafel te berekenen en maakt bij gelegenheid van eene beoordeeling van IZAK DE GRAAF'S methode de juiste opmerking: „het Sterven luistert niet „na onze onderstellingen; uit de ondervinding moet men „die opmaken, of men is altijd het spoor bijster.... Op „andere steunende, die geven somtijds voor uit de boeken „der Lijfrenten, een groote menigte menschen, die reeds „gestorven zijn, te hebben uitgetrokken, hoe oud die „waren, doe de Lijfrenten opgenomen zijn, en hoe lang „dat ieder geleefd heeft, daar het nogtans niet anders „zijn als bloote onderstellingen, gelijk aan mij door de „ondervinding gebleken is."

Na de algebraische oplossing „om de ledige plaats te vullen" van een moeielijk voorstel uit de Kansrekening, waaraan NICOLAAS BERNOUILLI reeds zijn krachten beproefd had, deelt de schrijver in het „Aanhangsel" mede, dat hij heeft nagegaan, in welke jaren de 1698 personen, die hebben deelgenomen in de twee Negotiatiën, waarvan wij de bijzonderheden in ons Blaadje No. 255 bespraken, gestorven zijn. Hieruit leidt hij eene sterftetafel af voor mannen en vrouwen afzonderlijk, waarbij hij de opmerking voegt, dat dit „zijns weetens, nog niemand gedaan

„heeft, en daarom door hem is ondernomen," welke opmerking hem door KERSSEBOOM zeer kwalijk genomen is. STRUYCK hecht aan deze tafels te recht hooge waarde. „Zij steunen" zegt hij „niet op onderstellingen, maar op „wezentlijke ondervindingen, als zijnde getrokken uit de „Boeken der Lijfrenten, op order van de Heeren der „Regeering: Ik heb dezelve getrouwelijk behandeld, en „zou de Copijen daarvan kunnen vertoonen, waarin 't Jaar „en de Dag gemeld is, doe ieder het opnam; ook de „ouderdom van de geene daar de Lijfrenten opgenomen „zijn, en de nette tijd, als 't Jaar, de Maand en de Dag, „wanneer ieder van deze laatste gestorven is, enz." Wij hebben geen plaats om hier de geheele Tafels op te nemen, daarom geven wij ze van 5 tot 5 jaren.

Tafel van de mannen.

Jaar.	Personen.	Jaar.	Personen.	Jaar.	Personen.	Jaar.	Personen.
5	710	30	522	55	253	80	33
10	670	35	474	60	195	85	16
15	642	40	424	65	142	90	4
20	607	45	371	70	97	93	1
25	567	50	313	75	61	94	0

Tafel van de vrouwen.

Jaar.	Personen.	Jaar.	Personen.	Jaar.	Personen.	Jaar.	Personen.
5	711	30	548	55	318	80	55
10	674	35	508	60	260	85	24
15	652	40	468	65	205	90	8
20	624	45	423	70	150	93	2
25	588	50	373	75	100	94	1

Uit een reeks nauwkeurige aanteekeningen, van 1654 tot 1738, te Broek in Waterland gehouden, leidt hij de sterfte af, die er plaats heeft onder kinderen beneden 5 jaren.

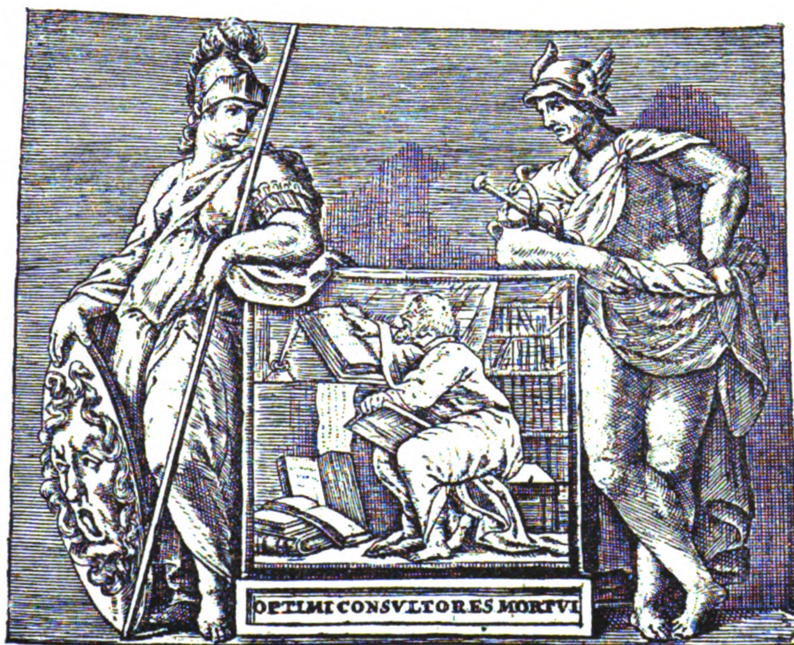
Het tweede der boven aangehaalde werken (Vervolg van de beschrijving enz.) bestaat uit twee afzonderlijk gepagineerde deelen, waarvan het eerste, hoezeer het ook pleit voor STRUYCK's werkkracht en kennis, ons hier minder interesseert; o. a. beschrijft hij hierin een door hem uitgedacht cometarium. In het tweede gedeelte geeft hij ons de tellingen op van een kleine honderd plaatsen, waarvan de meeste in Noord-Holland en West-Friesland zijn gelegen. Voor de juistheid dezer tellingen staat hij in, want ze hebben als 't ware onder zijne oogen plaats gehad. De uitkomsten geven aanleiding tot menige beschouwing en vergelijking. De staat der bevolking te Amsterdam trekt natuurlijk in het bijzonder de aandacht des schrijvers. Bij gelegenheid van de kritiek der uitkomsten van vroegere tellingen, wijdt hij uit in lof over de bekende Tafel van HALLEY, waarop hij alleen deze aanmerking maakt, dat zij gegrond is „op de Geboorte van „1425 kinderen, in plaats van 1238, die de Heer HALLEY „gesteld hadt". De tafel van KERSSEBOOM negeert hij geheel!

Wat STRUYCK verder over de Lijfrenten in Holland en Frankrijk, over de uitgestelde Lijfrenten, de Tontinen en de Weduwen-Beurzen in het midden brengt, is in vele opzichten zóó juist, dat wij, zoo plaatsgebrek ons niet verhinderde, gaarne eenige zijner beschouwingen hier zouden mededeelen. Wij wijzen slechts op de inleiding en op den aanhef van het hoofdstuk over de Lijfrenten in Holland. De sterftetafel van DEPARCIEUX wordt vergeleken met die van HALLEY en van hemzelven, en deze

vergelijking ontlokt hem de opmerking: „de Renteniers „konden wel wat langer leeven, dan doorgaans plaats „heeft met de andere Menschen. Het zou niet kwaad zijn „dat men dit nog op grooter getalen onderzogt." Met de uitgestelde Lijfrenten is hij niet erg ingenomen. Van de Tontines zegt hij: „de Interesten worden somtijds, om „de Voorstellingen aangenaamer te maaken, zoodanig „geschikt, dat zij voor de Inleggers geduurig toeneemen, „naar maate dat hun getal door het sterven van hunne „Mede-Inleggers vermindert, tot den laatsten toe", en van zijne verhandeling over de Weduwen-Beurzen: „men „kan hier alleen iets verwachten, dat dient om in over„weeginge te geeven, of niet, in bijna alle deeze Beursen, „Jaarlijks te veel aan de eerst opkomende Weduwen „wordt uitgeloofd." Aan 't einde van zijn werk raadt hij de invoering van de Registers voor den Burgerlijken Stand aan.

NICOLAAS STRUYCK was werkelijk een verdienstelijk man, die tegen geen moeite opzag. De huizen in Naarden, de ledigstaande woningen, kamers en kelders te Amsterdam, en het aantal Israëlitische huisgezinnen aldaar telde hij in eigen persoon. Onder hen, met wie hij correspondeerde, noemen wij Prof. G. DE L'ISLE te Parijs, Prof. J. F. WEIDLER te Wittenberg, Prof. S. KOENIG te Franeker, Mr. KLINKENBERG, Abt DE LA CAILLE, Prof. L. EULER, E. C. KINDERMANNS, DE LA CONDAMINE, CASSINI DE THURY, CROMWELL, MORTIMER, enz. Met Dr. M. HOUTTUYN deed hij gemeenschappelijke waarnemingen. Hij schijnt in zijn tijd een grooten naam te hebben gehad. MONTUCLA zegt, dat zijne werken over de geografie door de astronomen zonder twijfel met vreugde en dankbaarheid zouden ontvangen zijn, indien zij niet geschreven waren in een taal, zoo weinig bekend als de hollandsche. NICOLAAS DUYN

noemt hem den „naaukeurigen Naspoorder in zulk slag „van zaaken (aantal dooden), als meede in andere nuttige „wetenschappen", Dr. A. GALLAS spreekt van hem als van „den beroemden Heer STRUYCK", terwijl COLLOT D'ESCURY zijne „groote verdiensten en zijne groote ver- „maardheid" vermeldt, waaraan hij de opmerking toe- voegt, „dat hij in het vak van hetgeen men voorheen „politieke rekenkunde noemde, en hetgeen thans tot staat- „huishoudkunde en statistiek wordt gebragt, steeds voor „den eersten man gehouden werd, alhoewel WILLEM „KERSSEBOOM door zijn proeve van politieke rekenkunde „niet zonder verdiensten te achten is."

VIGNET

geplaatst vóór de verhandelingen

VAN

WILLEM KERSSEBOOM.

5. WILLEM KERSSEBOOM.

ot onze groote spijt kunnen wij onzen lezers geen portret aanbieden van den man, wiens arbeid op het gebied der „Politique Rekenkunde", meer dan die van een zijner tijdgenooten, in binnen- en buitenland bekend is geworden. Wij hebben zooveel vergeefsche moeite gedaan om een portret van KERSSEBOOM machtig te worden, dat wij gerust durven verklaren: er bestaat geen portret van hem.

Intusschen hebben wij in plaats van het portret het vignet gegeven, dat men voor vier zijner meest bekende verhandelingen aantreft, en niet onaardig 's mans arbeid vertegenwoordigt. Snuffelende in de „Blaffaarden van de Lijfrenten", tracht hij zijne stellingen te bewijzen, en mompelt „optimi consultores mortui", d.i. de beste voorlichters zijn de dooden.

Ook naar eene levensbeschrijving zochten wij te vergeefs. KERSSEBOOM was evenmin als een zijner vier voorgangers, die wij in onze Blaadjes behandelden, met kinderen gezegend. Hierdoor is ons ook de gelegenheid ontnomen om door het raadplegen van famielje-papieren of herinne-

ringen van nakomelingen, iets omtrent hun voorzaat te weten te komen. Wel hebben wij bevonden, dat er op onderscheidene plaatsen des lands nog KERSSEBOOMS leven, en dat deze naam in den loop der jaren ook wel veranderd is in KERSEBOOM, KERSBOOM of KEERSBOOM, maar het is ons niet gelukt eenige famielje-betrekking te ontdekken tusschen deze en den bekenden WILLEM KERSSEBOOM.

De Heer XAVIER HEUSCHLING, Lid en Secretaris van de Belgische centrale Commissie voor Statistiek, heeft eene studie over KERSSEBOOM gepubliceerd, waaraan wij het een en ander voor dit artikeltje ontleenen. Overigens heeft ons alweder het bezoek aan het Rijks-Archief te 's Hage, waarvan men den rijkdom evenzeer bewonderen als de inrichting betreuren moet 1), ons het een en ander aangaande KERSSEBOOM's leven. en werken doen kennen.

KERSSEBOOM zelf deelt ons mede, dat hij „de Eere heeft „van onder zijn voorouders dezelve personen te vinden, „van dewelke de beroemde Heer Raadpensionaris DE „WITT is afgestamt". Wie die gemeenschappelijke voorouders waren, weten wij echter niet. Zijn vader was FREDERIK KERSSEBOOM en zijne moeder EVA VAN EERST, die reeds omstreeks 1729 overleed. De vader was Burgemeester te Oudewater en later ontvanger van eenige dorpen in de provincie Utrecht. WILLEM was waarschijnlijk de oudste zoon en werd geboren te Oudewater in 1691, ten minsten voor zoover men kan nagaan. Het schijnt, dat hij zich in zijn jeugd veel op taalstudie heeft toegelegd en dat hij eerst later, door de omstandigheden geleid en door zijn aanleg gedrongen, zich meer speciaal op statistiek en staathuishoudkundig gebied bewogen heeft.

Wij vinden het eerst van hem als officieel persoon

1) Men bedenke dat dit in 1887 gezegd werd.

gewag gemaakt in 1728, toen den 2den Juli zijne benoeming tot algemeen Secretaris van de gevolmachtigde afgezanten van de Republiek der Vereenigde provinciën naar het congres van Soissons, door de Staten-Generaal werd goedgekeurd. Dit congres was den 14den Juni daaraan voorafgaande geopend, en had ten doel een aantal politieke en commercieele vraagstukken tot eene minzame oplossing te brengen. Het doel werd niet bereikt, maar desniettemin was het congres een uitstekende oefenschool voor aankomende staatsambtenaren 1). De Raadpensionaris SIMON VAN SLINGELANDT, onder wiens opperste leiding de afgevaardigden werkten, was een uitmuntend Staatsman, en wist HOP, ETIENNE HURGRONJE e. a. benevens den Hollandschen gezant VAN HOEY te Parijs met zijnen geest te bezielen. KERSSEBOOM had hier veel werk; hij moest „het verbaal van de negotiatie „houden, neevens de daartoe specteerende bijlagen", deze „in het net schrijven," en „translaten maaken uyt andere „talen in het fransch van veele van de Hoog Mog. reso- „lutiën en bijlagen." Voor deze werkzaamheden werd hij betaald met *f* 60.— 's maands, waarvan hij bestrijden moest „de dagelijkse kosten van zijn tafel en andere „noodwendigheden en daaronder het onvermijdelijk onder- „houd, gagie en kleeding van een domesticq, en andere „indispensable extraordinaire depenses, als was het heen „en weeder reyzen van Soissons naar Parijs en van „Parijs naar Soissons, de huure van koetsen in Parijs en „diergelijke, uyt zijne functie resulteerende." KERSSEBOOM pruttelde terecht over zulk een honorarium, maar zijne

1) Men zie over dit congres het stuk van Prof. TH. JORISSEN in „de Gids" van 1885 No. 3, getiteld Lord Chesterfield en de Republiek der Vereenigde Nederlanden.

requesten vonden geene willige ooren. Hij bleef echter tot het einde van het congres in functie.

Onder de particuliere Secretarissen van de gevolmachtigden der Republiek te Soissons, wordt nog een andere KERSSEBOOM vermeld, wiens voornamen zijn DIRK, GIBO. Hij was in dienst van ETIENNE HURGRONJE en wellicht de broeder van WILLEM.

In 1729 bezocht hij zijn vaderland, om de erfenis zijner moeder te aanvaarden, en nog in 't zelfde jaar werd hij aangesteld tot „ordinaris Klerk ter Kamere van Auditie „der Gemeenelands Rekeningen van Holland," op eene jaarwedde van *f* 1600.—. Uit KERSSEBOOM's handschriften, op 't Rijks-Archief aanwezig, blijkt dat hij reeds in 1724 door de Regeerings-organen geraadpleegd werd over plannen van finantieelen aard. Of hij echter toen reeds tot het ambtenaars-personeel behoorde, hebben wij niet kunnen uitmaken. In zijne nieuwe betrekking zette hij zijne financieele berekeningen ijverig voort, en hield zich bezig met allerlei plannen voor loterijën en geldleeningen, die ten doel hadden 's Lands finantiën in een beteren toestand te brengen. Men moet dit doel bij de beoordeeling zijner werken steeds in het oog houden. KERSSEBOOM was in de eerste plaats *ambtenaar*, belast met het maken van plannen om de Regeering aan geld te helpen. Dat dit den vrijen blik, die den echt wetenschappelijken man kenmerkt, zeer benadeelde, behoeft geen betoog.

De Staten waren dan ook over zijn arbeid zeer tevreden, en gaven hem in 1745 eene gratificatie van *f* 1800.— voor het onderzoeken van verschillende finantieele plannen, en in het volgende jaar eene van *f* 700.— voor het uitvinden en uitwerken van een plan voor een loterij van publieke fondsen. Maar KERSSEBOOM wilde hooger

op, en dit gelukte hem door den steun en de voorspraak van den Stadhouder en diens familje. In 1749 nam hij zijn ontslag uit zijne betrekking en werd aangesteld als „extraordinaar commies der finantië van de Unie", en in 1752 werd hij daarnevens „Secretaris van 's Lands Pos-„terijen" welke laatste betrekking alleen hem een jaarlijksch inkomen verschafte van *f* 2500.—. De Staten van Holland hadden namelijk het algemeen postwezen, dat zich vroeger in de handen van de Steden of van particulieren bevond, in het vorig jaar aan zich getrokken, en KERSSEBOOM werd nu belast de zaak op een nieuwen voet in te richten.

Zijn werklust en werkkracht verminderden niet, en men staat verbaasd over de flinke wijze, waarop hij zich in zijne nieuwe betrekking weet in te werken. In de latere jaren schijnt hij zich behalve met de regeling van het postwezen, ook veel met de zeer ingewikkelde muntkwestie te hebben bezig gehouden. Hij woonde toen op „de Veerkaay" en een zekere juffrouw BRAS nam zijn huishouden waar. Hieruit en uit de omstandigheid, dat er nergens over zijne vrouw gesproken wordt, mag men opmaken, dat hij ongehuwd is gebleven.

KERSSEBOOM is 80 jaar oud geworden, en schijnt tot 't laatst van zijn leven bezig en werkzaam te zijn gebleven; wel klaagt hij nu en dan over de vele drukte die de regeling van het postwezen hem oplegde. Hij stierf te 's Gravenhage op den 1sten September 1771, en werd den 6den dier maand te Oudewater begraven; deze bizonderheid werd ons uit de laatste plaats medegedeeld.

Behalve de gedrukte werken van KERSSEBOOM, zijn er van hem een groot aantal handschriften bewaard gebleven, die op het Rijks-Archief in veertien portefeuilles geborgen zijn. Het zou zeer wenschelijk zijn, dat deze eens in

16

handen gesteld werden van een bevoegd persoon, om de papieren te schiften, bijeen te voegen wat bijeen behoort, en naar den ouderdom te rangschikken. Wij ontvingen bij het doorbladeren dezer handschriften den indruk, dat KERSSEBOOM niet altijd juist beoordeeld is geworden. Hij was zonder twijfel een zeer talentvol man en een voortreffelijk ambtenaar, maar hij bezat een zeer eerzuchtig karakter.

Tegenover zijn chefs geeft hij zich zonder tegenspraak gewonnen, maar ieder ander, die hem durft tegenspreken, bestrijdt hij vinnig, en dikwijls zeer weinig wetenschappelijk. Zijn stijl is verre van mooi en soms zeer gemaniereerd; waar hij kan, gebruikt hij fransche woorden in plaats van hollandsche. In algemeene kennis, ontwikkeling en beschaving staat hij beneden NICOLAAS STRUYCK; ofschoon een uitmuntend cijferaar, schijnt zijne algebraïsche kennis niet uitgebreid te zijn geweest.

Dit alles neemt echter niet weg, dat de handschriften van KERSSEBOOM onschatbare bijdragen bevatten voor de geschiedenis der Nederlandsche finantiën gedurende de 18de eeuw, en voor hen, die belang stellen in de geschiedenis van het post- en het muntwezen, van het uiterste belang zijn. Wij hebben hier geen plaats en geene gelegenheid om ook maar hoogst oppervlakkig den inhoud der handschriften te bespreken, en bepalen ons dus alleen bij hetgeen noodig is om de gedrukte werken iets toe te lichten.

Den 19 November 1735 werd er door de Staten een Negotiatie voorgesteld van drie millioen guldens „bij wege van Loterije van obligatien en dertig Jaarige Renten." Deze Negotiatie was het resultaat van een aantal „projecten", door KERSSEBOOM met onvermoeiden ijver uitgecijferd en aangeboden. Vóór men tot het publiek

voorstellen er van overging, waren de opiniën van 's GRAVESANDE, STRUYCK, BASSECOUR e. a. gevraagd en de antwoorden waren alles behalve gunstig; wel vonden deze heeren het plan voordeelig voor den Staat, maar men achtte het onuitvoerbaar, hoogst immoreel en niet aantrekkelijk. Het voordeel voor den Staat ging echter boven alles, en men ging over tot het publiek voorstellen der Negotiatie. Doch nu verschijnt er een „Aantooning voor de Hollandsche loterije van drie Millioen" van de hand van MR. JOHANNES VAN DER BURCH, Heer van Sliedrecht, waarin deze tracht aan te toonen, dat de onderneming *niet* voordeelig is voor den Staat, en dat wel op grond van zijn eigene waarnemingen, die niet met de resultaten van KERSSEBOOM overeenstemden. Het spreekt van zelf dat de laatste het antwoord niet schuldig bleef; met een beroep op de uitkomsten van de onderzoekingen van JOHAN DE WITT bestrijdt hij de consequenties die VAN DER BURCH uit zijne waarnemingen trekt en noemt zijn werkje: „Vertoog van 6 May 1737, bewij-„zende dat de faculteit om de renten in 's Hollands „negotiatie, bij wege van loterije van obligatien en renten, „te mogen nemen op lijven bij verkiezingen zonder eenige „distinctie, geen nadeel aan den lande heeft konnen toe-„brengen, vervattende tegelijk een der exacte proeven „van de zekere gronden op welke berust de waardye „van Lijfrenten in proportie van Losrenten." VAN DER BURCH liet zich echter niet uit het veld slaan en beantwoordde KERSSEBOOM in 1738 met een „Vervolg op de Aantooning", waarin hij de juistheid zijner resultaten volhoudt. Hiertegen schreef KERSSEBOOM in hetzelfde jaar zijn: „Kort bewijs, dat op de afstervinge, voorgevallen „in een klein getal persoonen van zeekeren ouderdom, „geensins een generale reegel van leevenskracht voor

„andere te fundeeren is". In dit werkje vindt men een Tafel voor de prijzen, waarvoor men behoeftigen in „Proeveniershuizen" koopen kan. Nog altijd wilde VAN DER BURCH niet zwijgen en schreef een „Tweede Vervolg" 1), 't geen KERSSEBOOM aanleiding gaf tot de in 1740 „geschreven: „Observatien, waar in voornamentlijk getoont „word wat is Gelijktijdigheid, dewelke vereischt word in „alle Calculatien, die tot voorwerp hebben de Probable „Leevenskracht van persoonen van eenigen voorgestelden „ouderdom, enz."

Het onderwerp, waarover de strijd loopt, is voor ons van weinig beteekenis. VAN DER BURCH meent, dat de lijfrenten, uitgegeven op de voorwaarden der Negotiatie van 1735, aan den Staat evenveel kosten als eene jaarrente, die gedurende $43^1/_2$ jaar betaald moet worden, terwijl KERSSEBOOM dit laatste aantal jaren op 30 stelt. Misschien komen wij later op de redeneeringen van VAN DER BURCH terug, maar in elk geval is hij kalmer en wetenschappelijker dan KERSSEBOOM, die zich bepaalt bij een beroep op JOHAN DE WITT en de verzekering, dat hij zelf diens waarnemingen heeft geverifieerd; daarbij plaatst hij zich op een veel te hoog standpunt en is hij niet afkeerig van grofheden, die echter onder de schrijvers dier dagen niet zeldzaam waren.

Een groot deel van dit laatste werk is echter mede gericht tegen NICOLAAS STRUYCK, tegen wien KERSSEBOOM in 't zelfde jaar een afzonderlijk strijdschrift in de wereld zond, getiteld: „Eenige Aanmerkingen op de Gissingen „over den staat van het menschelijk Geslagt, uitreekening „van de Lijfrenten en 't Aanhangsel op beide, door NICO-

1) Dit werk van VAN DER BURCH komt niet voor op de lijst zijner werken van Prof. BIERENS DE HAAN.

„LAAS STRUYCK". Onzes inziens, heeft ook dit geschrijf van KERSSEBOOM niet de minste wetenschappelijke waarde. Hij beschuldigt STRUYCK van het plegen van plagiaat, en doet verder zijn best hem belachelijk te maken. Nu behoeft men maar een blik te slaan in STRUYCK's arbeid, om zich te overtuigen, dat, zoo hij al iets van KERSSEBOOM heeft overgenomen, dit van geene beteekenis is in vergelijking van al het oorspronkelijke dat hier te vinden is. Maar juist dit hindert KERSSEBOOM, en dat STRUYCK hem zoo goed als negeert, is eene groote misdaad is zijne oogen. STRUYCK wist met wien hij te doen had!

Meer bekend zijn KERSSEBOOM's drie verhandelingen over „de probable menigte des volks in de provincie van „Hollandt en Westvrieslandt", waarvan de eerste in 1738, de tweede en derde in 1742 uitkwamen en die KERSSEBOOM in 1748 gezamentlijk uitgaf onder den titel van „Proeven van politique rekenkunde." De twèe laatste verhandelingen zijn voor ons verreweg de belangrijkste, omdat hierin de ver over onze grenzen bekende sterftetafel of „Tafel van Leevenskracht" besproken wordt. De Amsterdamsche Hoogleeraar BEAUJON heeft KERSSEBOOM's redeneertrant bij het vaststellen der bevolking met volkomen juistheid aldus weergegeven: „indien er in Holland per jaar 28.000 kinderen levend geboren worden, „dan moeten er in die provincie 980.000 inwoners zijn. „En daar er 980,000 inwoners zijn, moeten er jaarlijks „28.000 kinderen levend geboren worden." Deze cirkelredeneering wordt met vele cijfers opgehelderd, die het oog van den lichtgeloovigen lezer allicht verblinden; zij berust overigens alleen op de stelling van KERSSEBOOM: „dat zoo menigmaal als in de bedoelde Provincie één „kind leevend geboren wordt, zoo menigmaal de massa „van 't geheele volk is 35," welke stelling hij met grooten

ijver verdedigt tegen de bedenkingen van MAITLAND en SIMPSON. Wij willen deze kwestie hier laten rusten en liever nog een uittreksel geven van twee tot twee jaren van KERSSEBOOM's beroemde

TAFEL VAN LEVENSKRACHT.

Jaar.	Personen.	Jaar.	Personen.	Jaar.	Personen.	Jaar.	Personen.
0	1400	24	783	48	530	72	217
2	1075	26	760	50	507	74	189
4	993	28	735	52	482	76	160
6	947	30	711	54	458	78	130
8	913	32	687	56	434	80	100
10	895	34	665	58	408	82	75
12	878	36	645	60	382	84	55
14	863	38	625	62	356	86	36
16	849	40	605	64	329	88	21
18	835	42	587	66	30	90	10
20	817	44	569	68	273	92	5
22	800	46	550	70	245	94	2

Hoe KERSSEBOOM deze Tafel gebruikt om er den duur der huwelijken, de grootte van Lijfrenten op één, twee en drie hoofden, de levens- en sterftekansen, den gemiddelden levensduur, de premie voor de „Asseurantie op het Leeven van een Mensch", enz., uit af te leiden, laat onze plaats niet toe uiteen te zetten. Genoeg zij het dat hij nergens meer dan hier doet blijken, dat hij uitmuntend wist te redeneeren en te cijferen, wanneer hij het bij hem zeldzame voorrecht had, vrij te mogen denken en schrijven.

De bovenstaande Tafel is, naar onze meening, wel degelijk de uitkomst van een groot getal waarnemingen,

wellicht ten tijde van JOHAN DE WITT uit de Blaffaarden van Heeren Groot Mogende getrokken. Uit KERSSEBOOM's handschriften ziet men, dat ze onder den Raadpensionaris VAN HOORNBEEK geverifieerd zijn, en dat hij (KERSSEBOOM) zelf eerst later „toegang tot alle Blaffaarden van de Lijfrenten bekoomen" heeft. Het blijft voor ons een onopgeloste vraag of een ander, die evenveel kennis bezat als KERSSEBOOM, maar minder afhankelijk was, niet meer nut voor ons vak zou getrokken hebben uit de eenige verzameling van gegevens, waarover hij beschikken kon?

Vóór wij eindigen moeten wij nog berichten, dat hij in 1762 een werkje uitgaf „over de waarde van gouden en zilveren munten".

HEUSCHLING heeft zich blijkbaar alleen bepaald bij de lectuur van KERSSEBOOM's werken; vandaar dat zijn gunstig oordeel over, en zijne groote bewondering voor KERSSEBOOM zeer eenzijdig zijn. De Referendaris M. M. VON BAUMHAUER had een beter inzicht in zijne werkzaamheid, beweert dat KERSSEBOOM in grove dwalingen verviel en schat NICOLAAS STRUYCK hooger dan hem. Prof. BEAUJON schreef over KERSSEBOOM in „Le 25e Anniversaire de la Société de Statistique de Paris," waarin hij diens talent als statisticus betwijfelt, maar hem als wetenschappelijk Levensverzekeraar onaangetast laat. Wij achten ons niet bevoegd in dit geschrift van een paar pgs. omvang af te dingen op den naam van een man, die het voorrecht had om door zijne positie meer bekend en geëerd te worden, dan anderen die het evenzeer verdienden, en laten hem staan op het voetstuk, waarop hij steeds met waardigheid zijne plaats zal innemen.

Men zal zich herinneren, dat er in den tijd van JOHAN DE WITT en in de daarop volgende eeuw veel gestreden is over de vraag: wat meer in het belang van den Staat is: leeningen te sluiten op Lijfrenten of wel op Losrenten? Er bestaan over dit onderwerp twee Memorie's van den bekenden WILLEM KERSSEBOOM; ze zijn aanwezig op het Rijks-Archief, maar nog nimmer in druk verschenen. Het doet ons genoegen, in de gelegenheid te zijn, ze thans aan onze lezers ter lectuur aan te bieden. 1) Van de eerste bestaat een exemplaar door KERSSEBOOM eigenhandig geschreven, en eene copie, waarboven geschreven is het woord: *secreet.* Onder de copie is eigenhandig door KERSSEBOOM het navolgende geschreven: „Op dit fundament rust het project van Negotiatie op 't Comptoir „Generaal van de Unie, in Lijfrenten met Tontine bij wege „van Loterije, onlangs aan Zijne Hoogheid gekoomen.

„HAGE, 1 Februarij 1749. WM. KERSSEBOOM."

Het volgende is de tekst van de eigenhandig geschreven Memorie, niet van de copie.

MEMORIE

in faveur van de Maxime, van liever de Geldligtingen te doen in Lijfrenten en diergelijke, dan in ordinaire Obligatien.

I

Als Een Staat Geld negotieerd op Losrenten of in ordinaris obligatien dewelke zij niet kan aflossen, of tot welker aflossinge zij niet te gelijk een Fonds heeft, dat niet kan gediverteert worden, zoo is zulks in den grond niet anders dan het verkoopen van 's Lands Inkomen

1) Men zal bespeuren, dat de eerste Memorie jonger is dan de tweede. Zij kwam ons het eerst in handen, en gaat daarom vooraf.

voor eeuwig: Daar integendeel, zo zij geld negotieerd in Lijf Renten, Jaar Renten, Tontines en diergelijke, zij het Inkomen, 't welk voor die penningen verkocht is, na verloop van zeekeren Tijt weederom vrij heeft.

2

Zoolange het Inkomen van die Staat niet geheel en al voor eeuwig verkocht is door Negotiatien in ords. obligatien, heeft zij in het onverkochte gedeelte een fonds van reacquisitie, namelijk met dat Fonds te gebruijken tot de aflossinge der ords. obligatien: Maar zoo ras als haar inkomen geheel en al gaan moet tot het vervallen van de Lasten en 't betalen der Intressen van de ords. obligatien, zoo is er geen fonds over om het allerminste van haar inkomen te Libereeren.

3

Indien zoodanige Staat bij exempel heeft een Inkomen van Tien Milliocnen Jaarlijks, en daarvan nodig heeft tot verval van de ordin: Lasten en 't betalen van Haar krijgswezen en Defensie, te samen 6 millioenen, zoo heeft zij over, 4 millioenen; Als nu bij successie van Tijt, tot verval van extraordinaire zaaken van oorloge etc. die Staat nooit anders geld genegotieerd heeft als in ords. obligatien, bij exempel tot 4 Pct. intrest, zal zij 4 millioenen, die van haar inkomsten niet gaan tot de voorz. ord. Lasten, geheel en al voor eeuwig verkocht hebben, ter zelver tijt als men bij opneeminge bevind dat zij belast is met 100 Millioenen in obligatien.

4

Zoo die zelve Staat nooit op ords. obligatien hadde genegotieert maar op Lijf Renten (bij exempel) tot 8 Pct., zoo zoude zij in effecte voor haar 4 millioenen, niet meer gereede penningen hebben opgenomen gehad dan

50 Millioenen; en onderstellende dat zij echter in dieselve Periode van tijt 100 Millioenen heeft nodig gehad; zo is 't evident dat zij, of kleinder engagementen zou hebben gemaakt, of dat, zoo de nood die andre 50 Millioenen absolutelijk vereischte, zij op den presenten tijt, waar in de noodzakelijkheid was, voor deselve, een nieuw inkomen van 4 millioenen zoude hebben gezogt: waardoor de posteriteit altoos bij successieven tijt, door de Afstervinge der Lijfrenteniers, een prospect behouden zou hebben van het natuurlijk inkomen van die Staat, te reacquireeren; En deze reacquisitie is zeeker en eeuwiglijk zonder ooit stil te staan. Waar van het gevolg is, dat zoo ras de tranquiliteit hersteld is, en de extraordinaire zaaken van oorloge etc. ophouden, de gemaakte extra ordinaire Last van zelfs afslijt, en eindelijk geheel en al vernietigt word. Gedurende welke afslijtinge ook, ter zelver concurrentie, de extra ords. Schattingen konnen worden vermindert, en eindelijk geheel en al nagelaten te heffen, als wanneer die Staat wederom is gebracht in denzelven stand van force, uit welke zij door de noodzakelijkheid geraakt was. En zoo de tranquiliteit blijft duuren, of door vermeerdering van welvaart, Haare oude onkosten augmenteeren, zoo libereerd zij insensibel en continuelijk de voorz. oude 4 millioenen inkomsten, dewelke niet eeuwiglijk, maar alleenig voor een zeekere tijt aan de Lijfrenteniers verkocht waaren.

5

De meerdere som in gereed geld, dewelke bij Negotiatie in ords. obligatien bekomen word voor een evengroote portie der Inkomsten van zoodanige Staat dan wel bij Negots. in Lijfrenten etc., is in de tijden van noodzakelijkheid een zoo plausibele reeden en zoo sterk

motif om het Negotieeren in ords. obligatiën voor alle andere te praefereeren, dat het geen wonder is, dat men daartoe doorgaans overhelt alzoo de Presente tijt noode met nieuwe Schattingen belast wordt; Het is ook van minder quaad gevolg, zoo lange de voorz. oude 4 Millioenen niet geheel en al voor eeuwig verkocht zijn door de gemelde Negotiatien in ords. obligatien.

Maar zoo was die Staat, dewelke bij tijts niet gezorgt heeft voor de reacquisitie van haar verkochte Inkomsten, geraakt tot dien term, dat er van haar oude 4 millioenen niets meer vrij en van haar eigen is, en zij bij een nieuwe noodzakelijkheid al weder geld ligt in ords. obligatien, zonder op den praesenten tijt meer te kunnen zoeken dan op zijn best het beloop der Intressen van die nieuwe Ligtinge, zoo verkoopt zij de hoop van verbeeterden welvaart van de Posteriteit, die daardoor bij anticipatie buiten vermogen gesteld word, om eenig extraordinair effort te doen ten tijde als de nood komt, anders als met in diezelve methode te continueeren en de verdere posteriteit den Last toe te schrijven van 't geene, waartoe zij in haaren tijt geneeessiteert is.

6

Hoe langer nu die Staat voortvaart in die methode van geld te ligten hoe moeijelijker het word voor de Posteriteit om zig te redden, en eindelijk word het haar onmogelijk; waarvan het natuurlijk gevolg is, dat de Obligatiën, zoo ras derzelver som geklommen is tot die hoogte dat de Intressen die daarvan in alle presenten tijt moeten betaald worden, meer beloopen dan alle de ordinaire en extraord. Inkomsten van die Staat; dat de Obligatiën, zeg ik, insensiblement in haar valeur te rugge gaan, en eindelijk weinig meer waardig kunnen blijven.

7

Zoo wanneer nu diezelve Staat, hoe geaccableerd die ook mag zijn, in een presente nood de voorz. maxime laat stil staan, en de vereischte gelden Licht op Lijf Renten etc., zal zij zeekerlijk op den presenten tijd een veel zwaarder Last krijgen, en zoo zij tot verval derselver geen nieuwe Schattingen kan imposeeren, zal er jaarlijks een veel grooter kort van Finantie komen, 't welk zij, om te suppleeren, alweeder moet negotieeren: Doch het zal niet voor eeuwig zijn, gelijk de Last der ord^s^. obligatiën; En als de tijden weder tot tranquiliteit zijn gekomen, en dat de ruimte van 't gereede geld onder de Ingezetenen de valeur der ord^s^. obligatiën weer gebragt zal hebben tot op, en zelfs boven het Capitaal; zal zij de occasie van zelfs krijgen om haar oude voor eeuwig verkochte inkomsten te libereeren: Want zoo ras de ord^s^. Obligatiën in de commercie boven 't Capitaal eenig opgeld doen, is er een Bewijs dat die Staat tot lager intresse geld kan bekomen: van welke omstandigheid dan profiteerende, zal zij bij zeekere Negotiatien, Lijf Renten, Jaar Renten, Tontines en diergelijke, tot een geproportioneerden lager intrest kunnen negotieeren, en zelfs in *Nieuwe Obligatien* tot lager int^t^. dan de ordinaire, waaruit dan moet proflueeren een *uitsparing,* met welke de oude obligatien kunnen worden afgelost, en zoo doende de voor eeuwig verkochte Inkomsten allengskens gelibereerd worden, terwijl de Lijf Renten, Jaarr. etc. van zelve zig vernietigen, en daardoor de nieuwe gecontracteerde Lasten eindelijk ophouden, met dat effect, dat die Staat weder is geraakt in haar primitive Force.

8

Bij het vorige kan men nog voegen, dat het schijnt

te zijn van de Legislative Voorzichtigheid, in een tijt dat men verplicht is zwaare Schattingen op de ingezetenen te leggen, occasie aan diezelve ingezetenen te geeven, dat zij zich een ruimer inkomen procureeren, om die Schattingen te gemakkelijker op te brengen: welke occasie geboren werd door Negotiatien in Lijfrenten, Jaar Renten en diergelijke.

gezonden Aan den H. Raadpensionaris
den 24 Januarij 1747.

No. 571. *25 Maart 1893.*

MEMORIE

BETREFFENDE DE WIJZE VAN NEGOTIEEREN.

Parcimonia magnum vectigal.

§ 1.

Het is van ouds her altijt geweest een politique Controversie in 't stuk van Geldligtingen bij den Staat, welke Methode de beste is van deze Twee:

Het verkoopen van *Losrenten,* mids een vastgesteld Fonds van aflossinge der kapitalen;

Of, Het verkoopen van *Lijfrenten*, dewelke vermids de afstervinge, zonder andere voorzieninge eindelijk te niet loopen, en daar door afgelost zijn.

De immuable zeekerheid van het laatste gesteld tegens de onwisheid van het Eerste, mids opkomende necessiteiten, die 't Fonds van Lossinge diverteerden, heeft doorgaans de laatste Methode voor de salutairste voor 's Lands Finantien doen houden, al was het zelfs dat men voor af gepersuadeert waare dat de eerste Methode minder intrinsique last voor 't Lant was, dan wel de laatste.

§ 2.

Het zij mij gepermitteerd, met schuldige eerbiedigheid den aart dezer politique controversie, met alle klaarheid onder 't oog te brengen. Ten dien einde zal ik, om van geen vroeger Tijt te spreeken, voordragen het geene in Haar Ed.-Groot Mog. vergadering gediscutieert is geworden ten tijde van den Heere Raad Pensionaris DE WITT.

Het is uit de Resolutiën van Staat bekent dat die Heer zoo wel als de doenmalige Heer Burgemeester HUDDE te Amsterdam, volstrektelijk kundig was in het proportioneeren van den intrinsiquen Last der Lijfrenten tegens den intrinsiquen Last der Los Renten, sampt derselver Lossinge: Doch te gelijk blijkt het aan een kundig oog, Dat die Heeren ten vollen gepersuadeert waaren, dat die proportie altijd grovelijk gëoutrepasseert was geworden, en dat de Lijfrenten *intrinsiquelijk* geweldig veel lastiger aan de Finantien waren dan de Los Renten.

§ 3.

Deze persuasie blijkt middagklaar uit het Rapport van den 22 November 1670, waarbij verscheidene manieren worden voorgeslagen om onder andere formen als Lijfrenten of Los Renten, te negotieeren; ten einde daardoor te geraaken op een voet dat de kapitaalen *intrinsiquelijk* niet hooger aan den Lande quamen te staan dan de ordinaris interest van 4 pCt., en dat niettemin *de zeekerheid* der Lossinge van de opgenomene kapitaalen onweederroepelijk vast stond, eenen als die uit haar aard en natuure onwederroepelijk vast staat in de Lijfrenten.

De uitkomst heeft egter geleerd, dat die voorslagen tot geen consistentie hebben konnen koomen.

§ 4.

Het blijkt vervolgens dat dezelve Heer Raad Pensionaris, om echter het salutaire oogmerk te bereiken van den Staat niet langer te wikkelen in een secreete zwaarder Last, dan natuurlijk volgde uit het verkoopen van Losrenten tot den penning 25 of het negotieeren op Obligatien tot 4 pCt. interest, het systéma omgekeerd heeft en de generale Inclinatie voor Lijfrenten heeft ingevolgd; Demonstreerende (zooals blijkt uit de Resol. van 31 Juli 1871): Dat $6^1/_4$ pCt. Lijfrente ruim zoo veel interesse aan de beleggers gaf, als 4 pCt. Los Rente; Of, het geene dezelve zaak is, Dat Los Rente tot den penning 25 aangekogt, zoo voordeelig niet was voor de Particulieren dan Lijfrente aangekogt tot den penning 16.

Waar op gevolgd is, dat te dier tijt om 100 guld^s^. 's jaars Lijfrente te hebben, ten comptoire gefurneerd wierd 1400 Guld^s^. inplaats dat kort te vooren gelijke 100 Guld^s^. 's jaars Lijfrente te bekoomen was voor 1111 gl. of uiterlijk voor 1200 Guld^s^. En waardoor de intrinsique Proportie van de waardije van Lijfrente zoo *considerabel veel nader* wierd gebragt aan de doenmalige cours van Losrente, die 4 pCt. was.

Het wezentlijk effect daarvan is gevallen in den boezem van 's Lands Finantiën, alzoo al het Excedent van 't kapitaal, 't welk te dier Tijt voor dezelve Lijfrente wierd *meerder* aan 't Lant betaald dan voorheen, bij 't Lant *om niet* wierd genooten: of, 't geen dezelve zaak is, De intrinsique schaade voor 't Lant wierd *zooveel kleinder* gemaakt, als de proportie tussen Lijfrente en Los Rente of ordinaris intrest van 4 pCt. *nader* was gebragt.

§ 5.

Ik zal om de prolixiteit te mijden, overstappen alle

het gepasseerde omtrent deze stoffe seedert den voorz. tijd tot op den tegenwoordigen in welken de Demonstratiën van de exacte waardije van Lijfrente in proportie van den interest van de ordinaris obligatien, gebragt zijn tot die perfectie dat niemand meer kan tegenspreeken, *Dat Lijfrenten aangekogt tot den penning 22 eeven voordeelig aan de beleggers zijn als Losrenten tot den penn. 40 of ordinaris obligatiën tot 2½ pCt. intrest.*

Hetwelk ik op deze wijze nader zal elucideeren.

§ 6.

De Posteriteit der Lijfrenteniers die Lijfrenten gekogt hebben tot $4\frac{54}{100}$ pCt. (of tot den penning 22) en daarvan de ordinaris interesse à 2½ pCt. verteerende of separeerende, het overschot Jaarlijks hebben aangelegt tot gelijken intrest van 2½ pCt., *De Posteriteit*, zeg ik, *vind* na het geheel aflopen der Lijfrenten *weederom het eerst belegde kapitaal* eeven als zij vinden zoude 't eerst belegd kapitaal in ordinaris Obligatiën.

Waaruit bij omkeeringe volgd, *Dat het aan 't Lant aequivalent is,* Gelden op te neemen tot ruim 4½ pCt. Lijfrenten of op ordinaris Obligatiën tot 2½ pCt. interest.

Want, zoo het Lant een Fonds heeft om jaarlijks de Lijfrenten te kunnen betalen, die tot 4½ pCt. voorsz. verkogt zijn, Hetzelve kan met dat eigen Fonds, schoon afdalende na mate der afstervinge, nochtans altijd betalen de jaarlijksche Interesse tot 2½ pCt. van de ordinaris obligatiën, en *met het jaarlijks overschot* aflossen *alle* de genegotieerde obligatiën zelve, praeciselijk binnen dien tijt, op welken de Lijfrenten zullen geëxtingueerd zijn:

Waaruit met de grootste evidentie volgt, *Dat alles* wat aan Lijfrenten in dezen tijt *meerder* gegeven word

als tot ruim $4^1/_2$ pCt., *tot wezentlijk bezwaar* van de Finantien uitvalt.

§ 7.

Derhalven vervald de *Politique Praeferentie* voor het negotieeren op Lijfrenten, zoo ras die *intrinsiquelijk* lastiger zijn, dan de ordinaris Obligatien; en ik ben ter Liefde voor mijn Vaderland verpligt op het allereerbiedigst hier bij te voegen, Dat de Wiskundigen het een Illusie zouden noemen, indien men meent, dat Lijfrenten voor *minder* lastig zijn aan te zien, juist! omdat er voor de aflossinge niet speciaal behoeft gezorgt te worden! Want het Contrarie is een demonstrative waarheid, en vatbaar voor ydereen, zoo ras als men considereert *dat de hooger sommen* die aan Lijfrenten boven den ordinaris Interest worden uitgegeven, *niet alleen* de aflossinge van het kapitaal zelve zijn, maar considerabel *meerder; En dat men dat kapitaal en het Excedent* tacite *alle Jaaren negotieeren moet onder het Kort van de Finantien.*

§ 8.

Waaruit op een onweedersprekelijke wijze volgd; *Dat alle Projecten* van Negotiatien, dewelke *hooger* intrinsiquen interest aan 't Land kosten, dan die is van de ordinaris Obligatien, *zooveel nadeeliger* aan 't Land zijn als die *intrinsiquen* intrest den ordinairen overtreft. Welk *Nadeel* altijd op de Posteriteit valt; zooals op den praesenten Staat van 't Lant gevallen is al het important Excedent der voorheen genegotieerde Lijfrenten etc.: *Vermids alle die Jaarlijkse Excedenten begreepen zijn geweest en noch zijn in 's Jaarlijkse kort van de Finantien, Hetwelk heeft moeten genegotieerd worden, en waarvan de immense kapitaalen noch subsisteeren tot laste van dezen en den volgenden tijt.*

§ 9.

De overtuiginge van deze fundamenteele waarheid van Finantie, en de Liefde voor mijn Vaderlandt hebben mij den ongelooffelijken arbeid doen onderneemen, door welke ik eindelijk gekoomen ben tot het bepalen der juiste intrinsique waardije van Lijfrente in proportie van Losrente; tot welker Demonstratie ik de vrijheid neeme mij te refereeren, „Terwijl ik omtrent de applicatie met diep „respect mij onderwerpe aan de Doorzigtige wijsheid der „Heeren Regenten, Dien het bij voorrecht toekomt daar „over te oordeelen op een politique wijze, in hoeverre „het convenabel is met den aard en Maximes van Finantie „in dezen Staat, om op die proportie attentie te geven."

§ 10.

Het is in dezen dat te passe komt de excellente Maxime van Finantie, die een illuster Romein heeft opgesloten in deze drie woorden: Parcimonia magnum vectigal: want het is egaal aan de Finantien van alle Staaten:

Derzelver Inkomsten door redressen of nieuwe Lasten te vermeerderen, of

Derzelver Uitgaven, zoo men daar inne misbevattingen ontdekt, te verminderen.

Zoodanig begreepen ook dit stuk de Heeren Haar Ed. Groot. Mog. Commissarissen tot het Redres der Finantien in de Jaaren 1727 en 1728; vermids Haar Ed. Mog. in 't Rapport van 5 Meij 1728 zig uitdrukken met relatie tot de Lijfrenten op deze notabele wijze:

„Ende wat belangt de Lijfrenten, door een exacte „schiftinge en optellinge der Lijsten van het versterf der „Lijven, waar op de kapitaalen, van tijt tot tijt genego-„tieerd op Lijfrenten gegeven zijn, is op een onweeder-

„spreekelijke wijs ontdekt en gebleeken, Dat, het een Lijf „door 't ander gereekend, de Lijfrenten genegotieerd tegen „den penning $11^1/_9$ of tegen *negen* van de honderd, gerenteert hebben aan de koopers *seven* ten honderd 's jaars „boven en behalve het rembourssement van het uitge„schoten kapitaal.

„Hetwelk een zoo groote disproportie maakt tussen „de kapitaalen opgenoomen op lijfrenten en de kapitaalen „opgenomen op den ordinaris interest van vier ten hondert, „en zoo schadelijk is voor de Finantien dat U Edele „Groot Mog.: een zoo groot abuis en een zoo enorme „laesie ontdekkende, schijnen geregtigd te weezen om „ten allen tijde daarin verandering te maaken zonder „aan de Houders der Lijfrentebrieven, welke de een „door den ander gereekend zoo exorbitante interessen „trekken, te geeven wettige reeden van bezwaar, door „het reduceeren van dezelve exorbitante interessen, het „toekomende en zonder repetitie of korting van hetgeen „reeds verscheenen is, tot de waare en eigentlijke proportie „tussen de Lijfrenten en den ordinaris interest, welke „laatste altijt gehouden is voor de standaard of regel„mate van de waarde der kapitalen." Etc.

§ 11.

Ik zal deze besluiten met op het eerbiedigst voor te draagen: *Dat de eenigste wijze,* om zonder schaade onder een andere gedaante als ordinaris Obligatiën, te negotieeren, *zeekerlijk deze* is:

Dat de Jaarlijksche bepaalingen van Uitgave, 't zij aan Lijfrenten, Jaar Renten, Renten in te gaan na doode der Beleggers, Reversie-Renten, Staatsgewijze Contracten van Overleevinge, of wat des meer onder andre formen kan uitgedacht worden, *zoodanig zijn ingericht*, dat de *intrin-*

sique interesse *minder* is of ten minsten *niet hooger* is, dan die van de ordinaris Obligatien.

Al zulke zijn geweest, de Negotiatie van Een Millioen op Tien Jaarige Renten in 1725, en die van Drie Millioenen in 1735 en 1736 op Obligatien en Dertigjaarige Renten of Lijfrenten ter keuse van de Trekkers.

§ 12.

Op dat zelve principe zijn van mij verscheidene Projecten geformeerd, van welker soort ook is datgeene, hetwelk noch is onder de deliberatien van Haar Ed. Groot Mog. sedert April 1735; zijnde „Een Negotiatie „bij wege van Loterije van Lijfrenten met faveur van „Tontine of Overervinge van alle de Eerst stervende „Lijven op de langstleevende, met dat effect dat de „langstleevende *alleen* de geheele Rente trekt van de „Classe, waartoe dezelve is behoorende."

't Kapitaal van dat Project is 36 Tonnen Gouds; En de Last voor 't Lant is ter ingang van de Negotiatie niet meer dan $3^8/_9$ pCt. aan *Tontineerende Lijfrenten;* welke Last bij Periodes vermindert door de Afstervinge en eindelijk geheel en al dood loopt, gelijk de ordinaire Lijfrenten.

Het behoeft geen adstructie, dat hier in beoogd is, aan de Inclinatie voor Lijfrenten te complaceeren, zonder nochtans te buiten te gaan Een Fonds van 4 pCt., tot betalinge van intrest en van Lossinge der kapitalen vastgestelt.

Hage, Februarii 1745. WM. KERSSEBOOM.

De latijnsche spreuk *parcimonia magnum vectigal,* die tweemaal in bovenstaande memorie voorkomt, beteekent woordelijk: „spaarzaamheid is eene groote belasting". De bedoeling is deze, dat elke Staat zijn inkomsten vermeerdert, niet alleen door het uitschrijven van hooge belastingen, maar vooral door het invoeren van bezuinigingen of het betrachten van spaarzaamheid. Spaarzaamheid kan dus den Staat veel opbrengen.

Het is wel merkwaardig, dat het uitschrijven van Staatsleeningen op Lijfrenten zoo geheel in onbruik is geraakt. Men moet echter in het oog houden, dat de kennis van de Levensverzekerings-wetenschap sedert *Kersseboom's* tijd zeer is vooruitgegaan, en dat daardoor het afsluiten van Lijfrenten niet meer zoo eenvoudig zou kunnen geschieden als in vroegeren tijd. Neemt men een rentevoet aan van 4 pCt., dan gaf men vroeger Lijfrente-brieven uit, waarop men $6^1/_4$ ja zelfs 8 pCt. kon ontvangen, zoolang het leven duurde van een persoon, dien men zelf kiezen kon. Dit gaf natuurlijk aanleiding tot de vraag: op welken leeftijd de levenskans het grootst was?

Men zal later zien, dat reeds JOHAN VAN DER BURCH op het gevaar wees, dat aan de juiste beantwoording van deze vraag verbonden was. Hij voor zich had de overtuiging, dat meisjes van 5 jaar de grootste levenskans hebben. Indien nu, zoo redeneerde VAN DER BURCH, alle Lijfrenteniers, of de groote meerderheid, Lijfrenten sluiten op het leven van zulke meisjes, dan kan men niet meer met KERSSEBOOM zeggen dat „het een Lijf door 't ander gereekend" is, m.a.w.: de Staat zal een aanzienlijk verlies lijden.

In elk geval zou men, zoo de Staat ook thans nog Lijfrente-brieven wilde uitgeven, op verschillende leeftijden verschillende renten moeten vaststellen, hetgeen o. i. zeer

wel mogelijk is. Natuurlijk zou men de rente zóó moeten vaststellen, dat de Staat in elk geval aan de winnende partij was, of liever dat hij geen schade kon lijden.

KERSSEBOOM heeft ook een lijst gemaakt van de „Negotiatien" die door den Staat van den aanvang der 18de eeuw tot op zijn tijd gesloten zijn. Het schijnt niet gemakkelijk te zijn geweest, daarvan een goed overzicht te krijgen, en dikwijls moest er „geconjectureerd" worden. De lijst is zeer lang, en bedenkt men dat eene Losrente van 4 pCt. daarbij in de eerste jaren werd gelijk gesteld aan 9 pCt. Lijfrente, dan kan men nagaan met welke enorme Lasten de Staat bezwaard was. In twee jaren tijds (1705—1707) werden er niet minder dan zeven leeningen „geconsenteert" tot een gezamentlijk bedrag van vijf en twintig millioen gulden. Anderhalf à twee millioen werd jaarlijks op Lijfrenten genomen.

De toestand was inderdaad bedenkelijk geworden, maar nog bedenkelijker was de redenering van de Heeren Staten, aangehaald in § 10 van de tweede Memorie, dat de Staat, omdat hij zich tot veel te hooge Lijfrenten had verbonden, wel scheen gerechtigd te zijn, die verbintenissen maar niet na te komen en door voor haar voordeeliger voorwaarden te vervangen!

De studie van de Finantiën in dit tijdvak is inderdaad voor de Financiers onzer dagen zeer interessant,

Men zal er niet door op de hoogte komen van de details der wetenschap der Finantien, maar men zal bespeuren, dat er niets nieuws onder de zon is. Dezelfde kwesties, die heden ten dage de hoofden warm maken, waren ook toen aan de orde. Soms achtte men den toestand van het Land hopeloos, en toch kwam later weer alles terecht. Een groot voordeel van den vroegeren tijd boven den hedendaagschen was dat men

minder opzag tegen het toepassen van zeer krachtige maatregelen, en dat er bij de burgerij in het algemeen meer offervaardigheid bestond dan nu. Misbruiken bestonden er toen evenzeer als nu, en ze werden even hard beoordeeld. Maar men lette meer op de middelen om de misbruiken te herstellen dan op de misbruiken zelven. KERSSEBOOM was ambtenaar van den Staat en onafgebroken bezig om de Finantiën meer in evenwicht te brengen. Hij had het voorrecht, dat de mannen van gezag naar hem luisterden, en men vergeeft hem gaarne zijne opportunistische redeneeringen, als men let op het doel dat hij zich steeds voor oogen stelde.

No. 578. *13 Mei 1893.*

In onze Blaadjes Nrs. 570 en 571 deelden wij twee onuitgegeven Memories mede van WILLEM KERSSEBOOM, gedateerd 24 Januari 1747 en Februari 1745. De tweede is dus van vroegeren datum dan de eerste; in beide vindt men denzelfden gedachtengang terug. De onvermoeide werkzaamheid van KERSSEBOOM is inderdaad bewonderenswaardig. Zijn doel was blijkbaar, om door allerlei conversien den Staat uit zijn wanhopigen finantieelen toestand te redden, en daarmede in overeenstemming was zijn instructie om aan de Staten plannen voor te stellen en ingekomen plannen van anderen te beoordeelen. Maar de Heeren Staten begrepen zeer goed, dat het wenschelijk was om de voorstellen van hunnen officieelen plannenmaker ook te onderwerpen aan de goedkeuring van andere mannen, die zich op het gebied der finantiën een zekeren naam hadden verworven. Hiertoe

behoorden o. a. de Leidsche Professor W. J. 's GRAVESANDE, JOACHIM DANBURG en ISAAC DE GRAAF.

Practisch was KERSSEBOOM in hooge mate; hij zorgde er voor dat zijn plannen inderdaad voordeelig waren voor den Staat, maar maakte ze te gelijk aantrekkelijk voor het publiek, dat toch ten slotte de gelden verschaffen moest. Hij zag zeer goed in, dat het gemakkelijk is, bij het publiek wantrouwen op te wekken tegen elke financieele operatie, en dat het niet mogelijk is den Staat te helpen, als het publiek niet wil medewerken. Van daar zijn vasthoudendheid, en zijn boosheid op ieder, die het publiek afried op zijne plannen in te gaan.

De hoofdoorzaak van den ongunstigen toestand der Staatsfinantiën was, dat de Staat op zich had genomen Lijfrenten uit te betalen, die veel te hoog waren in vergelijking van het daarvoor gestorte bedrag. Reeds lang voor KERSSEBOOM de bovenbedoelde memories schreef was de gedachte bij hem opgekomen, dat een vast percent voor Lijfrenten op alle leeftijden, ook al was dit percent niet hoog te noemen, toch een verlies voor den Staat kon opleveren. Zoo schrijft hij in December 1731- „Zo „wel als nu aan de Comptoiren open staat Lijfrenten te „konnen beleggen tegen 6 percent indistinctelijk op allerley „Lijven, zoude men konnen de vrijheid geven, zig te „reguleeren, na de volgende lijst van ouderdom om pro „rato hoger of laager Rente te hebben."

„Op lijven van 15 Jaren en daar beneden 5 per Cent":

20	jaren	tot	15	incluse	5½	per Cent.
35	„	„	20	„	6	„
40	„	„	35	„	6½	„
45	„	„	40	„	7	„
50	„	„	45	„	8	„
55	„	„	50	„	9	„

„En voorts voor yeder Jaar *dat een lijf ouder is dan* „*55 Jaren* Een half percent Rente meerder dan 9 percent."

Omtrent de wijze van afsterving had men nog begrippen, die veel verschillen van die uit onzen tijd. Er bestaat eene onuitgegeven Memorie van KERSSEBOOM over dit punt, s. d. 7 November 1732; zij is ook om andere redenen niet onbelangrijk, en daarom willen wij die in haar geheel hier mededeelen:

DEMONSTRATIE bewijzende dat 1 Gulden Lijfrente bij het ingaan der Negotiatie (alle de Lijven door malkanderen genomen) waardig is ten minste 17 Gulden kapitaal in een tijd dat de ordinaris Intrest of Losrente is 4 pCt.

Eerstelijk tot een grond.

De Heer Raadpensionaris DE WITT heeft zijn Calculatie van Lijfrenten, geinsereerd in de Resolutien van de Staaten van Hollandt en West-Vriesland op 30 Julij 1672 pg. 116, beslooten met het volgende in substantie:

Dat uyt de Blaffarden van Haar Ed. Groot Mog. hadde laten uittrekken ettelijke duyzenden van Lijven, waarop voor dezen Lijfrenten waaren aangekogt geweest. Dat daaruyt hadde laten opmaaken een groot getal classen, yder van 100 en meer afgestorvene Lijven, en bevonden hadde over 100 en meer diergelijke classen door malkanderen geslagen, dat de respectieve differente sommen van Lijfrenten, die zij van half jaar tot half jaar van den Tijd der aankoop af tot de afstervinge toe getrokken hadden gerabatteerd na maate des tijds tot een Intrest van 4 pCt. *nooit* minder waardig zijn geweest, als 16 gulden kapitaal voor 1 gulden Rente maar zeer dikwijls als 18 Gulden kapitaal voor 1 gulden Rente.

Hetwelk zooveel is, als of men zeide dat yemand hebbende 50 guld[s]. alle half jaaren of 100 Guldens alle

Jaaren te ontfangen (de eene door den anderen gereekend) ten tijde van zijn overlijden van het Land genooten heeft gehad *nooit* minder als 1600 Guldens, maar zeer dikwijls wel 1800 Gulds. behalven den jaarlijkschen Intrest van 4 pCt.

Zulks dat zoodanigen mensch, den Intrest van 1600 Guldn. tot 4 pCt. jaarlijks verteerd hebbende en het overige van zijn ontvangene Lijfrenten op geduurigen Intrest van 4 pCt. uitgezet hebbende, ten eynde zijns Leevens *nooit* minder dan 1600 guldens weederom gelaten heeft, maar zeer dikwijls wel 1800 guldens.

2.

Bij mijn vertoog over de waardij van Lijfrenten van 24 July 1725, hebbe ik aangetoond dat Een Annuiteyt voor 64 Jaaren, jaarlijks met een vierenzestigste gedeelte verminderende, gelijkwaardig staat met Lijfrenten op allerley Lijven aangekogt tot den penning 16, 't geld doende 4 pCt. Resulteerende daaruit een *suppositie*, dat de afstervinge in de Lijfrente is, jaarlijks een vierenzeventigste gedeelte van 't getal Lijven waar op de Negotiatie geschied is.

3.

De Heer Raadpensionaris VAN HOORNBEEK, om de voorz. Suppositie te toetsen, heeft omtrent den gemelden tydt ten Comptoire van den Comys DE SALLENGRE laten opmaaken uit alle de Blaffarden der Lijfrenten op Zuidhollandt seedert een lange reeks van Jaaren genegotieerd, het jaarlijks quantum der Afstervinge, en is bevonden dat zulks (alle de Negotiatiën door malkanderen geslagen) uitquam op Een acht en zeventigste gedeelte jaarlijks van 't getal lijven, waarop de Negotiatien geschied zijn. Deze calculatie heeft hooggem. Heer Raadpensionaris aan de leeden van de Vergaderinge gedrukt medegedeeld.

Dezelfde zijnde gecontradiceerd geworden, hebbe ik (hoewel dit mijn werk niet was) door tweederley andere weegen gedemonstreert dat genoegsaam volmaaktelijk juist was; en daarenbooven (daar het op aankomt) dat de Afstervingen loopt in de gedaante van een daalende Arithmetische Progressie van 78 Termen waarvan de grootste is 78 en de kleynste 1.

Hier uit volgd, dat de Lijfrente is te compareeren bij Een Annuiteyt van 78 Jaaren, jaarlijks met een achtenzeventigste gedeelte verminderende: hetwelk uytkomt ('t geld 4 pCt. waard zijnde) op ruym den penning 17; bewijzende bij comparatie dat 1 Gulden Lijfrenten waardig is ruim 17 gulds. Kapitaal, in proportie van den ordinaris intrest van 4 pCt. Zoo de calculatie halfjaarlijks gemaakt word (zoo als eigentlijk de Lijfrenten betaald werden) zal de waarde nog hooger uitkoomen.

4.

Eyndelyk zelf toegang hebbende bekoomen tot alle de Blaffarden van de Lijfrenten, hebbe ik uit dezelve opgemaakt de effectieve en specifique afstervinge der Lijfrenten seedert ruim 90 jaaren, en die vervat in Twee Tafelen: de eene behelsende de kans tot Leeven van Lijven van allerlei specialen ouderdom, van de geboorte af tot over de 90 jaaren toe; de andre behelsende de Fataliteyt van geheele Negotiatien. Dit geschrift hebbe geëxhibeerd op 1 Jan. 1726.

Uyt hetzelve zijn geresulteerd onweederspreekelijke reegels van zeekerheid om de waarde van de Lijfrente praeciselijk te bepaalen; zooals in 't vervolg ook bij mij op allerley ouderdommen de waardijen bepaald zijn geworden; En is gebleeken over alle het genegotieerde seedert bijna een Eeuwe, dat 1 Gulden Lijfrenten (alle

de Lijven door malkander geslaagen) ten Tyde van de aankoop waardig is geweest bijna 18 Guld^s. Kapitaal in proportie van 4 pCt. Losrente.

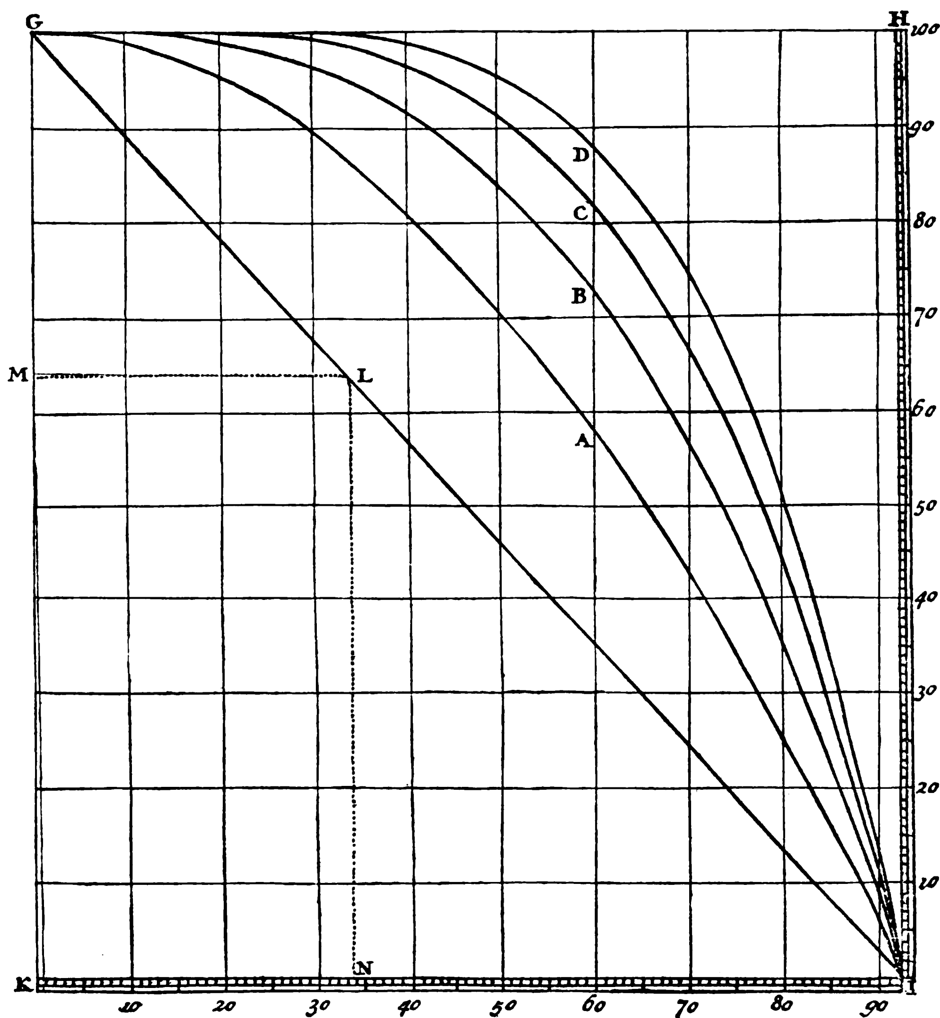
De gronden van allen de voorz. uitreekeningen zijn geexamineerd en goedgekeurt door den Heer Professor 's GRAVESANDE te Leyden en door Messieurs JOACHIM DANBURG en ISAAC DE GRAAF te Amsterdam, zooals blijkt bij derzelver declaratoires respectivelijk.

Ten einde het in deze memorie gezegde te elucideeren berekent de schrijver de contante waarde à 4 pCt. van eene 78, 77, 76 enz. jarige Lijfrente, telt de uitkomsten op, deelt door 78 en vindt dan 17,3631770.

Een paar jaren later (25 Januari 1735) stelde KERSSEBOOM een plan voor, dat zeer druk besproken en zeer verschillend beoordeeld is.

Het was getiteld: „Project van eene Negotiatie bij „weege van Loterij van Lijfrenten, met faveur van Tontine „of Overerving van alle de eerststervende Lijven op de „langstleevende met dat effect dat de langstleevende „*alleen* de geheele Rente trekt van de Classe, waartoe „dezelve is behoorende". Dit was dus eene zuivere Tontine, waarop 's GRAVESANDE zeer te recht deze „generale aanmerking" maakt, „Dat het niet moejelijk is „te bewijsen, soo als de saak mij voorkomt, dat alle „Negotiaties van Lijfrenten, of andere het Capitaal Doo„dende annuiteijten, nooyt aan het gemeen kunnen aan„genaam sijn sonder aan het gemeenland ten uytterste „nadeelig te sijn."

TAFEL VAN LEVENSKRACHT.

Grafische voorstelling

DOOR

ISAAC DE GRAAF.

6. ISAAC DE GRAAF.

Het leven en de lotgevallen van den man wiens naam boven dit artikeltje geplaatst is zijn vrij wel onbekend. Hij was de zoon van ABRAHAM DE GRAAF, die, evenals hij zelf, te Amsterdam onderwijs in de wiskunde gaf. Deze ABRAHAM heeft een aantal werken over wiskunde geschreven; in het meermalen aangehaald werk van Prof. BIERENS DE HAAN worden er niet minder dan 24 opgenoemd. In hetzelfde werk wordt gezegd dat hij te Rhijnsburg geboren is, maar wij houden dit voor eene onjuistheid. Wel is er te Rhijnsburg een ABRAHAM, BENJAMIN DE GRAAF geboren, maar dat had plaats in 1693, en het is ondenkbaar, dat deze man reeds in 1714 een zoon zou gehad hebben, die een geleerd boek over wiskunde schreef; dit is dus de rechte ABRAHAM niet. Wij vonden vermeld, dat er den 23 Augustus 1683 een ISAAC DE GRAAF te Amsterdam is geboren; deze zou wat den tijd betreft, zeer zeker de werken, waarover wij hier zullen spreken, geschreven kunnen hebben, als hij niet vóór het eerste verscheen te Rotterdam gestorven was, en zijn vader niet DAVID heette; dit is dus de rechte ISAAC niet. Dat de beide familiën uit

Rhijnsburg en Amsterdam na met elkander verwant waren, blijkt uit de overeenstemming in de voornamen, en dat de beide wiskundigen wier werken tot ons gekomen zijn, werkelijk vader en zoon waren, blijkt uit eene mededeeling, die in een werk over beschrijvende meetkunde van ABRAHAM wordt aangetroffen en waarin hij zegt: „ik „zal u de oplossing van mijn zoon ISAAC geven." Het zou zeker niet moeielijk zijn, uitgaande van het boven medegedeelde, den juisten geboortedatum en de namen der naaste famieljeleden van den waren ISAAC op te sporen, maar wij achten de zaak van te weinig belang voor onze lezers, om aan de oplossing daarvan nu veel tijd te besteden. Wij kunnen aangaande hem nog mededeelen, dat hij woonde in „de drie vergulde ossenhoofden" in de Nieuwe Nieuwstraat te Amsterdam. 1)

In het jaar 1714 verschenen er twee werken van ISAAC DE GRAAF. Het eerste behandelt een zuiver meetkundig vraagstuk; het tweede bestaat uit twee stukken waarvan het eene is getiteld: „Jaar-Tafelen van zamengevoegde „intrest op Winning en Verlies, Beginnende met *twee*, „toenemende met *een vierde*, en eindigende met *acht* per „cent, bereekend op het getal van 1.00000". Het tweede stuk heet: „Zamengevoegde intrest en rabat-rekening", en bevat eene uitvoerige beschouwing van 507 pags. over het gebruik, dat van de Tafelen, die in 't eerste stuk voorkomen, kan gemaakt worden. Het bestaat wederom uit twee deelen, waarvan het eerste een volledig overzicht geeft van het berekenen van contante waarden, opbrengst van uitzettingen tegen rente op rente, enz. In

1) In het *Stam- en Wapenboek* van A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN wordt opgegeven, dat een der zonen van DAVID DE GRAAF in 't zelfde jaar als zijn vader zou geboren zijn. Dit bewijst voldoende, dat deze familje-geschiedenis niet geheel helder is.

het laatste vraagstuk berekent de schrijver, hoeveel percent men betalen kan op Lijfrenten, voor eene storting van *f* 100.—, waarbij hij uitgaat van de onderstelling, die toen algemeen werd toegestaan, dat de lijfrentenier den persoon, gedurende wiens leven de Lijfrente zou betaald worden, zelf kon kiezen. Hij vindt 6,34544 percent en gaat daarbij geheel af op de juistheid der cijfers van JOHAN DE WITT, wiens tafel van levenskracht, afgeleid uit die cijfers, hij duidelijk uiteenzet.

In het tweede deel gaat de schrijver de wijzen na, waarop men „capitalen kan aflossen bij gedeeltens, of „door betalingen, die jaarlijks in een *Arithmetice* of *Geo-* „*metrice Progressie* komen te vermeerderen of te vermin- „deren", maar handelt daarin niet over Lijfrenten of levensverzekeringen.

In 1728 verscheen eene nieuwe verzameling van „jaar- „tafelen", maar nu „berekend op de wortel van 1.0000000", waarin de hoofdkolommen tot 13 decimalen nauwkeurig zijn. DE GRAAF zegt, dat er ééne drukfout in is, en geeft die op; verandert men die, dan kan men „verzekert zijn, „volmaakte Tafelen te hebben." Eene uitvoerige gebruiksaanwijzing is er aan toegevoegd, en daarbij wordt ook een ruim gebruik gemaakt van de arithmetische en geometrische progressies.

Die studie van aflossing door reeksen heeft DE GRAAF op een denkbeeld gebracht, dat hij in 1729 ontwikkelde in zijne „Waardije van Lijfrenten, Naar proportie van „Losrenten. t'Amsterdam," zonder naam van den drukker. Maakt men dit boek los uit het verband, waarin het staat tot de reeds besproken werken, dan maakt het een zonderlingen indruk. NICOLAAS STRUYCK zegt, dat het werk „op onderstellingen gegrond is, zonder dat de ver- „scheide Trappen van Sterfte in agt genomen word,

„zooals men die door de naukeurige aantekeningen be-„paald heeft" en kent het geschrift niet de minste waarde toe. Dit oordeel van STRUYCK is voor KERSSEBOOM vol-doende om het werk van DE GRAAF „uitmuntend fraai" en den schrijver een „vernuftigen onderzoeker" te noemen.

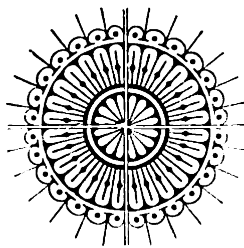
Reeds op de eerste blz. stelt DE GRAAF twee postula-ten, die op het eerste gezicht STRUYCK's opinie schijnen te wettigen. Zij zijn deze: 1°. „'s Menschen levens vermo-„gen is van de geboorte af op zijn grootste." 2°. „Dit „vermogen van het leven te mogen *continuëren* is met „de tijd of halfjaarlijks afnemende, eerst zeer flauw en „als ongevoelig, doch noyt stilstaande of toenemende, „maar altijd verminderende; bij verloop van meerdere „jaren ook wat meer, in de latere jaren kragtiger, in de „laatste op zijn aldermeeste; in het korte gezegt zodanig „dat de vermindering van het volgende halfjaar, hoe „weijnig of hoe veel dat het ook zou wezen, altijd meer „is dan in het naastvoorgaande halfjaar, tot zoolang 'er „geen levenskragt meer overig is: want bij de te niet-„looping van dien, en niet eerder, stellen wij dat het „leven zal komen te eijndigen."

De gedachtengang van DE GRAAF is niet moeielijk te gissen. Hij was overtuigd, dat het afsterven der men-schen volgens eene vaste wet geschiedde, hij wist dat in het algemeen oudere menschen minder „levenskragt" be-zitten dan jongere, en hij had het middel gevonden om door afdalende reeksen kapitalen af te lossen. Nu lag de opmerking voor de hand: als de afneming der „levens-kragt" eens plaats had volgens éene dezer reeksen, dan zou men alle vraagstukken over Lijfrenten en Levens-verzekering met Intrest en Rabat-Tafelen kunnen oplossen. DE GRAAF vroeg zich nu af, welke is die bedoelde reeks? Hij begint met te onderstellen, dat het eene gewone

rekenkundige reeks is, dan telt hij de eerste twee, drie, vier, enz. termen van deze reeks bij elkaar op en vormt hieruit eene nieuwe, waaruit hij op dezelfde wijze eene 3[de], verder eene 4[de] en eindelijk eene 5[de] reeks vormt. Deze reeksen stelt hij voor door lijnen en maakt alzoo de eerste grafische sterftetafel, of liever tafel van Levenskracht. Bij afwezigheid van een portret hebben wij boven dit Blaadje de bedoelde tafel afgedrukt, want zij is de eerste gebrekkige stap op een weg, die later tot zeer belangrijke resultaten geleid heeft. De lijn K I stelt de levensjaren voor, die op 92 hoogstens gesteld worden; H I zijn de levenskansen. De kromme lijn I D G komt 't meest met de WITT's uitkomsten overeen, en daarom wordt deze lijn als de voorstelling van de juiste sterfteewt aangenomen en worden er verder allerlei berekeningen op gebaseerd.

KERSSEBOOM is van meening, dat deze lijn inderdaad „met een weinig verbuiging, al vrij na de *ware uitkomsten*, vooral op jeugdige lijven, *aanwijst*." Hij vergeet dat DE GRAAF's methode geene „verbuiging" toelaat, en dat juist bij „zeer jeugdige lijven" het eerste postulaat volkomen onwaar is.

Met de mededeeling, dat ISAAC DE GRAAF in 1732 nog een werk schreef over de „Algemeene Ontbinding der „bepaalde stelkonstige vergelijkingen van drie, vier, vijf, „zes en meer Afmetingen" nemen wij van dezen schrijver afscheid, die zeker niet te vergeefs voor de ontwikkeling van ons vak geleefd en gewerkt heeft.

7. JOHAN VAN DER BURCH.

Wij hebben met dezen schrijver reeds kennis gemaakt, toen wij spraken over de geschriften van WILLEM KERSSEBOOM. Veel is het niet, wat wij aangaande 's mans leven zijn te weten gekomen; dit weinige deelen wij in het volgende mede.

JOHAN VAN DER BURCH was de zoon van FRANÇOIS VAN DER BURCH, ambachtsheer van Lokhorst en Niemantsvriend in Sliedrecht en Corrihil, welke ambachtsheerlijkheden bij koop in het huis van VAN DER BURCH gekomen waren. JOHAN werd geboren in of omstreeks het jaar 1673, want hij verhaalt ons in zijn „Aanhangsel aan het 2de vervolg", pag. 12, dat hij in Januari 1704 ruim 31 jaar oud was.

Herhaaldelijk spreekt hij over zijn: „blijvende Amptelooze staat", maar toch werd ons medegedeeld, dat hij Burgemeester van Dordrecht en Gecommitteerde van die Stad ter Vergadering der Staten-Generaal geweest is, in welke berichten men geen tegenspraak behoeft te zien.

In 1704 deed hij „zekere Voorslagen van Finantie" aan de Staten van Holland en West-Friesland, waarin

deze „verscheide zaken vonden. hare reflectie wel meritee-„rende". Maar deze voorslagen bevatten „Nieuwe Methoden van Negotiatien, ook Reductien en andere Pointen", en het was niet mogelijk deze in de onrustige dagen van 1704 nauwkeurig te onderzoeken. Het onderzoek werd dan ook op voorstel van den Pensionaris HENDRIK VAN HOORNBEEK uitgesteld tot „Gerustiger en Vreediger Tijden", als wanneer men zou kunnen zien, of daaruit niet een middel zou te vinden zijn „om den Staat te „dechargeeren van de zwaare Lasten, die men genood-„zaakt werd te ondergaan."

Vijf jaren later wees VAN DER BURCH den toenmaligen Raadpensionaris HEINSIUS op het gevaar, verbonden aan het negotieeren van Lijfrenten tegen 9 Percent, „te gelijk „dat opgenomen wierden Gelden op losse Obligatien tegen 4 per cent", een maatregel, waartoe men zijn toevlucht genomen had, om voor den oorlog geld te krijgen.

Men ziet uit deze bemoeiingen van VAN DER BURGH met 's Lands Finantiën, dat hij vroeger of later in conflict moest komen met den man, die voor de Regeering de plannen maakte, door welke het haar mogelijk werd zich de noodige geldmiddelen te verschaffen, en die man was WILLEM KERSSEBOOM. Dat beide cijferaars niet vroeger dan het geval was met elkaar in botsing kwamen, is alleen toe te schrijven aan de omstandigheid, dat VAN DER BURCH reeds een oud man was toen KERSSEBOOM in den bloei zijner jaren zich bevond.

Reeds in 1733, dus vier jaren vóór KERSSEBOOM's beroemd leeningsplan publiek werd, verliet VAN DER BURCH op ruim 60 jarigen leeftijd de Provincie Holland en vestigde zich metterwoon in Gelderland, en dat wel, zooals hij zich uitdrukt „uit eigen motieven." Hij woonde toen óf te Zalt-Bommel, óf in het kortbij gelegene dorpje Deijl.

Hij schijnt toen reeds eene zwakke gezondheid te hebben gehad, want deze belette hem om, 't geen hij zoo gaarne wenschte, nu en dan eens naar 's Gravenhage te gaan, ten einde met KERSSEBOOM over hunne geschilpunten te spreken. Het spreekt van zelf, dat VAN DER BURCH, zoodra hij kennis kreeg van KERSSEBOOM's leeningsplan, zich aan het werk zette om dit nauwkeurig na te cijferen. KERSSEBOOM meende met zijn plan aan het land een voordeel te kunnen bezorgen van *f* 281179.—; VAN DER BURCH rekende uit, dat het land geen voordeel, maar eene schade van *f* 130516.— zou kunnen lijden „indien „alle de renten geconverteerd werden in lijfrenten op lijven „van vijf jaren en dat wel op meisjes van die jaren." Maar VAN DER BURCH was een conscientieus en gemoedelijk man, die het eigen belang bij dat van den Staat achterstelde. Hij had dit reeds bewezen in 1709, toen hij eene voordeelige speculatie liet voorbij gaan, omdat hij den Staat geen verlies wilde berokkenen, en geen gebruik wilde maken van een middel, dat toenmaals aan hem alleen bekend was. Dat middel was het volgende:

Zooals wij reeds meermalen opmerkten, betaalde men in die dagen, aan iemand, die eene Lijfrente wenschte te koopen, meestal eene *vaste rente*, onverschillig hoe oud hij was, maar de lijfrentenier mocht dan zelf den persoon kiezen, op wiens leven hij de Lijfrente wenschte te nemen; zoolang de gekozene leefde, kreeg de contractant halfjaarlijks zijn vaste rente. Men zal aanstonds inzien dat de grootte van die vaste rente afhing van den gemiddelden duur van het menschelijk leven, want men ging uit van de onderstelling, dat de lijfrenteniers menschen van allerlei leeftijden zouden kiezen. Die onderstelling was echter zeer gewaagd, vooral wanneer het publiek bekend werd met den leeftijd, waarop de mensch de

grootste levenskans bezit; dan toch zou iedereen personen van *dien* leeftijd verkiezen, en viel de geheele berekening die op een *gemiddelden* levensduur steunde in het water. VAN DER BURCH nu had opgemaakt uit de doop- en sterftelijsten van de stad Dordrecht en uit BAALEN's Beschrijving van die stad, dat meisjes van 5 jaren de grootste levenskans bezitten, en had dus het middel in de hand om zich een niet onaanzienlijk voordeel te verschaffen.

De weg, dien hij nu insloeg, was en is zeker niet gewoon. Hij schreef eene „Aantooning wegens de faculteit-„geeving in de Hollandse loterije van drie Millioenen „Guldens, tot Conversie van de dertig jaarige Prijsrenten „in Lijfrenten; mitsgaders wegens trekking van zeven en „een half percent, onvrij, op zekere Lijven van zekere „jaaren", welk werk in November 1736 voor de Pers gereed was. De copie werd gedeponeerd ter Secretarie van de gemeente Deijl, en, kwam VAN DER BURCH spoedig te sterven, dan zouden zijne Erfgenamen het ligten en laten drukken, een half jaar na zijn dood; bleven deze in gebreke, dan werden Schepenen verzocht daarvoor zorg te willen dragen op kosten der Erfgenamen. Leefde de schrijver echter nog ééne maand na de trekking der Loterij, dan verbond hij zich, zelf het werk te ligten en te doen drukken; dit is geschied en de Schepenen met getuigen verklaarden, dat het gedrukte overeenkwam met het gedeponeerde.

Uitvoerig zet VAN DER BURCH de redenen uiteen, die hij voor deze vreemde wijze van handelen gehad heeft; de voornaamste zijn dat hij door het werk te laten drukken vóór het trekken der Loterij den Staat zou benadeeld hebben, dat hij wilde laten zien dat hij zijn eigen voordeel niet zocht, en dat hij met het oog op de toe-

komst wilde aantoonen, dat alleen *dan* „negotiatiën van „Lijfrenten met voordeel voor den Lande te plaatsen „zijn, wanneer de Renten berekend worden na advenant „de verscheide trappen van jaaren." De laatste „observatie" is, volgens VAN DER BURCH, niet ontsnapt aan „de attentie van Haar Wel Edele Groot Achtbaarheden, de Heeren Regenten van Amsterdam."

Wij weten hoe boos KERSSEBOOM was over deze „Aantooning" en hoe hij trachtte VAN DER BURCH te weerleggen. VAN DER BURCH bleef op zijn stuk staan en schreef een „Vervolg" op de Aantooning, dat door KERSSEBOOM in zijn „Kort Bewijs" wederom werd weerlegd. In 1739 en 1740 verscheen te Zalt-Bommel bij EVERT OUDERBURG, het „Tweede Vervolg op of van de aantooning", een boekje van 130 pags. De schrijver doet alles wat hij kan om zich met KERSSEBOOM te verzoenen en stelt zelfs voor, de kwestie samen te onderzoeken. KERSSEBOOM wil daarvan niets weten, maar VAN DER BURCH had de zaak ook geheel bedorven door zich op NICOLAAS STRUYCK te beroepen. De argumenten van KERSSEBOOM, ontleend aan het gebrek in de gelijktijdigheid en aan het gering aantal van VAN DER BURCH's waarnemingen, weerlegt de laatste niet zonder verdiensten, en eindigt den strijd met een „Aanhangsel... aan het tweede Vervolg," waarin hij verklaart, dat hij, zijn eigen „*eerderheid* en *meerderheid* van Tijd" in aanmerking nemende, KERSSEBOOM's arbeidzaamheid tot dienst en nutte van den Lande op hoogen prijs stelt.

VAN DER BURCH heeft in 1747 een testament gemaakt, waarbij hij eene som tegen rente op rente heeft doen uitzetten, die na 126 jaren *f* 48000.— moest opleveren, waaruit in decadentie verkeerende familje-leden zouden moeten ondersteund worden, of die bij afwezigheid van

zulke famielje-leden, tot weldadige doeleinden moest worden aangewend. Die 126 jaren waren verstreken in 1871, en zijne nakomelingen houden zich stipt aan deze voorschriften.

Behalve het eerste vervolg op de Aantooning, vindt men alle geschriften van dezen schrijver in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage.

Moge 's mans verwachting vervuld worden, waar hij zegt, „ik hope dat mijn doen andere ingezetenen zal „aansporen, omme ten nutte van *'s Lands Finantie*, volgens „pligt, productien te doen."

No. 753. *19 September 1896.*

In Blaadje No. 268 deelden wij het een en ander mede omtrent den arbeid van Mr. Johan van der Burch. Hoe meer men dezen man leert kennen, des te meer eerbied krijgt men voor zijne heldere zienswijze, zijn logischen redeneertrant, zijn eerlijkheid en bescheidenheid. Men zal zich herinneren, dat hij de volhardende tegenstander was van de theoriën van Willem Kersseboom, en deze muntte nu juist *niet* uit door bescheidenheid. De Duitschers zeggen:

Bescheidenheit is eine Zier;
Doch kommt man weiter ohne ihr,

en dit hebben zoowel Van der Burch als Kersseboom ondervonden. Daarbij kwam dat de eerste erg langdradig in zijn vertoogen en volkomen ontbloot was van de handigheid, die den laatste in hooge mate kenmerkte. Dientengevolge is de eerste spoedig in het vergeetboek geraakt, terwijl de naam van den tweede bij de vakmannen tot op den huidigen dag bekend is gebleven.

In 1738 gaf VAN DER BURCH bij JAN VAN KAMPEN te Dordrecht zijn „Vervolg op of van de Aantooning" uit, en hierin komen zooveel juiste opmerkingen voor, dat het vreemd mag heeten, dat dit werkje zoo langen tijd in vergetelheid heeft doorgebracht. Wij willen eenige er van aan onze lezers mededeelen. KERSSEBOOM hield bij al zijne finantieele plannen en projecten nog maar altijd vast aan het principe van een gemiddelde Lijfrente, zooals die sedert eeuwen gebruikelijk was. VAN DER BURCH beweerde terecht, dat daartegen geen bezwaar zou zijn als alle leeftijden gelijkelijk bezet waren. Om aan te toonen dat dit *niet* zoo was beriep hij zich o. a. op JOHAN DE WITT, die reeds gezegd had dat altijd de jonge leeftijden het meest bezet waren. Dit nu moest, volgens hem, tot groote schade van het land zijn. Het begrip van een sterftetafel stond hem duidelijk voor oogen; hij noemt die zeer eigenaardig een „Regel des „Leevens", en zegt: „behalve dat die zoude weezen tot „voorkoming van Schaade, en wel van groote Schaade „voor deeze Landen; zo zoude daar in resideeren een „billijkheid dat niet altijd te veel en te weinig zoude „gegeven worden, gelijk zulks geschied is (hebbende de „jonge Lijven te veel, en de Bejaarde en zeer Bejaarde „te weinig getrokken) in de Lijfrentgeeving in deeze „Landen, alwaar, na advenant andere Landen, de meeste „Negotiatiën van Lijfrenten gedaan zijn geworden, en „misschien nog zullen gedaan worden." Verder meent hij dat daardoor ook het speculeeren op het lang leven van kinderen zal voorkomen worden.

De denkbeelden, die VAN DER BURCH ontwikkelt omtrent het samenstellen van zulk een „Regel des Leevens", doen ons hem kennen als een man, die zijn tijd verre vooruit was. Zij moet zich niet uitstrekken over een te groot

terrein; zij moet zich baseeren op een groot aantal waarnemingen, die niet maar willekeurig gekozen mogen worden, maar betrekking moeten hebben op de ondervinding ten aanzien van personen, die evenzeer Lijfrenten gesloten hebben, omdat Lijfrenteniers langer leven dan andere menschen. Maar laten wij hem zelven hooren:

„Zoude ik mogen hazardeeren mijn gevoelen te zeggen, hoe en waar uit in deeze Landen, en speciaal in Holland en Westvriesland te maaken een Regel des Leevens; zo zoude ik, onder reverentie en correctie, wegens *het hoe en het waar uit* oordeelen, dat wegens het een en het ander men de Leeftijd van Hollandse Inboorlingen, moet zoeken in Holland zelfs, dat is, dat men de Leeftijd van Hollanders niet moet rekenen na advenant de Leeftijd, die elders mogte gevonden zijn, dat de Menschen bereikten; want bij aldien daar eens mogte wezen een Verschillendheid van Leeftijd in andere Landen, ten respecte van de leeftijd in Holland, gelijk ik conjectureere, zo zoude de Leeftijd van de Hollanders (die rekenende na de Leeftijd in andere Landen) of meerder of minder gerekend worden, dan die te rekenen is."

„Aanbelangende *het waar uit* de Regel des Levens van de Hollandsche Inboorlingen te maaken, deswegens oordeele ik, dat die gemaakt of gehaald moet worden uit 's Lands Blaffaarden of Registers van Afsterving van de Lijfrenten; en niet uit de Doopboeken, te zaamen met de Aanteekening wegens de Dood: Om dat de Regel des Leevens, die noodig is te weeten, ten einde de Lijfrentgeeving daar na te reguleeren, is de Leeftijd, die daar is geweest van de tijd, dat op ieders Lijf hebben geloopen Lijfrenten, tot het Lijfs dood toe: Zullende ook doorgaans de Lijven, daar op Lijfrenten loopen, langer leeven dan de Lijven daar op geen Lijfrenten loopen:

Nademaal de Lijven, daar op Lijfrenten gezet worden, veeltijds uitgekoozen worden wegens gezondheid, daar onder de Lijven, daarop geen Lijfrenten belegd zijn geworden, gevonden worden die tijde van de Belegging waren ongezond, ziekelijk ja ziek; en waarom derzelver Leeftijd, vergeleeken met de Leeftijd, van gezonde, neemende een getal van Vijf-Honderd, gelijk die uit de Doopboeken voor de vuist opkomen, met Vijf Honderd daar op Lijfrenten gelegt zijn te verwachten is, dat de Leeftijd van de laatste Vijf Honderd langer zal geweest hebben, dan die van de eerste Vijf Honderd."

„Aanbelangende nu *het hoe* de Regel des Leevens te maeken, deswegens oordeele ik: 1. Dat uit de Blaffaarden voorgemeld, daar bij gevoegd, omme zoo veel Lijven te hebben als mogelijk is, de Blaffaarden van de Steden en Gemeenschappen, die Lijfrenten mogten opgenomen hebben, moeten uitgetrokken worden alle Lijven van egale Ouderdom, ten tijde van de Belegging op derzelver Lijven, te weten, alle zodanige Lijven die gesturven zijn, en dat van de eerste Negotiatie tot den Jaare 1738, brengende de Lijven van egaale Ouderdom op een Lijst, en alzoo formeerende zo veel Lijsten, als daar zijn verschillende Ouderdommen. 2. Dat de Ouderdom, ten tijde van de Belegging opgegeeven, geconfereerd word met de Dooptijd, omme de opgegeeve Jaaren daar mede niet accordeerende (als zijnde wel gebeurd, dat de opgegeeve Jaaren minder of meerder waren dan de effective Ouderdom) de regte Leeftijd op de Lijsten te stellen. 3. Dat de voorgemelde Lijsten gesubdivideerd worden, niet alleen in onderscheide Lijsten van de mannelijke en vrouwelijke Sexe, maar ook van de gezonde en ongezonde Plaatzen, waar in de respective Ouderdommen leefden ten tijde van de Belegging: Verdeelende Zuid-Holland in twee

deelen, wegens de gezonde en ongezonde Plaatzen, en van welke twee deelen de steden Leiden en Amsterdam de ongezonde, en de andere Steden de gezonden zouden wezen."

Opdat de Lijfrenten geen schade aan het Land zullen veroorzaken, stelt hij voor om van de verschillende tafels van gelijke ouderdommen, altijd die aan te nemen, die den langsten levensduur geeft. Volgens zijn berekening zou iemand van 50 jaar 7 pCt. vrij moeten ontvangen, als de Losrente op 2½ pCt. gesteld wordt. Met de volgende eigenaardige opmerkingen besluit VAN DER BURCH zijne beschouwing over den „Regel des Levens."

„Dat een Regel des Levens gemaakt kan worden met de uiterste praecisiteit, op wijze voorgemeld, bestaande de wijze in het *waar uit en hoe*, is mijn sentiment niet, gelijk zulks ook blijkt uit dat de Lijven in ongezonde Plaatzen leevende, ten tijde van de Belegging van Lijfrenten niet meer zouden trekken, dan de Lijven op de gezonde Plaatzen gebleven zijnde. En is mijn vreeze, dat geen Regel des Leevens met de uitterste praecisiteit gemaakt zal kunnen worden: Vertrouwende dat het genoeg zal zijn, wanneer een Regel des Leevens gevonden word, volgens welke zoude gedaan worden een Belegging op Lijfrenten, die zonder Schaade van den Lande zoude zijn, en die ieder Belegger, op een gezonde Plaats blijvende leeven, doed hebben een waardij na advenant de Belegging op Obligatiën, tegen 2½ pCt. intrest."

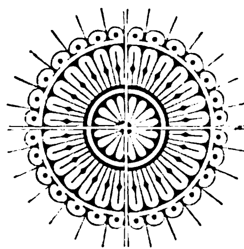
„Mij, wegens de Regel des Levens, volgens het gecontineerde alhier uittende, doe ik zulks met schroom en met betuiging, dat ik wenschte dat een ander had opgegeven *hoe en waar uit* een Regel des Levens te maaken: Zullende het mij zeer aangenaam zijn, dat die of diegeenen, die acces tot de voorgemelde Blaffaarden hebben,

of die dezelve behandelen (zijnde de zodaanige, zo wanneer die iever en verstand hebben, omme ten dienste van den Lande te laboreeren, de bequaamste tot uitvinding van een Regel des Levens, gelijk ik niet twijfele of de zodaanige zijn niet verre te zoeken) veranderen aan de voorschreeve uittinge, bij bijdoening of afdoening, 't gunt aan dezelve veranderd moet worden."

„Zo lang geen Regel des Levens gemaakt is, of zo lang die al gemaakt zijnde, de Negotiatie van Gelden op Lijfrenten gecontinueerd zoude worden op den ouden voet, namelijk, met even veel te geeven op allerlei Ouderdommen, als, bij voorbeeld, te geeven 7½ per Cent Lijfrenten, onvrij, zonder onderscheid van Ouderdommen, zijnde zo veel de geevinge geweest ten Jaare 1732, zolang" zou het Land een verlies lijden, als er veel Kapitaal gestort werd op 't leven van jeudige kinderen.

Wat hier gezegd wordt omtrent een Sterftetafel ten gebruike voor Lijfrenten, is zoo juist, dat het thans, meer dan anderhalve eeuw later, nog volkomen van toepassing is.

No. 272. *2 Juli 1887.*

8. NICOLAAS DUYN.

Tot ons leedwezen kunnen wij onzen lezers geen portret aanbieden van NICOLAAS DUYN; het schijnt niet te bestaan. Evenmin vonden wij iets dat geschikt was ter illustratie van ons Blaadje; ook eene levensbeschrijving bestaat niet. Het weinige, dat wij aangaande zijn persoon zijn te weten gekomen, laten wij hier volgen:

Uit 's mans schrijfwijze maken wij op, dat hij een eenigszins excentriek man geweest is, maar wien het om niets anders dan om de waarheid te doen was en die de noodige middelen schijnt gehad te hebben, om zich naar hartelust aan zijne geliefkoosde studien te kunnen overgeven.

Het juiste geboortejaar is ons niet bekend; waarschijnlijk moet dit omstreeks 1680 gesteld worden. Wie zijne ouders waren en welke betrekking hij bekleed heeft is mede onbekend, maar dat DUYN geheel op de hoogte was van hetgeen in zijn tijd van de natuurwetenschappen bekend was, blijkt uit zijne geschriften duidelijk. Hij woonde in zijne geboorteplaats Haarlem en was gehuwd; dit laatste weten wij uit eene mededeeling van hem zelven, waarin hij zegt, dat zijne huisvrouw in Juni 1739

gestorven is. Hij bewoonde een huis, waarbij een plaats of tuin behoord heeft, want zijn lindeboomen en kastanjeboom worden telkens vermeld.

Hij schijnt met eenige heeren, die in den omtrek van Haarlem woonden, overeen te zijn gekomen, dat zij elkander geregeld hunne meteorologische waarnemingen zouden toezenden; tot dezen kring behoorden o. a. een zekere NOPPE op Zwanenburg (bij Halfweg) en eenige heeren te Bergen en te Alkmaar. Ook ontving hij geregeld opgaven van alle sterfgevallen en begrafenissen te Haarlem, Alkmaar en elders.

Een zijner werken droeg hij op aan den bekenden historieschrijver JAN WAGENAAR en een ander aan den niet minder bekenden Leidschen Professor PETRUS VAN MUSSCHENBROEK. Ook blijkt het uit vele plaatsen van zijn geschriften, dat hij met hen, die zich op het gebied, waarop hij zelf zich bewoog, een naam verworven hebben, meer of minder bekend was.

DUYN was een vroom man, maar in den goeden zin des woords. Telkens trekt hij te velde tegen het domme bijgeloof zijner dagen, maar erkent overal de hand Gods en verdiept zich gaarne in theologische bespiegelingen.

Zijne gezondheid liet nog wel eens te wenschen over, maar dit belette hem niet nu en dan eene reis te ondernemen; zoo bezocht hij o. a. ook Londen. In Maart 1745 stierf hij en werd den 29sten dier maand begraven in de Weeskerk te Haarlem.

Tot de niet-bijbelsche werken van DUYN behoort een geografisch boek, getiteld: „Reyse rondom de vaste korsten des Aardrycks, Haarlem bij JOH. ENSCHEDÉ 1740", benevens de „Waarnemingen met de Compasnaald" 1).

1) Zie BIERENS DE HAAN t. a. p. Bestaat er van dit werk inderdaad eene afzonderlijke editie?

Het merkwaardigst werk van Duyn is getiteld: „His„torische aanmerkingen van drie meer dan gemeene „strenge winters . . ., voorzien met dertig tafelen. Te „Haarlem bij J. Marshoorn en L. van der Vinne, Boek„verkoopers". De eerste uitgave verscheen in 1743, maar een herdruk verscheen in 1746 2). Voor de geschiedenis der meteorologie is dit werk zeker van veel gewicht; bij het lezen er van staat men telkens verbaasd over Duyn's heldere denkbeelden omtrent de hooge beteekenis, op dit gebied, van vele en nauwkeurige waarnemingen. In dit opzicht staat hij gelijk met Struyck, dien hij hoog waardeert. Hij weet zijne waarnemingen, die zich over een tijdvak van acht jaren uitstrekken, uitmuntend te gebruiken, en nimmer trekt hij eene conclusie of zij moet op een flink aantal waarnemingen berusten.

De natuurkundige verschijnselen, die hier optreden, verklaart hij in een ander werk, dat mede in 1743 verscheen en waarvan in 1746 een „Uittrekzel of korte „Inhoud" gevoegd werd bij zijne „Historische Aanmer„kingen". Bedoeld werk heet: „Nutte en Noodige Oefe„ningen: Of een kort Vertoog dat de Natuur en Sterre„kunde. . . den Mensch opleiden. . . tot de kennisse „Gods. . . te Haarlem, bij J. Bosch." Men herkent hierin den leerling van den voortreffelijken Van Musschenbroek.

In zijne Aanmerkingen van de drie strenge winters (1708 en 1709, 1739 en 1740, en de Wintermaand van 1742) spreekt de schrijver ook over den invloed, dien de koude gehad heeft op den gezondheidstoestand, hetgeen hem verder geleid heeft tot een onderzoek naar de gewone sterfte der menschen, dat is naar de sterftewet.

2) Deze uitgave is aanwezig in onze bibliotheek, en in die van de Universiteit te Utrecht.

Prof. BIERENS DE HAAN geeft in zijn bekend en meermalen aangehaald werk op, dat DUYN eene afzonderlijke „Sterftetafel" heeft uitgegeven. Dit is niet juist. Al wat DUYN over dit onderwerp geschreven heeft, komt voor in zijn werk over de drie strenge winters en bestaat uit het volgende.

In zijne meteorologische Tafels geeft hij over 1735 tot en met 1743 op, hoeveel personen er in de verschillende maanden van deze jaren te Haarlem gestorven zijn. Deze getallen gaven hem aanleiding een onderzoek in te stellen naar de sterftewet, doch ook voor hem was het hoofddoel hetzelfde als bij STRUYCK, om n.l. het aantal inwoners op verschillende plaatsen te leeren kennen. DUYN putte zijn gegevens òf direct uit de opgaven van de „Secretarye" en van vertrouwbare personen, òf uit couranten-berichten. De door hem opgegeven cijfers vullen die van STRUYCK dikwerf aan en hebben zekere waarde voor de statistiek.

Zoo geeft hij het aantal gestorvenen te Haarlem op gedurende 57 jaren, en leidt daaruit af het gemiddeld sterftegetal. Hieruit vindt hij het aantal inwoners der stad. Eene overeenkomstige tafel voor 47 jaren geeft hij voor de stad Alkmaar en leidt ook daaruit niet onaardige gevolgen af. Op dezelfde wijze worden Amsterdam, Londen, Parijs en Weenen behandeld: ook komen Bonn, Dresden en Berlijn ter sprake. STRUYCK's opgaven omtrent Gouda en Enkhuizen worden mede vermeld.

Alleen in één geval wordt rekening gehouden met den leeftijd der gestorvenen; n.l. bij de couranten-berichten uit Weenen. Het sterftecijfer was daar in de jaren 1727 tot 1737 vrij wel constant, n.l. gemiddeld 6806. In 1737 stierven er 6735 personen en bij deze opgave wordt rekening gehouden met den leeftijd, zoodat men een sterftetafeltje krijgt van tien tot tien jaar. DUYN weet

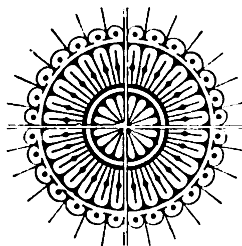
zeer goed, dat men „uit weinige Sterftejaaren, veel min „uit een, geen nette overslag kan maaken", maar hij meent, dat als punt van vergelijking zulke zaken altijd haar waarde hebben.

Eindelijk geeft Duyn een tafel van de vierkante oppervlakte van 33 „dat is van alle de Hollandsche Steeden", in „Rhijnlandsche Morgen", eene tafel, die hij van het hoogste gewicht acht.

Uit het bovenstaande blijkt, dat Nicolaas Duyn zich niet heeft bezig gehouden met de theorie der levensverzekering, maar dat hij als statisticus zijne eigenaardige verdiensten bezit. Hij gevoelde tijdens de strenge winters waarover hij schreef, het gemis aan waarnemingen uit vroegeren tijd, en dit bracht hem op de gedachte er voor te zorgen, dat de nakomelingen van zulke gegevens niet verstoken zouden zijn. Al zijne waarnemingen munten uit door nauwkeurigheid en volledigheid, en de resultaten, die hij uit zijne statistische tafels opmaakte, deden steeds zijn verlangen naar nieuwe waarnemingen toenemen.

Men late zich niet afschrikken door de titels der boeken. In het „Vertoog, dat de Natuurkunde den mensch moet „opleiden tot de kennisse Gods" vindt men een vrij volledig overzicht over de geheele natuurwetenschap dier dagen. Ook in het werk over de drie strenge winters vindt men onderwerpen behandeld, die men er niet in zoeken zou.

Dit is zeker dat Duyn zijn leven goed en nuttig besteed heeft.

9. ABRAHAM GALLAS.

venmin als van DUYN konden wij iets van GALLAS vinden, dat geschikt was ter illustratie onzer Blaadjes. Een portret bestaat niet.

ABRAHAM GALLAS was de zoon van MORDECHAÏ GALLAS (ook wel HALLAS geschreven), die in 1764 overleed, en van RACHEL JESSERUM D'OLIVEIRA, die in 1749 gestorven is. Zijn grootvader heette MOZES. De ouders van ABRAHAM huwden in 1733, en hij zelf werd geboren den 25sten November 1738 te Amsterdam, waar de familje reeds lang gevestigd was. In 1758 (volgens anderen in 1757) werd hij student in de Medicijnen te Utrecht, en promoveerde aldaar op een physisch-medische dissertatie in 1759. De titel van deze dissertatie luidt: De voce, loquela et cantu, d. i. over stem, spraak en gezang; zij kwam uit te Utrecht bij JOH. BROEDELET en was opgedragen aan zijn vader. Uit dit proefschrift blijkt, dat hij JACOB D'ANCONA en JACOB ARAHAM DE MORTERO tot zijne vrienden rekende. In 1765 huwde hij met REBECCA MERCADO, dochter van ISAAC

MERCADO, aan wien hij het werk, dat ons hier voornamelijk zal bezig houden, opdroeg. In 1794 oefende hij nog te Amsterdam de praktijk uit en woonde toen bij 't Corvershofje.

GALLAS is overleden den 10[den] December 1807, zijne vrouw den 21sten Maart 1830. Beiden werden op de begraafplaats van de Portugeesch-Israëlitische gemeente ter aarde besteld 1). Zij woonden steeds te Amsterdam; de weduwe bracht het jaar 1818 echter elders door. Zij zijn kinderloos gestorven.

GALLAS had nog twee broeders, die beiden zeer jong overleden zijn. Wel bestaan er waarschijnlijk nog afstammelingen van een oom van hem, ook ABRAHAM geheeten, en van zijn grootvader en overgrootvader, maar uit de Amsterdamsche gemeente is de naam geheel verdwenen. Op verscheidene plaatsen van ons land wordt de naam GALLAS aangetroffen; men ontmoet dien ook zeer veel in Bohemen. Daar de dáár gevestigde dragers van den naam echter den christelijken godsdienst belijden, behooren zij waarschijnlijk niet tot de familje, waartoe ABRAHAM behoorde.

Ofschoon GALLAS naar het schijnt de geneeskundige praktijk steeds heeft uitgeoefend, zoo is zijn naam als medicus geheel verloren gegaan; voorzoover ons bekend, heeft hij ook nimmer iets op medisch gebied geschreven. Zijne bekendheid heeft hij te danken aan zijn werk: „Kortbondige en stelkonstige verhandeling over den Aart „der Lijfrenten, Tontinen, Weduwen-Beursen en andere „Negotiatien, Waarin onder anderen Tafels voorkomen „door behulp van dewelken men de waarden der Lijfrenten, „door ééne enkele divisie, voor een gegeven ouderdom

1) Aan Parnassim dezer Gemeente hebben wij voor een goed deel de hier medegedeelde bizonderheden aangaande ABRAHAM GALLAS te danken.

„en naar eene begeerde Losrente, op het nauwkeurigste „bepaalt. Door A. GALLAS Med. Doct. Te Amsterdam „bij JAN DOLL en MATTHIJS SCHALEKAMP 1775". De schrijver deelt ons mede, dat hij geroepen was het plan eener Prebende Societeit te berekenen en dat dit de aanleiding was tot het schrijven zijner Verhandeling. Hij meende haar te moeten publiceeren, omdat er in ons land „niets „geschreven was over deze stoffen, hetwelk gezegt zoude „kunnen worden, eenigszins uitvoerig te zijn."

Het boek bevat dan ook een volledige behandeling van de methoden voor de berekening van alles wat betrekking heeft op de Levensverzekering, voor zoover deze in GALLAS dagen in zwang was. Het is een handboek voor ieder, die weten wil, hoe men Lijfrenten, Pensioenen, Tontinen enz. moet becijferen; GALLAS schroomt niet gebruik te maken van Algebraïsche formulen en logarithmen, en zet in een „Voorreden" de leer van de tiendeelige breuken uiteen.

Het is zeer verleidelijk om een uittreksel uit dit merkwaardig boek te geven, maar ons Blaadje is daarvoor minder geschikt, te minder omdat een kritiek niet achterwege zou kunnen blijven. Wij bepalen ons daarom alleen bij eene opgave van de titels der zes Hoofdstukken en eene korte verklaring daarvan.

Het eerste Hoofdstuk handelt: „Over den Aart der „zamengestelde interesten en over eenige derzelver grond„regelen, betrekkelijk tot het vinden der waardijen van „Lijfrenten."

De schrijver verklaart en bewijst de formule, die den samenhang aanwijst tusschen het uitgezet kapitaal en zijn opbrengst na verloop van een zeker aantal jaren, tegen een bepaalden rentevoet. De hieruit volgende vraagstukken worden afzonderlijk behandeld en met voorbeelden

opgehelderd. Bij dit Hoofdstuk vindt men een Tafel van de contante waarde van *f* 1.— te ontvangen na 1, 2 enz. tot 100 jaren en tegen 2½, 3, 3½, 4, 5 en 6 pCt.

In een volgend Hoofdstuk wordt gesproken: „Over „het vinden van Jaargelden of Termijnen van Lijfrenten, „die ten agteren zijn, tegen zamengestelden interest.”

De bedoeling is om op een gegeven oogenblik de waarde te vinden van eene rente van één gulden, die gedurende een bepaald aantal jaren betaald is, tegen een bepaalden interest. Die rente wordt eene Lijfrente genoemd, maar zij heeft niets te maken met hetgeen wij gewoon zijn onder eene Lijfrente te verstaan. Ook voor dit geval stelt GALLAS de formule op en geeft vervolgens de oplossing van de drie daaruit afgeleide vraagstukken. De Tafel, die men ook hierbij verwachten zou, ontbreekt.

Het derde Hoofdstuk is getiteld: „Over het vinden „van de Contante waarden der jaargelden of Termijnen „der Lijfrenten zonder gevaar van Afsterven, mitsgaders „over de waarden der Lijfrenten in 't algemeen zonder „bepaling van levenstijd”. Allereerst wordt hier de vraag behandeld, hoe men de contante waarde vinden moet van eene gedurende eenige jaren te genieten rente, en daarna de waarden berekend van renten, die behooren tot Negotiatiën, waarin menschen van elken leeftijd kunnen deelnemen en ieder eene gelijke rente geniet. Bij deze berekening komt natuurlijk de theorie van JOHAN DE WITT ter sprake.

Het opschrift van het 4de Hoofdstuk luidt: „Over het „vinden van de waardijen der Lijfrenten met bepaling „van den tijd des Levens naar de Tafelen van Sterfte. „Insgelijks nopens de Lijfrenten daar men met de beta„ling der Renten eenige Jaaren vertoeft”. Hier vindt men

de berekening der dadelijk ingaande Lijfrenten uiteengezet volgens de methode van HALLEY EN STRUYCK, en verder eene oorspronkelijke rekenwijze aangegeven. Tafels van de koopsommen der Lijfrenten op verschillende leeftijden en tegen verschillende renten, volgens de sterftetafels van KERSSEBOOM en STRUYCK, zijn hier bijgevoegd. De uiteenzetting van de berekening der uitgestelde Lijfrenten besluit dit Hoofdstuk.

Het volgende bespreekt: „de Tontine of Lijfrente met „de voordeelen van overlevinge, mitsgaders nopens de „wijze van te onderzoeken de bestaan- of onbestaanbaar- „heid van voorgestelde Plans." Deze titel is duidelijk „genoeg. Hier vinden wij weer een aantal Tafelen „Ver- „toonende de Contante waarde van 1 Jaarlijks te ontfan- „gen gedurende Jaaren, beginnende met 1 en eindigende met het 100ste jaar." Verscheidene plannen, ook buitenlandsche, worden vermeld, onderzocht en beoordeeld.

In het zesde of laatste Hoofdstuk eindelijk spreekt GALLAS „Over de Weduwe Beursen en Prebende Socie- „teiten", instellingen, die, volgens hem, zijn toe te schrijven aan „den geest van voorzorg, welken onzen landaart zo „zeer bezielt." De verschillende vormen van de beide inrichtingen, in het hoofd genoemd, worden beschreven en besproken en menig misbruik komt hierbij ter sprake. De schrijver toont aan, hoe vertrouwbare Weduwe-Beursen en Prebende-Societeiten „behooren uitgerekend te worden, „om gezegd te kunnen worden voor zo verre men op „de Sterftelijsten staat kan maken, wiskunstig bestaan- „baar te zijn."

Het werk van GALLAS, heeft dunkt ons niet de aandacht gevonden, die het verdient. De schrijver is theoretisch en praktisch geheel op de hoogte van zijn onderwerp en weet daarvoor belangstelling te wekken. Velen

hebben uit dit werk veel geleerd, maar niet allen van hen hebben GALLAS de eer gegeven, die hem toekomt.

Wij wenschen van harte, dat een Nederlandsch geleerde hem nog eenmaal op een voetstuk zal plaatsen, zijner waardig!

J. H. Van Swinden

10. JEAN HENRI VAN SWINDEN.

Wij hebben gezien, dat ABRAHAM GALLAS zijn bekend werk over Lijfrenten in 1775 uitgaf. Tusschen dat jaar en het jaar, waarin de „Hollandsche „Societeit van Levensverzekeringen" werd opgericht (1807) ligt een tijdvak, waarin onze geleerden de ontwikkeling van het Levensverzekeringswezen aan de geleerden van andere landen overlieten, een misslag, waarvan de gevolgen nog niet geheel voorbij zijn. Het laatste vierendeel der voorgaande eeuw scheidt het tweede tijdvak van de geschiedenis van ons vak van het laatste af.

Het eerste „Bericht, uitgegeven door de Hollandsche „Societeit", doet ons echter zien, dat er toen toch ook mannen in Nederland leefden, die in dit opzicht geheel op de hoogte waren van hunnen tijd. Zij arbeidden niet aan den vooruitgang van het vak, maar wisten wat er in omging, en waren, wanneer de omstandigheden dit medebrachten, volkomen in staat om voor te lichten en te helpen. In dien zin moeten wij Professor J. H. VAN SWINDEN ook rekenen tot de voorgangers en leidslieden in ons vak.

Terecht wordt VAN SWINDEN gerekend tot de sieraden

onder de Nederlandsche wiskunstenaars, hetgeen nog al iets zeggen wil. Hij had het voorrecht een uitmuntenden aanleg te bezitten, die door zijne opvoeding geheel tot ontwikkeling kon komen.

Hij werd den 8sten Juni 1746 te 's Gravenhage geboren. Zijn vader, PHILIPPE VAN SWINDEN, was een voornaam pleitbezorger voor het Hof van Holland; zijne moeder heette ANNA MARIA TOLLOSAN. Beiden behoorden tot de Waalsche Gemeente, hetgeen aanleiding gaf, dat hun zoon reeds op zeer jeugdigen leeftijd uitnemend Fransch sprak en schreef, en spoedig met de Fransche literatuur bekend werd. Zijn vader gaf hem onderwijs in het Latijn; BLASSIÈRE was zijn leermeester in de Wiskunde. Op 17-jarigen leeftijd werd VAN SWINDEN student in de Rechten te Leiden en woonde aan huis bij zijn grootmoeder, waar hij in zijn oom Mr. PIETER TOLLOSAN den man leerde kennen, die zijne letterkundige en wijsgeerige studiën leidde en zijn smaak vormde voor al wat schoon en goed is.

Wat VAN SWINDEN ook aantrok, in de rechtskundige studiën kon hij geen behagen scheppen. Zijn jongere broeder SIMEON PIETER bracht het hierin verder dan hij en werd in latere jaren Raadsheer in het Hof van 's Gravenhage; maar deze zelfde broeder was voor JEAN HENRI menigmaal een hulp en steun bij zijne onderzoekingen. Steeds meer en meer betoonde hij zich ingenomen met de wis- en natuurkundige studiën, en zijn omgang met HENNERT deed hem besluiten daaraan zijn leven te wijden. De wiskundige werken van EULER, D'ALEMBERT en LAGRANGE bestudeerde hij vlijtig, zonder daarbij de colleges in wijsbegeerte, natuurkunde, ontleedkunde, physiologie, schei- en plantkunde te verzuimen. Nauwelijks 20 jaar oud verwierf hij den titel van Doctor

in de philosophie; in December van het jaar waarin hij zijn 20sten verjaardag vierde, werd hij beroepen als Hoogleeraar in de Natuurkunde en bespiegelende Wijsbegeerte aan de Hoogeschool te Franeker.

Hier huwde hij in 1768 met SARA RIBOULLEAU. Onafgebroken wijdde hij zich te Franeker aan zijne studiën en beroepsbezigheden. De werken, die hij hier schreef over de magneetkracht, de electriciteit en de meteorologie, verschaften hem een grooten naam in het binnen- en buitenland, en verschillende geleerde Genootschappen stelden er eene eer in hem het lidmaatschap aan te bieden; met de grootste mannen van zijnen tijd stond hij in geregelde briefwisseling.

In 1785 werd VAN SWINDEN benoemd tot Hoogleeraar in de philosophie, natuurkunde, wis- en sterrekunde aan het Athenaeum Illustre te Amsterdam, en in deze betrekking bleef hij tot zijn dood werkzaam. Schoon geen Amsterdammer van geboorte, zijn er niet vele geborene Amsterdammers, die zooveel voor die stad gedaan hebben, en zóó in den smaak der inwoners vielen. VAN SWINDEN wist tijd te vinden om zich als het ware met alles en allen te bemoeien, en die bemoeienis werd overal dankbaar geaccepteerd en zeer gewaardeerd. Hij was de ziel van de Maatschappij *Felix Meritis*, waar hij meer dan honderd voordrachten hield; de Kweekschool voor de Zeevaart had alles aan hem te danken, het blinden-instituut kon steeds op zijnen steun rekenen. Meer dan in Franeker hield hij zich hier met de wiskunde bezig, doch ook op het gebied van natuurkunde en zeevaartkunde was hij onverpoosd werkzaam. Bovenal is de naam VAN SWINDEN bekend geworden door zijn verdiensten bij de vaststelling en invoering van het metrieke stelsel.

In 1795 werd hij benoemd tot voorzitter eener com-

missie, die belast was met de regeling van de telling der inwoners te Amsterdam. Het daarover uitgebracht Rapport bespreken wij later. Ook op VAN SWINDEN's werkzaamheid als voorzitter van de Amsterdamsche „Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt" komen wij hieronder terug.

In 1798 werd hij door de Bataafsche Republiek naar Parijs afgevaardigd om deel te nemen aan de conferentiën tot vaststelling van het metrieke stelsel, een onderwerp, waarover VAN SWINDEN reeds vroeger veel had nagedacht. Zijn uitgebreide kennis op velerlei gebied, de gemakkelijkheid waarmede hij zich in de Fransche taal wist uit te drukken en zijne innemende persoonlijkheid, maakten zulk een indruk, dat hem werd opgedragen het algemeen Rapport der Commissie uit te brengen, van welke opdracht hij zich uitnemend kweet. De invoering van het metrieke stelsel in Nederland lag hem, ook later, na aan het hart.

Ook op politiek terrein heeft VAN SWINDEN zich bewogen. In 1800 werd hij benoemd tot lid van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek; hij werd toen als hoogleeraar tijdelijk vervangen door C. L. BRUNINGH. Op dit gebied van kronkelwegen gevoelde hij zich echter niet thuis, en men kan het best begrijpen, dat hij blijde was, toen hij in 1802 zijn professoraat weer kon opvatten.

Altijd werkende met opgewektheid en talent, steeds bereid een ieder te helpen en bemind bij allen die hem kenden, bleef hij zijne betrekking bekleeden, tot eene ziekte van weinige dagen een einde maakte aan dit werkzaam leven. Hij stierf te Amsterdam den 9den Maart 1823 en werd begraven in de Oude Kerk. Hoe VAN SWINDEN bemind en geëerd is geweest, blijkt uit de hulde door TEISSÈDRE L'ANGE aan zijne nagedachtenis gebracht,

uit de latijnsche versen van Prof. WILLMET, uit de lijkrede van Prof. J. P. E. VOUTE, uit de rede van Prof. G. MOLL in het Kon. Ned. Instituut, uit de hulde aan zijne nagedachtenis door Prof. D. J. VAN LENNEP, uit de lofdichten van B. KLIJN BZN. en H. H. KLIJN, uit de schets van zijn leven en werken door Prof. P. VAN GEER, enz.

VAN SWINDEN was Amsterdam, en deze stad VAN SWINDEN waardig!

Wij zeiden reeds, dat er in 1795 eene volkstelling te Amsterdam plaats had, waarbij VAN SWINDEN de voornaamste rol speelde. Het *Rapport* over deze telling schijnt maar in weinige bibliotheken voorhanden te zijn; wij vonden het in het Stedelijk Archief te Amsterdam. Het is getiteld: „Rapport over de telling van het volk „van Amsterdam, overgegeeven aan de Representanten „van het zelve Volk, op den 20sten October 1795, door „J. P. FERRET, A. G. VERSTER en J. H. VAN SWINDEN. Te „Amsterdam bij PIETER DEN HENGST". Niet onaardig is het, na te gaan, hoe snel men in die dagen wist te werken, zij het dan ook wel wat ten nadeele der groote nauwkeurigheid. De aanleiding tot de telling was gelegen in den wensch om eene „Algemeene Nationale Vergadering „of Conventie" bijeen te roepen, waarvoor men het aantal inwoners van elke plaats moest kennen. Aan de bovengenoemde Commissie werd de opdracht gegeven op den 7^den^ October; zij maakte eene Instructie op voor de Wijkmeesters, die eene plechtige belofte in handen der Commissie aflegden. Den 10^den^ was alles gereed en den 12^den^ begon men de huizen te nummeren en de inwoners te tellen. Dit was den 16^den^ algeloopen en den volgenden dag werden de lijsten ingeleverd bij de Commissie, die den 20sten haar rapport uitbracht!

VAN SWINDEN erkent, dat men door de groote haast fouten heeft begaan en wijst de oorzaken en den waarschijnlijken invloed daarvan aan. Hij acht het Rapport vooral van belang „om, indien er ooit eene andere telling „geschiedt, hetgeen te wenschen ware dat ten minsten „alle tien jaren gebeurde, dezelve alsdan met nog meer „nauwkeurigheid te kunnen verrichten." De uitkomst leverde in ronde getallen op ongeveer 200,000 Christenen en 20,000 Joden, hetgeen volgens VAN SWINDEN veel meer overeenstemt met de cijfers van STRUIJCK, dan met die van KERSSEBOOM. Hij roemt zeer de nauwkeurigheid van den eerste, „die met alle mogelijke omzichtigheid, jaren „achtereen alles wat Amsterdam betreft heeft nagegaan." Elders echter ontzegt hij aan STRUIJCK kritischen zin.

Gaarne zou hij uit de gevondene cijfers meer besluiten getrokken hebben omtrent trouwen, sterven en geboren worden, maar de tijd was daarvoor te kort. Hij eindigt zijn Rapport aldus: „Het gezegde is genoeg om te doen „zien, dat zo het gemaklijk valt te beveelen het Volk te „doen tellen (een bevel dat tot welzijn van den lande zeer „dienstig is) het zeer moeijelijk valt, zulks met eene „genoegzaame nauwkeurigheid te verrichten, en het geheel „onmogelijk is, wanneer daar toe, in eene zo volkrijke „stad als deeze, maar weinige daagen kunnen gegeven „worden."

Wij vinden bij VAN SWINDEN hetzelfde verschijnsel terug, dat wij bij vele wiskundigen aantreffen. Als men het aantal inwoners van een stad of van een landstreek met meer of minder nauwkeurigheid bepaald heeft, begint men zich al spoedig te interesseeren voor de vraag, hoeveel van dat aantal er jaarlijks trouwen en sterven, en hoeveel kinderen er op dat getal geboren worden. Dan komt men op het denkbeeld van een sterftetafel, en weet dit

al spoedig in verband te brengen met de leer van Lijfrenten en Levensverzekeringen.

In de „Rapporten van de Commissie van Geneeskundig „Toevoorzicht te Amsterdam", van welke Commissie VAN SWINDEN voorzitter was, vindt men vele door hem opgestelde stukken, vooral in die van 1798, Dl. I, II en III. Het 34ste Rapport is voor ons van veel belang. Hier geeft VAN SWINDEN eenige uitmuntende beschouwingen over het nut van volkstellingen en eenige bizonderheden omtrent hetgeen in dit opzicht te Amsterdam geschied is. Op blz. 30 en vlg. vindt men aangegeven, hoe de volkstellingen kunnen dienen tot het samenstellen van sterftetafels en het bepalen van den „gemiddelden leeftijd". Hieraan worden eenige historische bizonderheden toegevoegd. Dit Rapport is voor elken Levensverzekeraar van gewicht.

In de „Algemeene Kunst- en Letterbode voor het jaar 1804", No. 23, komt een stuk van VAN SWINDEN voor „over de bevolking van Amsterdam, de sterfte die aldaar „plaats heeft, en de voorgewende ongezondheid uit deze „door sommige opgemaakt". Het bevat een zeer welwillende polemiek tegen de aanvallen van den Hoogleeraar KLUIT tegen VAN SWINDEN's ideeën over de volkstelling; het is voor de kennis van de statistiek van het hoogste belang; geen Amsterdamsch Levensverzekeraar mag dit stuk ongelezen laten.

Het ligt voor de had, dat iemand, die zich zooveel moeite gegeven had om op de hoogte te komen van de sterfte in Amsterdam en van den daar heerschenden gezondheidstoestand, in de allereerste plaats werd geraadpleegd, toen men in Amsterdam eene „Societeit van Levensverzekeringen" oprichtte, te eerder nu die persoon een beroemd wiskundige was, en nu de oprichting van

24

zulk eene inrichting juist viel in den tijd, waarop de raadgever zich meer speciaal met de studie der sterftelijsten bezig hield.

De eigenlijke oprichter der „Hollandsche Societeit" te Amsterdam was ANTON HARTSEN CORNELISZOON, een man, die in Engeland met dergelijke instellingen had kennis gemaakt en de noodige begaafdheid en energie bezat om eene nieuwe zaak hier te introduceeren. VAN SWINDEN'S hulp werd ook door hem ingeroepen en wij kunnen er vrij zeker van zijn, dat de eerste Tarieven van de Societeit in overleg met hem zijn opgemaakt en steunen op 't geen VAN SWINDEN in Amsterdam had waargenomen. Door de welwillendheid van Jhr. Mr. C. HARTSEN JBZ., den waardigen tegenwoordigen Directeur der „Hollandsche Societeit", kregen wij inzage van het eerste prospectus. Wij vinden hierin eene beschrijving van Levensverzekerings-Contracten en de mededeeling dat instellingen, waar zulke contracten gesloten kunnen worden „hier te lande bijna „geheel onbekend" waren; men wenschte ook door de oprichting der Societeit „de Lijfrenten die, hoe algemeen „nuttig, bijna buiten gebruik geraakt waren, weder ver„krijgbaar te stellen". De voorwaarden, waarop verzekeringen werden aangegaan en afgesloten, verschillen natuurlijk veel van die, welke heden ten dage gebruikelijk zijn; maar, schoon zij den stempel dragen van den tijd waarin ze zijn opgemaakt, zij dragen evenzeer den stempel van kennis, talent, overleg en voorzichtigheid. Het boekje bevat de premien voor negen Tarieven, en de inrichting dezer Tarieven, (hier Tafelen genoemd) is zeer practisch. Men vindt de premien opgegeven voor levenslange en tijdelijke verzekeringen, overlevings-kapitalen (ook tijdelijke zijn te verkrijgen), weduwe-pensioenen, verzekeringen van Kapitalen en Renten op twee hoofden, uitgestelde Lijf-

renten, verzekeringen van uitkeeringen bij leven en dadelijk ingaande Lijfrenten en Uitzet-verzekeringen. Wij kunnen het ons voorstellen, hoe het boekje tot stand is gekomen; de heer HARTSEN zal de verschillende combinaties hebben aangegeven, en VAN SWINDEN uit de door hem gedane waarnemingen de premiën hebben berekend. Deze premiën worden meestal in ronde sommen gegeven, hetgeen bij de gebrekkige gegevens wel niet anders mogelijk was.

Het spreekt van zelf, dat de oprichting der „Hollandsche Societeit" weer nieuw leven bracht op een gebied, dat helaas in ons land te lang braak had gelegen, en het is wel waarschijnlijk, dat VAN SWINDEN in de laatste jaren van zijn leven met veel belangstelling de resultaten der Societeit heeft gade geslagen. Ook mogen wij onderstellen, dat deze menig advies omtrent verbeteringen in voorwaarden en tarieven aan VAN SWINDEN te danken heeft.

VAN SWINDEN had drie dochters, waarvan er eene met Professor G. VROLIK gehuwd was, en één zoon, die op 36-jarigen leeftijd vóór zijn vader overleed en een zoon en eene dochter naliet. Er bestaan verscheidene portretten van VAN SWINDEN; zij maken het begrijpelijk dat hij door zijne persoonlijke verschijning zulk een indruk maakte. Welsprekend was hij in hooge mate. In al zijn werken doet hij zich kennen als een „vroom" man; de waarheid van het christendom was voor hem eene mathematische waarheid. Wellicht is het daaraan toe te schrijven, dat hij de spreuk zijner dagen: *vrijheid, gelijkheid en broederschap* niet altijd observeerde tegenover niet-christenen. Dit neemt echter niet weg, dat hij ware verdiensten ook bij dezen op prijs wist te stellen; dit getuigt zijne voorliefde en belangstelling in R. LOBATTO, die met NIEUWLAND tot zijn beste leerlingen behoorde en wiens leven en streven wij spoedig zullen behandelen.

In menig opzicht doet VAN SWINDEN ons denken aan CHRISTIAAN HUYGENS. Beiden behoorden tot aanzienlijke familjes, begonnen hunne studiën als studenten in de Rechten, en eindigden met zich toe te leggen op de Wis-- en Natuurkunde; beiden leefden in een veel bewogen tijd maar konden geen smaak vinden in het politiek leven; beiden hielden zich zoowel theoretisch als practisch met soortgelijke onderwerpen bezig. Is het wonder dat VAN SWINDEN zich aangetrokken gevoelde door het geniale van den grooten HUYGENS, en door ijverige studie van diens werken zich in staat zag gesteld beter dan iemand anders HUYGENS verdiensten in het licht te stellen en tegen aanvallen te verdedigen? Intusschen was VAN SWINDEN's bescheidenheid te groot om zijne kennis ook maar in de verte met het reuzen-genie van een HUYGENS te vergelijken. Hij zag tot hem op zooals het betaamde als een leerling tot zijn leermeester.

Wij eindigen met de woorden, waarmede het artikel over VAN SWINDEN in het „Woordenboek der Zamenleving" van P. G. WITSEN GEYSBEEK eindigt: „VAN SWINDEN werd „als mensch, door allen, die hem kenden, evenzeer bewon- „derd, als de wetenschappelijke wereld zijne kunde eerde; „hij bezat een aangenaam en edel karakter, verloor zijne „opgeruimdheid nooit, en was een getrouw vriend voor „ieder, dien hij zijne genegenheid had geschonken".

Uit 't lofdicht op VAN SWINDEN *door* KLIJN.

Zoo was VAN SWINDENS geest. , ...
'tGeen zee, en lucht, en meer en aarde mogt bevatten,
Doordacht zijn kloek vernuft, en woog 't gewigt dier schatten;
Wat NEWTONS denkkracht vond, wat NEWTONS zielsoog zag,
Ontsluijerde zijn hand en bragt het aan den dag.

———

11. REHUEL LOBATTO.

De levensgeschiedenis van den man, wiens naam boven dit opstel is geplaatst, is samengeweven met de geschiedenis der wiskundige wetenschappen van zijnen tijd. Zij is in vele opzichten merkwaardig, want zij laat ons een blik slaan in de voorrechten en gebreken, die den tijd waarin hij leefde kenmerkten.

Het terugwinnen door de Nederlanders van hun onafhankelijk volksbestaan, de vereeniging met België, de rust na den oorlog tot studie uitnoodigende, de vrijere wijze van denken door de Fransche revolutie in het leven geroepen, de eigenaardige reminiscensen bij de regeeringspersonen aan de vroegere Republiek der Vereenigde Nederlanden, dat alles heeft samengewerkt om REHUEL LOBATTO te maken „tot een der grootste, zoo niet de grootste, der mathematici van zijn tijd", zooals de abt MOIGNEAU hem noemde.

LOBATTO werd den 6[den] Juni 1797 te Amsterdam geboren. Zijn vader, ISAAC LOBATTO, behoorde tot een oud en aanzienlijk Portugeesch geslacht; zijn moeder heette REBECCA DA COSTA en was een aanverwante van den bekenden ISAAC

da Costa. Beiden behoorden tot den Portugeesch-Israëlitische gemeente. Alle berichtgevers stemmen daarin overeen, dat Lobatto reeds op zeer jeugdigen leeftijd een buitengewonen aanleg had voor wiskundige studiën, zelfs zóó, dat hij op elfjarigen leeftijd de leermeester zijner onderwijzers was. Onder deze worden in het bijzonder genoemd de bekende mathematici Litwack en Colaçao. Men trof in die dagen in Amsterdam meer dan eenen kring van beoefenaren der wiskunde aan, en het spreekt wel van zelf, dat de knaap, die op elfjarigen leeftijd in ontwikkeling gelijk stond aan een achttienjarig jongman, dáár de algemeene opmerkzaamheid trok. Als twaalfjarig lid van een dezer gezelschappen, behaalde hij er bij het oplossen van vraagstukken een eersten prijs, terwijl hij ook toen reeds een ijverig medewerker was van het nog bestaande Wiskundig Genootschap: *Een onvermoeide arbeid komt alles te boven.*

Ofschoon zijne ouders niet rijk konden genoemd worden, bezaten zij toch voldoende middelen om hun zoon in alle vakken waarin hij lust had, te doen onderwijzen. En dat waren er niet weinige. Voorop stonden de vakken, die zich meer direct aan de wiskunde aansluiten, voorts aardrijkskunde en geschiedenis. Het Fransch en zijne letterkunde leerde hij uitmuntend van Fontenay, en het Spaansch en Portugeesch sprak hij vloeiend. Ook was hij zeer musikaal: hij speelde de viool en oefende zich dikwijls daarin met zijn vriend Isaac da Costa.

In 1812 begon hij de colleges van van Swinden te volgen, en bleef vier jaren lang diens ijverigen leerling. Dat van Swinden Lobatto's talenten zeer op prijs stelde, blijkt herhaaldelijk, en niet het minst uit de warme aanbeveling, waaraan de laatste voornamelijk zijne aanstelling tot klerk bij het Ministerie van Binnenlandsche zaken in

1816 te danken had. Het was een zeer ondergeschikte betrekking, waarin hij werkzaam was en, behoudens eene kleine lotsverbetering, tien jaren werkzaam bleef, maar zij was voor LOBATRO als geknipt. Hij leefde in een tijd toen de vooroordeelen tegen de belijders van den Joodschen godsdienst veel meer algemeen waren dan thans. In de genoemde betrekking stond hij niemand in den weg, had hij tijd om zich aan zijne geliefkoosde studie te wijden en zich een Europeeschen naam te maken, en kwam hij, doordat hij zich het ééne jaar te 's Gravenhage het andere te Brussel moest ophouden, met een aantal personen in contact, die den geleerden Commies de eer gaven die hem toekwam. Uit de lange lijst dezer personen noemen wij alleen QUETELET, DE NIEUPORT, FALK en VOLLENHOVEN. Het gevolg van dit alles was, dat de eenvoudige Commies zulk een plaats innam onder de geleerde Europeesche Wiskundigen, dat elk vooroordeel wel totaal verstommen moest, en niemand aanmerkingen waagde te maken toen hij tot de hoogste wetenschappelijke ambten benoemd werd en hem van alle zijden eerbewijzingen en onderscheidingen te beurt vielen.

In 1826 werd LOBATTO Arrondissements-IJker te Rotterdam; in 't volgend jaar Adviseur voor de zaken der maten en gewichten bij het Departement van Binnenlandsche Zaken en Inspecteur over het IJkwezen hier te lande. Menige wetenschappelijke opdracht ontving hij van Regeeringswege, en niets, dat eenigszins met de statistiek in betrekking stond, geschiedde zonder advies van LOBATTO. Met LIPKENS en UYLENBROEK werd hij naar Parijs afgevaardigd tot rectificatie van den standaardmeter; buiten kosten van den Lande werd hem het Secretariaat der Commissie voor de statistiek opgedragen; hij werd uitgenoodigd de berekeningen te maken voor

een conversieplan van den Minister ROCHUSSEN, terwijl het wetenschappelijk onderzoek van de statuten en tarieven der nieuw op te richten Maatschappijen van Levensverzekering hem werd toevertrouwd.

Bij den aanvang van deze periode van zijn leven, in 1826, huwde hij met mejuffrouw CLARA DE LÉON. Zijn echt behoorde tot de meest gelukkige.

In 1835 werd hij *honoris causa* door de Groningsche Hoogeschool met den doctorsgraad begiftigd, en in 1842, kreeg hij de benoeming tot Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw. Een aantal geleerde Genootschappen boden LOBATTO hun lidmaatschap aan. Hij was lid van de Koninklijke Academie, van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, van het Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, van het Zeeuwsch Genootschap, van het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam, van de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem, van de Nederlandsche Maatschappij van Nijverheid afd. Delft, en buitengewoon lid van verdienste van het Wiskundig Genootschap: *Een onvermoeide arbeid komt alleste boven.* En in al deze Genootschappen hield hij telkens voordrachten of leverde bijdragen voor hunne jaarboeken, die steeds getuigden van zijne diepzinnigheid en grondige geleerdheid.

Toen in 1842 de Delftsche Academie werd opgericht en LIPKENS tot Directeur dier inrichting werd benoemd, volgde ook spoedig de benoeming van LOBATTO tot Hoogleeraar. Allen, die daar zijne colleges gevolg hebben, roemden steeds zijne heldere wijze van voordracht en waren verbaasd over den schat van kennis die daarin doorstraalde. Hij putte zijn onderwerp uit, en rustte niet vóór en aleer hij bemerkte, dat zijne lessen begrepen waren. Maar LOBATTO was niet alleen een voortreffelijk

leermeester, hij was in den volsten zin des woords een vaderlijke vriend voor hen, die zich tot hem aangetrokken gevoelden. De Delftsche academie had veel aan LOBATTO te danken.

Na de opheffing dezer academie en hare vervanging door de Polytechnische school in 1864, werd LOBATTO tot *Hoogleeraar honorair* aangesteld. Hij bleef echter met woord en pen even werkzaam als vroeger. Onder andere lessen, gaf hij ook een cursus over de *leer der waarschijnlijkheden.* In de twee laatste jaren van zijn leven schijnt hij zich weder bizonder aangetrokken gevoeld te hebben tot de theorie der Levensverzekering, waarover hij vroeger reeds zooveel en zoo uitmuntend geschreven had.

In 't laatst van Januari 1866 had LOBATTO eene vergadering der Koninklijke Academie bijgewoond, en gevoelde zich op de terugreis onwel. De ziekte verergerde spoedig en den 6den Februari bezweek hij na een hevig lijden, dat hij met geduldige gelatenheid droeg.

De werken en geschriften van LOBATTO vormen een zeer lange lijst, en getuigen van een rusteloozen arbeid. Wilden wij alle titels opgeven, ons Blaadje zou daarmede alleen geheel gevuld zijn. Wij bepalen ons dus bij die werken en opstellen, die meer rechtstreeks op de Levensverzekering betrekking hebben.

Reeds in 1830 verschenen de beide bekende werken, waaraan LOBATTO het te danken had, dat hij gedurende eene reeks van jaren de toongever was op het gebied der Levensverzekering in Nederland. Zij zijn getiteld: „Beschouwing van den aard, de voordeelen en de inrich„ting der Maatschappijën van Levensverzekering; bevattende „eene verklaring der ware gronden van berekening, tot „het ontwerpen van duurzame weduwenfondsen, bijzonder-

„lijk opgesteld ten dienste der ongeoefenden in de Wis-„kunde," en „Over de inrigting en berekening van duurzame weezen-fondsen." Beide werken verschenen te Amsterdam bij G. PORTIELJE.

Ofschoon LOBATTO getracht heeft hier de theorie der Levensverzekering zonder behulp van formulen uiteen te zetten, zoo moest hij toch, om zóó te kunnen schrijven, alle wiskundige vragen, die zich in het vak kunnen voordoen, voor zich zelven hebben opgelost, en wij dwalen zeker niet. wanneer wij aannemen, dat LOBATTO hierover dikwijls met QUETELET zal gesproken hebben. Intusschen liepen van den aanvang af de richtingen van beide geleerden uiteen; QUETELET bleef zich meer op theoretisch gebied bewegen. terwijl LOBATTO bij voorkeur den voet zette op het practisch terrein. Dat de laatste echter de theorie niet verwaarloosde, blijkt uit zijne opstellen: „Over „het bepalen der gemiddelde uitkomsten van een groot „aantal waarnemingen" in het „Jaarboekje van het Koning-„rijk der Nederlanden" van 1829; „Mémoire sur une „méthode d'approximation pour le calcul des rentes via-„gères" in de „Verslagen en Mededeelingen der Academie „van Wetenschappen" van 1864; „Note sur une question „de calcul d'intérét composé", in de „Correspondance mathé-„matique et physique, par A. QUETELET," van 1830; „over „de waarschijnlijkheid van gemiddelde uitkomsten uit een „groot aantal waarnemingen", in het „Archief van het „Wiskundig Genootschap: *Een onvermoeide arbeid komt „alles te boven*" van 1860 (Dl II bl. 96); „Remarques sur „une formule de M. E. REBOUL, pour évaluer le prix „d'une assurance de survie" in de „Archives" der Haarlemsche Maatschappij, na LOBATTO's dood voor den druk bezorgd door Prof. BIERENS DE HAAN.

De schrijver had, zoodra hij het oog vestigde op de

inrichtingen van Levensverzekering hier te lande, spoedig opgemerkt, dat velen dezer te goeder trouw op een geheel verkeerden grondslag waren ingericht. Daarom meende hij een nuttig werk te doen, met het geven van een volledigen leiddraad voor hen, die zich met deze soort zaken bezig hielden. Behalve eene opgave van de methode volgens welke men Lijfrenten, weduwenpensioenen, en dergelijke uit de sterftetafels berekenen moet, geeft hij verscheidene grondtafels, die allen steunen op de sterftetafels voor mannen en vrouwen, die hij zelf heeft opgesteld uit de waarnemingen, die te Amsterdam gedaan waren voor het tienjarig tijdvak van 1816 tot 1825. Buitendien bespreekt hij eenige der toenmaals bestaande inrichtingen, en waarschuwt tegen de deelneming bij sommigen, o. a. tegen die bij het beruchte „waarborg-genootschap voor weduwen" van J. te Winkel en H. J. Rietveld.

Het werk over de „inrichting en berekening van duurzame weezenfondsen" wenscht de schrijver beschouwd te zien als een vervolg op het voorgaande.

De beide verhandelingen moeten, wil men ze naar waarde schatten, in het licht van haren tijd bezien worden. Het moet als hare grootste verdiensten beschouwd worden, dat zij wezen op de fouten, die te goeder trouw begaan waren, en hare herstelling trachtten te bereiken door openbaarmaking van hetgeen verkeerd was. Wilde men in den tegenwoordigen tijd eene Maatschappij gaan inrichten, op den voet zooals Lobatto dat wenschte, men zou weinig succes hebben. De tijden zijn veranderd; de voorwaarden waaraan èn de Maatschappij ên de verzekerden zich onderwerpen moeten, zijn zóo ingewikkeld geworden, dat Lobatto zich heden ten dage wel tweemal zou bedenken, vóór hij zeide: „zóó moet eene Maatschappij van „Levensverzekering worden ingericht, en niet anders."

Indien wij, ons stellende op het standpunt van LOBATTO's tijd, ons eenige aanmerking zouden veroorlooven, dan zou het deze zijn, dat LOBATTO bij zijn prijzenswaardig streven om de theorie in de praktijk toe te passen, niet genoeg moeite gedaan heeft om de praktijk te leeren kennen; hij wilde, dat de praktijk zich naar de theorie zou schikken, maar hij zag voorbij, dat ook de laatste de eerste niet uit het oog mag verliezen. We meenen verder, dat LOBATTO aan de door hem zelven opgemaakte „wet der sterfte van Amsterdam" eene al te groote waarde heeft toegekend.

Hoe dit zij, het door LOBATTO geschrevene oefende spoedig een weldadigen invloed uit. Reeds in 1830 verscheen een Koninklijk Besluit, waarin werd voorgeschreven, dat alle Levensverzekerings-Maatschappijen van welken aard ook, „alleen mochten worden opgericht bij behoor-„lijke openbare acte, waarop 's Konings goedkeuring zal „zijn gevraagd en verkregen". De reeds bestaande Maatschappijen moesten zich vóór 1°. Jan. 1831 aanmelden, en daarna zou eene naamlijst worden vastgesteld en gepubliceerd, waaruit zou blijken, welke Inrichtingen al dan niet waren goedgekeurd.

Van groote beteekenis voor de kennis der Statistiek van ons land is het „Jaarboekje, uitgegeven op last van „Z. M. den Koning," dat door LOBATTO werd saamgesteld, en waarvan hij de uitgave bezorgde van 1826 tot 1849. In den jaargang van 1833 treft men een stukje van LOBATTO aan, getiteld: „over de inrigting van weduwenfondsen." Dit artikel is van blijvende waarde; het sluit zich natuurlijk aan zijn hoofdwerk over hetzelfde onderwerp aan, maar het maakt den indruk alsof de schrijver zelf is gaan inzien, dat hij zich vroeger de aansluiting van de praktijk aan de theorie wat te gemakkelijk had voorgesteld.

Het is merkwaardig, dat wij in ditzelfde jaar (1833) wederom een Koninklijk Besluit te vermelden hebben, het bekende Besluit, waarbij wordt voorgeschreven en aangegeven, wat de Levensverzekerings-Maatschappijen, in hunne akten van oprichting of reglementen zullen moeten regelen en op welke instellingen het Besluit van 1830 (de Koninklijke goedkeuring) *niet* van toepassing is. Deze laatste uitzondering was geen gelukkige greep; men zonderde uit, wat het meeste toezicht noodig had. Zou men niet mogen aannemen, dat de moeielijkheid in de praktijk de uitzonderingen bepaald heeft?

In het „Jaarboekje" van 1836 schreef LOBATTO een artikel „over de Maatschappijën van Levensverzekering". Ook hier krijgt men weder den indruk, dat LOBATTO steeds vooruitgaande is; wat hij daarin schrijft is in de hoogste mate leerzaam en doet ons zien, dat de schrijver steeds meer en meer de praktijk leert kennen. Het Jaarboekje en de Koninklijke Besluiten ademen denzelfden geest. In 1840 verschenen er drie zulke Besluiten. In het *eerste* wordt bepaald, dat de *onderlinge* Maatschappijen tot welker oprichting vergunning moet gevraagd worden, eerst in werking mogen gebracht worden, als er 500 deelnemers zijn; in het *tweede* wordt besloten, dat vier bepaald aangeduide Maatschappijen (daaronder het waarborg-genootschap voor weduwen van TE WINKEL en RIETVELD) niet kunnen worden goedgekeurd, en het *derde* bevat de lang beloofde naamlijst der goedgekeurde en niet goedgekeurde Maatschappijen, met de bepaling dat de Gouverneurs der provinciën zullen worden „aange-„schreven, om de bekendwording van die lijst onder de „ingezetenen te bevorderen".

LOBATTO geeft in het Jaarboekje van 1841, onder den titel van „instellingen van Levensverzekering" een kort

overzicht over „de maatregelen van regeeringswege, ten „einde verdere misbruiken op dit punt te voorkomen." Tien jaren later, dus in 1851, verscheen er nog een Koninklijk Besluit, waarvan de bedoeling is om de inrichtingen, waarbij de pensioenen, lijfrenten enz. van andere kansen zijn afhankelijk gemaakt dan het overlijden van de deelnemers, aan dezelfde regelen als de Levensverzekerings-Maatschappijen te onderwerpen. Wij gelooven niet dat deze zaak verdere gevolgen heeft gehad. Tijdens LOBATTO's leven zijn er onderscheidene Koninklijke Besluiten verschenen tot regeling van burgerlijke en militaire pensioenen, maar wij betwijfelen het of men hem hierbij wel geraadpleegd heeft, een misslag, waarvoor de straf niet is uitgebleven.

Met een enkel woord vermelden wij nog, dat LOBATTO leerboeken geschreven heeft over „de regtlijnige en „sphaerische driehoeksmeting", over „de hoogere Alge„bra" en over „de differentiaal- en integraalrekening", die, nevens het groot aantal artikelen over wiskundige onderwerpen in allerlei tijdschriften, hem een eereplaats verschaft hebben onder onze wiskundigen.

LOBATTO liet bij zijn overlijden vijf kinderen na, één zoon, J. LOBATTO RZN., en vier dochters, waarvan de oudste gehuwd is met den heer M. HENRIQUEZ PIMENTEL te 's Gravenhage, den bekenden Redacteur van „de Verzekeringsbode".

De Heer PIMENTEL stelde ons door het verschaffen van vele gegevens tot dit opstel in staat, waarvoor wij hem onzen vriendelijken dank toebrengen.

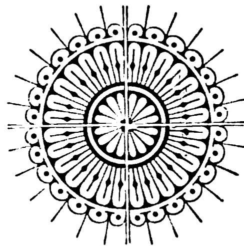
In de Dagbladen van Februari 1866 vindt men meer of minder uitgebreide levensbeschrijvingen van LOBATTO. De bronnen, die wij voornamelijk bezigden waren: *het Weekblad voor Israëlieten, van 16 Februari 1866;* het *Nationaal Museum van Augustus 1866;* het *Levensbericht*

van LOBATTO *door* C. J. MATTHES, voorkomende in het *Jaarboek der Koninklijke Academie van Wetenschappen* voor 1866, en de *Delftsche Studenten-Almanak* van 1867.

Ten slotte deelen wij hier het gedicht mede, waarin Dr. WAP zijne vereering voor LOBATTO uitdrukte:

Een brein, gespitst op 't doel van Tal en Maat en Wigt,
Doorschouwend 't naauw verband der grootsche wereldketen;
Een hart voor 't goede ontvlamd, een geest voor hooger licht
Gevormd, in de oefenschool van 't schoonste en nuttigst weten;
Een sieraad van zijn Volk, Europa door bekend;
Een Vriend der Jeugd, trouwhartig Echtgenoot en Vader;
Zoo ging LOBATTO hier zijn levenspad ten end,
En streeft zijn eindloos deel nu de eeuwige kenbron nader.

12. FRANCISCUS JOHANNES STAMKART.

Tusschen den levensloop van de beide Hoogleeraren LOBATTO en STAMKART bestaat een inderdaad treffende overeenkomst. Zonder academische opleiding werden beiden *honoris causa* doctoren in de Wis- en Natuurkunde en Hoogleeraren in dezelfde vakken aan dezelfde inrichting. Beiden dongen somtijds naar dezelfde betrekkingen, en dienden der Regeering van advies in dezelfde zaken. Beider verdiensten werden erkend door hunne benoeming tot ridders in de orde van den Nederlandschen leeuw en beiden waren leden van dezelfde geleerde Genootschappen. Beiden waren te Amsterdam geboren. Toch zal het volgende doen zien, dat er naast veel overeenkomst, een enorm verschil in beider leven valt op te merken.

STAMKART's ouders waren JOHAN HENDRIK STAMKART en MARTIJNTJE HOOGVELDT. Deze JOHAN HENDRIK was op achtjarigen leeftijd uit Indië naar Nederland gezonden, waar hij, tengevolge van het overlijden zijns vaders, in het bezit kwam van zulk een groot vermogen, dat hij

door zijn voogd, den ouden MAURITS CORNELIS VAN HALL, te rijk geacht werd om predikant te worden, waartoe hij veel lust had. Dit vermogen ging echter tijdens de Fransche revolutie bijna geheel te loor, zoodat de financieele omstandigheden niet zeer gunstig geweest schijnen te zijn, toen de oudste zoon, onze FRANCISCUS JOHANNES den 25 Januari 1805 te Amsterdam werd geboren. De familje woonde toen op Rechtboomsloot in het huis, dat thans 43 genummerd is.

STAMKART vertrok met zijne ouders naar Eibergen, doch keerde weldra naar Amsterdam terug. Eigenlijk gezegd schoolonderwijs genoot STAMKART niet; het was zijn vader, die hem de elementaire kundigheden bijbracht, en, naar den uitslag te oordeelen, veel voldoening had van zijn lessen. Toen het plan om van den jongeling een zeeman te maken, door omstandigheden van zijnen wil onafhankelijk, moest worden opgegeven, wijdde hij zich geheel aan Wis- en Zeevaartkunde, en had nu het voorrecht om met zijn vriend, den lateren Hoogleeraar F. KAISER, daarin onderwijs te ontvangen van een oom van dezen laatste.

Het bewijs van lidmaatschap van het Wiskundig Genootschap: *Een onvermoeide arbeid komt alles te boven*, is gedagteekend 10 Maart 1823, en welk eene plaats hij daar innam, blijkt hieruit, dat hij in datzelfde jaar er zeven prijsvragen oploste, en in het volgend jaar een „Prijs van Aanmoediging" en het diploma als „Lid van verdienste" ontving. Ook legde hij in 1824 een examen in de Wiskunde af, waarvan het gevolg was, dat hem, met het oog op eene aanstelling als onderwijzer in de Wis- en Zeevaartkunde te Antwerpen, werd opgedragen eene zeereis te doen met Z.M. transportschip Middelburg, ter practische oefening. Een volledig journaal dezer reis

is onder STAMKARTS nagelaten papieren te vinden; er blijkt uit, dat hij niets verzuimde om practisch toe te passen, wat hem theoretisch zoo goed bekend was. Hij stelde ook een alphabetische lijst en beschrijving van zeemanstermen op. De reis ving aan op 18 Februari 1825, en op 15 Maart strandde de Middelburg op het klipachtig eilandje *Cocchino*, ten Westen van het eiland *Chio* in de Middellandsche Zee; het verhaal dezer schipbreuk heeft hij uitvoerig beschreven. Den 28sten April werd de terugreis aanvaard met de brik de Snelheid, waarmede hij den 5den Augustus in het vaderland terugkeerde. Spoedig volgde nu de benoeming te Antwerpen, waar hij 1° Januari 1826 als onderwijzer optrad; ook LOBATTO had naar deze betrekking gedongen.

Te Antwerpen vond hij gelegenheid om zijn klein inkomen door het geven van privaatlessen te vermeerderen, zoodat hij in 1827 aan trouwen kon denken. Hij huwde met Mejuffrouw CAROLINA GABRIELLA DE BOCK, die haar echtgenoot maar kort overleefd heeft. In zijn vrijen tijd legde hij zich ook op taalkennis toe, ja zelfs bestaan er uit die dagen een paar *latijnsche* brieven aan Prof. KAISER.

Lang echter zou dat rustige leven niet duren. De Belgische revolutie brak uit, en STAMKART, die den storm zag aankomen, zond vrouw en kinderen naar Goes. Hij zelf zag zich genoodzaakt tijdens het bombardement van Antwerpen eene schuilplaats te zoeken in eene kelder en ontkwam naar Goes, door als loods een Deensch schip de Schelde af te brengen. Hij was verplicht geweest, al zijne bezittingen achter te laten, en werd op wachtgeld gesteld met half tractement, zoodat de finantieele positie er niet op verbeterde. De familje begaf zich naar Amsterdam, waar zij bleef tot 1833, toen STAMKART eene

aanstelling ontving als „Arrondissements IJker der Maten en Gewigten" te Alkmaar; in 1835 werd hij in dezelfde betrekking overgeplaatst naar Amsterdam.

Niet minder dan 32 jaren was STAMKART in deze betrekking werkzaam en menig werk getuigt van zijn rusteloozen arbeid gedurende die lange periode. Weldra telde hij mede onder Neerland's beste wiskundigen, en aan onderscheidingen ontbrak het hem niet. Het Alkmaarsch Natuur- en Letterkundig Genootschap: *Nemo solus satis sapit* had hem reeds in 1834 het Lidmaatschap aangeboden. Te Amsterdam zijnde werd hij achtereenvolgens tot Lid benoemd van het *Bataafsch Genootschap van proefondervindelijke Wijsbegeerte* te Rotterdam, het *Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* en het *Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen*. STAMKART was verder Correspondeerend Lid van de *Natuurkundige Vereeniging in Nederlandsch Indië*, honorair Lid van de Maatschappij *Felix Meritis* te Amsterdam, honorair Lid van *Zeemanshoop* en Lid van het *Genootschap ter bevordering van Natuur-, Genees- en Heelkunde*. De *Koninklijke Academie van Wetenschappen*, het *Koninklijk Instituut van Ingenieurs*, de *plaatselijke school-commissie* te Amsterdam en de *Commissie van Toezicht op het Middelbaar Onderwijs* aldaar, telden STAMKART onder hare Leden. En wij zijn nog niet aan het einde: STAMKART was Eere-Commissaris van de *Kweekschool voor de Zeevaart* te Amsterdam en Lid der Internationale Commissie tot bepaling van de lengte van den meter. In 1844 werd hij door de Leidsche Hoogeschool *honoris causa* tot Doctor in de Wis- en Natuurkunde gepromoveerd, terwijl het ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw zijn borst sierde. Hij had deze eerbewijzingen te danken én aan zijne wetenschappelijke verdiensten, én aan zijne innemende persoonlijkheid.

Men zal, bij het lezen van het voorgaande, moeten erkennen, dat hier sprake mag zijn van een welbesteed leven. En toch begon voor STAMKART op 60-jarigen leeftijd een *nieuw* leven. Hij ontving in 1865 van den Minister THORBECKE de vraag, of hij zich zou willen belasten met de leiding der geodetische werkzaamheden, die de Nederlandsche Commissie der Europeesche Graadmeting zou op zich nemen. Zijn vriend, Prof. F. KAISER zou de astronomische werkzaamheden leiden. STAMKART beantwoordde de vraag toestemmend, en werd tot voorzitter der Commissie gekozen. Welk een reuzenarbeid hij hiermede op zich nam, is bekend aan hen, die zijne werkzaamheden hebben gadegeslagen, of die de verhalen daarvan gehoord hebben uit 's mans eigen mond, die nooit overdreef, en verstomde als de spreker vreesde, dat men uit zijn verhalen zijne verdienste in deze wilde afleiden. En nimmer heeft de Nederlandsche Regeering aan STAMKART, die het zoo best gebruiken kon, daarvoor eenige geldelijke belooning toegekend! Toch schijnt THORBECKE gemeend te hebben, dat hij *iets* doen moest; STAMKART werd in 1867 benoemd tot Hoogleeraar aan de Polytechnische School te Delft, en hem het onderwijs in de toegepaste Wiskunde opgedragen. In den Studenten-Almanak vinden wij hem vermeld als Hoogleeraar in de Wiskunde en in het IJken van Maten en Gewichten. In 1866 was LOBATTO gestorven, en nu werd STAMKART uitgenoodigd de Regeering te dienen van advies bij het goedkeuren van Statuten en Tarieven van Levensverzekerings-Maatschappijen. Ook voor de hieraan verbonden werkzaamheden is hem nimmer eenige tegemoetkoming gegeven.

Wij gelooven niet, dat STAMKART zich als professor gelukkig gevoelde; niet het doceeren, maar het onder-

zoeken was zijn lust. De graadmeting was ook tijdens zijn professoraat zijne liefste bezigheid, en toen die bezigheid onvereenigbaar bleek met zijne bezoldigde betrekking, bedacht hij zich geen oogenblik, en vroeg hij zijn pensioen als professor. Dit had plaats in 1878. Hij vestigde zich nu weder te Amsterdam, en woonde op de Prinsengracht bij de Passeerdergracht. In de laatste jaren zijns levens bestonden zijne vaste bezigheden uit de werkzaamheden voor de graadmeting, en het adviseeren in zake Levensverzekering, maar de zuiver wiskundige studiën werden geenszins verwaarloosd. Lang mocht hij echter niet van deze betrekkelijke rust genieten; den 15 Januari 1882 overleed hij, betreurd door allen, die den braven man kenden en vereerden.

Stamkart heeft zeer weinig over Levensverzekering uitgegeven, maar dit weinige getuigt, dat hij volkomen op de hoogte was. Het is een kleine brochure, getiteld „Iets over Weduwenfondsen", Amsterdam, gebroeders Kraaij, 1852. De aanleiding tot het schrijven van dit boekje kunnen wij gemakkelijk gissen. De schrijver had Lobatto's hoofdwerk gelezen, achtte dit „een werk, dat „hij niet genoeg kon aanprijzen aan een ieder, die belang „stelt in Levensverzekeringen" en zag daarin, dat L. reeds in 1830 gewaarschuwd had voor het *Waarborg-Genootschap voor weduwen, opgericht te Amsterdam door* J. te Winkel *en* H. J. Rietveld *als directeuren.* Hij wist dat in 1840 die waarschuwing van regeeringswege herhaald en alom verbreid was, en bemerkte dat deze inrichting in 1852 niet alleen nog bestond, maar „zeer in leden „toenam." Hoeveel leed het hem ook deed, Stamkart voelde zich verplicht nogmaals te waarschuwen. Helder en voor ieder begrijpelijk, toont hij aan, dat dit fonds te gronde *moet* gaan, dat de deelnemers premiën betaalden

die van *vier* tot *zes* maal te laag waren. Ditmaal was de waarschuwing niet te vergeefs; de „dissolutie", zooals STAMKART het noemde, volgde spoedig en werd een wapen tegen de Levensverzekering dat nog heden ten dage gehanteerd wordt. Intusschen is de geschiedenis van dit *Genootschap* eenig in zijn soort, en ieder die de zaak onbevooroordeeld onderzoekt, zal moeten erkennen, dat de schade, die hier geleden is, niet behoort geboekt te worden in het schuldboek der Nederlandsche Levensverzekerings-Maatschappijen, maar op dat van de onbegrensde lichtzinnigheid in geldzaken van het Nederlandsch publiek.

Doch keeren wij terug tot STAMKART. De meeste der thans levende Directeuren van Nederlandsche Levensverzekerings-Maatschappijen zijn nu en dan met den Adviseur der Regeering in aanraking geweest. Wat ons aangaat, wij hebben dikwijls dat voorrecht genoten, want een voorrecht *was* het met den vriendelijken, geestigen, eerlijken STAMKART van gedachten te wisselen. *Hij* was het, met wien wij bij de oprichting onzer Maatschappij alles moesten bespreken en overleggen, en menig schriftstuk van STAMKART bewaren wij in ons archief. Wij konden het niet met hem eens worden, en in den langdurigen pennestrijd ontviel ons wel eens een woord, waarover wij later spijt hadden. Nimmer echter zou STAMKART met eenige vinnigheid antwoorden; had hij gelijk, hij weerlegde ons kalm en waardig, had hij onjuist gezien, hij erkende het met beschamende nederigheid.

STAMKART gedroeg zich bij zijne beoordeeling van Statuten en Tarieven naar een voorschrift, dat vervat is in een ministerieel schrijven van 15 Januari 1864, N°. 211, 7de Afdeeling, Armwezen, en week daar nimmer van af. Hierbij werd het gebruik van een bepaalde sterftetafel voorgeschreven, en of de Tarieven uit die tafel afgeleid, con-

currentie met buitenlandsche Maatschappijen, die zich aan niets behoefden te storen, onmogelijk maakten, en of STAMKART zelf ook overtuigd was van het hoogst gebrekkige der voorgeschrevene tafel, en of eene uitgebreide publiciteit ook een veel beteren waarborg dan het gebruik eener bepaalde sterftetafel voor het publiek opleverde, STAMKART keurde geene Tarieven goed, of de grondslag moest zijn de voorgeschreven tafel. Twee andere Maatschappijen hadden zich kort te voren laten overhalen aan den eisch van STAMKART toe te geven; *wij* meenden vrijheid in het gebruik van sterftetafels ons te moeten voorbehouden, en beriepen ons op het feit dat het Koninklijk Besluit van 1833 geen sterftetafel voorschreef en dat van eene Ministerieele Resolutie, die niet eens gepubliceerd was, de goedkeuring niet afhankelijk mocht worden gemaakt. Met het oog op sommige heden ten dage aanhangige vraagstukken, is het misschien niet van belang ontbloot, STAMKART's meening hier mede te deelen, waarbij wij ons echter van kritiek onthouden.

Door het goedkeuren der Tarieven, beweert STAMKART, neemt de Regeering wel degelijk de verantwoordelijkheid voor de toepassing op zich. Zij moet dus, om geheel gedekt te zijn, het gebruik van sterftetafels voorschrijven, die te hooge Tarieven geven. Het te veel betaalde kunnen de Directies desverkiezende aan de verzekerden in den vorm van winst teruggeven. De Regeering behoeft geen acht te geven op de concurrentie, want voor de premiën, die naar het Buitenland gaan, komen de uitkeeringen weder hier terug.

Tweeërlei Tarieven, *met* en *zonder* aandeel in de winst, kunnen niet worden goedgekeurd, omdat men bij de laatste eene winst schijnt te garandeeren, iets wat niet wel mogelijk is.

Omtrent de verzekeringen in verband met oorlogsgevaar, zegt STAMKART woordelijk het volgende: „Mijn „gevoelen daaromtrent is steeds, dat bij het ontstaan van „oorlog, met den verzekerde worde afgerekend, dat hij „zijne reserve geheel of grootendeels terug ontvangt, of „bij de Maatschappij in bewaring laat; en dat, na het „eindigen van den oorlog, de verzekering als eene nieuwe „worde hervat, met verrekening der Reserve, zoo zij bij „de Maatschappij gelaten is."

Verhooging van premiën wegens verblijf in een ongezond klimaat, wegens gevaarlijke beroepen, of wegens andere oorzaken, kan niet worden goedgekeurd, omdat men daarvoor geen vasten *maatstaf* heeft en de verhooging dus eenigszins als eene *onzekere schatting* moest beschouwd worden. Daarenboven zijn in eene algemeene sterftetafel zoowel gezonde als ziekelijke gestellen en alle mogelijke beroepen begrepen. Bij deze gelegenheid bezigt STAMKART de behartigenswaardige woorden: „Een geneeskundig „attest is alleen daarom noodig, opdat niet bij voorkeur „de ziekelijken zich zouden aanmelden."

Wij hadden het voorrecht ons in onzen strijd voor de vrijheid te mogen beroepen op den toenmaligen Minister van Finantiën Mr. S. VISSERING, maar, vóór dat de argumenten aan weerszijden waren uitgeput, werd de strijd beslist; bij Arrest van den Hoogen Raad van 12 April 1880 werd uitgemaakt, dat aan de Koninklijke Besluiten, die het Levensverzekerings-bedrijf heetten te regelen, alle wetskracht moest worden ontzegd. Het was het eerste gedeelte eener nieuwe orde van zaken, waarvan een nieuwe Wet op de Levensverzekering de aanvulling moet zijn. Door dit Arrest werd aan STAMKART alle macht ontnomen. En wat deed hij? Hij gaf ons glimlachend de hand, en zeide. „ik begin te gelooven, dat gijlieden in vele op-

„zichten gelijk hebt gehad; maar ge moet niet vergeten, „dat ik niet vrij was in mijn advies."

Dit kenschetst den man. Wij vonden onder zijne papieren eene karakter-beschrijving als 19-jarig jongeling, van de hand zijns vaders. Kieschheid verbiedt ons de mededeeling, maar wij mogen wel verklaren, dat weinige vaders in kennis van het karakter hunner zonen, STAMKART's vader zullen evenaren. Voor zoover wij den Hoogleeraar leerden kennen, beantwoordde hij geheel aan deze beschrijving.

Behalve een stukje „over den invloed van luchtdrukking „en capillaire werking bij de vervaardiging in het gebruik „van Areometers" (1866), en eene mededeeling over de „basismeting in de Haarlemmermeer" (1869), schreef STAMKART al zijne werken en artikelen tusschen 1844 en 1865, dus tijdens zijn verblijf te Amsterdam. De titels vindt men in het meermalen aangehaald werk van BIERENS DE HAAN. Zij hebben betrekking op vraagstukken uit Statica en Dynamica, op Hydro-Statica, en -Dynamica, op zuivere Wiskunde, op nauwkeurige metingen van allerlei aard, op waarnemingen met kijkers en compassen ten behoeve der zeevaart, op het magnetiseeren van ijzer, enz.

STAMKART heeft ontegenzeggelijk in een gewichtige periode van de geschiedenis der Levensverzekering in Nederland veel invloed uitgeoefend. Maar hij zou veel meer in de goede richting hebben kunnen werken, ware hij minder bescheiden geweest. Die bescheidenheid maakte, dat men hem voorbij zag. Prof. KAISER moest te Florence de prioriteit eener gewichtige uitvinding voor STAMKART vindiceeren tegenover een ander, die, en te recht, zijne vinding niet onder een korenmaat zette. Op STAMKART is volkomen van toepassing, wat DICKENS zegt: „Zoo licht

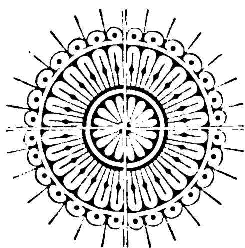
„gebeurt het — overal in de wereld vindt men er de „bewijzen van — dat die goedhartige karakters, die nooit „hunne verdiensten doen gelden, op de geringe waarde „worden geschat, welke zij zich zelven bescheiden toe- „kennen."

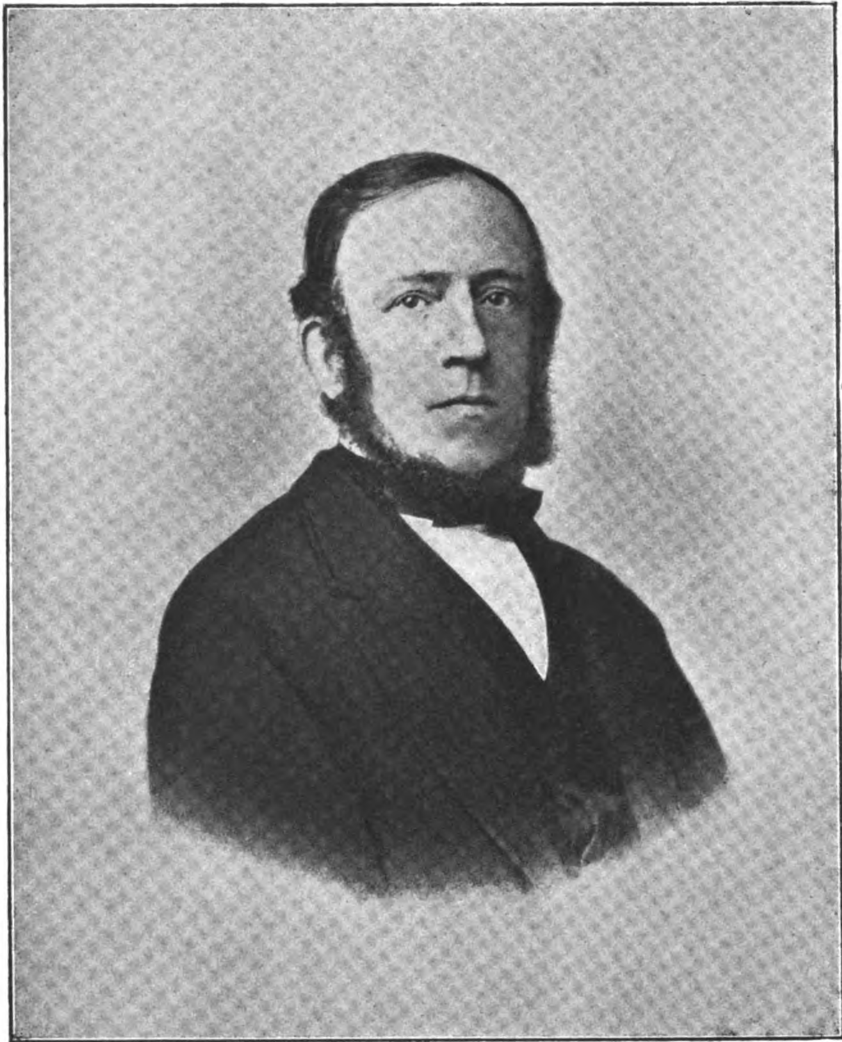
STAMKART was, in den goeden zin des woords, een godsdienstig man. Wij zagen van hem eene eigenhandig geschreven geloofsbelijdenis. Het zal niet noodig zijn te zeggen, dat daaraan alle bekrompenheid vreemd is. Hij stelde verder veel belang in de letterkunde zijner dagen. VAN DER PALM, BORGER en BELLAMY trokken hem bizonder aan. Aan zijne familje was hij met innige teederheid verknocht. Zijn broeder C. H. P. STAMKART overleed op 72-jarigen leeftijd, tijdens het opstellen van dit stukje. Van zijne vier kinderen stierven er twee vóór hun vader en één kort na diens overlijden. De eenig overgebleven zoon is de bekende chronometer- en horlogemaker F. H. STAMKART te Amsterdam, door wiens welwillendheid wij inzage kregen van de nagelaten papieren zijns vaders.

De Heer A. HUET heeft in den jaargang 1882 van *Eigen Haard* bij STAMKART's portret een zeer waardeerend stukje geschreven.

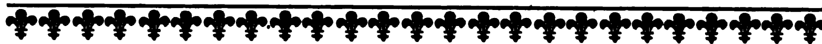
Van de *Koninklijke Academie* wachten wij nog altijd een levensbericht. We eindigen met HUET's uitroep:

„Waarlijk, zoo ergens iets goed te maken valt, dan is het hier!"

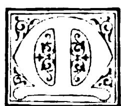

M M v Baumhauer

13. MARIE MATTHIEU VON BAUMHAUER.

ARIE MATTHIEU VON BAUMHAUER is geboren 6 April 1816 te Brugge, waar zijn vader Mr. WILLEM THEODOOR VON BAUMHAUER prokureur des konings was. De jaren zijner kindsheid bracht hij tengevolge van de overplaatsing zijns vaders als advocaat-generaal bij het hof te Brussel grootendeels in deze stad door, behalve een tweetal jaren, toen hij ter zijner opleiding naar het paedagogium te Halle, toen nog onder de leiding van den beroemden paedagoog Dr. AUG. HERM. NIEMEYER, gezonden werd. Ook zijn vader had aldaar onder NIEMEYER zijne opleiding genoten. De dood van NIEMEYER (7 Juni 1828) veroorzaakte zijne spoedige terugkomst in het ouderlijke huis. Dat VON BAUMHAUER zeer gehecht bleef aan de weduwe NIEMEYER, die een zeer hoogen ouderdom bereikte, en aan haar gezin, blijkt hieruit, dat hij later meer dan eens op zijne reizen opzettelijk den weg over Halle nam, om de familie, waar hij als knaap aan huis had verkeerd, te bezoeken. Zijn eerste onderricht in de Grieksche en Latijnsche letteren ontving hij vooral van zijnen vader, die een der geliefdste leerlingen van WIJTTENBACH was

geweest en van Dr. SIMON KARSTEN, die toen aan het Brusselsche lyceum doceerde en ten huize van den advocaat-generaal VON BAUMHAUER privaat-les gaf. Aan dezen, die, zooals bekend is, later hoogleeraar te Utrecht geweest is, droeg VON BAUMHAUER in 1842 een van zijne geschriften op, met dankbare herinnering aan de allereerste opleiding tot de classieke studiën van hem genoten. Toen tengevolge van de Belgische omwenteling van 1830 zijn vader met zijn gezin naar Utrecht verhuisde, vooral omdat deze voor de klassieke studiën zijner zonen groote waarde hechtte aan het academisch onderwijs van den beroemden hoogleeraar PH. G. VAN HEUSDE, bezocht VON BAUMHAUER de zeer gunstig bekend staande Utrechtsche Latijnsche school en werd in 1834 student in de letteren, om later tot de studie in de rechtsgeleerdheid over te gaan.

Dat hij niet maar in de letteren studeerde om aan den eisch, dien de vader aan al zijne zonen gelijkelijk oplegde, te voldoen, hiervan getuigt zijn bij de Literarische faculteit met goud bekroond prijsschrift: „over den invloed van „ARISTOTELES op de schriften van CICERO," welk prijsschrift hij als dissertatie gebruikte ter verwerving van het doctoraat in de letteren.

Nog eer hij het meesterschap in de rechtsgeleerdheid verwierf, zag in 1842 van zijne hand een uitvoerig geschrift, aan den hoogleeraar S. KARSTEN opgedragen, het licht, een geschrift, waartoe zijn vader reeds vroeger enkele bouwstoffen had bijeenvergaderd, en waarin de leer der oude wijsgeeren, vooral van de Stoïcynen, over den zelfmoord werd besproken en verklaard, een geschrift, waaraan ook in het buitenland, eene zeer gunstige beoordeeling ten deel viel. Het onderwerp, in dit geschrift behandeld, bepaalde zijne keus voor dat zijner juridische dissertatie: „de Morte Voluntaria (over den zelfmoord)", waarmede

hij 6 October 1843 tot Meester in de beide rechten gepromoveerd werd. Vooral aan de collegies van prof. Ackersdijck in de œconomia politica en in de statistiek en aan die van prof. Birnbaum en diens opvolger prof. Vreede in het crimineele recht erkende von Baumhauer veel verschuldigd te zijn. Terstond na zijne juridische promotie vertrok hij naar Berlijn om den wintercursus van den beroemden hoogleeraar von Savigny bij te wonen, waarna hij den zomer-cursus ter bijwoning van de lessen van den criminalist Mittermeier te Heidelberg doorbracht. Hij vestigde zich als advocaat te Utrecht, maar voor de pleitzaal voelde hij niet de minste neiging. Hij bleef zich geheel aan de studie, vooral van het strafrecht en het toen druk besproken gevangenis-wezen wijden. Hij nam aandeel in de congressen, die destijds in Duitschland te dier zake werden gehouden. Met Varrentropp was hij zeer bevriend. Ook schreef hij enkele belangrijke artikelen op dit gebied in rechtsgeleerde tijdschriften, o. a. ook eene afzonderlijk uitgegeven brochure over de deportatie. Het verdroot von Baumhauer zeer, dat hij vier jaren lang herhaaldelijk vruchteloos poogde met een openbaar ambt te worden bekleed, te meer daar zijne drie jongere broeders allen reeds eene betrekking bekleedden. Eindelijk aan het einde van 1848 zag hij zijn lang gekoesterde wensch vervuld en werd hij op aanraden en door toedoen van prof. Ackersdijck, door den Minister de Kempenaer benoemd tot hoofd van het bureau voor statistiek aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken.

De gelukkigste jaren zijns levens bracht von Baumhauer door van 1858—1872, door den echt verbonden met Mej. P. Eckstein, die een eenigen tact bezat om den vooral door den aard der statistische studiën vaak afgetrokkene, meer in de genoegens van het gezellige leven in den

vriendenkring te doen deelen. Haar, die gewoon was hem op zijne verschillende reizen ter bijwoning der congressen te vergezellen, verloor hij tengevolge van eene hevige ziekte van slechts enkele dagen te Dresden op de terugreis van Petersburg (21 September 1872). Dit verlies verwoestte grootendeels het levensgeluk van VON BAUMHAUER, zijn levensweg was sedert al te eentoonig en somber. Had hij in zijn studenten-tijd door overdrevene inspanning van studie, gedurende korten tijd aan een hersenlijden geleden, in September 1875 brak dit lijden met zulk eene hevigheid uit, dat hij in October in het gesticht voor hersenlijders te Delft moest worden geplaatst, waar hij 6 Februari 1878 overleed, zonder kinderen na te laten.

Wij hebben in de bovenstaande levensschets van VON BAUMHAUER gelegenheid gehad op te merken, dat hij zich met velerlei studiën heeft bezig gehouden. In het volgende spreken wij alleen over hetgeen hij meer in het bizonder over de Levensverzekerings-wetenschap, de Maatschappijen van Levensverzekering en de daarop betrekking hebbende Statistiek geschreven heeft.

Vóór het jaar 1848 werd er in ons land weinig gedaan aan de wetenschap der Statistiek. Eerst in dat jaar werd er aan 't ministerie van Binnenlandsche Zaken een bureau voor Statistiek opgericht, en werd VON BAUMHAUER, zooals wij gezien hebben, met de Directie daarvan belast. Den 19 November 1849 had de derde volkstelling in het Koninkrijk der Nederlanden plaats, en wij kunnen daaruit afleiden, dat VON BAUMHAUER aanstonds zijn handen vol werk had. Hij moest de telling voorbereiden en na afloop daarvan de uitkomsten schiften en regelen. De resultaten van dit werk vinden wij in de „Bevolkingstafelen, twaalf- „jarige staten der levendgeborenen en sterfgevallen, levens-

„en sterftewet voor het Koninkrijk der Nederlanden. „Uitgegeven door het Departement van Binnenlandsche „Zaken. Te 's Gravenhage bij VAN WEELDEN EN MINGELEN „en bij hunne Correspondenten. 1856." De staten worden voorafgegaan door eene „Inleiding" van de hand van VON BAUMHAUER, welke uit drie afdeelingen bestaat, getiteld „de bevolkingstafelen," „geboorte- en sterftestaten" en „levens- en sterftewet".

Dit laatste deel, dat verreweg het grootste is, is voor ons van de meeste beteekenis, aangezien de schrijver hierin zijne denkbeelden over het samenstellen van sterftetafelen en hare beteekenis voor de Levensverzekerings-Maatschappijen uitvoerig ontvouwt; zijn gedachtegang is daarbij volkomen logisch en hij heeft over alle punten een zeer gedecideerde opinie.

Allereerst worden de methoden besproken volgens welke LAPLACE, FOURIER, LA CROIX en QUETELET uit de sterftetafelen bevolkingstafelen hebben afgeleid, vervolgens wordt gewezen op het verschil tusschen de aldus verkregene en de uit volkstellingen afgeleide bevolkingstafelen, en de oorzaken dezer verschillen opgespoord. Daar het bewerken van sterftetafelen berust op de leer der waarschijnlijkheid en der gemiddelden, worden de gronden dezer leer kortelijk uiteengezet en wordt nauwkeurig het verschil nagegaan tusschen hetgeen men noemt „den „gemiddelden leeftijd" en „den waarschijnlijken leeftijd", terwijl daarna de verschillende invloed van de onderscheidene sterftetafelen op de beide genoemde grootheden wordt opgespoord.

Vervolgens geeft de schrijver een „korte geschiedkun- „kundige schets der sterftetafelen" die hem leidt tot het besluit dat onze Levensverzekerings-Maatschappijen zich niet moeten bedienen van de sterftekansen voor de geheele

bevolking opgemaakt, maar van tafelen, zoo mogelijk elke tien jaren uit eigen waarnemingen samen te stellen.

Na een kritiek over de theorien van KERSSEBOOM en STRUYCK (reeds vroeger vermeld, zie Blaadje No. 264) krijgen wij eenige beschouwingen over de kindersterfte, over den invloed van de toe- of afname der bevolking en van de opgaven van kinderen beneden het jaar op sterftetafelen, die uit volkstellingen zijn afgeleid, en over vele andere onderwerpen, van evengroot belang. Het geheele onderzoek leidt eindelijk „tot de slotsom, dat „noch de Fransche en Belgische kassen van voorzorg en „ten behoeve van den ouderdom, waarvan de eerste zich „bedienen van de tafelen van DEPARCIEUX en DUVILLARD, „de laatste van de nieuwste belgische tafelen, door QUE„TELET uit de afsterving aldaar opgemaakt, noch onze „Levensverzekerings-Maatschappijen, wier berekeningen zijn „afgeleid uit de afsterving volgens de tafelen van LOBATTO „en KERSSEBOOM, op billijke grondslagen rusten en eenen „waarborg opleveren voor eene gelijkmatige behartiging „der belangen van de deelnemers in en van de besturen „van die Maatschappijen. Deze gelijkmatige behartiging kan „slechts verkregen worden door, op het voetspoor der „regering en van het parlement in Engeland, tafelen te „doen vervaardigen, afgeleid uit de afsterving van de „deelnemers der Maatschappijen. In den tegenwoordigen „stand van zaken zouden wij de Maatschappijen den wel„meenenden raad moeten geven geene inlegsommen ter „verkrijging van lijfrenten meer aan te nemen, den deel„nemers zich zorgvuldig te onthouden van elke deelneming „in eenige Nederlandsche Maatschappij, welke aan hunne „weduwen of nagelaten betrekkingen een kapitaal of een „pensioen zou willen verzekeren."

De tafelen achter het werk gevoegd bestaan uit de

„bevolkingstafelen voor het koningrijk der Nederlanden", de „twaalfjarigen staat der levendgeborenen in het koning-„rijk der Nederlanden over de jaren 1840 tot en met 1851", de „twaalfjarige staten der sterfgevallen, met inbegrip „der levenloos aangegevenen, in het koningrijk der Neder-„landen, over de jaren 1840 tot en met 1851" en de „levens- en sterftewet voor het koningrijk der Nederlanden", waarbij nog eenige tafelen van „maandelijksche levens-„kansen" zijn gevoegd. De tafelen op blz. 386 e.v. hebben de meeste historische waarde, omdat zij het waren waarvan het gebruik door de Regeering werd voorgeschreven en dat wel, zooals wij later zullen zien, geheel *tegen* de bedoeling van VON BAUMHAUER zelven.

De intrinsieke waarde van dezen arbeid is zeer verschillend beoordeeld geworden. Dat de schrijver geheel op de hoogte van zijn onderwerp en zeer belezen was, blijkt uit elke bladzijde; dat de minutieuse nauwkeurigheid die den waren statisticus eigen moet zijn, hem niet ontbrak, blijkt evenzeer. Naar onze meening echter was VON BAUMHAUER te weinig met de praktijk van het vak der Levensverzekering bekend, om juiste gevolgtrekkingen uit zijne waarnemingen te kunnen afleiden. Intusschen is dit iets, dat hij met de meeste theoretici, *ook die van onze dagen* gemeen heeft en als men, gelijk het behoort, dezen arbeid naar zijn datum beoordeelt, dan wil het ons toeschijnen dat VON BAUMHAUER een werk heeft geleverd dat weinigen in die dagen hem zouden verbeterd hebben.

Het voorschrift voor de Levensverzekerings-Maatschappijen om de bovengenoemde sterftetafelen te gebruiken, dateert van 1864 (zie ons Blaadje No. 290), en reeds in het „Staatkundig en Staathuishoudkundig jaarboekje" van 1866, verklaart VON BAUMHAUER: „Het verraadt vol-„slagen onkunde van de beginselen eener levensverzekering,

„waar aan eene Levensverzekering-Maatschappij reeds bij „hare oprigting het volgen van eene bepaalde sterftewet „en van vaste tarieven wordt voorgeschreven.” Het hier bedoelde stukje is getiteld „de Levensverzekering-Maat„schappijen in Nederland”; het is tien jaren jonger dan het hierboven besproken werk en bewijst ons, dat de schrijver in dien tijd veel over het onderwerp heeft nagedacht. Het artikel behandelt een onderwerp, dat heden aan de orde van den dag is, nl. de wettelijke regeling der levensverzekering. VON BAUMHAUER toont aan, dat de koninklijke goedkeuring der tarieven, het voorschrijven van bepaalde tarieven en de bepaling (bij onderlinge Maatschappijën) van het minimum van het aantal deelnemers bij de oprichting, geen grooten waarborg voor de toekomstige belangen der deelnemers geven. Hij vindt dezen waarborg in drie maatregelen, nl. 1e. De meest mogelijke openbaarheid; 2e. het bezit van een voldoend reservefonds, en 3e. een gestadig en gelijkmatig toezicht, en een gemengd beheer van verzekeraars en verzekerden. Overigens eischt hij de meest mogelijke vrijheid, mededinging en deugdelijkheid, 't geen alles zal toenemen, als de Regeering „mogt besluiten haar vaste „tarieven voor goed vaarwel te zeggen”. „Eene duurzame, „eenparige en krachtige regeling” van Levensverzekerings-Maatschappijën, kan, volgens onzen schrijver, alleen door de wet worden verkregen. Wij hebben vroeger (zie Blaadje No. 287) gezien, dat aan LOBATTO van 1826 af de uitgave was opgedragen van een „Jaarboekje”, en dat die gestaakt werd in 1849. Het statistisch bureau, dat in 1857 eene afzonderlijke afdeeling van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken geworden was, bij welke gelegenheid VON BAUMHAUER tot Referendaris werd benoemd, had deze uitgave uitgebreid en van meer gewicht gemaakt,

door het publiceeren van het „Statistisch Jaarboek" 't geen in 1869 wederom gestaakt werd. Het spreekt van zelf dat VON BAUMHAUER de functie van Hoofd-Redacteur vervulde. De 14de en 15de jaargangen van dit werk zijn voor ons de belangrijkste, omdat wij daarin de resultaten van de vierde volkstelling (1859) aantreffen. Blz. 406—427 bevatten een stuk over „Lijf-verbinding- en overlevingrente, „afgeleid uit de tienjarige sterftetafelen", dat, in afwijking van het overige, door VON BAUMHAUER onderteekend is. Hij berekent hierin, met verwijzing naar zijn „Inleiding" op de „Bevolkingstafelen" van 1867, de waarde der lijfrente berekend op *f* 100 voor vier en zeven provincien en voor het Rijk, en vervolgens hetzelfde voor verbindings- en overlevingsrenten en voor de gewone levensverzekering. Wilden wij een doorwrochte beoordeeling van VON BAUMHAUER'S verdienste leveren en konden wij over meer plaats beschikken, wij zouden ons langer met dezen arbeid moeten bezig houden; thans kunnen wij niet veel meer doen, dan er de aandacht op vestigen. Ditzelfde geldt voor de bearbeiding der vijfde volkstelling (1869), die in 1873 in drie groote deelen is uitgegeven en waarin VON BAUMHAUER'S groote talenten zóózeer aan het licht treden, dat vélen dezen arbeid zijn hoofdwerk noemen, en allen het daarover eens zijn, dat het eene blijvende waarde zal behouden.

VON BAUMHAUER vertegenwoordigde Nederland bij de Internationale Congressen voor Statistiek, die van 1853 tot 1875 bloeiden, en die hij met de meeste getrouwheid bijwoonde, en hij deed dat met eere. Toen op het zesde Congres te Florence bepaald was, dat het volgende te 's Gravenhage zou gehouden worden, werd aan VON BAUMHAUER, die alle vorige congressen had bijgewoond, opgedragen een plan van organisatie voor de zittingen

te maken. Dit plan kwam in 1868 uit, en heeft wellicht 't meeste bijgedragen om von Baumhauer als uitmuntend statisticus in het buitenland bekend te maken. Het is getiteld „Idées-Mères ou plan motivé d'un programme „pour la septième session du congrès international de „Statistique. La Haye, Imprimerie de l'État." Het hoofddoel van dit programma, dat 82 blz. bevat, is om de congressen werkelijk internationaal te maken, wat zij tot hiertoe niet genoeg waren. De opsteller wenscht het aanstaand programma in vijf deelen te verdeelen, nl. methodologie en praktische toepassing van de statistische gegevens, statistiek van het rechtswezen, statistiek der finantiën, statistiek der visscherijen en grondslagen voor eene statistiek der Europeesche overzeesche bezittingen. Het eerste deel is voor ons van beteekenis. Wij vinden hierin eene beschouwing over de methoden van het samenstellen van sterftetafelen en over hetgeen de congressen op dit punt kunnen tot stand brengen.

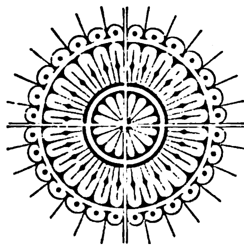
Behalve het bovenstaande leggen de hier niet genoemde jaargangen van het „Statistisch Jaarboek" en menig artikel in het „Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje" getuigenis af van von Baumhauer's vlijt, ijver en kennis in de Algemeene Statistiek. Toch heeft hij niet dien bijval genoten, dien zijn ijver verdiende. Dit moet waarschijnlijk worden toegeschreven aan 's mans al te groote nauwkeurigheid, die het hem moeielijk maakte om het onbruikbare weg te werpen.

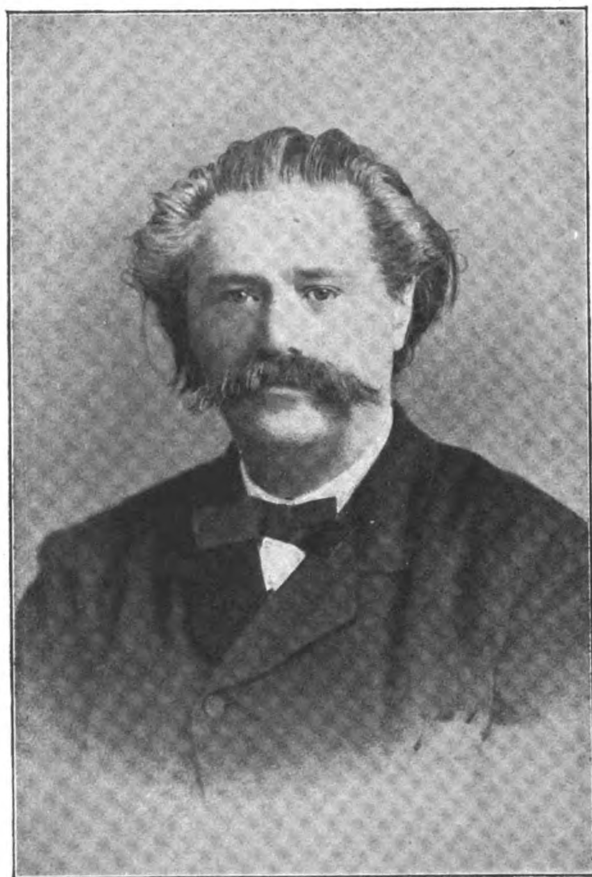
Von Baumhauer was een gezellig man, zich gaarne aan anderen aansluitende. Met alle vreemde statistici van naam was hij bekend en bevriend en in drukke correspondentie. Zijn naam zal steeds met eere genoemd worden, waar er sprake is van Nederlanders, die den weg hebben gewezen, waarop de waarheid in de zoo omvang-

rijke wetenschap der Statistiek gezocht moet worden, en het is geen geringe lof, wanneer iemand als Mr. S. Vissering van hem schrijft: „In het zoeken naar waarheid „ligt zijn groote verdiensten".

Wij weten niet, dat ooit een levensschets van von Baumhauer is gepubliceerd, noch of ooit iemand 's mans verdiensten in het licht heeft gesteld. Daarom brengen wij een woord van dank toe aan allen, die ons in staat hebben gesteld tot de in dit Blaadje vermelde bizonderheden. Wellicht geven zij aanleiding tot een grondiger behandeling van de verdiensten van dezen „voorganger en leidsman", iets wat ons natuurlijk hoogst welkom zou zijn.

No. 441. *27 September 1887.*

14. DAVID JOHANNES ANTHONY SAMOT.

SAMOT werd den 27 November 1837 geboren te Rotterdam, waar zijn vader, D. J. SAMOT, eerste bediende was op het kantoor der firma RUEB, suikermakelaars. Reeds in zijn prille jeugd bleek zijn bizondere aanleg, want op zijn vierde jaar kon hij lezen. Zijne moeder beleed den Katholieken godsdienst; de vader daarentegen was protestantsch. Dit verschil van godsdienst schijnt aanleiding te hebben gegeven tot godsdienstige gesprekken, waarin het jeugdig knaapje spoedig belang stelde; want zijne kennis van het lezen maakte hij dienstbaar om met den Bijbel bekend te worden. Eene heupziekte, die zich op zijn zevende jaar openbaarde, dwong hem tot een zittend kinderleven en vergunde hem niet vóór zijn 13de jaar de school te bezoeken.

Het spreekt van zelf, dat zulk een lijden op zoo'n leeftijd een ernstigen plooi aan het karakter moest geven van een kind, dat een goeden aanleg had en zijn tijd grootendeels met lezen moest doorbrengen. Dorst naar kennis en eene ernstige levensbeschouwing waren dan ook twee voorname karaktertrekken die den volwassen man kenmerkten.

Wij kunnen ons voorstellen, dat hij op school een der ijverigste leerlingen was; hij onderscheidde zich in het declameeren en in het rekenen. Na een vierjarigen schooltijd werd besloten dat hij tot onderwijzer zou worden opgeleid, maar het kweekeling-zijn beviel hem in geenen deele; hij kon daarbij zijn vrijen geest niet behoorlijk ontwikkelen. Nu werd een proef genomen met het horlogemakersvak; wel had hij hierin spoedig de noodige handigheid verkregen, maar het vak gaf aanleiding tot theoretische studiën, waartoe de „Academie van Beeldende „Kunsten en Technische Wetenschappen" te Rotterdam, zoo goed de gelegenheid aanbood. Hij legde zich daar met de borst toe op alle onderdeelen van de Wiskunde en het rechtlijnig teekenen; ook vond hij gelegenheid tot de studie van het Fransch en Latijn en tot het zich verdiepen in theologische twistpunten. Dit laatste bracht hem in botsing met zijn vader, want zijn denken had hem er toe geleid, het voornemen op te vatten, het katholiek geloof zijner moeder te omhelzen. Hij verliet het ouderlijk huis en vertoefde ruim een jaar in Antwerpen en Brussel. Maar het nieuwe geloof gaf hem ook niet wat hij zocht; hij keerde naar Rotterdam terug, verzoende zich met zijn vader en keerde het horlogemakersvak voor goed den rug toe.

Het kind was jongeling geworden, en de vraag deed zich voor: wat nu? De heupziekte zijner jeugd had hem voor zijn geheele leven kreupel gemaakt, en hij behoorde, wat zijne gezondheid betreft, niet tot de sterksten. Maar wat ook geleden mocht hebben, niet zijn werklust en zijn werkkracht. Hij greep aan wat hij kon en wat hij vond, en vertrouwde er vast op, dat hij zijn weg wel vinden zou. Door privaatlessen te nemen trachtte hij zijn kennis te vermeerderen; hij werd werkend lid van een rederij-

kerskamer, van een liefhebberij-tooneelvereeniging, van een zangkoor en breidde zijne kennis van litteratuur zooveel mogelijk uit. Spoedig trad hij als schrijver op. In 1867 trok hij een tooneelspel uit een roman, in de twee volgende jaren schreef hij twee oorspronkelijke tooneelstukken. In dienzelfden tijd gaf hij in de Dagbladen verslagen van Hollandsche tooneeluitvoeringen en van Duitsche opera's. Ook redigeerde hij gedurende twee jaren de tooneelkrant „de Entr'acte". In 1869 en 1870 plaatste hij verscheidene gedichten in het tijdschrift „de Dageraad".

Zijn medewerken aan het laatst genoemde tijdschrift, toont genoegzaam aan, dat hij èn met protestantisme èn met katholicisme geheel gebroken had. Vrij wilde hij zijn in alles, vrij in denken en handelen. De macht, die dit vrije karakter wist te breidelen en te beheerschen, kwam van eene zijde, van waar hij het zeker niet vermoed had. In 1863 werd de Nationale Levensverzekering Bank in Rotterdam opgericht; SAMOT werd er als bediende geplaatst en was er na een jaar correspondent. Hij had plezier in zijn werk, vooral in de becijferingen, die op dergelijke kantoren dagelijks voorkomen. Hij trachtte te begrijpen wat hij deed, bracht zich geheel op de hoogte van de theorie der Levensverzekering en hield de statistiek bij, alles tot groote tevredenheid zijner superieuren.

SAMOT had zijn levenstaak gevonden. De Levensverzekering en hare wetenschap hadden hem in hare banden geslagen. Van het tooneelspel hooren wij niets meer; zijn flinke stijl en scherpe redeneertrant herinnerden alleen aan zijn vroeger leven. Toen de Nationale Levensverzekering Bank tien jaren bestaan had, besloot de Directie eene sterftetafel uit hare eigene ondervinding op te maken, en SAMOT zette zich met lust en ijver aan den arbeid. In het begin van 1875 werd „de Algemeene

„Sterftetafel van de Tienjarige Ondervinding der Natio-„nale Levensverzekering-Bank" aan de Directie overgelegd. Deze besloot er een beperkt aantal exemplaren van te doen drukken en zond er van aan maatschappijen, genootschappen en enkele personen, en eveneens aan het „Institute of Actuaries" te Londen. SAMOT had zich uitmuntend van zijn taak gekweten en blijken gegeven, dat hij de voornaamste methoden, volgens welke men dergelijke Tafels uit de waarnemingen afleidt, kende en de daarbij gebruikelijke formulen wist te hanteeren en te beoordeelen. Dr. WILLIAM ROBERTSON vertaalde het stuk voor het *Journal of the Institute of Actuaries*, waarin het in Januari 1876 verscheen. Ook Mr. BAYNES van de „Gresham" leverde eene vertaling. De waarde van dezen arbeid was, volgens SAMOT zelven, meer van theoretischen dan van praktischen aard; maar de bewerker had er zijn naam door gevestigd, hetgeen bleek uit zijne benoeming tot „Fellow" van het Instituut.

Van nu af begint er een nieuw tijdperk in SAMOT's leven. Hij was toen 39 jaren oud, en al zijn voornaamste geschriften over Levensverzekering dateeren van lateren tijd. Hij had nog maar 12 jaren te leven, en men staat verbaasd over de werkkracht die hij in die jaren ontwikkeld heeft. Om de resultaten van dien arbeid juist te beoordeelen, moeten wij ons nog eenige oogenblikken met den arbeider zelven bezig houden. Zijne huiselijke omstandigheden waren tot hiertoe niet gelukkig geweest. Den 19 October 1864 huwde hij met TRUITJE CAMPBELL, die, na hem eene dochter geschonken te hebben, spoedig overleed. Den 13 Januari 1867 overleed zijn vader. Kort daarna (den 3den Juli) huwde hij voor de tweede maal met VIRGINIE TEN HAGEN die een paar jaar na haar huwelijk krankzinnig werd. Zulke ondervindingen zijn wel

geschikt om een stempel op iemands levensbeschouwing te drukken. Denkt men zich daarbij, hoe SAMOT door zijn lichaamsgebrek en zijn wankelenden gezondheidstoestand van vele genoegens des levens was buitengesloten, dan is het niet te verwonderen, dat hij in zijn oordeel wel eens wat bitter en scherp was. En even begrijpelijk is het, dat in die omstandigheden zijne benoeming tot „Fellow of the Institute of Actuaries" hem dubbel welkom was, en dat de Levensverzekeringswetenschap en de belangen van de Nationale Levensverzekering Bank, waaraan hij zooveel te danken had, hem boven alles dierbaar waren. Het is hem een genot, dat hij de eenige Nederlander is, die F. I. A. (Fellow Institute Actuaries) achter zijn naam kan plaatsen; aan alles wat in Engeland op het gebied van Levensverzekering geschreven wordt hecht hij, vooral als het van het Instituut uitgaat, een overdreven waarde; van Frankrijk neemt hij niet veel, van Duitschland nog minder notitie. Wie het in Nederland niet met hem eens was, moest de scherpte van zijn pen ondervinden, en als hij ook maar in de verte vermoedde, dat iets of iemand de Nationale Levensverzekering Bank zou willen of kunnen schaden, dan stond hij op de bres nog voor er een schijn van aanval plaats had. Strijdlustig was hij in hooge mate.

Willen wij het groot aantal artikelen van SAMOT in rubrieken verdeelen, dan komen wij tot de volgende resultaten. Hij schreef over het „Institute of Actuaries", over de theorie der Levensverzekering, over pensioen- en arbeidersverzekeringen; verder over het algemeen begrip van Levensverzekering, over staatstoezicht, over afkoop; eindelijk leverde hij stof tot het samenstellen van een Handboek en deed herhaaldelijk aanvallen op andere Maatschappijen.

In de April-aflevering van *de Economist* van 1877 vinden wij een artikel, getiteld: *het Instituut van Actuaries van Groot-Brittanje en Ierland, te Londen* waarin hij voornamelijk de hooge beteekenis van een *Fellow* en een *Actuary* uiteenzet, welk stuk in de Juni-aflevering van hetzelfde tijdschrift in 1886 werd aangevuld met *Het „incorporated" Instituut van Actuaries te Londen en de werkkring van den Actuary.* Beide stukken geven eene goede beschrijving van het Instituut, maar de Actuary wordt er te zeer in geidealiseerd.

In het *Journal of the Institute*, van October 1877 werd een stukje opgenomen, getiteld: *Formulas for the Value of Endowment Policies and Method of Interpolating Premiums*, en in het Nr. van Januari 1879 een ander met den titel: *New Formules for the Calculations of the Probabilities which occur in the Question of Invalidity, or Permanent Incapacity for Work.* In Januari 1884 schreef hij een artikel voor het *Journal*, dat wegens zijne uitgebreidheid niet kon worden opgenomen, en daarom in brochure-vorm uitkwam, bij J. VÜRTHEIM & SON te Rotterdam; het is in het Engelsch geschreven, onder den titel *The problem of loading.* SAMOT toont zich ook hier weer geheel thuis in zijn onderwerp, maar het is niet te ontkennen, dat hij nu en dan wat langdradig is; de weg, dien hij zelf had moeten afleggen om het standpunt te bereiken dat hij innam, was verre van gemakkelijk, en daarom is hij weinig gevoelig voor eenvoud en kortheid. Het bovengenoemd stukje over de formulen bij de invaliditeits kwestie vertaalde hij in het „Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje" van 1879 onder den titel van: *Eene correctie van de formules van* Dr. HEYM *en* Dr. WIEGAND *ter bepaling van de invaliditeitskansen.*

In 1875 had de heer W. C. VERSEPUT een vlugschrift uitgegeven, waarin hij een ontwerp gaf van een Pensioen- en Weduwenfonds voor rijksambtenaren. SAMOT gevoelde zich geroepen dit geschriftje uit te pluizen en vond er veel verkeerds in; hij besprak het in de *Economist* (Mei 1877) in zeer afkeurenden zin. Prof. VAN GEER behandelde dezelfde zaak, en dit gaf SAMOT aanleiding om een scherp artikel te schrijven: *Het vraagstuk van de pensioenen voor rijks-ambtenaren door den Heer Dr.* P. VAN GEER *behandeld, op nieuw gesteld maar niet opgelost* (Economist Supplement 1878). VAN GEER antwoordde kalm en bezadigd, en nu volgt er een stuk van SAMOT getiteld: *Nog eens de pensioenzaak* (Economist Juni 1881), waarin hij veel goeds op zulk een toon verkondigt, dat discussie niet verder mogelijk is. Een *Korte kritiek* van het bekende Rapport aan den Koning (Economist Oct. 1881) besluit de bemoeiingen van SAMOT met de pensioenszaak.

Toen de vraag over het verzekeren van werklieden aan de orde kwam, liet ook SAMOT van zich hooren. Drie artikelen schreef hij over dit onderwerp, wederom van groote zaakkennis getuigenis afleggende. Men vindt deze in de Economist van Jan. 1878: *Een denkbeeld voor en ter verwezenlijking door onze werklieden*, in de N. Rotterd. Courant van 14 Mei 1881: *Voorzorgskassen voor ambtenaren, geëmployeerden* en *werklieden*, waarin hij in het bizonder het stelsel COURCY uiteenzette, en in de Economist van Nov. 1882: *Het probleem der werkliedenpensioenen, zijn aard en zijne oplossing.*

't Liefst hooren wij SAMOT wanneer hij kalm en zonder strijd zijne denkbeelden over het een of ander onderwerp uiteenzet. Zóó waar hij in de Juni-Juli aflevering van de Economist (1877) de vraag beantwoordt: *Is de verzekering op het leven al dan niet een kans of toevalscontract?*

of waar hij spreekt over *Staatstoezicht op de Levensverzekering-maatschappijen* (Econ. Juni 1879), of waar hij een studie geeft over *Afkoop en afkoopwaarde van levensverzekeringpolissen* (Econ. Maart 1884), of waar hij zijn advies geeft over de vragen: *Is wettelijke regeling van het bedrijf der levensverzekering wenschelijk? zoo ja, in welke richting en op welke grondslagen?* (Themis 1884, 3e stuk). In deze stukken komen zijn scherp redeneeren en zijn logische gedachtengang geheel tot hun recht, en al is men het niet altijd eens met zijne beschouwingen, alles wat hij zegt draagt den stempel van diep nadenken en grondige studie.

De aanvallen op andere Maatschappijen geschiedden òf in de Rotterd. Couranten, òf in *de Verzekeringsbode.* In de *N. R. C.* van 9 Aug. 1878 en in het *Rott. Nieuwsblad* van 27 en 31 Dec. 1878 moet „Let op uw Einde", zich ook noemende „Maatschappij tot uitkeering bij overlijden" te Utrecht, het ontgelden. De Fransche Maatschappij „le Phenix" werd in de *N. R. C.* van 21 Aug. 1878 en in eene brochure, getiteld: *Wetenschap en speculatie,* ter verantwoording geroepen; in de *N. R. C.* van 4 Nov. 1879 werd gewaarschuwd tegen een plan voor een Weduwen-Pensioenfonds dat voor en door onderwijzers zou worden opgericht. In *de Verzekeringsbode* (Juli en Aug. 1885) werd het „Burgerlijk begrafenisfonds" onder handen genomen, en 2 Juli 1885 kreeg de nieuw op te richten Maatschappij van Huwelijks-verzekering eene duchtige waarschuwing. In 't zelfde jaar en in 't zelfde blad kreeg SAMOT het met onze Maatschappij te kwaad (*Verzekeringsbode* 5n jaarg., 12 Sept., 3 Oct., 17 Oct., 31 Oct., 5 Nov., 21 Nov., 12 Dec., en onze Blaadjes Nrs. 181, 182, 184, 187, 191 en 192). Wat ons betreft, wij houden niet van dergelijk geschrijf, maar we mogen

niet vergeten, dat SAMOT altijd ter goeder trouw was, en zich inderdaad geroepen achtte, het bedrijf der Levensverzekering in Nederland te surveilleeren, eene meening die wij van zijn standpunt uit best kunnen begrijpen.

In het jaar 1886 verscheen het *Archief voor Politieke en Sociale Rekenkunde en de Verzekeringswetenschap* onder redactie van SAMOT, bij MARTINUS NIJHOFF te 's Gravenhage. In het *Nieuw Archief voor Wiskunde,* waarin hij reeds in October 1877 de verkorte sterftetafel der Nationale Levensverzekering Bank had geplaatst, werden in 1878 en 1880 twee artikelen van SAMOT opgenomen, die een deel vormden van een ontworpen *Handboek der Levensverzekeringswetenschap.* In het *Archief* wenschte hij dien arbeid voort te zetten, maar de 4e aflevering in 1888 bevat, helaas, de laatste opstellen van zijne hand. Dit tijdschrift beloofde veel; het werd voor het grootste deel door SAMOT zelf geschreven en getuigde op nieuw van zijn omvangrijke kennis, die hij zich met zoo weinig hulpmiddelen had verworven op het gebied dat hem lief was geworden. Na zijn dood werd het *Archief* niet voortgezet.

Om geheel volledig te zijn moeten wij nog vermelden, dat er in 1880 eene brochure van SAMOT verscheen getiteld: *De verzekering op het leven, de eliminatie van het toeval;* dat het „Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje" van 1883 een door hem opgesteld overzicht geeft van *de resultaten der Nederlandsche Levensverzekerings-Maatschappijen van 1878—1882;* en dat de vierde jaargang van *de Verzekeringsbode* van 1 en 29 November 1884 en van 24 Januari, 4 April, 27 Juni en 18 Juli 1885 door SAMOT geschreven artikelen bevat.

En nu nog een enkel woord over den verdienstelijken schrijver zelven. Van 1873 tot 1875 was hij ook als

wiskundige voor de Maatschappij *Dordrecht* werkzaam. Van Juni 1882 tot Juni 1885 woonde hij te *Doorn*, en vestigde zich daarna te *'s Gravenhage*, waar hij den 2den Juni 1888 overleed. SAMOT was, behalve *Fellow* van het *Institute of Actuaries*, nog buitengewoon lid der Nederlandsche Juristenvereeniging en lid van het Koninklijk Instituut voor taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië. Hij heeft één broeder gehad die op 19 jarigen leeftijd gestorven is, en éene zuster die nog in leven is. Zijne moeder stierf kort vóór zijn dood, n.l. den 12den Juli 1887. Zijn éenige dochter was voor SAMOT een ware schat, vooral in de laatste jaren van zijn leven, dat door hare trouwe zorgen verhelderd en zeker ook gerekt is geworden. 1)

SAMOT was een braaf man, die de waarheid lief had en met onverdroten ijver zocht. Ware zijne gezondheid beter geweest, en hadde hij de gelegenheid gehad tot eene academische opleiding, dan zou zijn arbeid nog van meer beteekenis zijn geweest. Toch zal ook nu zijn naam onder de eerste genoemd worden, wanneer er sprake is van hen, die de Levensverzekeringswetenschap in Nederland hebben opgebouwd.

1) Een levensbericht van SAMOT is door zijne dochter gegeven, in het *Jaarboekje* voor 1891 van de Vereeniging voor Levensverzekering.

TWEEDE AFDEELING.

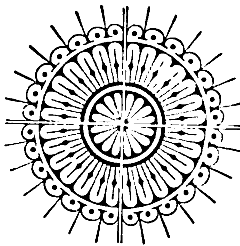
BIJDRAGEN

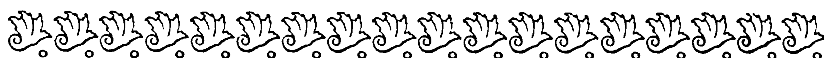
TOT

De Geschiedenis der Levensverzekering

IN

NEDERLAND.

BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS DER LEVENS-VERZEKERING IN NEDERLAND.

EEN INTERESSANT DOCUMENT.

(Lijfrenten-brief van 1665, onderteekend door JOHAN DE WITT.)

Onlangs werd onze bibliotheek verrijkt met een document, dat van eenige beteekenis is voor de geschiedenis van het Levensverzekeringswezen hier te lande. Onze lezers zullen zich herinneren (zie Blaadje No. 246), dat JOHAN DE WITT, de groote Raadpensionaris, in 1671 een werk liet drukken, getiteld „Waardije van Lijf-renten naar proportie van Los-renten," waarin hij tot de conclusie komt, dat *ƒ* 1.— lijfrente 's jaars op een jeugdig persoon *ƒ* 16.— of wellicht zelfs wel *ƒ* 18.— waard is, wanneer men de Losrente stelt op 4 pCt. Deze waarde-bepaling was de uitkomst van een zeer uitvoerig en langdurig onderzoek, het eerste dat ooit op die wijze in het werk was gesteld. Intusschen hadden de Staten reeds vroeger besloten lijfrenten te verkoopen, en hiervoor werden zoogenaamde „Lijfrenten-brieven" uitgegeven. Deze waren gedrukt op perkament, lang 40 en breed 50 cM.; namen, bedragen enz. werden met de pen ingevuld, terwijl aan het stuk het groot zegel

der Staten in rood was, door middel van een perkamenten strook, was aangehangen.

Zulk een Lijfrenten-brief nu, waarvan alleen het groot zegel een weinig geschonden is, kwam onlangs in ons bezit. Hij is van 1665 en eigenhandig geteekend door JOHAN DE WITT. De waarde van *f* 1.— lijfrenten op een jeugdig persoon wordt hierin gesteld op *f* 12.—; waarschijnlijk heeft de gang van zaken reeds spoedig aan het licht gebracht, dat die waarde te gering was, en is dit voor DE WITT de aanleiding geweest tot het instellen van het bovenbedoeld onderzoek. Wij geven hier den inhoud van het geheele stuk, en zullen de geschreven woorden cursiveeren.

De Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, doen kondt: Alle tegenwoordigen ende toekomenden, dien desen aangaen sal, dat Wij tot dienste ende verseeckertheyt van den Staet van den Lande ende d'Ingesetenen van dien, naer voorgaende beschrijvinge aen den Edelen ende Steden van den voorsz Lande, goet gevonden, besloten ende geordonneert hebben, te verkoopen Lijf-renten tot laste van den voorsz Lande, op een lijf jegens den penningh twaelf: Mitsgaders Losrenten, jegens den penningh vijf en twintich, vrij geldts van alle lasten ende kortinge, met belofte, de Jaerlycxe betalinge van dien, bij Brieven, inhoudende generale assignatie ende irrevocable Ordonnantie, tot dat de Lijf-rente afgestorven zoude wesen, verseeckert zoude werden opten Ontvanger Generael van den voorsz Lande, in der tijdt, ende opte Middelen van Contributie, loopende tot betalinge van des gemeene Landts Renten, mitsgaders d'andere gereetste middelen van den voorsz Comptoire, Ende dienvolgende daer op bij *de Heer* PIETER BOLL *Gecommitteerde van de Stadt*

gekocht is een Lijf-rente van Hondert ponden van veertigh grooten 't pont 's jaers, jegens den penningh twaelf als vooren, ten lijve van Pieter Boll, *out drie Jaeren*, daer Moeder af (was), *is Juffr.* Magdalena van Duyl. De welcke de Hooft-somme van dien betaelt ende voldaen heeft aen handen van Mr. Marten Pauw, *Ontfanger Generael van de selve Lande*, Omme ten meesten dienste van den Lande verstrekt te worden. Soo ist, dat Wij tot vaste verseeckertheyt van den voorsz *Heer* Pieter Boll de voorsz Lijf-rente van *Honderd ponden* muntte voorsz 's Jaers *ZEd.* opten voorsz Lande van Hollandt ende West-Vrieslandt hebben verkocht ende geconstitueert, verkoopen ende constitueeren bij dezen, Beloovende ter goeder trouwen de selve Lijf-rente Jaerlijcx op twee termijnen aen de voornoemde *Heer* Pieter Boll of te Actie van *ZEd.* hebbende, geduyrende 't leven van de voornoemde Pieter Boll ende langer niet te doen betalen, daer van de eerste helft van 't eerste Jaer Rente vervallen ende verschenen sal wesen den *16 Augusti* toekomende, ende d'ander helft den *16 Februarii 1666* daeraen volgende, ende soo voorts van half jaer tot half jaer, totdat de selve Rente afgestorven zal zijn: Lastende ende ordonnerende den Ontfanger Generael van den voorsz Lande, die nu is ofte namaels wesen sal, selfs den geenen die ter plaetse van zijne residentie woonen, Ende deur den Ontfangers van des gemeenen Lants Middelen in de respective quartieren ende Steden voor den genen die aldaer woonachtich zijn, ofte van den Ontfanger ter plaetse van den quartiere ofte Stede daer zij de Renten ghekocht ende de penningen betaelt sullen hebben, Onwederroepelijck ter tijdt toe de voorsz. Rente afgestorven sal wesen, uytte middelen tot betalinge van des ghemeene Landts Renten gedestineert,

ofte noch te destineren, de voorsz. Lijfrente van *hondert ponden* Jaerlijcx, als vooren te betalen ofte doen betalen aan de voornoemde *Heer* PIETER BOLL ofte Actie van *ZEd.* hebbende, onder behoorlijcke Quitantie, ende blijcke van 't leven van de voornoemde PIETER BOLL uytte eerste ende ghereetste penningen van den selven ontfangh, ten lancxsten binnen ses weecken nae den verschijn-dach, vrij gelts, zonder eenige kortinge van verpondinge, honderste, vijftichste penningen, ofte eenige andere Impositiën ofte ommeslagen, hoe die genaemt souden mogen werden, niettegenstaende eenige onse Placaten ende Ordonnantiën alreede ghemaekt ofte noch te maecken, die tegens deze belofte eenichsins souden mogen strijden, de welcke Wij als nu voor als dan, en als dan voor als nu, ghederogueert, gerenunchieert ende te buyten gegaen hebben, derogueren, renunchieren, ende gaen te buyten bij desen. Ende tot meerder verseeckertheyt van de selve betalinge, ingevalle de voornoemde Ontfangers, zoo wel Generael als Particulier, daervan eenichsints in ghebreecke souden mogen blijven, hebben Wij daer vooren verbonden, ende verbinden bij desen, alle d'andere ordinaris ende extraordinaris Contributien, Middelen ende Inkomsten van den voorsz Landen van Hollandt ende West-Vrieslandt, omme ingevalle als boven, daer aen de selve betalinge, mette kosten daer omme te doen, te mogen verhalen. Authoriserende mede bij desen den Ontfangers van des gemeene Lants Middelen ende Imposten in de respective Steden, die nu sijn ofte namaels gestelt sullen worden, Dat zij bij faute van betalinge van den Ontfanger Generael voornoemt, sulex hier vooren verhaelt is, de voorsz Lijfrente opten verschijn-dage als boven, uyte generale Middelen ende Imposten sullen betalen, mits overbrengende quitantie ende blijcke van 't leven van de voornoemde

Pieter Boll daer toe dienende, sonder dat hun noodigh zij eenige vordere Ordonnantie daer op te verkrijgen, niet tegenstaende eenige onse Placaten ofte Resolutien desen contrarierende, die wij mede gederogueert hebben, ende derogueren bij desen. Ende sal de betalinge desen conform gedaen, in reeckeninge geleden ende gepasseert worden, daer, ende alsoo 't behooren sal. Ende dit alles ter tijt ende wijsen toe dat de voorsz Rente afgestorven sal wesen, ende langer niet: Sonder dat Wij oock de selve Lijf-rente 't eeniger tijdt zullen mogen reduceren. Ende tot onderhoudenisse van alle ende een yegelijck der voorschreve poincten, hebben wij belooft ende belooven bij desen, alle de voorz. Middelen te doen opheven ende ontfangen ter tijdt toe de voorsz Rente afgestorven zal zijn, ofte dat bij Ons met ghemeen consent Staets-ghewijse, andere suffisante in plaetse van dien ingewillicht sullen zijn, ende opgeheven werden: Ende hebben Wij voorts te buyten gegaen ende gerenunçieert, gaen te buyten ende renuncieeren bij desen, allen Rechten, Exceptien, Gratien ende Benefitten, gegeven ende noch te geven, daer mede het inhoudt van desen, ofte eenigh poinct van dien soude mogen worde ontgaen. Ende namentlijck de Rechten disponerende, dat generale Renunçiatie sonder voorgaande speciale van geender waarden is. Ten oorkonden onzen grooten Segele, daertoe geordonneert, hier aangehangen, ende deze bij onze Gecommitteerde Raden doen onderteekenen. Gedaen in den Hage, den *16 Februarii 16 hondert vijf en tsestich.*

Johan de Witt, *vt.* (beteekent waarschijnlijk *vidit*).

1665.

R. Groenendijck. Nicolaas Tulp. Hendrik van Braam.

Ter Ordonnantie van de Staten, Herbert van Beaumont.

Al deze namen zijn, wij herhalen het, eigenhandig geschreven.

LIJFRENTEN IN 1402 EN LIJFRENTEN-BRIEF VAN 1472.

In ons Blaadje Nr. 509 maakten wij melding van een zoogenaamden Lijfrenten-brief uitgegeven door de Staten van Hollandt en West Vrieslandt in 1665 en onderteekend door JOHAN DE WITT. Later kwam ons een dergelijke brief in handen, uitgegeven in 1657 door „Burgemeesteren ende Raden der Stede Enchuysen". Van beide stukken werd een facsimile en een Fransche vertaling opgenomen in de „Histoire générale de l'Assurance en France et à l'étranger, par GEORGES HAMON". Dat men hier te lande reeds lang vóór dien tijd Lijfrenten verkocht, werd in oudere en nieuwere werken herhaaldelijk geconstateerd, maar met juistheid was daarvan weinig bekend. Eerst door de uitgave van de correspondentie tusschen CHRISTIAAN HUYGENS en JOHANNES HUDDE kwam het aan het licht, dat HUDDE registers geraadpleegd heeft, die betrekking hadden op Lijfrenten, die in Amsterdam waren verkocht in 1587 en volgende jaren (zie Blaadje Nr. 734.) Er bestond geen reden om aan te nemen, dat er vóór dat jaar geen Lijfrenten gesloten waren; integendeel, er was reden om te vermoeden, dat ze reeds lang vóór dien tijd bekend waren.

Een onzer belangstellende lezers maakte ons attent op eene mededeeling, voorkomende in den catalogus van „het Archief van de ijzeren Kapel" uitgegeven door P. SCHELTEMA, welk Archief zich vroeger in de Oude Kerk te Amsterdam bevond, maar niet lang geleden werd overgebracht naar het Stedelijk Archief dier stad. Hierin wordt gezegd, dat aan de stad Amsterdam reeds in 1402 toestemming gegeven werd Lijfrenten te verkoopen. Met

behulp van den Archivaris der stad en van Mr. A. J. M. Brouwer Ancher, vonden wij op dit Archief al spoedig wat wij zochten. Wij willen den inhoud van den brief, die op deze zaak betrekking heeft, hier in zijn geheel mede deelen. Het stuk is keurig geschreven op perkament met twee uithangende zegels van groene was aan „dubbele francijne staarten." De taal hebben wij hier en daar wat gemoderniseerd, omdat wij vreezen, dat vele onzer lezers het stuk anders niet verstaan zouden. Het luidt aldus:

„Aelbrecht, bij Gods genaden Palzgrave up te Rijn, „Hertoge in Beieren, Grave van Henegouwen, van Hol- „landt, van Zeelandt en Heer van Vrieslandt, doen cond' „allen luden, dat wij geconsenteerd hebben, en consen- „teren mit desen brieve, onser getrouwer stede van „Amstelredamme, alsdat sij haren medepoorteren, die der- „selver onser stede lyenen sullen totten vijftien hondert „nobelen die wij van onser voorz. stede hebben sullen „om ons mede te behelpen tot onzen oirloge van Arkel, „dairvoor vercopen mogen lijfrenten of erflike renten, als „derselver onse stede dat nutste duncken sal, tot er „sommen toe van anderhalf hondert nobel sjairs, over- „mids dat die voorz. onse stede die somme gelts voor- „screven, die zij ons lyenen sullen, anders niet wel ver- „vallen noch geerigen en soude mogen. Ende beloven „allen onsen poorteren van Amstelredamme, die Renten „copen sullen, jegens onser stede van Aemstelredamme „als voorscreven is, dairin te houden en te starken, tot „er tijt toe dat sij van haren principalen gelde, dat sij „onser Stede dairvoor gelient sullen hebben, volcomelic „ende wel betaelt zijn, na inhouden sulker brieve als sy „dair of van onse stede voorscreven hebben sullen. In „oirconde desen brieve bezegelt met onsen segele. Ende „hebben om die meerdere zekerhede wille bevolen ende

„gebeden onsen lieven zoon heer Willem van Beieren, „Grave van Oistervant, dat hi desen brief mit ons beze- „gelen wille. Ende wij Willaem van Beieren, Grave van „Oistervant, hebben overmits gebots ende bede wille van „onsen lieven heer vader, Hertog Aelbrecht voornoemd, „ende omdat wij oic onse consent hier toe gedaen hebben, „desen brief doen bezegelen mit onsen segele na onsen „lieven heer ende vader voirscreven.

„Gegeven in den hage up ten elfsten dach in Junio „int jaer ons heeren dusent vierhondert ende twee."

Hieruit blijkt, *dat men in het jaar 1402 reeds Lijfrenten kende, en dat daarover toen reeds gesproken werd als over eene bekende zaak.* Een enkel woord moeten wij hierbij voegen over het verband tusschen de „vijftien hondert nobelen" en de „anderhalf hondert nobel sjaers." Twee dagen voor den datum van den bovenstaanden brief, dus den 9en Juni 1402, deed Hertog Aelbrecht aan „allen luden cond," dat hij het genoemd bedrag van de stad had opgenomen; het was een soort schuldbe- kentenis, waarin de voorwaarden zijn aangegeven, waarop de leening gesloten werd. Ook deze brief bevindt zich in het Amsterdamsche Archief. Hierin is geen sprake van Lijfrenten, maar de Hertog verklaart daarin, dat hij met „onse getrouwer stede van Aemstelredam is overeen- „gekomen, ons te lienen ene summe van vijftien hondert „goede gouden gensche noblen of payiment hare waarde, „die wij van deselver onse stede ontfaen ende opgebuert „hebben an gereden gelde, ende hebben onser voirscreven „stede beloift ende beloven mit desen brieve. om voir „dese voirgenoemde summe gelts jairlicx te geven ander- „half hondert gensche noblen, dat is te weten van elke „tien noblen enen noblen jairlixser renten."

De zaak is dus deze: de Hertog leende van de stad

eene som gelds, betaalde daarvoor jaarlijks 10 pCt. rente, en gaf haar, teneinde haar in staat te stellen dit geld te verkrijgen, het recht Lijfrenten of leeningen te sluiten op de voorwaarden, die zij zelve naar goeddunken kon vaststellen.

De verdere voorwaarden, waarop de Hertog deze leening sloot, zijn uit een historisch oogpunt niet onbelangrijk, maar het ligt niet op onzen weg, verder hierop in te gaan. Voor ons doel is het van meer belang na te gaan, op welke voorwaarden toen ter tijde de Lijfrenten gesloten werden. Hiernaar onderzoek doende, bleek het ons, dat er in het Archief een Lijfrentenbrief aanwezig is, wel niet van 1402, maar toch van 1472. *Wij gelooven niet dat er een ouder stuk van dezen aard bestaat* en geven het daarom hier woordelijk weer, ons nu en dan een kleine wijziging ter verduidelijking in de spelling veroorloovende.

„Schout, Scepene ende Rade der stede van Leyden „doen condt allen luyden, dat wij bij rade ende goet-„duncken van den ghemeenre vroescip van de stede ver-„coft hebben ende sculdich zijn heer Clais Jacobsz, priester, „also lange als hij leeft, ende Lijsbet Lambrechts dochter „also lange als zij leeft, seven gouden rijnsche guldenen „voir datum des briefs geslegen, of veertich comans „groeten voir elken rijnsche gulden gerekent tsjairs Jair-„liexe lijfrenten geduerende hun beider voirscreven leven „lanc ende den langsten levende van hen beyden, ende „niet langer, te betalen alle Jair tot twie termijnen, te „weten die een helft sinte Agnieten dage, ende die andere „helft tot sinte Jacops dage, dairof den eersten termijn „verschijnen zal tot sinte Agnieten dage naest comende, „ende den anderen termijn tot sinte Jacops dage dair „naestcomende, en also voirt van half Jair te half Jair

„ende van termijne te termijne dair naescomende dese „voorscreven lijfrenten te betalen geduerende heer Clais „ende Lijsbet voirscreven, hun beyder leven lanc ende „den lancsten levende van hun beyden ende niet langer. „Ende als die leste van heer Clais ende Lijsbet voir„screven of livich geworden is, so sal men des lesten „doden erfnamen van dese, voirscreven renten voldoen „ende betalen van den beloip van den tijt van de ter„mijne, dat niet te vollen verschenen en sel wesen. Welke „lijfrenten voirscreven wij beloift hebben en de beloven, „voir ons ende voir onse nacomelingen vrij ende com„merlois te leveren ende te betalen binnen der stadt van „Utrecht of binnen der stadt van Dordrecht of binnen „der stadt van Antwerpen op die wissele, dair die ont„fanger der lijfrenten voirscreven dat best genuegen sal, „buyten sijnen coste, ende ons die plaetse van te ont„fangen goets tijts beteykent. Ende ware 't dat wij in „gebreke van betalinge ware, dat God verhoeden wil, so „sullen heer Clais en Lijsbet voirscreven of hun gewairden „bode brengen van desen brieve of van de transscrifte, „mogen verteren tot elker weke up elken rijnsche gulden „en en comans groeten, geduerende soe lange ende tot dier „tijt toe, dat wij die coste ende teringe mitten verschenen „en afterstallige renten samentlic geheel ende volcomelic „al betailt sullen hebben. Ende dese lijfrenten mitten „coste ende teringe voirscreven hebben wij, van der stede „wegen, voir ons ende voir onse nacomelingen mede„poorteren, beloift versekert ende bewijst te versien, ende „te verhalen an alle onse ende onse medepoorteren en „hun goederen, wair die gelegen zijn of wair men die „bevinden mach, tsij binnen den palen van Hollandt of „dair buyten. Ende des en sullen wij ons niet verweren „mit genen rechte of vertreck, tsij geestelic of wairlic,

„noch mit genen excepcien, decepcien of nijevonden, die „men hier in deyncken, vinden of verzienen mach, noch „mit gheens heeren beden of bedwangen, noch mit genen „previlegien ofte vrijheden, die ons of onse poorteren „te bate mochten comen, tot welcker tijt dat die ont- „fanger der renten voorscreven of den houder des briefs „bij des ontfangers wille genuecht arresteringe te doen „of recht te vorderen op deze voirwaerden voorscreven. „Ende worde yement van onsen poorteren hier om be- „schadicht, dat beloven wij voir ons ende voir onse „nacomelingen den selven poorter die dairom beschadicht „waire dat up te rechten ende te beteren. Voirt sijn de „voirwairden: waar 't dat de heer Clais en Lijsbet voir- „screven buyten Utrecht mitter woen woenachtich waren, „dat men dese renten dan eerst manen of doen manen „sel binnen Leyden den burgermeesteren of den genen „die dat gemachticht sel wesen van der stede wegen uit „te reycken, ende binnen een maent na dien maninge en „sel die stede geen schade lijden, mar an 't ende der „maent voirt te varen up die voirwaerden voirscreven. „Ende hier of gelieden wij ons, tot ter stede behoef, wel „voldaen ende betailt den lesten pennync mitten eersten. „Voirt zijn de voirwairden: dat heer Clais Jacobs voir- „screven allien heffer wesen sel van de voirscreven lijf- „renten zijn leven lanc. In kennisse der wairheyt so „hebben wij desen brieve bezegelt mit der stede groten „zegele van Leyden uethangende. Gegeven int Jair ons „heeren duysent vierhondert twie ende tseventich up ten „lesten dach van Julio."

Ook deze brief is op perkament geschreven met uithangend zegel van groene was, aan dubbele „francijnen staart."

Lijfrenten-brieven van 1505 en 1657.

Uit den Lijfrentenbrief van 1472, dien wij in ons vorig Blaadje afdrukten, blijkt, dat men in dat jaar reeds Lijfrenten contracteerde op twee hoofden, uit te betalen tot aan den dood van den langstlevende van beiden; dat aan de erfgenamen van den langstlevende de rente over het deel van den termijn„ dat de rentenier nog geleefd heeft, werd uitbetaald, 't geen wij in onze hedendaagsche taal zouden noemen „met arrérages"; en dat de lijfrenteniers, zoo hun de Lijfrente niet te rechter tijd en op de bepaalde plaats per wissel werd uitbetaald, op kosten der stad, die de Lijfrente verkocht had, bepaalde verteringen mochten maken, tot tijd en wijle alles was aangezuiverd.

Het verband echter dat er bestond tusschen de Lijfrente en de daarvoor gestorte som blijft ons onbekend, omdat de koopsom niet genoemd wordt.

Wij vonden nog een tweeden brief van denzelfden aard, uitgaande van de stad Amsterdam. Deze is van het jaar 1505, en luidt als volgt. Ook hier veroorlooven wij ons hier en daar ter verduidelijking eene kleine wijziging in de spelling:

„Wij Schout, Burgemeesteren, Scepenen ende Raide der „stede van Aemstelredamme doen condt ende te weten „allen denghenen, die desen brief sullen sien oft hoeren „lezen, dat wij bij octroy ende consent van onsen gena„dichsten heere den Koninck van Castillen etc., Eertsher„toge van Oistenryck etc., Grave van Hollant etc., „believinge Raet ende goeddunckcn van der geheel der „vroetscape ende Rijckdoeme van der voirsereven stede, ont„fangen hebben tot behouf derselver, van heer Marten

„Albertszoen, priester, een seker somme van penningen, „die wij weder bekeert hebben in den oirbair ende proufijt van der voirscreven stede, dairmede lossende zoeverre „die streecken mochten alzulcke renten als ons dochte der „voirscreven stede meeste proufijt gelost te wesen, ende „de voirscreven stede schuldich was ende vercoft heeft „van 12, 13, 14 ende 15 penningen een, omme dairmede „te vervallen hun commeren ende lasten gemaict in den „oirloge van Utrecht, ende anders gelijck de brieven „dairof gegeven dat inhouden ende verclaren, dewelcke „wij 't onswairt genomen ende gecasseerd hebben, voir „welcke somme van penningen hebben wij van wegen der „voirscreven stede bij octroy consent, believinge Raidt, „ende goetduncken als boven, voir ons ende onse nacomelingen vercoft ende verleden, vercopen ende verlijden „mits desen onsen brieffve, sculdich te wesen den voirscreven heer Marten, out omtrent sessentwintich Jairen, „ende Zyburch Enghels dochter, baghijne, out omtrent „tweendertich Jairen, oft den lancxte levende van hen „beyden, een pont groet vlaems Jairlicxer lijfrenten, munte „van dezer jegenwoirdiger ordonnancie van onsen Koninck, „cours ende loip hebbende in zijnen landen van Hollant „ende Vrieslant, te betalen alle Jaire soe langhe als den „voirnoemden heer Marten ende Syburch oft eenich van „hen beyden in levende lijve wesen sall ende niet langer, „commervrij ende sonder eenich afbreck, d'een helft op „den negenentwintichsten dach van Aprille ende d'ander „helft up den negenentwintichsten dach van October, binnen der stede van Aemstelredamme of tot coste van der „stede tot Andtwerpen oft tot Utrecht op de wissel, tot „welcken van die twee plaetssen des den voornoemden „heer Marten ende Zyburch oft ten lancxte levende van „hen beyden best believen sall, indien zij binnen deser

„stede niet gevouchlick commen en mochten oft en wouden. „Welverstaende dat den voirnoemden heer MARTEN de „voirscreven Rente alleene heffen sall sijn leven lanck „geduerende, ende na zijnen overlijden der voirscreven „ZYBURCH indien zij hem overleefde. Behoudelick dat de „heffer der voirscreven Rente gehouden wesen sall den „Regenten deser stede in der tijt, wesende goetstijts veer„tien dagen voir elcken termijn, te doen weten tot wat „plaetsen hij begheert den termijn naist verschijnende be„taelt te hebben. Ende ware 't sake dat wij oft onse „nacomelingen in 't betalen van de Rente, zoe voirscreven „staet, gebreckelick bevonden worden, zoo gelyeden wij, „van der voirscreven stede wegen, boven de voirscreven „Rente, sculdich te wesen den voirnoemden heer MARTEN „ende SYBURCH oft den lancxte levende van hen beyden, „alle dagen vier groetten vlaems geldts, munté voirscreven, „te verteren up ter voirscreven stede totter tijt toe dat de „voirscreven Rente, achterstellen van diene, mitsgaders „alzulcke dachgelden als hem alsdan verschenen zullen „zijn, all voldaen ende betaelt sullen wesen, den lesten „penninck mitten eersten. Geven dairomme over in der „maniere voirscreven, indien wij oft onse nacomelingen „niet en betaelden gelijck voirscreven staet, tot meerder „versekertheyt der voirscreven betalinge, dat de heffer „der voirscreven Rente dairomme mitsgaders den gevallen „termijnen ende dachgelden, indien dair eenyge wairen, „sall mogen panden an ons ende onse nacomelingen, in „der tijt wesende, zonder eenigh wederzeggen, ende deselve „Rente, achterstellen ende dachgelden verhalen ende ver„crygen, sonder eenyge verbuernisse tegens der voir„screven stede, an ons, onse nacomelingen, all onse „medepoirteren ende hunne goederen, tot wat plaetsen „die gevonden sullen mogen worden. Ende wij gelijeden

„voir ons, onse nacomelingen ende onse medepoirteren, „dairof verwonnen te wesen mit allen rechten, soedat wij, „onse nacomelingen oft onse medepoirteren ons des niet „sullen mogen weren, noch doen weren mit geestelick noch „mit wairlycken Rechten, noch mit eenygen anderen „nyeuwe vonden, die ons onse nacomelingen oft onse „medepoirteren dair tegens te baet zouden mogen commen „in eenyger manieren, alle arch ende list uytgesondert. In „kennisse der waerheijt hebben wij, Schout, Burgermeijs- „teren, Scepenen ende Raide voirnoemd desen brief gedaen „bezegelen mitter voirnoemder stede secreet seghel hier „an gehangen. Gegeven up den negenentwintichsten dach „van October int Jair ons heeren duysent vijfhondert „ende vijf."

Men ziet, hierin wordt niets bepaald, omtrent het uitbetalen der rente, na den termijn waarin de langstlevende sterft. Ook missen wij weder het bedrag der koopsom, die alleen wordt aangeduid met de woorden: „een zekere som van penningen." Merkwaardig is de mededeeling, dat die koopsom zal strekken tot het converteeren van leeningen, die gesloten waren tegen den penning 12, 13, 14 en 15, d. i. tegen $8^{1}/_{3}$, $7^{9}/_{13}$, $7^{1}/_{7}$, $6^{2}/_{3}$ percent; honderd jaren vroeger betaalde Hertog AELBRECHT nog 10 percent. Men had natuurlijk nog geene gegevens om de waarde van een lijfrente te berekenen, maar toch valt het op, dat in den laatsten brief de leeftijden van de beide lijfrenteniers worden opgegeven, hetgeen in die van 1402 het geval niet is; het is alsof men gevoelde dat die leeftijden toch wel in aanmerking moesten genomen worden. In beide brieven worden de lijfrenten gevestigd op het leven van de bevoordeelden zelven, hetgeen, zooals men weet, later anders werd. In den lijfrentenbrief van 1657, waarvan wij in den aanhef van ons vorig Blaadje spra-

ken, wordt de rente gesloten op een kind van twee jaren en is die betaalbaar aan den houder van den brief. Wij hebben dit stuk nog niet in onze Blaadjes opgenomen, en maken van deze gelegenheid gebruik om hem af te drukken. De brief is in ons bezit en gedrukt op perkament; hetgeen geschreven is, laten wij cursief drukken. Hij luidt aldus: „Wij Burgher-meesteren ende Raden „der Stede Enchuysen, oirkonden en bekennen bij desen „voor Ons en onse Nakomelinghen, dat wij bij advijs van „de Twintigh Vroetschappen onser Stede, ontfangen hebben uyt handen van de *Ed. Burghermeester* PIETER HILBRANDTZ. VIS *een somme van zes hondert caroli Guldens*, „bij ons bekeert tot noodt oirbair den voorzegde Stede; „Waar voorens wij bij advys als boven bekennen schuldigh te wesen de voornoemde *Burghermeester* PIETER „HILBRANDTZ. VIS, ofte den wettighen Houder deses, een „Jaerlijcxsche Lijfrente van *Vijfenveertigh guldens, ten „lijve van* HILBRANDT PIETERSZ., *out 2 jaren, sijn soon, „daar moeder af is* MARITIEN WILLEMS DR., ende dat in „vrijen suyveren gelde, sonder eenighe kortinghe te mogen „doen, 't zij van Thiende ofte Hondertste Penningen, ofte „eenighe andere ongelden hoe die oock souden moghen „zijn, ofte namaels ghenoemt werden, Waer van het 1ste „Jaer verschijnen sal op den 10en *Augusti a°*. 1658 en „soo voort van Jare te Jare, gedurende 't leven van de „voornoemde HILBRANDT PIETERSZ. ende langher niet. „Ende verbinden wij Burgher-meesteren voorsz. uytten „name als boven, voor de goede betalinghe der voorz. „Lijf-renten, alle de Goederen onser Stede, ende de Poorteren van dien toebehoorende, roerende en onroerende „jeghenwoordigh en toe-komende, omme daer aen ende „aen de Keure van dien te verhalen ende doen verhalen, „alle kosten, schaden ende Interessen, die door ghebreke

„van goede betalinghe ghedaen ende geleden sullen „mogen werden: Alles oprecht; In oirkonde der waer-„heyt, onser Stede Zegel hier aengehanghen op den „*10en Augusti zestienhonderd zevenenvijftigh.*" De brief is geteekend door CORNELIS HAACK.

Wij zien hieruit dat men in 1657 eene Lijfrente gaf van 45 guldens voor 600 gulden, d. i. $7^1/_2$ percent, op het leven van een kind van twee jaren. Uit den lijfrentenbrief van de Staten van Hollandt en West-Vrieslandt weten wij dat men in 1665 $8^1/_2$ percent gaf, op het leven van een kind van drie jaren. Wij hopen nog wel eens in de gelegenheid te zijn op deze rente-kwestie terug te komen, een kwestie waarvan men de oplossing te vergeefs gezocht heeft van de 14e tot de 17e eeuw, en die, niettegenstaande DE WITT, HUDDE en HUYGENS den juisten weg aanwezen, niet is opgelost, vóór de laatste helft der 18e eeuw. Wij blijven natuurlijk ijverig onderzoeken, en zullen wat wij vinden onzen lezers getrouwelijk mededeelen. Voorshands zij het voldoende de eer van de uitvinding der Lijfrenten, die in de oeconomische toestanden heden ten dage zulk een voorname rol spelen, te hebben gevindiceerd voor ons Vaderland.

No. 751. ***5 September 1896.***

LIJFRENTEN IN 1469 EN 1588.

Wij hadden niet verwacht, dat wij reeds thans iets naders zouden kunnen mededeelen omtrent de verhouding tusschen de Losrenten en Lijfrenten, die in overoude tijden hier in zwang was.

Wij namen in Blaadje No. 747 een stuk op, dagtee-

kenende van het jaar 1402, waaruit blijkt, dat men toen reeds over Lijfrenten sprak, als over eene bekende zaak, en verder gaven wij een Lijfrentenbrief uit 't jaar 1472. Uit dit laatste stuk blijkt niets omtrent het verband tusschen de Lijfrente en de daarvoor gestorte som. Dit verband leeren wij kennen uit een stuk van 1469, voorkomende in het oudste keurboek der stad Amsterdam en wel op f°. 40 v^so.; het luidt aldus:

„Wij Scout, Burgemeesteren ende Seepenen ende rade „der stede van Amstelredamme doen condt allen luyden, „alzo Jacob Braeseman, Andries Willemsoen, Symon „Claeszoen, Woutersoen, Jan Heijnricszoen, Jacob van „Beresteyn ende Jan Berensoen, bij den gemeene rechte „vier ende twintich, ende alinge gemeente, dairtoe geor- „dineert ende gecoren zijn, om alsulke erfrenten ter los- „singe van twaelef pennyngen een, als huden dages up „ter voorsz. stede staen ende lange tijt gestaen hebben, „die selve losrenten af te copen ende te verzegelen tot „lijfrenten, to wetene tot twee lijven om elf pennyngen „een, ende tot één lijf om negendalven pennyngen één, „van welken saken te doen, te laten ende te hantieren, „de voirn. acht persoenen speciael beveel ende volcomen „machte gegeven is van den gerechte vier ende twintich, „ende gemeente voirn.

„So ist dat wij bij consent van den vier ende twintich „ende alinge gemeente, beloift hebben ende beloven mit „desen brieve voir ons ende onsen nacomelingen, den „voirsz. acht persoenen, 't ontheffen, te quijten ende sca- „deloes te houden, tot ewigen dagen, van allen lasten, „hinder ende scade die den voirn. acht persoenen of hore „erfnamen ende nacomelinghen van dese lossinge, ver- „copinge ende verzegelinge in toecomende tyden hier van „upcomen, tsij van 't segel te maken ende weder te

„breken, als hun dat believen zal, te wetene, dat dese „voorn. acht personen ende hunne erfnamen ende naco-„melingen, ende elc van hen bijsonder, hier in vorder „nyet gehouden noch belast en sullen wesen in ghienre „manieren dan een ander poirter van de voirsz. stede, „alle ding sonder argelist. In kennysse der wairheit zo „hebben wij Scout, Burgemeesteren, Scepene ende rade „voirn. der voirn. stede zegele van saken hier angehangen „ende gegeven up ten twintichsten dach in Octobri int „Jaer ons Heeren duysent vierhondert vier en tsestich."

De nauwkeurige lezer zal bemerken, dat er in het stuk steeds over acht personen gesproken wordt, terwijl er maar zeven genoemd worden; dergelijke onnauwkeurigheden komen in de stukken dier dagen wel meer voor. Van groot gewicht is de mededeeling dat in 1464 te Amsterdam de gewone rente was en sedert langen tijd geweest was „van twaelf pennyngen één," d. i. $8^1/_3$ pCt., de lijfrente op twee hoofden „van elf pennyngen één," d. i. $9^1/_{11}$ pCt. en de lijfrente op één hoofd „van negendalven pennyngen één," d. i. $11^{13}/_{17}$ pCt.

Het staat dus vast, dat in 1402 Hertog AELBRECHT 10 pCt. rente betaalde, dat die rente in 1464 was $8^1/_3$ pCt., terwijl wij verder weten (zie Blaadje No. 748), dat er in 1505 leeningen bestonden, die $8^1/_3$, $7^9/_{13}$, $7^1/_7$ en $6^2/_3$ pCt. rente opleverden; de drie laatste leeningen zijn dus waarschijnlijk gesloten tusschen 1464 en 1505. Maar hoe is het nu verder gegaan met den rentevoet?

Wat er in de jaren, volgende op 1505 in dit opzicht geschied is, schijnt niet met zekerheid bekend, maar het is waarschijnlijk, dat de rente spoedig weer is opgeloopen tot een minimum van $8^1/_3$ pCt. De eerstvolgende zekere berichten zijn van 1588. In een zoogenaamde „acte van authorisatie" van dat jaar lezen wij het volgende:

„Die Edelen ende steden van Hollandt, representeerende „den Staten van den zelven Lande, aenmerckende dat „overmits den hoogen noodt ende de belastinge der voors- „zeyde landen veel penningen die tot handthoudinge der „gemeene saecke ende tot behouff van den oorlochsvolcke „bij leeninge ende op interest in der noot gelicht ende „opgebracht hebben moeten werden, op Losrenten den „penninck twaelff, ofte Lijfrenten den penninck zes op één „Lijff, ende den penninck acht op twee lijven, gestelt ende „gereduceert hebben moeten worden tot verlichtinge der „voorszeyde landen. Ende zulcx mede bij den Staten is „geresolveert dat bij den Steden van Hollandt daervan „brieven van reductie ende constitutie der voorszeyde renten „verleent zullen werden, mit al zulcke brieven van ver- „bande tot verseeckertheyt van de Jaerlicxe betalinge der „voorszeyde renten vuyt des gemeene landts penningen „ende contributien, volgende de brieven van indemniteyt „ende generale brieven van constitutie van weegen 't ge- „meen landt daertoe te verleenen."

„Soe ist 't, dat de Staten voornoemt den magistraten „der Stadt Amsterdam expresselijk geauctoriseerd hebben, „ende auctoriseren bij desen, de voorszeyde Rentebrieven „voor de inwoonderen der stadt Amstelredam voornoemt „onder 't zegel der voorszeyde stede te mogen verleenen „ende voor de betalinge van de Jaerlicxen renten res- „ponderen, onder die belofte ende verseeckertheijt van de „indemniteijt als vooren. Gedaen in den Hage onder „'t zegel van de Staten voornoemt hierop gedruct desen „eersten Martii a°. vijftienhondert achtentachtich. Onder „stont gescreven: Ter ordonnancie van de Staten onder- „geteyckent de Rechtere"
„hebbende een opgedruct zegel in rooden wassche."

Derhalve werd in 1588 8⅓ pCt. losrente gemaakt,

terwijl men $16\frac{2}{3}$ pCt. aan Lijfrente op één hoofd trok, en $12\frac{1}{2}$ pCt. aan Lijfrente op twee hoofden. Voor de eerste maal vindt men hier aangenomen, dat de Lijfrente op één hoofd het dubbel is van de gewone Losrente, een regel, dien men na dien tijd herhaaldelijk vermeld vindt. Nu vindt men in de Registers van het Archief van Thesaurier en Extra-ordinaris te Amsterdam de door de stad in 1588 en volgende jaren verkochte Los- en Lijfrenten aangegeven. Hieruit blijkt dat men inderdaad voor Losrenten $8\frac{1}{3}$ betaalde voor de geleende sommen in de jaren 1588—1591, 1598 en 1599, want men leende *f* 25,047.— en betaalde *f* 2,087 en 5 stuivers aan rente. De Lijfrenten op één hoofd gesloten bedroegen in de drie jaren 1588—1590 *f* 52,460.—, waarvoor *f* 8,743 en 6 stuivers en 10 penningen rente, of $16\frac{2}{3}$ pCt. betaald werd; in 1598 en 1599 sloot men *f* 25,057 en 10 stuivers aan Lijfrenten af, met *f* 3,579 en 12 stuivers en 14 penningen rente of $14\frac{2}{7}$ pCt., en in 1603 en 1604 *f* 1,388.— met *f* 173 en 10 stuivers rente of $12\frac{1}{2}$ pCt. Op twee hoofden bedroegen de koopsommen in 1588—1590 *f* 6,258.— met *f* 782 en 5 stuivers rente of $12\frac{1}{2}$ pCt., in 1588 en 1589 *f* 4,702.— met *f* 522 en 10 stuivers rente of $11\frac{1}{9}$ pCt., en in 1603 en 1604 *f* 490.— met *f* 49.— rente of 10 pCt.

De Lijfrenten op één hoofd vielen dus het meest in den smaak van het publiek, trouwens dit was best te begrijpen, want de rente was zeer hoog. Zij viel dan ook spoedig van $16\frac{2}{3}$ pCt. op $12\frac{1}{2}$ pCt., terwijl de gewone Losrente op dezelfde hoogte bleef. In 1657 bedroeg de Lijfrente $7\frac{1}{2}$ pCt., in 1665 $8\frac{1}{2}$ pCt., maar $7\frac{1}{2}$ pCt. schijnt ten tijde van DE WITT als regel te hebben gegolden, terwijl de Losrente 4 pCt. bedroeg.

Het opnemen van geld op Lijfrenten is een uitmuntende

maatregel geweest, die door de verstandige financiers der vorige eeuwen steeds is aanbevolen, en dat wel juist als de rentevoet hoog was. Zij begrepen dat men daardoor aan het land of aan de steden niet langer dan voor den duur van een menschenleven zware verplichtingen oplegde, hetgeen bij een eeuwigdurende rente niet het geval was. De eenvoudige regel, voor de Lijfrente het dubbel te nemen van de Losrente, zou niet telkens teleurstellingen voor de verkoopers der Lijfrenten-brieven hebben opgeleverd, als alle leeftijden in de Registers eenigszins gelijkmatig waren bezet geweest. Doch het publiek schijnt aanstonds begrepen te hebben, dat jonge kinderen van 5 tot 12 jaren de grootste levenskans hebben; JOHAN DE WITT o. a. constateerde dat het uit de Blaffaerden van Holland en West-Friesland bleek, dat de meeste Lijfrenten op de hoofden van zulke jeugdige kinderen gesloten werden.

Het is waarschijnlijk, dat de Lijfrenten in 1588 en volgende jaren gesloten, boven door ons besproken, een deel hebben uitgemaakt van die waaraan JOHANNES HUDDE zijn Tafel van Afsterving (zie Blaadje N°. 734) ontleend heeft, en dat omgekeerd op die tafel de premiën voor Lijfrenten berusten, die in 1972 en 1673 te Amsterdam werden afgesloten (zie Blaadje N°. 255). Des te opvallender is het, dat men eerst in het laatst van de eerste helft der voorgaande eeuw algemeen het gewicht is gaan inzien van de berekening der levenskansen op elken ouderdom. In 1738 klaagt VAN DER BURCH er over dat er zoowel hier te lande als in Engeland is geweest „eene „algemeene ignorantie van den leeftijd," zich daarbij beroepende op HALLEY, waar deze zegt, dat er in Engeland „is gedaan een ingebeelden overslag over de waardij der „Lijfrenten". Hij deelt bij deze gelegenheid nog mede dat er in 't laatst van de 17de eeuw in Engeland een

„Parlementaire opneeming van Gelden op Lijfrenten plaats „had, tegen 14 pCt. op één Lijf, 12 pCt. op twee Lijven „en 10 pCt. op drie Lijven".

Ten tijde van VAN DER BURCH (zie Blaadje N°. 268) was „in en buiten de Vereenigde Nederlanden de Intrest-„trekking, tot verwonderens toe, zeer klein", nl. ongeveer $2^{1}/_{2}$ pCt. Natuurlijk waren toen ook de Lijfrenten niet hoog; men maakte n.l. niet meer dan 6 pCt. onvrij en $5^{1}/_{10}$ pCt. vrij. De schrijver voegt hierbij, dat ze „tot „verbaazing van de Wereld zo laag wierden gesteld, dat „het ongehoord en geheel onverwagt voorquam." Hij zelf had echter op dit punt nitmuntende denkbeelden.

Het doet ons veel genoegen, dat wij in staat zijn gesteld om onzen lezers een vrij volledig overzicht te geven van hetgeen er hier te lande sedert de vijftiende eeuw ten opzichte van de Lijfrenten is voorgevallen. Wij gelooven niet, dat daaromtrent vroeger iets was bekend geworden. Den heer A. J. M. BROUWER ANCHER zijn wij ook nu weder veel verplicht voor zijne belangstelling in deze zoo belangrijke zaak. Wij gelooven dat het opnemen van gelden op Lijfrenten, 't geen heden ten dage vrij wel in onbruik is geraakt, nog een toekomst heeft, en dat de uitmuntende verhandelingen van onze vroegere financiers over deze materie nog niet voor goed behoeven te worden opgeborgen.

No. 759. *31 October 1890.*

EEN LIJFRENTEN-BRIEF VAN 1617.

Wederom gelukte het ons het origineel van een eeuwenouden Lijfrenten-brief machtig te worden en aan onze verzameling toe te voegen. Het stuk is van 1617 en op perkament geschreven. Het zegel is verloren gegaan.

Het schrift is uitmuntend geconserveerd, maar niet zeer duidelijk; daarom mogen wij hem, die de goedheid had het voor ons te ontcijferen, een woord van dank niet onthouden. De brief bevat eenige conditiën, die een eigenaardig licht werpen op de gewoonten dier dagen en mede dienen kunnen om ons een duidelijk beeld te leveren van de wijze waarop in vroegere eeuwen het sluiten van Lijfrenten behandeld werd. Wij geven het stuk wederom in zijn geheel, ditmaal zonder eenige afwijking van het oorspronkelijke. De brief luidt aldus:

„Die Staten 't slants en Graeffelicheyts van Zeelandt „maken condt ende kennelick allen die geene die dese „letteren zullen sien ofte hooren lesen, dat wij bij gemeene „overdrage ende resolutie, in onse vergadringe tot Middel- „burgh in den jare XVI^C zesthien mense Septembris, ge- „nomen om aff te lossen sekere penningen bij ons op „interest doen negotieren en daer uyt te vervullen de „betalinge an die Ma[jestei]t van Groot Brittagnen gedaen „over de restitutie van [de] stede Vlissingen ende Briele, „mitsgaders 't casteel van Rammekens en andere verpande „forten. Ende omme de meeste schade met de mintste „te vergoeden, goet ende raetsaem gevonden hebben te „vercoopen lijffrenten den penninck achte, ende mits dien „vercocht hebben ende vercoopen bij dese onse brieven, „onsen Ontfanger Generael Mr. Gerwout Teelinck, de „somme van zestien pondt derthien schelling en vier grote „Vlems jaerlicx, ten lijve van Justus Teelinck oudt elff „jaren, zone van Willem Teelinck en die Martha Jans „Ende datte voor de somme van hondert dry en dertich „ponden ses schelling acht grote Vlems in gereden gelden „van die voorsz. ontfanger Teelinck ontfangen, ende tot „proffijte ende oorbaer van de Lande van Zeelandt be-

„keert (aangewend), welcke voorz. Rente van zesthien „ponden derthien schelling en vier grote Vlems wij geloeft „hebben ende geloven mits desen in goeder trouwe te „gelden ende te betalen aen die voorsz. TEELINCK ofte „sijns actie hebbende, brenger deser offe vidimus met „een zegel auctenticq door handen van den voorsz. ont- „fanger Generael, jegenwoordich sijnde offe die hier- „namaels wesen sal, binnen die stadt Middelburch alle „jare den lesten Marty precys als penningen van ver- „schenen interesse vervallende, 't eerste jaer uyt crachte „van desen te betalen den lesten Marty zestien hondert „achtiene. Ende dat in goede gevalueerden gelden, gelijck „als 't allen verschijndage binnen den Lande van Zeelandt „bij permissiecours den loop hebben sal, ende dat vrij „ende suuver gelts sonder eenige cortinge van honderste, „dobbel honderste, vijftichste, twintichste penningen offe „andere diergelijcke ongelden ende lasten hoedanich die „sijn, ende dat soo lange ende ter tijt toe den voorsz. „JUSTUS TEELINCK overleden sal sijn, offe dat wij de voorsz. „jairlickxe rente affgelost sullen hebben, 'd welck ons vrij „sal staen te doen 't onser gelieffe te betaelen elcken „penninck acht dergelijcke penningen mette onbetaelde „rente, naer rate van tijde, in goeden gevalueerde gelden „als boven. Ende omme den voorsz. TEELINCK offe sijns „actie hebbende, wel ende volcommelick te versekeren, „soo hebben wij verbonden ende verbinden mits desen „tot het volcommen van 't geen voorzs. is, Ons ende onse „Ingesetenen, hare personen, mitsgaders onse en hare „goederen, roerende ende onroerende, domeijnen, imposten „ende andere gemeene middelen van de Landen van „Zeelandt, jegenwoordich ende toecomende, waer die „gelegen sijn offe bevonden sullen worden. Renunchie- „rende ende affgaende ten effecte van desen, voor ons

„ende onse Nacommelingen. tot proffijte van den voorsz. „Teelinck offe desselfs actie hebbende, alle previlegien, „prerogatieven, exceptien, relieven ende andere beneficien „offe behulp van rechten, die eenichsins souden mogen „doen ter contrarie van dese, ende sonderlinge den „rechte dicterende dat generaliter renunchiatie van geender „waerde en is, tensy speciale voorgae. Ende waert sake, „dat dese onse brieven bij ongeval verbrandt, gescheurt, „bedorven offe verloren waren, ende dat den voorz, „Teelinck offe sijns actie hebbende verclaerde bij hunnen „ende sulcx soo geschiet te sijn, soo beloven wij hun „gelijcke brieven te doen opmaeken, besegelen en geven „'t hunne costen. Ende omdat wij willen, dat den voor- „schrevene Teelinck, offe desselfs actie hebbende, het „effect genijette van dese, soo hebben wij deselve met „onsen zegel, hiertoe specialicker geordonneert, doen „segelen ende bij onsen secretaris doen onderteeckenen. „Aldns gedaen int Hoff van Zeelandt tot Middelburch „den lesten Marty des jaers zestien hondert seventhien.

(Buiten op staat)
„ter ordonnat[ie] van
„Staten voorn.

J. Boreel.

„R[e]ch[is]tra int R[e]ch[is]ter van
„de Rentebrieven op 't Capittel van
„de Lijfrente folio IIIc XVIIIo = 318 verso."

Inderdaad leert ons dit stuk weer menige bizonderheid. Voor het eerst vinden wij in denzelfden brief vermeld: de koopsom, het percent en de grootte van de Lijfrente. De koopsom bedroeg 133—6—8 Ponden Vlaems, de penning is 8 d. i. 12½ pCt., de Lijfrente 16—13—4 Ponden Vl., en indien men de moeite wil nemen om 133—6—8 P. Vl. te deelen door 8, daarbij bedenkende dat één P. Vl twintig schellingen en één schelling 12 groten heeft, dan zal men juist vinden 16—13—4 P. Vl.

In de tweede plaats moeten wij wijzen op de omstandigheid, dat de Staten van Zeeland zich het recht voorbehielden, de Lijfrente af te koopen. Zij betaalden in dat geval de geheele gestorte som terug met aanzuivering van de reeds verschenen rente. Die maatregel was inderdaad hoogst verstandig; waren de Staten van Holland en West-Vriesland even voorzichtig geweest, zij zouden later niet in de moeielijkheden gekomen zijn, die aan KERSSEBOOM, VAN DER BURCH e. a. zooveel zorg veroorzaakten. Eene Lijfrente van 12½ pCt. op het leven van een elfjarigen jongen zou zeker blijken veel te hoog te zijn, en het zou voor het land nog een groot voordeel kunnen wezen, zoo ze, bij eene gemiddelde Losrente van 4 pCt. en zelfs na een vrij lang bestaan, voor het gestorte bedrag kon worden afgekocht. Bij de weinige ondervinding, die men toen bezat, was de maatregel een zeldzaam bewijs van voorzichtigheid.

De belofte, dat de Lijfrentenier op zijn kosten een nieuwen Lijfrenten-brief kon krijgen, wanneer hij eenvoudig verklaarde, dat de oude verbrand, verscheurd, bedorven of verloren was, zou onvoorzichtig moeten genoemd worden, wanneer men zich stelt op het standpunt der hedendaagsche wetten en gebruiken. Maar er zal waarschijnlijk wel op de eene of andere wijze voor gezorgd zijn, dat er geen misbruik van den ouden briefgemaakt kon worden, wanneer het eens bleek, dat debedoelde verklaring, al dan niet te goeder trouw, onwaar was geweest.

Onderaan wordt gesproken van het „Rechister van de „Rentebrieven op 't Capittel van de Lijfrente." Het is thans bekend, dat JOHAN DE WITT, HUDDE, KERSSEBOOM, STRUYCK, VAN DER BURCH e. a. zulke registers te hunner dispositie hadden. Wij gelooven, dat men in de Archieven van vele steden van ons Vaderland nog zulke Registers

zou aantreffen, indien men maar eens nauwkeurig in de oude boeken en papieren ging snuffelen. Welk een kostbaar materieel zou daarmede aan het licht zijn gekomen! Men zou een aantal waarnemingen hebben, zich uitstrekkende over ons geheele land en loopende over drie of vier eeuwen. 't Is waar, zulk een onderzoek en het daaruit nauwkeurig samenstellen van lijsten zou een reuzenarbeid zijn, maar door verdeeling van den arbeid zijn wel werkzaamheden van grooter omvang tot stand gekomen. Natuurlijk zouden alle cijfers alleen op Lijfrenteniers betrekking hebben, maar wat zou het niet interessant zijn, na te gaan hoe de sterftekansen in den loop der eeuwen veranderd zijn, of die veranderingen constant zijn voor de geheele bevolking dan wel op sommige plaatsen grooter dan op andere, of zij op alle leeftijden en voor beide sexen dezelfde zijn! Zulke lijsten zouden inderdaad een onuitputtelijke bron van studie zijn, zoowel voor den Statisticus, als voor den Hygienist en den Geograaf. Dit was nu juist iets, waar de Regeering een handje helpen kon. Wellicht zijn er onder onze lezers enkelen, die in de gelegenheid zijn hier of daar eens een onderzoek in te stellen. Had maar één hunner succes, er zouden tal van anderen volgen. Voor de mededeeling van elke vondst houden wij ons dringend aanbevolen.

No. 532. *25 Juni 1892.*

Leening van de stad Kampen in 1670.

In het jaar 1670 besloot de stad Kampen, eene leening te sluiten van honderd duizend guldens. De conditiën en

voorwaarden dezer leening zijn in zooverre van belang, dat zij de eerste aanleiding schijnen geweest te zijn voor de Staten van Noord-Holland en West-Friesland om te trachten zich op gelijke wijze de noodige gelden te verschaffen. Op hetgeen in de vergaderingen der Staten met betrekking tot die geldopname is voorgevallen, hebben wij vroeger reeds gewezen. Wij bepalen ons thans bij de mededeeling van hetgeen „d'Ed. Hoog-„Achtbare Heeren, Burgermeesteren, Schepenen, en de „Raed der Stad Kampen den 6en en den 16en Juli 1670 besloten.

Men besloot uit te geven 400 Obligatiën of Actiën ieder van *f* 250.— op „Lijfrenten bij Overlevingh." Van ieder van 400 personen, of van zoovele als gezamentlijk de 400 Obligatiën wenschten te nemen, ontving de stad Kampen *f* 250.—, dus totaal *f* 100.000.—. De stad betaalde daarvoor eene rente van 4 pCt., dus *f* 4000.— 's jaars, en verdeelde deze rente gelijkelijk over de Obligatiën van hen, die ze oorspronkelijk genomen hadden en nog in leven waren. Waren deze alle overleden, dan verviel het geheele kapitaal aan de stad. Men kon over de Obligatiën bij testament beschikken, men kon ze verkoopen, verhandelen en overdragen, maar als de oorspronkelijke inschrijver overleed, ging elke aanspraak op uitkeering verloren.

Jacob van Dael „geswooren Makelaer der Stadt Amsterdam," en wonende aldaar „op de Heerengracht, bij de Lely-sluys, naest het Keyser-ryck" was met het opnemen van de aanvragen, het uitbetalen der Renten en het in ontvangst nemen der stortingen belast. Alle formaliteiten, die in acht moesten genomen worden, waren zeer goed geregeld, en elk deelnemer was gerechtigd de administratie van Van Dael tot in bizonderheden te controlleeren.

De zaak zelve was dus betrekkelijk zeer eenvoudig. 't Merkwaardigste was de wijze. waarop zij beoordeeld, besproken en aangeprezen werd. Dat zulk eene leening voor den geldopnemer zeer voordeelig was, behoeft geen betoog. Bij eene gewone leening moest hij 4 pCt. rente eeuwigdurend betalen; in dit geval betaalde hij diezelfde 4 pCt. alleen zoolang, totdat de laatste van 400 personen „alle van een tot twaalf Jaren en daerboven" gestorven was. Men moest echter de zaak smakelijk maken voor den geldschieter, en dat ging niet zoo gemakkelijk.

Men vindt een uitmuntend geslaagde poging daartoe aangewend in een boekje „'t Amsterdam gedruct voor „Marcus Doornick 1670", dat blijkbaar een aanhangsel is van 't prospectus van Van Dael en den volgenden titel heeft: „Vertoogh en Calculatie, waer mede klaer en blijc- „kelijck wordt vertoont, en aengewesen, de Beneficien en „voordeelen, die uyt dese Lijf-renten bij overlevingh, in „diervoegen, als bij de Stadt Kampen werden opgenomen, „soo wel voor de Opnemers als voor de Gevers, staen „getrocken en genooten te werden. Gestelt in vergelijc- „kinge met Los-renten tegen 4 ten hondert, en ordinaris „Lijf-renten tegen 8 ten hondert."

Allereerst wijzen wij op een paar mededeelingen, voor de geschiedenis van ons van groot belang. Op blz. 3 lezen we „dat van alle oude tijden her, de ordinaris Lijf- „renten, tegens de ordinaris Los-renten, altijdt zijn gesteld „gheweest, in egaliteyt van voordeel," waaruit blijkt, dat het sluiten van Lijfrenten reeds van veel vroeger tijd dagteekent, dan men tot hiertoe vermoedde. Alles wijst er op, dat die Lijfrenten gesloten werden tegen een vast percent op kinderen of personen, die de Lijfrentenier zelf mocht uitkiezen, zoodat de leeftijd van dengenen, op wiens leven de Lijfrente gesloten werd, niet in aanmerking kwam.

Hoe het vast percent der Lijfrente berekend werd, leert ons ook het bovenbedoeld werkje. Het geschiedde zeer eenvoudig. Op blz. 4 lezen wij: dat de prijzen van Los- en Lijf-renten „altijdt zijn geweest en gebleven in de „proportie van twee tegens een: Want aen al de Werelt „is bekent, dat, wanneer de Los-renten zijn geweest op 7 „per cento, dat alsdoen de Lijf-renten zijn geweest op 14 per cento. De Los-renten op 6, de Lijf-renten op 12: „De Los-renten op 5, de Lijf-renten op 10: En de Los-„renten op 4, de Lijf-renten op 8 per cento."

Het kwam er nu op aan om te laten zien, welke de voordeelen waren van de „Lijfrenten bij overlevingh" tegenover de „ordinaris Los- en Lijf-renten"; men moest doen uitkomen welke verbazende rente men van zijn geld maakt, zoo men, als lid van het „Collegie of Compagnie," een hoogen ouderdom bereikte. Maar men moest om dat te kunnen becijferen weten, op welke wijze de 400 personen van het Collegie zouden uitsterven, m.a.w. men moest van een sterftetafel gebruik maken. Die sterftetafel vindt men dan ook op blz. 5 van ons geschriftje; de cijfers van de 2de kolommen wijzen aan hoeveel personen van de oorspronkelijke 400 er nog over zullen zijn, op de ouderdommen, die in de eerste kolommen staan uitgedrukt:

Ouderdommen in jaren.	Aantal overlevenden van 400 personen.	Ouderdommen in jaren.	Aantal overlevenden van 400 personen.	Ouderdommen in jaren.	Aantal overlevenden van 400 personen.
1	400	61	11	68	5
12	200	62	10	70	4
24	100	63	9	72	3
36	50	64	8	74	2
48	25	65	7	76	1
60	12	66	6	80	0

Deze sterftetafel is, volgens den schrijver, „door naeuw-„keurigh ondersoeck, en opmerckingh op gestelt" en zij zal „soo na met de waerheijt over een komen, dat het „different, voor de Geinteresseerdens, van geen zonder-„linge importantie, oft belangh, sal zijn." Elders zegt hij, dat deze „stellinge, naer den gemeenen loop van de „Natuur, „en de dagelijksche ondervindinge, ten opzicht van het „gansche Collegie, met de wore uijtkomste soo na over een „sal komen, dat seer weijnig daer van sal verscheelen."

Zijn nu de Los- en Lijfrenten, wat het voordeel betreft, voor beide partijen gelijk, dan kan men zich, bij de nadere beschouwing van dat voordeel, alleen bij de Los-renten bepalen. Dat eene rente-betaling van 80 jaren voordeeliger is voor den geldnemer dan eene eeuwigdurende rentebetaling, is, wij zeiden het reeds, duidelijk genoeg. Maar de geldnemer geniet bij de „Lijfrenten bij Over-„levingh" nog een ander voordeel, dat vooral uitkomt als men die met de gewone Lijfrenten vergelijkt. Immers hij behoeft niet te beginnen met het betalen van een groot bedrag aan renten, waardoor zijn budget zeer bezwaard wordt om „de Nakomelingen een vrijen hals te maken." Hij betaalt in de 80 jaren steeds hetzelfde rentebedrag.

En wat is nu het voordeel voor den geldgever? Uit de bovenstaande sterftetafel berekent de schrijver, dat de deelnemers „die van Godt met een langh leven zoude „mogen worden gezegent" in de eerste 12 jaren wat minder zullen ontvangen dan als zij een gewone Lijfrente genomen hadden, maar na 24 jaren ontvangen zij 16 pCt., na 36 jaren 32 pCt. enz., na 70 jaren 400 pCt. enz., na 80 jaren 1600 pCt. jaarlijks. Het gering verlies in de eerste 12 jaren beteekent, volgens den schrijver, niets tegenover het „favorabel aspectatijf bij lanckleventheyt." Een tweede voordeel is dit, dat, terwijl bij gelijkblijvenden

rentevoet de Los-renten-brieven gelijke waarde behouden, en de waarde der Lijf-renten-brieven steeds kleiner wordt, die der Lijf-renten-brieven bij Overlevingh steeds grooter wordt. Na verloop van 12 jaren heeft hij die een gewone Lijf-rente sloot wel is waar 67 gl. 16 st. en 15 pen. meer ontvangen dan hij die een Lijf-rente bij Overlevingh nam, maar zijn obligatie is dan 182 gl. 3 st. 1 pen. minder waard dan die van den ander, na 24 jaren 698 gl. 15 st. 12 pen. „ende soo op meerder Jaren naer proportie."

Gij maakt dus, zoo roept hij den geldgevers toe, een aardige spaarpot, tot nut van u zelven of van Uwe kinderen. Gij behoort dan tot die voorzichtigen, die in hare jeugd en in den besten tijd van hun leven iets ter zijde leggen voor den ouden dag of om hunne kinderen iets na te laten, „daermede zij met Godt ende met eeren, „door de Werelt soude mogen komen."

Intusschen gevoelt de schrijver zeer goed dat het voordeel van den geldnemer toch ten slotte moet betaald worden door den geldgever. Dit bezwaar weerlegt hij op de volgende ingenieuse wijze: Wanneer gij uwe kinderen laat onderwijzen in geleerdheid, kunsten of ambachten, opdat zij een eerlijk beroep zouden kunnen uitoefenen, dan is het daaraan besteede geld verloren, wanneer de kinderen sterven. Die gelden zijn van dezelfde natuur als de gelden die gij besteedt om Lijf-renten bij Overlevingh te koopen, met dit verschil echter dat gij in het laatste geval toch altijd eenige rente zult genoten hebben, terwijl gij in het eerste geval alles verloren hebt. Hebt ge dus geen bezwaar tegen het eerste, dan kunt ge ook geen bezwaar hebben tegen het laatste.

Er kan tegen deze opvatting wel wat in het midden worden gebracht, maar wij laten ons niet verder daarmede in. Wij maakten op het geschriftje attent, omdat

wij meenen dat het een helder licht werpt op den lateren arbeid van JOHAN DE WITT, KERSSEBOOM, JOHAN VAN DER BURCH en anderen.

Wij zullen later nog wel eens uiteenzetten op welken grond deze onze meening steunt.

No. 553. *19 November 1892.*

LEENING VAN DE STAD GRONINGEN IN 1671.

In Blaadje No. 532 bespraken wij de leening, die in 1670 door de stad *Kampen* gesloten werd. Dit middel om geld te verkrijgen werd in het volgend jaar gevolgd door de stad *Groningen*, en ook dáár werd de zaak geleid door JACOB VAN DAEL, van wien wij later nog meer zullen hooren en die in die dagen een der bekwaamste financiers uit Amsterdam schijnt geweest te zijn.

Men opende tegelijk de inschrijving op twee leeningen, in den vorm van Compagniën van Lijfrenten bij Overleving. De eene bedroeg *f* 140,625.— tegen 4 pCt. en had 500 deelnemers; de andere was groot *f* 110,000.— à 5 pCt., en had 200 deelnemers. Aan de eerste konden personen „van ongelimiteerden Ouderdom", aan de laatste alleen personen deelnemen, „van een Ouderdom van 25 jaren, en daer boven". Bij het becijferen van de te verwachte voordeelen, nam men geheel dezelfde wijze van afsterving aan, als die men vroeger voor de leening van *Kampen* gebezigd had. Wij herinneren, dat het geheele plan hierop neerkomt, dat de rente van de opgenomen gelden onder de nog in leven zijnde deelnemers van de Compagnie jaarlijks verdeeld wordt, tot dat allen zullen zijn gestorven, waarna het kapitaal door de geldnemers genaast wordt.

Van Dael vond het noodig, om de opmerkingen, die wij in ons Blaadje No. 532 mededeelden, nog eens uitvoerig te weerleggen; hij deed dit wederom met veel scherpzinnigheid in een „Vertoogh en uytrekening, waer „mede klaer en duydelijck wordt betoont en aengewesen, „dat de Lijf-renten bij overlevingh, in voegen als onlanghs „voor de stadt *Campen*, ende nu noch tegenwoordigh „voor de stadt *Groningen* en andere steden zijn ende „werden genegotieert; voor de Comtribuanten ofte Inleg„gers, beter en voordeeliger zijn, als ordinaris Lijf-renten „tegens 8, ja zelfs tegens 10 ten hondert. Alsmede dat „die te prefereren zijn voor de Collegien die hare Capi„talen aenleggen in Actien op de Oost-Indische Com„pagnie." Dit vertoogh, uitgegeven „'t Amsterdam, voor „Marcus Doornick, Boekverkooper, op den Middeldam, „in 't Kantoor-Inckvat, 1671", bevat een aantal zeer gezonde denkbeelden over finantieele zaken. De naive schrijfwijze dier dagen neemt al het drooge weg, dat dikwijls eigen is aan de finantieele vertoogen van *onzen* tijd. Daarom vergunne men ons, dat wij enkele gedeelten woordelijk aanhalen, ook al zullen die aanhalingen wat uitvoerig zijn.

De schrijver brengt de gemaakte „objectien ofte tegen„werpingen" tot twee soorten. De eerste komt van den kant van hen, die aldus redeneeren; de stad *Groningen* zal 4 pCt. over de opgenomen kapitalen betalen, maar zij doet dat alleen, zoolang de laatste van 500 (of 200) deelnemers nog in leven is. Dit is natuurlijk nadeeliger voor de geldgevers, dan wanneer ze eeuwigdurend 4 pCt. ontvingen. Men tracht de zaak aantrekkelijk te maken door de voorspiegeling op een onzekere en ijdele hoop, „van bij lanckheijt van leven, hooghe en groote Inkom„sten te trecken van een kleijn Capitael", hetgeen „onnut „en schadelijck" is.

De tweede soort van objectie gaat uit van hen, die beweren, dat de deelnemers zich onder elkaar dezelfde voordeelen kunnen verzekeren als de stad *Groningen* hun aanbiedt, en dan in het bezit van het oorspronkelijk kapitaal kunnen blijven, mits zij de bijeengebrachte gelden maar steeds tegen 4 pCt. op interest uitzetten en een kleinigheid betalen voor administratie-kosten.

Vóór hij overgaat tot de behandeling dezer opmerkingen, geeft de schrijver ons eene inleiding, die aldus luidt: „'t Is een waer Spreeck-woordt, soo veel Hoofden, „soo veel sinnen, en 't is oversulcks gantsch onmogelijck „om eenige saeck voor te stellen, hoe voordeeligh en „nut die selvige oock soude mogen wesen, welcke aen „allen sal wel gevallen; 't Oordeel der menschen is niet „min verscheijden als den smaek, 't geene den eenen voor „leckerny keurt, sal den anderen onsmakelijk sijn.

„Hiervan hebben wij klare blijcken gesien, in het voor„stellen en uytvoeren van een nieuwe maniere van Lijf„renten bij overlevingh, op Geselschappen van verscheyde „Personen, onderscheyden in besondere trappen van ouder„dom, eerst bij de *scherpsinnige Italianen* 1) uytgevonden, „ende nu onlanghs door ons op de Hollantsche wijze ge„schickt, en in 't werk gestelt.

„Want of wel schoon dese saecke, eerst tot onse ken„nisse komende, naer een rijp en neerstigh ondersoeck, „bij ons soodanig wierde geoordeelt, dat het niet als tot „gemeene nut konde streecken, deselve hiermede in prac„tijck en gebruyck te brengen, ende dat wij achten „deselve met een algemeene approbatie en toestemminge „soude werden aengenomen ende begunstight; en tot dien

1) Men ziet hieruit dat deze en dergelijke ondernemingen wel degelijk tot de „Tontines" gerekend werden; elders worden ze alzoo genoemd.

„eynde, ons bevlytight hadden (selfs met behulp en raedt, „van in soodanige saecken ervarene Luyden) om seer „naeuwkeurigh uyt te vinden, de rechte egaliteyt en „gelijckheyt van de Renten, in vergelijckinge van den „cours der gewoonelijcke Lijf- ende Los-renten van deze „Landen 1); soo heeft d'ervarentheijt ons echter geleert, „ter occasie van de oplichtinge door ons gedaen, nu „onlanghs voor de Stadt *Campen*, ende nog tegenwoor- „digh voor de Stadt *Groningen*, dat de gevoelens en oor- „deelen dies aengaende seer verscheyden zijn, en datter „bijna alsoo veel werden bevonden, die het tegenspreken „en verwerpen, als die het toe-stemmen en aan-nemen.

„Maar alsoo wy oock hebben ondervonden, dat veele „Luyden van dese sake oordeelen, sonder deselve te „verstaen ofte te begrijpen 2), soo hebben wij voorgeno- „men, om deselve wat nader te verklaren, en alle de „objectiën, en tegenwerpingen, die ons zijn voorgekomen, „welcke eenige opmerkingh ofte antwoordt waardigh zijn, „op te lossen, ende de ongerijmtheden daarvan klaerlijck „aan te wijsen."

Vóór de schrijver overgaat tot de weerlegging der objectien, geeft hij voor elke leening een afzonderlijke Tafel van zeven kolommen, waarin vergeleken wordt wat iemand genoten heeft, die een zeker aantal jaren eene Lijfrente van 10 en van 8 pCt. ontvangt, en wat hij in het geheel zal genoten hebben, indien hij gedurende een zelfde aantal jaren eene „Lijfrente bij overlevingh" ontvangt. Er wordt met enkelvoudigen interest gerekend; indien het percent na verloop van eenige jaren grooter wordt, dan wordt voor de tusschenliggende jaren het gemiddeld percent genomen. Uit deze Tafel blijkt nu,

1) De invloed van Johan de Witt's arbeid blijkt hier zonneklaar.

2) Dit geldt ook thans, 220 jaar later, nog evenzeer.

dat iemand, die *f* 281.25 gestort heeft (het één 500ste van de leening ad *f* 140.625.—) na 12 jaar, *f* 67.50 meer aan Lijfrenten (tegen 8 pCt. gerekend) zal ontvangen hebben, dan wanneer hij deelnemer was geweest in een Compagnie van Lijfrenten bij Overleving. Dit is het grootste voordeel dat de gewone Lijfrentenier zou kunnen genieten, maar na 12 jaren wordt het voordeel al spoedig in een verlies omgezet; na 24 jaren is dit reeds gelijk aan het voordeel na 12 jaren, nl. *f* 67.50, na 60 jaren is het *f* 4,824.—, na 72 jaren *f* 14,044.—, en na 80 jaren *f* 41,989.—. „Derhalven," zoo zegt onze schrijver, „dunkt het ons byna „een onmogelijckheyt te zijn, dat Luyden met eenigh „verstant begaeft, alleen tegens de 67 guld. 10 stuyv. „die yder Participant op sijn Leven, binnen de eerste „12 Jaren hazart loopt, op het hooghste te konnen ver„liesen, soude willen in vergelijcking stellen, de ongemeene „groote voordeelen, die van soo een klein Capitaeltjen, „in 60 a 70 jaren daer na konnen werden getrocken." „Na verloop van 30, 40 à 50 Jaren sal yemandt soo„danige inkomsten konnen trecken, dat hy daer van eer„lijck en burgerlijck zal konnen leven, en na hooger „Jaren Princelijck." Dit is het eerste argument voor de voortreffelijkheid van de Lijfrenten bij Overleving boven de gewone Lijfrenten, die steeds gelijk blijven.

Een tweede argument zoekt VAN DAEL hierin, dat na verloop van tijd de verkoopwaarde van eene gewone Lijfrente steeds kleiner, die van eene Lijfrente bij Overleving steeds grooter wordt. De waarde b.v. eener lijfrente, gesloten op het leven van een kind van 8 jaren, zal na 12 jaren *f* 214.— minder bedragen dan de waarde van een Lijfrente bij Overleving, die evenwel gekost heeft; na 24 jaren is dit verschil *f* 911.25 „ende soo op hooger Jaren na proportie."

In de derde plaats hebben deze Lijf-renten op Overleving dit privilege, dat zij „voor geen schulden of lasten „naer 't belegh van de selve gemaeckt, en sullen arrestabel „ofte aensprakelijck zijn, maer altijdt zijn en blijven, tot „vrye en libre dispositie van de Eygenaers, soo lange „als de Persoonen op wiens Lijf de zelve ingeleght zijn, „in 't leven sullen wesen. Dat een seer groot voordeel „in desen moet werden geconsidereert. Als dienende om „het voornaamste ooghmerk van deze Lijf-renten sekerlijck te verkrijgen, 't welck is van sich selven ofte sijne „Kinderen, tegens den ouden dagh bij mis-fortuyn ofte „andere ongelegentheden te versorgen, van een seeckere „en onfeylbare Inkomste, om eerlijk van te konnen leven. „Het welcke noyt aan eenige andere Collegien ofte Lijf„renten, is vergunt."

Hoe meer men dezen VAN DAEL leert kennen, des te meer leert men in hem, zoowel wat zijn goede als minder goede eigenschappen betreft, een voorganger zien van de Amerikaansche Levensverzekeraars.

No. 554. ***26 November 1892.***

LEENING VAN DE STAD GRONINGEN IN 1671.

(Vervolg.)

Overgaande tot de weerlegging der beide in ons vorig Blaadje vermelde tegenwerpingen, beweert JACOB VAN DAEL, dat men niet het recht heeft, om de zaak zoo voor te stellen, als zou de 4 pCt. rente die de stad *Groningen* over de geleende gelden toestaat, gelijk staan met de

rente, die elk ander geldnemer uitkeert. De gewone rentevoet is wel is waar 4 pCt., maar in gewone omstandigheden betaalt de geldgever een koers van 102 pCt., en de geldnemer is dan ten allen tijde tot aflossing gerechtigd. Op deze conditie kan de stad *Groningen* zooveel geld krijgen als ze maar wil. Wanneer de stad zich zou willen verbinden, het geleende geld niet vroeger af te lossen dan na 10 of 11 jaren, dan zou zij het geld kunnen verkrijgen tegen 3½ pCt., „gelijck verscheyde die soo „hebben aangeboden." Bedenkt men nu dat de stad, bij de Lijfrenten bij overleving, zich verbindt om in 70 à 80 jaren niet af te lossen, dan zou men nog iets meer dan een half pCt. van de rente moeten aftrekken om tot eene juiste vergelijking te kunnen geraken. Bepaalt men zich echter bij dit half pCt., dan kan men stellen dat de stad *Groningen* eene leening sluit tegen 3½ pCt. met conditie, niet te zullen aflossen binnen 70 à 80 jaren, en dat het halve pCt., dat zij daarenboven betaalt, als eene aflossing moet beschouwd worden. Wanneer het nu bewezen kan worden, dat zij daarmede in 70 à 80 jaren de geheele leening aflost, dan heeft zij volkomen 't recht om na dien tijd het kapitaal te naasten.

De schrijver gevoelt zeer goed, dat hij gebruik moet maken, van de Interest op Interest rekening, doch daarmede schijnt hij niet best over weg te kunnen. Zoo hij had kunnen beschikken over de tafels, die ons heden ten dage ten dienste staan, dan zou hij aanstonds gevonden hebben, dat dit ½ pCt. in 80 jaren *f* 305,144.— opbrengt, zoodat de geldgevers ten slotte *f* 305,144.— — *f* 140,625.— ('t bedrag der leening) = *f* 164,519 profiteeren. VAN DAEL maakt echter alleen van de enkelvoudige Interestrekening gebruik, en redeneert aldus: de geldnemers ontvangen jaarlijks ½ pCt. van de geheele leening ad *f* 140,625.—

voor aflossing, of 703 gulden en 5 stuivers; dat is in 80 jaar *f* 56,260.—. Maar van dat geld maken zij rente en wel zóó, dat ze gedurende 80 jaren jaarlijks 3½ pCt. rente maken over een bedrag dat elk jaar met 703 gulden en 5 stuivers toeneemt. De som dezer renten vindt men door 3½ pCt. te nemen van *f* 56,260 en dit met 40 te vermenigvuldigen. Men krijgt dan 40 × (1969 gulden 2 stuivers) = *f* 79,764.—, hetgeen, opgeteld bij de *f* 56,260.—, een geheel maakt van *f* 136,024.—. De geldgevers zouden dus *f* 140,625.— — *f* 136,024.— = *f* 4,601.— te kort komen, maar dit verlies wordt ruim opgewogen door de rente die men van de renten maken kan. Neemt men nu nog in aanmerking, dat de geldgevers bij particuliere Collegies de administratie- en kantoorkosten zelven betalen moeten, terwijl in ons geval de stad *Groningen*, de geldnemer, die kosten op zich neemt, dan zal men inzien, dat de schrijver, zooals hij zelf zegt „seer krachtelijck gedemonstreerd heeft, de voor- „deelen en profijten die bij de Contribuanten in deze „Collegien van Overlevingh konnen werden genooten". Letten wij niet op een paar kleine cijferfoutjes, dan zijn wij het geheel met dit oordeel eens.

Overgaande tot de tweede tegenwerping, dat nl. de Lijfrente bij Overleving „kan werden gepractiseert tot „veel grooter profijt en voordeel van de Contribuanten, „met onder Particulieren soodanige Collegien ofte Gesel- „schappen op te rechten, by dewelcke het ingeleyde „Capitaal, ten behoeve van de langhst-levende, kan werden „behouden," merkt VAN DAEL op, dat het onmogelijk is zich een voortdurend vast en zeker inkomen te verschaffen, anders dan door de gelden te beleggen in de aandeelen of actien van de Oost-Indische Compagnie. Deze actien nu brengen gemiddeld nauwelijks 3½ pCt. op „sedert

„twintigh jaren en langer herwaarts, jaarlijcks uytgerekent „zijnde." Van deze rente moet een deel beschouwd worden als een verzekerings-premie tegen „'t gevaar van „den staat, en handel van de Compagnie" waarvoor de schrijver ½ pCt. rekent, 't geen niet te hoog is, „want „wy gelooven niet dat 'er yemant soude gevonden werden „die lust soude hebben om aan de Participanten van de „Collegien te versekeren, dat binnen sulcken tijdt als „deselve sullen komen te dueren, het Capitaal niet en zal „verminderen, en dat alle jaren 3 per cento sekerlijck „voor uytdeelingh sullen trecken, mits daarvan voor premie „te genieten de meerder uytdeelingh, ende de verhoogingh „van 't Capitaal." Als verder bewijs daarvoor, dat men de vaste opbrengst van de actien der Oost-Indische Compagnie op niet meer dan 3 pCt. kan stellen, vermeldt de schrijver dat men die „dagelijcks beleent tegen 3 per „cento, 14 maanden voor een jaar gerekent, dan nauwe- „lijcks 2½ ten hondert blijft."

In het voorbijgaan merken wij op, dat men in de 17e eeuw aan het woord „beleenen" eene andere beteekenis hechtte dan thans. Men stond voor een bepaalden tijd en voor een bepaalde som een Actie af aan een ander, die daardoor het recht had te profiteeren van alle voordeelen die het bezit van zulk een Actie opleverde, terwijl thans de Actie als een onderpand beschouwd wordt, waarop men een zekere som tegen een bepaalde rente ter leen ontvangt doch de voordeelen der Actie zelf behoudt. In het eerste geval nam dus hij, bij wien de beleening gesloten werd, de risico der Actie op zich en genoot niet een vooraf vastgestelde rente; thans is juist het omgekeerde het geval.

Gaat men nu uit van de stelling, dat de Actien der Oost-Indische Compagnie niet meer geven dan 3 pCt.,

dan moet men, om tot eene zuivere vergelijking te komen, aannemen dat van de 4 pCt. rente, die de stad *Groningen* betaalt, 3 pCt. voor rente en 1 pCt. voor aflossing bestemd is. Dit éene percent van de leening ad *f* 140,625.— geeft in 60 jaren *f* 84,375.—; berekent men de rente van dit éene percent, tegen 3 pCt., daarbij in 't oog houdende, dat die rente elk jaar met een gelijk bedrag toeneemt, dan vindt men in 60 jaren een bedrag van *f* 75,935.— zoodat het éene percent in 60 jaren een geheel oplevert van *f* 160,310.—, als men alleen met enkelvoudigen interest rekent. De Participanten profiteeren dus *f* 19,685.—, ontvangen het kapitaal terug en krijgen in de volgende jaren enorme uitkeeringen, want er zijn dan maar 16 personen meer over, volgens de aangenomen wijze van afsterving. Het blijkt dus, volgens VAN DAEL, „seer „klaar, dat de collegien die haar Capitalen in Actien „hebben aangeleyt (en er zijn er verscheyden opgerecht), „schoon het selve komen te behouden, geensins in voor-„deel konnen vergeleken worden bij het Collegie hier „voor aangewesen."

Aan de leening van *f* 110,000.— konden alleen personen deelnemen, die ouder waren dan 25 jaar; hun levensduur wat dus korter dan die van de participanten der andere leening, en daarom werd de rente op 5 pCt. gesteld. Past men hierop dezelfde redeneering als boven toe, dan komt men tot de volgende cijfers: van de 5 pCt. zijn 3 pCt. voor rente en 2 pCt. voor aflossing bestemd, welke 2 pCt. in 42 jaren *f* 92,000.— opleveren, terwijl de rente à 3 pCt. van deze 2 pCt. in dien tijd, en in aanmerking nemende dat die rente elk jaar weer met een gelijk bedrag toeneemt, *f* 58,212.— geeft. De Participanten profiteeren dus hier *f* 92,400.— + *f* 58.212. — *f* 110.000.— = *f* 40,612.—.

Men zou hier tegen kunnen aanvoeren, dat de Participanten moeielijk van zulke kleine sommen rente kunnen maken, maar de stad *Groningen* zal gaarne bereid zijn die sommen 80 of 60 of 42 jaren tegen 3 pCt. „op de deposito te houden". Verder zou men kunnen opmerken, dat de dividenden van de Actien der Oost-Indische Compagnie wel eens 45 pCt. zijn geweest, en in 1673 nog 15 pCt., maar daarvan is het gevolg geweest dat de koers zeer gestegen is, en juist die hooge prijzen „duncken „ons seer krachtige argumenten te zijn, om te bewijzen, „dat het nu den rechten tijdt niet en is om Capitalen „daarin te beleggen." Doch ook buitendien, alle Actien zullen in den loop der tijden zeer verschillende dividenden geven en daarmede zal ook de koers veranderen. Men moet echter in ons geval alleen op eene gemiddelde rente rekenen, en deze is inderdaad 3½ pCt., „dat een Interest „is die haar waarlijck niet en is te misgunnen, aangesien „wat hazart in de Negotie, wat risico van de Zee, ende „wat gevaren van de politijcque revolutien en verande„ringen zij daarvoor moeten loopen".

De schrijver eindigt zijn vertoog met eenige wijsgeerige opmerkingen: „De veranderlijckheyt" zegt hij „die alle „wereltsche saken in 't voorleden onderworpen zijn geweest, „zijn de selve noch onderworpen. En dese hoedanigheyt „schijnt boven alle andere saecken de Actien eygen, die „niet alleen naer de ware geschapentheyt van den staet „der Compagnie rijsen of dalen, maar die noch selfs haar „dickwils naer de opinien van de Heeren Actionisten „moeten schicken."

„Behalve soo besluyten wij, en oordeelen dat het soo „klaar als de middagh son blijckt, dat dese Lijf-renten „by overlevingh is een seer nutte en voordeelige uyt„vindinge, besonderlijck voor de Contribuanten, en die

„seer wel overeenkomt met de maxime ofte gront-regel „van wijse en voorsichtige luyden, van sorge te dragen „voor den ouden dagh: want niets wordt byna ellendiger „geacht, als oudt en arm te zijn."

Hiermede eindigen wij de beschouwing van VAN DAEL's betoog, waaraan geen scherpzinnigheid kan ontzegd worden. Jammer, dat hij er niet om gedacht heeft, dat ook de soliditeit der stad *Groningen* onderworpen is aan „de veranderlijck-„heyt, waar aan alle wereltsche saken onderworpen sijn".

No. 648. *15 September 1894.*

DE HAARLEMSCHE „VRIJWILLIGE DOOD-BOS".

Reeds SALOMO maakte de opmerking, dat er niets nieuws is onder de zon, en de negentiendeeeuwsche filosoof verklaart van hetgeen hij rondom zich ziet: „Alles schon „da gewesen!" Eigenlijk is dit zeer natuurlijk; wij spreken van een „cirkelgang der menschheid", maar juister ware het te spreken van een slingergang. Evenals een slinger, die telkens naar den evenwichtstoestand terugkeert, dien passeert, zich langzamer beweegt, stilstaat, en ten slotte weer den evenwichtstoestand bereikt om dezelfde beweging steeds opnieuw te herhalen, zoo passeeren ook wij door overdrijving dien toestand van evenwicht, om er weer naar terug te keeren en opnieuw, maar nu in een anderen zin, te overdrijven.

Deze gedachte kwam bij ons op, toen wij onlangs het een en ander lazen over de vereenigingen of fondsen tot onderlinge ondersteuning der nagelaten betrekkingen, bij vroegtijdig afsterven, zooals men die tegenwoordig bijna

in elke stad van Engelsch-Indië aantreft. Als voorbeeld vermelden wij een fonds, dat in 1887 werd opgericht, aan 't einde van 't vorig jaar 939 leden telde, en aldus is opgericht.

Elk nieuw toetredend lid betaalt, bij wijze van entrée, een paar stuivers voor elk jaar van zijn ouderdom. In 1888 bedroeg de entrée vier *anna's* (iets meer dan 5 cents) voor elk levensjaar, in 1889 vijf en in 1890 zes anna's. De hoogste leeftijd, waarop men nog als lid kan toetreden, wordt elk jaar lager, met het doel om oude menschen te weren; men begon met 55 jaren, doch dit is nu reeds op 45 jaren verminderd. Als er een sterfgeval plaats heeft onder de leden van het fonds, dan ontvangen de erfgenamen of executeurs evenveel *rupee's* (ruim een gulden) als er leden zijn, want elk lid betaalt in zulk een geval één rupee.

Dit fonds bevindt zich op dezen oogenblik in een bloeienden toestand, er is geen enkele reden om te twijfelen aan de strikte eerlijkheid en de volkomen goede trouw van de bestuurders, en toch kan zulk een fonds op niets anders uitloopen dan op bittere teleurstelling en droeve ontgoocheling. De zaak zou geheel en règle zijn, en uitmuntend kunnen werken, als men maar een middel wist te bedenken om het aantal leden op dezelfde hoogte te houden of te doen toenemen. Tot hiertoe is dat middel nog niet gevonden, en toch staat of valt hiermede het geheele systeem. Een Engelsch vakblad maakt de volgende juiste opmerking: „Gedurende de eerste paar jaren van het bestaan „van zulke instellingen, zien de cijfers er vrij wel uit; de ont„goocheling komt later. Jonge leden treden niet toe tot „een vereeniging, waarvan de meerderheid der leden ten „grave neigt, en daar de dood het eenig zekere is, waarop „men bij deze soort van verzekering rekenen kan, zoo is „het duidelijk dat als het aantal leden vermindert ook de

„som die bij den dood wordt uitbetaald in dezelfde reden „vermindert, totdat het laatste half dozijn in leven ge- „bleven leden van het fonds, in plaats van misschien „1000 rupee's te ontvangen, zich moet tevreden stellen „met niet meer dan vijf rupee's."

Evenals dit bij de Assessment-Maatschappijen het geval is, is hier elke individueele verzekering afhankelijk van de geheele rest en in het toetreden van nieuwe leden de ziel der zaak gelegen. Maar aan dat toetreden *moet* betrekkelijk spoedig een eind komen, en dan komen de oudste leden, die 't meest betaald hebben, in een toestand waarin zij veel meer voor hunne Levensverzekering betalen, dan wanneer zij zich op de gewone wijze verzekerd hebben.

Hoogst merkwaardig is het verschijnsel, dat wij dezen modernen vorm van het assessmentisme, die in Engelsch-Indië welig schijnt te bloeien, reeds hier in Nederland gekend hebben meer dan een eeuw geleden. Fondsen als het bovenstaande werden er in grooten getale in de 18e eeuw opgericht, en de meeste daarvan gingen ook in die zelfde eeuw te gronde. Voor de bestuurders en voorstanders van die Indische instellingen, zou het inderdaad van het hoogste belang zijn, de geschiedenis onzer fondsen uit de 18e eeuw te leeren kennen. Wij hebben er wel eens over geklaagd, dat we zoo uiterst zelden in de gelegenheid zijn om te weten te komen, hoe het is afgeloopen met de fondsen, waarvan de oprichting en de wijze van werken gedurende de eerste jaren zeer nauwkeurig bekend zijn. Daarom doet het ons genoegen, thans in de gelegenheid te zijn, iets mede te deelen omtrent het uiteinde van een paar dezer inrichtingen. De stad Haarlem was zeer rijk aan zulke fondsen; meestal werden zij *bossen* genoemd, maar men treft ook andere namen aan zooals Beurs, Societeyt, Compagnie, Maatschappije,

enz. Haarlem bezat er meer dan 30. Voor dezen oogenblik bepalen wij ons bij twee instellingen, welker geschiedenis uitnemend geschikt is om de juistheid van hetgeen wij omtrent de Engelsch-Indische fondsen in het midden brachten, te bewijzen. De „vrijwillige Dood-Bos" werd opgericht den 5^{en} September 1724 en dat wel geheel in den vorm van het boven bedoeld Indisch fonds; bij elk sterfgeval betaalde elk lid eenige stuivers, zoodat de kosten der begrafenis (ƒ38.— bedragende) bestreden konden worden. In het jaar 1755 werd men bezorgd, dat de „Bos meer en meer zou vervallen", indien er niet eenige veranderingen werden ingevoerd en daarom werd er besloten, èn het aantal leden èn de som die voor de Begrafenis werd uitgekeerd, te verdubbelen; tevens werd er besloten, dat de nieuwe leden niet ouder dan 45 jaren zouden zijn. In Januari 1756 werd een nieuw fonds opgericht onder den naam van „Nieuwe Algemeene Societeyt tot Begraaffenissen", welks Reglement bijna in alle opzichten overeenkwam met dat van het vorig fonds. Tot 1785 bestonden beide fondsen naast elkander, en wij kunnen wel nagaan welke ondervinding zij in dat langdurig tijdsverloop hebben opgedaan. Als wij bedenken, dat de „vrijwillige Dood-Bos", ten einde voor eene Begrafenis eene som te kunnen uitkeeren, gelijk aan het dubbele van de vroeger daarvoor betaalde som, het aantal leden verdubbelde maar de contributie voor elk sterfgeval onveranderd liet, dan kan men wel nagaan, dat de finantiën niet bloeien konden. Het tweede fonds deed waarschijnlijk dezelfde ondervinding op, en daarom besloot men in 1785 beide fondsen tot één te amalgameeren, onder den naam van „de Gecombineerde Dood- en Begraavenis-Bos „binnen de stad Haerlem". De motieven, die bij die gelegenheid werden bijgebracht, zijn zeer leerzaam; de

bestuurders van de bovengenoemde Indische fondsen zouden goed doen ze goed te overdenken en ter harte te nemen. Woordelijk wordt het volgende gezegd: „dat „de beide Bossen door buitengewoone meenigte van „Sterfgevallen in getal van Leden dermaate verminderd „en tot verval gekomen waren, dat de gemelde Contri- „butiën van vier Stuivers (voor elk sterfgeval) thans „niet meer dan vijftig of zestig Gulden (in plaats van „tachtig) konden fourneeren, waar door de tegenzin in „deeze Bossen zo groot wierd, dat'er eene totaale ver- „nietiging van dezelven te duchten was". Om deze redenen was men van oordeel dat „door combinatie van de twee „tot eene Bos, en door eene geproportioneerde vermin- „dering der Contributiën, het crediet voor en de toeloop „tot dezelve zoodanig zoude vermeerderen, dat derzelver „geheele vernietiging zoude kunnen worden voorgekomen."

In 1788 vinden wij deze Bos nog eens vermeld, toen er bepaald werd dat de erven der Leden, die zelfmoord pleegden of stierven door het Gerecht, geen recht op uitkeering konden doen gelden. Verder vonden wij geene melding meer gemaakt van dit fonds; 't zal waarschijnlijk zonder ophef geliquideerd zijn in de woelige dagen der Fransche overheersching. Wat wij boven uit een Engelsch vakblad vertaalden, en dat niet anders is dan een voorspelling, vinden wij hier ten duidelijkste bewezen, en, als wij die Haarlemsche fondsen nog verder bestudeeren, zullen wij telkens herinnerd worden aan den algemeenen regel, dat zulke fondsen alleen kunnen blijven bestaan, indien er steeds een flinke en aanhoudende toevoer van nieuwe leden plaats heeft, dat die toevoer echter niet blijvend *kan* zijn, en dat ze dus allen de kiem des doods in zich dragen. Die dood kan vroeger of later intreden, al naarmate de toevloed van nieuwe leden

korter of langer duurt, maar hoe langer hij uitblijft, hoe schadelijker voor de overblijvende Leden. Vraagt men of het niet mogelijk zijn zou, fondsen op te richten, die hetzelfde doel beoogen maar op een degelijken grondslag gebaseerd zijn, dan antwoorden wij, dat dit zeer stellig mogelijk is, maar dat men dan niet anders verkrijgt, dan een hedendaagsch, goed ingericht Begrafenis-fonds. 1) De Assessment-Maatschappijen, onder welken vorm zij zich ook vertoonen, hebben geen toekomst, omdat zij een te wankelbaren grondslag hebben. Zij zullen echter iets goeds achterlaten; dit n.l., dat zij der wereld getoond zullen hebben, wat vele fondsen der 18e eeuw ons Nederlanders reeds lang hebben gepredikt, dat de wetenschap der levensverzekering zich evenmin als eenige andere wetenschap straffeloos in het aangezicht laat slaan, dat schoonklinkende beloften nimmer de plaats kunnen innemen van vaste verbintenissen; dat brave en intelligente menschen enorme dwalingen kunnen begaan als zij zich bewegen op een gebied waarop zij niet te huis zijn, dat de behoefte aan Levensverzekering niet dateert van heden of gisteren en niet aan tijd of plaats gebonden is, en dat er voor allen die zich aan ons vak gewijd hebben nog arbeid in overvloed te vinden is.

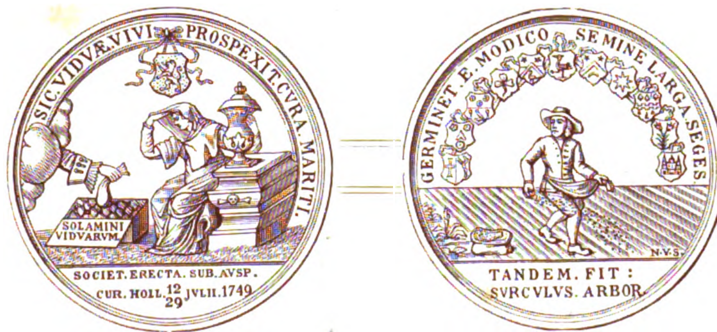
1) Sommige dezer Fondsen hebben in den loop der jaren inderdaad zulke veranderingen ondergaan, dat ze tot op den huidigen dag zijn blijven bestaan. Men treft in Haarlem nog thans aan: de Begrafenisbos „de Vrijwillige Liefde-Compagnie", opgericht in 1749; de Begrafenisbos „de Broederlijke Liefdebeurs", opgericht in 1758; de Begrafenisbos „de Vrijwillige Liefdebeurs", onder de zinspreuk „In alles gethrou", opgericht in 1719; de Vrijwillige Algemeene Begrafenisbos „Mijn glas loopt ras", opgericht in 1752; de Begrafenisbos „de Vrijwillige Bijeenkomst", opgericht in 1756; de Warmoeziers en Algemeene Begrafenisbos onder de zinspreuk „In Liefde Getrouw", opgericht in 1772. Men zie ook later Blaadje Nr. 733.

Ter Oprichtinge van de Weduwenbeurzen in 't jaer 1749.

No. 320. *2 Juni 1888.*

De Weduwen-beurzen van 1749.

In het midden der vorige eeuw ontstond er in ons vaderland eene algemeene beweging ten gunste van het oprichten van Weduwen-Beurzen; het jaar 1749 was in dit opzicht bizonder vruchtbaar.

Aan dergelijke plotselinge opwellingen is ons volk steeds zeer rijk geweest. Een meestal onbekend gebleven oorzaak deed hier of daar eene inrichting of onderneming ontstaan; spoedig werd die elders gevolgd, en in zeer korten tijd werd het mode om daaraan mede te doen. Zoo ging het ook met de Weduwen-Beurzen; Haarlem, Delft, Leiden, Rotterdam, Amsterdam en andere plaatsen richtten hunne eigene Beurzen op, en het was niet alleen de mindere man, die daaraan deelnam. Uit alle standen kwamen de „Leden" toegestroomd, en dikwijls moest door het lot worden uitgemaakt, wie al dan niet het voorrecht zou hebben op de lijst der Deelhebbers geplaatst te worden.

Men schijnt nog al overdreven voorstellingen van deze

zaak gekoesterd te hebben, of wellicht heeft het groote publiek meer gedacht aan het uitmuntend motief dat aan de beweging ten grondslag lag, dan aan de bereikbaarheid van het doel.

De geschiedschrijvers en kunstenaars uit die dagen hebben dan ook gemeend „dezen prijswaerdigen handel" en „zoo veel ievers" te moeten vereeuwigen. Dichters, teekenaars en medailleurs beproefden hunne krachten om te dichten, te teekenen en te medailleeren ter verheerlijking van de „oprechtinge der weduwen-beurzen in ver-„scheide steden onzes vaderlands, in MDCCXLIX."

In de „Nederlandsche jaarboeken" 3de Deel, 2de Stuk (Amsterdam bij F. HOUTTUYN) van 1749 vindt men het volgend treffend gedicht:

Prijswaerde Voorzorg, die, uit Huwlijksmin gesproten
En rijp beleid, voor 't heil van Kroost en Echtgenooten,
Als voor het uwe, waekt; blonk ooit uw glorieglans
Ons Neêrland in het oog, gelijk een Zon vol glans,
't Is nu 't uw liefdevlijt, bekommerd voor gevaren,
Dat, door den dood des Mans, gebrek en hooge jaren,
Veroorzaekt, Weeuw en Wees doen storten in verdriet,
Een schot voor zoo gevreesd een' rampspoed schuiven ziet,
Door eene Liefde-Beurs, reeds bij der Mannen leven,
Te gaêren, die, wanneer zij Vrouw en Kroost begeven,
Hun Kroost en Wederhelft, bij zulk een ongeval,
Een bron van heul en troost, naest God, verstrekken zal.
Wij roemen uw bedrijf, dat zoo veel Godsgestichten,
Gedrukt door tal en last van armen, moet verlichten,
Als, door uw schrand'ren vond, die Weeuw en Weezen voed,
Het zelden dun getal der armen dunnen moet.
Noord-Holland juicht u toe; Rhijn, Schie en Rotte loven
Uw deugd voor zulk een deugd; ja 't hoogste Hof der hoven,
Het Rijk der Liefde, roemt uw liefde, op hooge wijs,
En schenkt der Weeuwen Man, der Weezen Vader prijs,
Wiens eindelooze gunst, haer schepslen zeer genegen,
Hen mildlijk, dag op dag, besproeit met nieuwen zegen,
En voor haere Arme Leên, wier nood haer harte raekt,

Door liefde in 's menschen hart te wekken, zorgt en waekt.
Weldadigen, gaet voort, gaet voort langs zulke paden;
't Verlies van 't geen gij schenkt zal u noch de uwen schaden,
Maer eer verrijken met een' schat van Hemelmin.
Gods voorzorg zegent steeds die zorgt voor zijn Gezin.

AMORIS AMORE.

In dezelfde „Jaerboeken" wordt bij dit gedicht een plaat gevoegd, ter verheerlijking van de „Oprichtinge van de Weduwenbeurzen in 't jaar 1749." De Secretaris en de Rentmeester, in een keurig gemeubeleerd vertrek gezeten, schrijven de namen en geboortedata in van de „inteekenaren", terwijl een jonge man, klaarblijkelijk uit den deftigen stand, zich komt presenteeren, waarschijnlijk met het doel, om Secretaris en Rentmeester te overtuigen, dat hij „op het aanzien gezond en frisch is." Hij presenteert ook zijne vrouw, die een papier (waarschijnlijk de „Doop-Cedel") in de hand houdt. Andere candidaten staan te wachten en aan den muur hangt eene groote schilderij, waarop eene vrouwelijke figuur, zittende op een troon, is afgebeeld, die vóór eene knielende weduwe met twee kinderen een zak met geld uitstort, terwijl Mercurius zit toe te kijken en de Faam met hare bekende bazuin van uit eene draperie het aandoenlijk tafereel gadeslaat. Onder de tafel van den Secretaris staat „de kist", die in de „Propositien" der Beurzen eene groote rol pleegt te spelen. Boven aan de plaat is een medaille afgebeeld, waarop een zon, een weduwe met drie kinderen en een vrouwenbeeld met een geldzak een schoon geheel vormen, dat omgeven wordt door het randschrift: *uit voorzorg en huw'lijks-liefde.*

Onlangs werd ons eene dergelijke medaille aangeboden, die betrekking heeft op eene te Amsterdam opgerichte Weduwen-beurs. Het is een zeldzaam voorkomend stuk,

en wordt beschreven in de „Nederlandsche Historie-„Penningen van GERARD VAN LOON."

Wij vinden daar de volgende beschrijving:

Voorzijde: Eene bedrukte Weduw in treur-gewaad nederzittende bij de Graftombe van haren overleden Echtgenoot; met haar linker arm omvat zij eene op de Tombe gestelde Lijk-Bus, terwijl zij met de rechter hand den Rouw-sluijer van voor haar aangezigt op ligt, en tot haar troost een omwolkten Arm (waarmede die van één der Bestuurders van het Fonds schijnt aangeduid te worden) gewaar wordt; welke Arm, ter ondersteuning, haar eene volle Geld-beurs uit eene gevulde opene Kist (verbeeldende het Weduwen-Fonds) toereikt; op het Deksel der Kist staan de woorden: *solamini viduarum* (Tot Troost der Weduwen). Boven aan hangt het Wapen van de Provincie Holland, vastgestrikt met een Lint, omdat dit Fonds onder de bescherming van het Hof van Holland is opgerigt, blijkens het Opschrift op de Afsnede: *Societ.*(as) *erecta. sub. ausp. (iciis) cur. (iae) Holl. (andiae)* $\frac{12}{29}$ *Julii,* 1749 (De societeit opgericht onder de Bescherming van het Hof van Holland, den 12—29 Juli 1749). Om den rand dit Hexameter: *Sic viduae. vivi. prospexit. cura. mariti.* (Zoo heeft de echtgenoot bij zijn leven gezorgd voor zijne weduwe).

Keerzijde. Een landman zaad korrels uit zijn voorschoot, op een omgeploegden en geëgden Akker, uitspreidende; naast hem staat een geopende Zak met Zaad en daarnaast een kleine Spruit. Boven aan ziet men Elf Wapens naast elkander om den rand geplaatst, en door een Lint verbonden, zijnde wellicht die van de Oprigters of Elf eerste Bestuurders van het Fonds. Om den rand dit Pentameter: *Germinet. e. modico. semine. larga. seges.*

(Dat uit spaarzaam zaad een rijke oogst wasse!). Op de Afsnede staat de Spreuk: *Tandem. fit. surculus. arbor.* (Eindelijk wordt de telg een boom). Daar boven ter zijde de voorletters van den naam des Makers: N.(ICOLAAS) V.(AN) S(WINDEREN).

Tot zoover VAN LOON.

Deze NICOLAAS VAN SWINDEREN woonde in den Haag, en was „Medailleur zijner Doorlugtige Hoogheit, den Prins Erfstadhouder".

De wapens om den rand der keerzijde zijn moeielijk thuis te brengen, omdat de kleuraanduiding ontbreekt. Slechts van twee zijn wij zeker. Het 2de wapen rechts van onder is dat van de famielje LOOTEN, en het 5de rechts van onder dat van de famielje VAN SWINDEREN. NICOLAAS schijnt dus ook tot de oprichters van *dit* fonds behoord te hebben. Met zekerheid kan men dit zeggen van het 's Gravenhaagsche fonds, waarbij zijn maam als *oprichter* bepaald genoemd wordt. Vreemd is het, dat ook het wapen van den „Rentmeester" van het Haagsche fonds, JAN LOOTEN, op deze medaille, die volgens VAN LOON op het Amsterdamsche fonds betrekking heeft, voorkomt. Bedenkt men daarbij, dat het 4de wapen rechts van onder dat *kan* zijn van de famielje VAN ALPHEN, terwijl een der Haagsche oprichters LAMBERTUS VAN ALPHEN heette, en dat het aantal oprichters juist overeenstemt met het aantal wapens op de hier besproken medaille, dan rijst de vraag of deze laatste niet bij het Haagsche Fonds kan behooren.

De stellige verklaring van VAN LOON, en de omstandigheid, dat het Haagsche Fonds volgens de „Jaerboeken" in *October* is opgericht, terwijl de medaille betrekking heeft op een fonds dat in *Juli* tot stand kwam, noodzaken ons hier aan toevallige omstandigheden te denken.

De *eerste* der Weduwen-Beurzen, die in het jaar 1749 werden opgericht, was die, welke door eenige „School-meesters in Noord-Holland, in navolginge der Preceptoren „van de Latijnsche Scholen aldaer" tot stand werd ge-bracht. Zij dateert van *Februari;* haar zetel was *Enk-huizen.* Zij was bestemd voor alle Schoolmeesters, Kosters en Voorzangers in Noord- en Zuid-Holland; en droeg den naam van *Schoolmeesters Weduwen-Beurs.*

De *tweede* werd opgericht in *Maart* en wel te *Rotter-dam*, onder den naam van *Officianten Weduwen-Beurze.* Hierin werden maar 40 contribuanten opgenomen. Er wordt reeds gewezen op het voorbeeld van andere Steden, en officieel authorisatie en qualificatie aan „Burgemeesteren „en Regeerderen" aangevraagd. Behalve op het gewone doel, wordt hier ook gewezen op het effect, dat „door „dat middel de Weduwen van Stads- en Kerke-lasten „afgehouden worden."

De *derde* Beurs werd door 9 Burgers van *Alkmaar* in *Mei* opgericht. Zij zou niet meer dan 75 Leden tellen. Ook dáár heet het, dat dit geschiedt „in naervolging „van andere Steden."

Het *vierde* fonds is het *Amsterdamsche* in *Juli* opge-richt, waarvan wij reeds boven de weinige ons bekende bizonderheden mededeelden. De hierbij behoorende medaille vindt men aan het hoofd van dit Blaadje afgebeeld.

In *Augustus* vinden wij van een *vijfde* fonds melding gemaakt; het is „de tweede schoolmeesters Weduwen-„Beurze", bestemd voor de Schoolmeesters in Rhijnland, en gevestigd te *Leiden.* Hierin mochten 150 Leden wor-den opgenomen, doch nimmer „iemand van eenig ander „Amt, Beroep of Conditie" dan dat van Schoolmeester. In den considerans wordt bericht, dat de oprichters zijn aangespoord „door den loffelijken voorgang van eenige

„Ingezetenen dezer Provintie, die, bij overweging hoe „vele Weduwen, door het afsterven van hare mannen, „bloot gesteld worden voor allerlei kommer, armoede en „elende, door eene edelmoedige zucht zijn gedreven ge„worden, om daer in op eene behoorlijke wijze, door het „oprechten van een bekwaem fonds, in tijds te voorzien."

Thans volgt in *October* het *'s Gravenhaagsche* fonds, dat wij eveneens reeds bespraken en dat het *zesde* is in de reeks. De volledige naam is: Societeit van Amtenaren van differente, zoo hooge als lager Collegien, mitsgaders andere Personen, zijnde of Suppoosten van den Hove of andere Burgers en Inwoonders van 's Gravenhage, tot het formeren en onderhouden eener Weduwen-Beurze. Er werden 200 leden toegelaten; de *goedkeuring* door den Ed. Hove van Holland, gaf aanleiding tot de kleine reclame, dat het fonds stond onder de *bescherming* van dit Hof. Bij deze gelegenheid blijkt nog, dat er toen ook reeds te *Haarlem* en te *Delft* dergelijke inrichtingen bestonden.

Eindelijk vinden wij nog een *zevende* Weduwen-Beurs vermeld, in *December* te *Rotterdam* opgericht. Zij bestond uit 50 Burgers en Officianten; het komt in vele opzichten overeen met de in Maart aldaar tot stand gekomen *Officianten Weduwen-Beurs.*

Wellicht herinneren zich onze lezers, dat wij in ons Blaadje No. 272 mededeelden, dat GALLAS, over de Weduwen-Beurzen sprekende, aantoonde hoe betrouwbare „Weduwe-Beursen behooren uitgerekend te worden, om „gezegd te kunnen worden voor zo verre men op de „Sterftelijsten staat kan maken, wiskundig bestaanbaar te „zijn". Het werk van GALLAS verscheen in 1775, dus 26 jaren na het aan oprichting van Weduwen-Beurzen zoo rijke jaar 1749, en het spreekt van zelf, dat de schrijver

met aandacht de ontwikkeling en gang van zaken bij deze inrichtingen zal gevolgd hebben. Met het oog hierop krijgt hetgeen hij over het teleurstellen der Weduwen „in haare regtmatige verwagting" schrijft, eene dubbele beteekenis.

Hij zegt: „de meeste menschen, die in eene diergelijke „Societeit deelnemen, letten meest op de groote Pensioenen, „die men aan haare Weduwen belooft, zonder te over- „wegen of het wel mogelijk is, dat dezelve volstaan „kunnen met het geen zij ten dien einde moeten op- „brengen". Men behoort, zegt hij verder, eene vaste jaarlijksche contributie en een vast pensioen te bepalen, en het vinden van eene juiste evenredigheid tusschen deze twee sommen is „een steen des aanstoots, daar menig „Weduwe-Beurs tot barstens toe aan gestruikelt heeft."

Gallas legt hier den vinger op de wonde plek van de fondsen, die wij hierboven opsomden. Van de bedoelde „juiste evenredigheid" schijnen de oprichters weinig begrip te hebben gehad; ware dit het geval geweest, zij zouden de deelhebbers in hunne fondsen ook niet tot zulke uiterst geringe getallen beperkt hebben. De wijze waarop zij zijn te werk gegaan toont aan, dat zij volkomen te goeder trouw een slag in den blinde uitvoerden, en zich geheel door omstandigheden lieten leiden, die met geen statistiek iets te maken hebben.

Zoo b.v. betalen de Hollandsche schoolmeesters 2 pCt. van hun tractement, met een maximum van *f* 8, en een minimum van *f* 3 jaarlijks. Op den leeftijd wordt niet gelet, maar wel worden er middelen uitgedacht om de kas te stijven. De eenmalige premie bedraagt, op alle leeftijden, *f* 100. De jaarlijksche uitkeering of het pensioen wordt vastgesteld op *f* 60, zoolang de weduwen niet hertrouwen; intusschen gevoelt men, dat die bepaling

wel eens niet zou zijn vol te houden, en daarom wordt er bij gezegd: „'t zij meer of min, nadat de beurs kan „strekken". Welk een bron van ontevredenheid ligt hierin opgesloten!

De officianten-Weduwen-Beurs te Rotterdam doet meer tot stijving der kas, en let o.a. ook op 't geval dat een oud man met een jonge vrouw trouwt. Overigens is er in principe geen verschil met het vorige. De vaste contributie is *f* 20.— 's jaars, het pensioen *f* 150.— 's jaars, maar als de kas niet toereikend is, zullen de pensioenen verminderd worden.

Bij de Alkmaarsche Beurs was de vaste contributie *f* 10.— en het vast pensioen in de eerste jaren *f* 75.— 's jaars, opklimmende tot *f* 200.— 's jaars. De kas werd gestijfd door een entree van *f* 20.—; de leeftijd kwam niet in aanmerking.

Zeer uitgebreid is het Reglement voor de Weduwe-Beurs van de schoolmeesters van Rhijnland. Op leeftijden wordt niet gelet; de contributiën en de pensioenen zijn vast. Men twijfelt zoo weinig aan een mogelijk te kort in de kas, dat er bij het overlijden van contribuanten, onder zekere omstandigheden, nog bepaalde uitkeeringen van *f* 25.— worden toegezegd. Er zijn 4 klassen van contribuanten: in de *eerste* betaalt men *f* 4.— 's jaars, rechtgevende op een weduwen-pensioen van minstens *f* 20.— in de eerste *vier* jaren van het bestaan der Beurs, van minstens *f* 28.— in de volgende *zes* jaren, terwijl later de uitkeeringen „merkelijk importanter en grooter worden." In de *tweede* klasse is de contributie *f* 8,—, de uitkeering *f* 40.—, *f* 56.— of meer, bij de 3de en 4de klassen zijn de contributien *f* 12.— en *f* 16.—, en de pensioenen naar verhouding.

Het fonds te 's Gravenhage houdt in zekeren zin

rekening met de leeftijden, maar het beschouwt mannen en vrouwen afzonderlijk, en niet als paren. De man betaalt, als hij jonger is dan 25 jaren, jaarlijks *f* 10.- vast, en voor elke vijf jaren die hij ouder is, *f* 2.50 meer, tot een maximum van *f* 35.— op zijn 65 jaar. Daarvoor ontvangt de weduwe, als zij ouder dan 65 jaar is, *f* 250.— pensioen, en is zij jonger dan 25 jaar *f* 160.—; voor elke vijf jaren die zij ouder is, ontvangt zij *f* 10.— pensioen meer. Dit is de „classicale regel, te altereeren, te verminderen of te vermeerderen, naar 't vermogen van de kas."

Keeren wij, na het bijbrengen van deze voorbeelden, nog eens even terug tot GALLAS, wiens kritiek zoo volkomen juist is. Zijne redeneering komt ongeveer op het volgende neder: zoodra het blijkt, dat de pensioenen verminderd moeten worden, dan houden velen eensklaps op met het betalen van alle contributiën. De jongere zullen heengaan en de oudere zullen blijven. Maar het zijn juist die oudere, die de meeste weduwen aanbrengen, zoodat de pensioenen zeer snel naar beneden gaan en het gebouw, op zooveel hoop en goede verwachting gegrondvest, weldra ineenstort.

De fondsen, waarover wij in dit Blaadje spraken, zouden thans, als ze nog bestonden, 140 jaren oud zijn. Waar zijn ze gebleven, en hoe was hun einde? Is de bezorgdheid van den ernstigen en helderzienden GALLAS gegrond gebleken? Ziedaar vragen waarop de geschiedenis het antwoord kan geven. Maar, helaas! die geschiedenis is niet bekend. Zou het, met het oog op hetgeen er in onzen tijd voorvalt, niet hoogst wenschelijk zijn, deze zaak eens nader te onderzoeken? Die laatste vraag durven wij met vertrouwen bevestigend beantwoorden. Het kwaad dat gesticht wordt door voorspiegelingen, die niet op statistiek berusten, of door de oprichting van

fondsen van geringen omvang, zonder steun van kapitaal en met zeer saamgestelde voorwaarden, zou stellig duidelijk in het licht treden. Maar welk eene waarde zouden niet de Registers van al deze fondsen hebben voor de statistiek! Konden wij den tijd er voor vinden, wij zouden gaarne ijverig aan het opsporen dier Registers gaan. Ze zijn, dunkt ons, nog wel te vinden, want de oprichting der fondsen ligt nog niet zoo heel verre achter ons, en de weg langs welken men zoeken moet, is aangewezen. Elke vondst brengt den zoeker weer op nieuwe wegen, zoodat het doel ons in het geheel niet onbereikbaar toeschijnt.

Van harte hopen wij, dat onze, uit den aard der zaak slechts oppervlakkige nasporingen op het gebied van de Geschiedenis der Levensverzekering, er toe leiden zullen, dat een ander, toegerust met meer kennis, en over meer tijd kunnende beschikken dan ons gegeven is, deze taak eens zal ter hand nemen. Dit zou voor ons de grootste voldoening zijn!

No. 426. *14 Juni 1890.*

De Monnikendammer-Weduwenbeurs van 1754.

Hebben wij in den regel in onze wekelijksche blaadjes meestal een onderwerp van practisch belang en meer onmiddelijke beteekenis in behandeling, somtijds veroorlooven wij ons ook wel eens een uitstapje, hetzij naar het gebied der historie, hetzij naar een ander, dat niet onmiddelijk met het levensverzekeringswezen onzer dagen in verband staat. Zoo willen wij ook heden eens een blik werpen op hetgeen in vroeger tijden in ons vak geschiedde en met onze Agenten eens een uitstapje maken

naar *Monnikendam*, het stille plaatsje aan de Zuiderzee, waarvan intusschen menige bladzijde van onze Vaderlandsche Geschiedenis gewaagt.

Het is in het jaar 1754, den 5en April. Drie voorname inwoners der stad verzonden aan hunne overheid het volgende rekwest.

Request.
5 Ap. 1754.

Aan de Ed. Groot Agtb.
Heeren Burgemeesteren der Stad
Monnickendam.

Geven reverentelijk en met behoorlijk respect te kennen, de ondergetekende Supplianten hoe hen lieden de dagelijkze ondervinding genoegzaam heeft doen leeren, hoe veele Vrouwen door het verlies van haarer Mannen, zo niet geheel, ten minste voor het grootste gedeelte, van haaren Inkomsten zijn ontbloot, en dus bezwaarig in haaren Stand konnen blijven, zo zijn de Supplianten met den anderen uyt een Christelijk medelijden te raden geworden om onder des Heeren Zeegen een *Weduwen-Beurs* op te rigten, in Navolging van andere Plaatze in onze Provintie, om dus waaren het niet tot een volkomen onderhoud, ten minsten iets tot Onderstand van de Weduwen toe te brengen, geven de Supplianten derhalven over de Voorwaarden van dezelven *Beurs;* ootmoediglijk verzoekenden om de gunstige Approbatie Conzent en Protectie van Uw WelEd. Groot Agtbaarhedens, volgens haaren gewoonlijken Voorzorgen ten behoeven haarer Burgeren, als meede om van Uw Ed. Groot Agtb. Heeren te mogen erlangen, een Plaats tot bewaring van de Kist, met de Effecten, en een Plaats tot onze Zittingen.

't Welk doende &c.

JACOB TAK.
KLAAS KLAVER.
LOUIS SCHUT.

Dit onderdanig verzoek vond een gewillig oor. Trouwens zooals wij in bladje 320 meer uitvoerig hebben uiteengezet, de tijden waren gunstig voor de oprichting van allerhande Weduwenbeurzen. De eene stad volgde de andere na, ieder wilde zijne Weduwenbeurs bezitten en

zoo zal het dan ook geen verwondering baren, dat hunne „Groot Agtbaarhedens", gunstig op dit rekwest beschikten. Dit geschiedde bij de volgende missive:

De Heeren Burgermeesteren en Regeerders der Stad Monnickendam.

Gezien en geëxamineerd hebbende de Voorenstaande Requeste alsmede de voorwaarde, wegens 't opregten van eenen *Weduwen-Beurs,* binnen deze Stad, Approbeeren hetzelven, en Qualificeeren de Supplianten, om de zaaken Werkstellig te maaken, op Conditien als in de gemelde Voorwaarde staat geëxpresseert, en Stellen en Committeeren tot Commissarissen over gemelde *Weduwen-Beurs,* voor de tijd van 2 eerstkomende Jaaren, de personen van JACOB TAK en KLAAS KLAVER; en tot Boekhouder de persoon van LOUIS SCHUT, voor de tijd van 3 eerstkomende Jaaren, alle Woonende binnen deze Stad, verleenen haar verders om de *Kist* van de Supplianten, op zeekere Plaatze: in 't Stadhuys te werden bewaard, en dat zij Supplianten, haar Vergader-plaats zullen mogen houden in 't Stadsschool, en verders als bij de Supplianten Request en Voorwaarden staat vermelt.

Actum Monnickendam
ter Kamer van de Heeren
Burgermeesteren, dezen
6 April 1754.

My Prezent,
JAN BRUYN, *Secretaris.*

Het klinkt voor onze negentiendeeeuwsche ooren vreemd en koddig aan de eene zijde zooveel „ootmoed", „reverentie" en „respect" te hooren betuigen en aan de andere zijde zooveel genadige goedheid te vernemen, die zich zelfs zoover uitstrekt, dat de overheid een „suppliant" *benoemt* tot eene functie, tot de bekleeding waarvan hij uit eigen autoriteit volledige macht bezit, en die hij dus niet gevraagd heeft. En dit alles bij zulk eene doodgewone zaak, als de oprichting van eene Weduwenbeurs! Tegenwoordig schijnen die rollen wel wat al te veel omgekeerd te zijn. Het gezag heeft veel geleden, en van

al de onderdanigheden, waaraan onze voorvaderen bij iedere gelegenheid lucht gaven, is tegenwoordig zelfs de schaduw niet meer te vinden. Doch, hier zouden wij op verkeerd terrein komen; keeren wij tot onze Monnikendammer-weduwenbeurs terug.

De zaak kon alzoo begonnen worden *„met Conzent „Approbatie en onder protectie van de WelEd. Groot Agtb. „Heeren Burgemeesteren der voorn. Stad.*"

Natuurlijk mocht een zinspreuk niet ontbreken. Iedereen, alles, had toen ten tijde een zinspreuk.

In de keuze was men o. i. zeer gelukkig. Waar anderen zich te buiten gingen aan kreupelrijmen en zinledige orakeltaal, zooals b.v. een in 1796 te Rotterdam opgericht „doodenfonds", dat tot opschrift koos:

Tot Nut van 't Menschdom in hun leven,
Ook vruchten geeft aan d'overgebleven;

daar kozen onze Monnikendammers het volgende statige, en veelzeggende devies:

„*Wat man leeft'er die de Dood niet zien en zal.*"

Er is iets plechtigs in deze zinspreuk, iets dat aanstonds aan den Bijbel herinnert. Trouwens onze voorvaderen maakten bij voorkeur gebruik van de taal der heilige schrift, en wrongen hunne volzinnen met blijkbare voorliefde in vormen, den bijbel afgezien. Reeds in hun rekwest betuigen zij, dat zij „uit een christelijk medelijden" de zaak wilden aanvatten en „onder des Heeren Zegen" uitvoeren. Zooals wij verder zullen zien, heeft deze theologische aandrift, ook verder van zich doen blijken.

Laat ons vooraf een blik werpen op de inrichting der nieuwe Weduwenbeurs.

Het doel wordt aldus omschreven:

Doel. „Tot onderstand van de Weduwen zijn eenige „te raade geworden, in navolginge van andere „Plaatze in onze Provintie, die in dit zo loffelijk „werk reets bezig zijn om een Beurs bij wijzen „van Jaarlijkze Contributie op te rigten, dus werd „een ygelijk tot dit zo nuttig werk verzogt, en „genodigt op de volgende Conditie.

ARTYKEL I.

Tarief. „Al wie deel in deze Beurs wil nemen, moet „in goed gangbaar Zilver Geld betaalen 's Jaar-„lijks in handen van *Commissarissen* en *Boek-„houder*, beneden de 36 Jaare oud zijnde 6 „Guldens, en voor een Gift aan de Beurs doen, „een Zomma van 10 Gulden te betalen dezen gift voor Primo January 1755.

	's Jaars.		
Van 36 Jaaren tot 44	... *f* 7.—	en ... *f* 12.—	Voor een gift als boven te betalen voor eens.
„ 44 „ „ 52	... „ 8.—	„ ... „ 14.—	
„ 52 „ „ 60	... „ 9.—	„ ... „ 16.—	

„N.B. Boven de 60 Jaaren werd niemand aan-„genomen, ook moet den Inteekenaar uytterlijk „gezond zijn ten genoegen van Commissarissen „en *Boekhouder*."

Geneeskundig onderzoek.

Zooals men ziet, waren de eischen, die aan het geneeskundig onderzoek der op te nemen personen gesteld werden, zéér matig!

Termijnbetaling. De bovengenoemde premie kon men ééns per jaar, maar ook in 4 driemaandelijksche termijnen voldoen, maar „zoo ymand zijn Fournissement „niet kwam te betaalen op de voorgenoemde tijd, „zal (hij) verbeuren ten profyten van de Beurs 12 „stuyv. voor February, 24 stuyv. voor May, 36 stuyv. „voor Augustus en 48 stuyv. voor November."

Boete bij vertraagde betaling.

Beperkt aantal deelnemers.

Aan de deelname was een grens gesteld. Bij de oprichting werd bepaald, dat slechts 80 personen konden toetreden, doch bij besluit van 8 Juni 1754 (door de Overheid op 6 Juli d. a. v. goedgekeurd) werd dit getal met 20 vermeerderd, zoodat er 100 deelnemers konden zijn. Toch waren er op 15 Juli 1754 reeds 103; men nam het dus blijkbaar met de voorschriften zoo nauw niet.

Bedrag der uitkeering.

De uitkeering, welke eene weduwe voor de bovengenoemde contributie ontving, bedroeg *f* 80.— 's jaars, maar, werd er voorzichtigheidshalve bijgevoegd „*min of meer, na dat de Beurs kan strekken*". De Heeren stonden dus niet erg vast in hunne schoenen en van *verzekering* kon dus geen sprake zijn. Intusschen was deze uitkeering aan nog meer beperkingen onderhevig.

Beperkingen der uitkeeringen.

Om de Beurs „in staat te doen komen," zouden in de jaren 1754 en 1755 geen uitdeeling aan Weduwen gedaan worden, maar de eerste „Weduwe Wedde" aanvangen met 1 Mei 1756, „zo dat ymand voor die tijd Weduw geworden „zijnde, nogtans niet eerder als met de anderen „komende Weduwen op Primo November 1756 „haar eerste half *Wedden* zal genieten." Eene weduwe verliest haar recht als zij hertrouwt,

Tweede huwelijk.

„dog naar de dood van haar tweede Man welke in „alle gevalle voor een aangenaam Comparant zal „moeten worden aangenomen, wederom trekken, „indien de voornoemde Man jaarlijks heeft ge- „contribueert, met in te leggen, of anders nu en „altijd verstoken van de Beurs."

Meer huwelijken dan twee schijnt men niet te

mogen aangaan, wil men niet „verstoken van „de Beurs" worden.

Valsche opgaven.

Ook zullen in dit geval verkeeren, Weduwen van Leden, die in de opgaven, vóór het aangaan der overeenkomst gedaan, „valschelijk had „aangegeven." Bemerkt men die valschheid nog bij het leven van het Lid, dan moest hij 12 Gulden boete betalen.

Boeten.

Geeft een Weduwe niet binnen 14 dagen na het overlijden van haar man, daarvan kennis aan de Beurs, dan moet zij 6 Gulden boete betalen.

Iemand, die tot *Commissaris* of *Boekhouder* der Beurs wordt benoemd en weigert die post aan te nemen, verbeurt 12 Gulden.

Bestuur.

Het Bestuur bestond uit 2 commissarissen en 1 boekhouder, die alle drie binnen de Stad moesten wonen.

Zijn belooning.

Als belooning genoten zij het voorrecht „vrij „te zijn van haar Jaarlijks fournissement, zo lang „zij lieden in Bedieninge zijn, dog zo ymand „daar toe verkoozen wierd, die in hooger „Classis was in getekend, als van 6 Gulden, „zal niet meer dan *f* 6.— 's Jaars konne profi„teeren. N.B. Ook zal yder Lid Jaarlijks ten „profyten van *Comm.* en *Boekh.* geve 2 stuyv. „voor kleine affecten, &c."

Geldbelegging.

Curieus is ook het artikel, waarin de Geldbelegging wordt voorgeschreven. Het luidt woordelijk:

„Men zal ook bij aanwas van de Penningen: „(gelijk wij hoopen onder Godes Zeegen) dezelve „aanleggen in 's Lands of Stads *Obligatie*, zo „als 't best zal geoordeeld worden."

Rekening en Verantwoording.

Alle jaren, op Zaterdag na Pinksteren, werd door Commissarissen en Boekhouder de rekening aan de presente leden voorgelegd. Ieder Lid had toegang tot de vergadering. De Stedelijke overheid moest vooraf hare Goedkeuring op de rekening verleenen.

Geschillen.

Alle geschillen zouden worden beslecht door de Ed. Groot Agtb. Heeren Burgemeesteren, en een ieder was gehouden zich aan hunne beslissing te onderwerpen „zonder eenige form van „Proces, op Paene van ilico uyt de Societeyt „vervalle te zijn." (sic.)

Deze zijn de voornaamste bepalingen, die in de voor ons liggende artikelen zijn vervat. En dan staat aan het slot het volgende schietgebedje:

„Der Weduwen Man, en der Wezen Vader, bekroone „dit Werk met zijnen dierbaaren Zegen, en geven ons „allen en ons aller Huyzen, allen Zegen en Welvaard, „voor tijd en Eeuwigheyd, tot roem en eer van zijnen „heerlijken Naame, Amen!"

Zooals men ziet, laat de inrichting van deze Weduwen-Beurs, uit onzen tijd bekeken, wederom alles te wenschen over. Er was maar een slag geslagen, bij de vaststelling van de te betalen contributie en dat die veel te laag was, behoeft waarlijk geen betoog. Om eens een voorbeeld te nemen. Iemand van 35 jaar moest *f* 6.— per jaar „contributie" betalen om aan zijne vrouw (b. v. óók 35 jaar oud) *f* 80.— weduwen-pensioen te verzekeren.

Zoo iets zou bij ons in plaats van *f* 6.— . . . . *f* **19.34** kosten.

Man en vrouw 40 jaar zijnde	*f* 7.—:	bij ons ,,	**20.75**
,, ,, ,, 50 ,,	,, ,, 8.—:	,, ,, ,,	**25.51**
,, ,, ,, 60 ,,	,, ,, 9.—:	,, ,, ,,	**31.70**

Is de vrouw jonger dan de man, dan is de premie natuurlijk *hooger*; bij deze Beurs werd op zulk een kleinigheidje niet gelet: de premie bleef dezelfde of iemand getrouwd was met een meisje van 17 of met een vrouw van 60 jarigen leeftijd!

Deze Beurs had, evenals alle Beurzen waaraan de vorige eeuw zoo rijk was, dan ook ruimschoots behoefte aan de veiligheidsklep van bizondere giften, entree-gelden, boeten en verbeuringen, maar die veiligheidsklep zal wel spoedig verlamd geweest zijn, zoodat de bepaling van Art. 13: „80 gulden 's jaars, *min of meer, na dat de Beurs „kan strekken"*, wel spoedig tot droeve toepassing zal gekomen zijn.

Trouwens dat is bij al die soortgelijke inrichtingen het geval geweest en wij herhalen hier den wensch, aan het slot van blaadje 320 uitgesproken, dat er eens iemand, toegerust met kennis, tijd en toewijding, zich mocht aangetrokken gevoelen tot een grondig onderzoek naar alle fondsen, beurzen en dergelijke, wier ephemerische verschijning het midden en het einde der 18[de] eeuw kenmerkte. Zulk een onderzoek behoorlijk beschreven en waarvan de resultaten, met oordeel des onderscheids geordend, in aantrekkelijken vorm werden gepubliceerd, zoude een hoogst belangrijke arbeid zijn, waarmede ook aan ons vak groote diensten zouden worden bewezen.

Wij mogen van de Monnikendammer Beurs geen afscheid nemen, zonder nog het aan haar gewijd sonnet te hebben medegedeeld. Want ook de poëzie kwam er bij te pas. Het luidt als volgt:

OP DE

WEDUWEN-BEURS,

DER STAD

MONNICKENDAM:

Solium Amor est, quod nomen difficultatis erubescit.

KLINK-DIGT.

Toen d'Opper-trouw Monarch, in 't eertijds juichend Eden,
Ten blyke zijner gunst, door eene onschendbre Trouw,
Ons aller Vader huwde aan Eva, zijne vrouw,
Gaf Hij den Man 't bewind, door raad en daad, en reden.

Teêrzorgend Egtgenoot en Vader; daar gij heden
U loffelijk kwijten kunt, toon U alzins getrouw,
Zo voelt geen Liefde-hart, door schad'lijk naberouw,
Om schandelijk verzuym, nog nu, nog noyt bestreden.

Dit veel gewenst *Ontwerp*, zoo wel geördend; staat,
Geveyligd onder 't oog en opzigt van den RAAD,
Dessnode eygenbaat het vrugtloos zou begluuren:

Geëerde LEDEN! dat Uw welvaard steeds vergroot;
Uw liefde, op deugd gegrond, zij sterker dan de dood!
En moet d'ontrouwe tijd, ja d'Eeuwigheyd verduuren.

Ex Amicitia.

De eeuwigheid duurde voor deze Beurs slechts luttele jaren, want betrekkelijk spoedig werd zij opgeheven.

Vroeger, toen men met gebrekkige hulpmiddelen moest rekening houden, toen de echtelijke liefde in plaats van de wiskunde tot basis der weduwenbeurzen werd genomen, wilde iedereen de toekomst van zijne weduwe verzorgen.

En thans, nu de wetenschap en de ontwikkeling van de practische zijde der zaak aan zoovele krachtige en goed gegrondveste maatschappijen het aanzijn geschonken

heeft, loopen zoovelen den deur van het levensverzekerings-kantoor onverschillig voorbij.

In *dit* opzicht waren dan de oude zeden beter.

No. 482. ***11 Juli 1891.***

De Goessche Weduwen-beurs van 1751.

De wensch, verleden jaar in Blaadje No. 426 door ons geuit, is niet verhoord. Het is ons althans niet bekend, dat er iemand is opgestaan om eens een onderzoek in te stellen naar, en een beschrijving te geven van al de weduwen-fondsen en -beurzen, die in de achttiende eeuw in ons land opgericht en begraven werden. Trouwens dat is ook een lastig en tijdroovend werk. Hadden wij er den noodigen tijd toe, dan zouden wij er ons zéér gaarne toe zetten, maar aan zulk een arbeid kunnen wij niet denken.

Wij moeten ons er dus toe bepalen af en toe een greep te doen in den rijken voorraad en willen in dit Blaadje met onze Agenten een reisje maken naar Zeeland, en wel naar de hoofdplaats van Zuid-Beveland: **Goes.** Ook daar gevoelde men behoefte aan een Weduwen-beurs, en verzocht men den steun der overheid in het volgende request:

Edele en Agtbare Heeren
Borgermeesters ende Raden Regeerders
der Stad Goes.

Geven seer eerbiediglijk te kennen de Ondergeschrevene, alle Borgers deser Stad Goes, ende Sorterende onder de gesamentlijke

Proefdoende Gildens, dat de Supplianten tot het oprigten van een Fonds of Beurse ter Alimentatie van der selver Weduwen en Weesen indertyd natelaten, met den anderen hebben gemaakt en geteykent het Annex Accoord soo tot verpligtinge van een yder der Supplianten tot dat eynde als van alle anderen die in het vervolg daartoe ook souden willen inclineren ende daar toe mede mogten werden Geadmitteerd, alles op Approbatie en goedkeuringe van uw Ed. Agtbare; versoekende sy Supplianten dan zeer ootmoedelyk dat uw Ed, Agtb. het voors. Accoord gelieven te Approbeeren soo als Legd, ofte wel daar inne soodanige veranderingen te Statueren, als naar derselver hooge Wysheyd, Noodig en Nuttig sullen Oordeelen.

't Welk doende &c.

BOUDEWIJN KRAMER.
MAHIEUW RIJCKAERTS.
PIETER PIETERSE.
WILH. VAN UIJE.
FRANÇOIS WIJTIERS.
GOES, 13 July 1751. FRANÇOIS DE WINDT.
FREDERIK KEST.
HENDERIK SEGERSE.
JOHANNIS VAN 'T HOFT.
BOUDEWIJN LANDSCHOT.

Dit request werd behandeld in de Vergadering der Heeren „Borgermeesters ende Raden Regeerders" van den 16den October 1751.

De notulen behelzen daarover het volgende:

Is gelezen een Request door verscheyde Borgers dezer Stad, sorterende onder de gesamentlyke Proefdoende Gildens onderteykent: houdende dat sy Supplianten tot het oprigten van een Fonds of Beurs ter alimentatie van derselver Weduwen en Weezen in der tyd natelaten, met den anderen hebben gemaakt en geteykent een daar by gevoegd accoord, soo tot verpligting van yder der Supplianten tot dat eynde, als van alle andere, die in het

vervolg daar ook Inclineerende mogten worden Geadmitteerd, alles op haar Ed. Agtbare Approbatie en Goedkeuringe, en dat sy Supplianten vervolgens haar Ed. Agtbare Ootmoedig versogten dat dezelve het voors. Accoord met de verpligtinge als boven geliefden te Approberen, nogtans onder soodanige veranderingen en correctien als haar Edele Agtbare noodig mogten oordeelen te behooren: Waar op synde Gedelibereerd, is Goedgevonden het voornoemde Geteykent Accoord, luydende als volgd

(hier volgt het bovengenoemd Request en het Reglement).

Te Approberen, soo als Geapprobeerd werd by desen.

Accordeerd met voors: Notulen
G. OSSEWAARDE.

Alzoo kon de beurs een aanvang nemen. Zij kreeg den titel:

„Societeyt van de Weduwen- en Weesen-Beurse binnen de stad Goes."

Hare inrichting was als volgt:

ARTICUL I.

Voorwaarden van Lidmaatschap.

In deze Societeyt werden gepermiteerd aller Gildens Basen, mits die Persoonen van de Protestante Religie syn, en door de Solemniteyten by yder van syn Gilde, waaronder hy sorteerd in gebruyk synde, vry geworden, is hare neringe of ambagt vry en opentlyk exercerende, sonder Yemand anders hoe ook genaamd tot deze Beurse acces te geven.

Men ziet, liberaal waren de bepalingen niet. Dat men alleen bazen verzekeren wilde, was — hoe onbegrijpelijk

het ook voor onzen tijd moge zijn — tot op zekere hoogte nog te verwachten, maar dat men geen Joodsche, Roomsch-Katholieke of Mohamedaansche menschen in deze beurs wilde toelaten, klinkt al bizonder bespottelijk. De invloed, dien het geloof van een „gepermitteerde" op de afsterving van de massa oefenen kon, schijnt door de 10 Heeren oprichters reeds bij voorbaat gevreesd te zijn.

Premie.

Om deelgerechtigd te zijn moest men eene som in eens, bij wijze van inleggeld storten van £ 4 : 3 : 4 „in grof silver geld", en bovendien jaarlijks te beginnen met het 2e jaar „Drie Ponden Vlaams". Deze premie was voor alle leeftijden dezelfde d. w. z. tot den ouderdom van 50 jaren; voor de leeftijden van 50 tot 60, bedroeg de jaarlijksche premie Zes Ponden Vlaams. Deze premiën moesten betaald zijn „vóór St. Jan, of anders gezegd vóór den 24 Juny"; trad iemand toe binnen het boekjaar al was het maar een maand, dan moest hij toch voor een vol jaar betalen.

Respijt.

Uitstel van premiebetaling werd niet toegestaan; zij die niet vóór St. Jan betaald hadden „sullen verstaen werden uyt dese Societeyt vervallen te syn, sonder eenige verschooninge plaats te geven." Parate executie! Pas d'argent, pas de Suisses!

Rechthebbenden op de Uitkeeringen.

De uitkeeringen door de beurs verschuldigd, werden bestempeld met den bedeeling-achtigen naam: „*Alimentatie*". Trouwens veel meer dan een bedeeling was die uitkeering niet, zooals

nader blijken zal. Gerechtigd tot de „Alimentatie" waren de weduwen en de kinderen van den deelhebber. Om te kunnen weten, wie de toekomstige rechthebbenden zijn zouden, moest ieder contractant bij het intreden in deze Societeit aan Directeuren eene schriftelijke en onderteekende opgave zenden van de namen zijner echtgenoote en die zijner kinderen. Van de laatste ook de geboortedata. Waarom de ouderdom der vrouw niet medegedeeld behoefde te worden, is onnaspeurlijk. Misschien uit hoffelijkheid? Mocht zijne vrouw komen „aflijvig te werden" of mocht hij weduwnaar zijnde hertrouwen en in dit tweede huwelijk kind of kinderen „prospereeren", dan moest hij binnen veertien dagen na iedere dergelijke gebeurtenis daarvan schriftelijk en onderteekend bericht zenden. Ook indien hij door den dood of het huwelijk van eenige of al zijne kinderen „ontlast" werd. Bleef hij in gebreke deze verplichting na te komen, dan beliep hij een boete van tien schellingen.

Binnen zes weken na „den Inteykenaar of Principales Dood", moesten de Weduwen of de Voogden van de Pupillen zich laten „insereeren ter alimentatie", en daarbij overleggen „ordentelijke Doopcedullen of andere valabile bewijsen". Werd deze bepaling niet in acht genomen, dan werd de scherpe tuchtroede weer ter hand genomen, en hield eenvoudig alle recht op.

Uitkeering. De beurs was als een soort loterijbus, die slechts eens in het jaar bij de trekking werd geopend. Voor de eerste keer had de „alimen-

tatie" plaats op 24 July 1753. Wij zien ze daar al staan rondom de groote alimentatieketel, ieder wachtende op zijn portie, die hem toebedeeld werd, zoolang de voorraad strekte! Welaan dan, op dien 24^en Juli 1753 zou worden uitgedeeld „Vijf en Twintig Ponden Vlaems". Het schijnt dat dit bedrag onder al de aanwezige weduwen en kinderen gezamenlijk moest worden uitgekeerd. Vetpot was het dus niet. Was die alimentatie geschied, dan — staat er zeer karakteristiek in het reglement — zal „deselve Beurse een jaar gesloten wesen", terwijl vervolgens jaarlijks op St. Jansdag alle Boeken geopend en de volle staat der Beurs vertoond zal moeten worden.

Intusschen de gebruikelijke veiligheidsklep, die bij al deze soort „beursen" steeds aangebracht was, ontbrak ook hier niet. „Indien onverhoopt „door vele sterfgevallen mogte gebeuren dat de „Beurse buyten staat geraekte de jaarlijksche „alimentatie op te brengen, sullen de weduwen „en weesen sig moeten bevredigen met het gene „er na rato van het voorhanden synde capitaal „kan werden verstrekt." Maar de vertroosting werd er bijgevoegd: „des sal haar ook soo ras „de Beurs in een beteren staat geraekt, bij ver- „haal het te kort komende betaald en te goed „gedaan werden." Wij betwijfelen of deze laatste onderstelling ooit een feit geworden is.

Verlies van het recht op uitkeering.

Als een weduwe hertrouwde verloor zij haar en der kinderen recht op uitkeering, zelfs over het jaar waarin zij hertrouwde, maar werd zij dan „de Novo" weduwe, dan kwamen de kinderen

van den eersten man weder „op de Alimentatie". Dit vernieuwde recht ging dan in, van den datum dat hun tweede „of laeste" vader is gestorven, intusschen met dien verstande, dat de helft „bij de Beurse moet blijven, tot haar 18 jaren".

Desgelijks verviel dit recht, indien de premie niet op tijd werd voldaan, alsook indien de weduwe en de kinderen gedurende 12 achtereenvolgende maanden buiten Goes verblijf hielden. Want het was eene verplichting, dat de „gealimenteerde" weduwe en kinderen binnen de stad en de jurisdictie van dien, verblijf hielden. Intusschen werd genadiglijk toegestaan, dat „de „jongens of meystjes zullen mogen buyten de „stad een ambagt leeren, en de jongens sig „ook in dienst begeeven bij de Oost- en West- „Indische Compagnie ter Camer Zeeland, ja selfs „ook op particuliere scheepen, dog indien soo- „danig op de vaart sijnde, het jongste of eenigste „kind was, dat voor de jaarlijkse uitdeeling uyt „een stam komt, sal die niet werden aangemerkt „in leven te sijn dan in vertoon van eygen „persoon of op ordentelijke attestatie de vita".

Voorzichtigheid is de moeder der porceleinkast!

De vaderlijke zorg uit vele bepalingen reeds gebleken, strekte zich nog verder uit. Indien bij het overlijden van een contractant diens boedel „in soodanigen agterwesen wierd bevonden", dat zijn kinderen in een „weesschool" moesten komen, dan mochten die kinderen maar de helft genieten van hetgeen hun onder gewone omstandigheden zoude ten goede komen, terwijl

de wederhelft bij de Beurs zou blijven oploopen, totdat ieder kind 18 jaar oud of vóór dien getrouwd zal zijn.

Geldbelegging. Zoodra men een som van honderd Vlaamsche Ponden in kas had, boven hetgeen voor de alimentatie noodig was, dan moesten Directeuren daarvoor aankoopen een Obligatie ten laste van de Provincie Zeeland, of de Breede Wateringe bewesten Ierseke in Zuid-Beveland. Alleen bij hooge noodzakelijkheid mocht zulk een Obligatie worden beleend in de Wisselbank te Middelburg; tot verkoop mocht nooit worden overgegaan.

De bezittingen der Beurs moesten natuurlijk bewaard worden in de gebruikelijke ijzeren geldkist, met drie verschillende sloten, waarvan ieder der drie Directeuren één onder zijne berusting had. De kist stond ten huize van den oudsten Directeur.

Beheer. De drie Heeren, die de functie van Directeur bekleedden, waren de volgende: Mahieuw Rijkaart, Pieter Pieterse en François de Windt. Zij ontvingen geenerlei belooning voor hunne diensten; alleen de boekhouder, de Heer Boudewijn Kramer, genoot „voor syn moeyte „van alles nette Notitie en Boek-houden" een bedrag van £ 1.10.0.— „eensgevend geld 's jaars." Vacatures werden vervuld door de vergaderde contractanten; wenschte een Directeur of de boekhouder door ouderdom „of andere toevallen" (!) ontslagen te worden, dan moest hij dat doen tegen den datum waarop de jaarlijksche vergadering belegd was.

Dit zijn de voornaamste bepalingen uit het Reglement. Zooals men zal bespeuren waren de voorschriften bij de Monnikendammer Beurs (blaadje 426) veel vollediger en uitgewerkter; trouwens het doel van deze Goessche instelling was ook beperkter. Terwijl de eerstgenoemde hare deuren wijd openzette, bepaalde men zich te Goes tot de Gildebazen. Intusschen veel vertrouwen op hun aller medewerking schijnt men niet gehad te hebben, want in Artikel 18 wordt in allen eenvoud en met veel openhartigheid gezegd:

„De Contractanten versoeken ook dat, Uw Edele „Agtbare van Goes gelieven te consenteren, wan-„neer het aantal van Proef-Basen niet konde „worden bereykt, om aandeel in dese Societeyt te „nemen, dat dese voor yder een wye het mag „wesen, vry en onverhinderd mag open staen, „mits Persoonen wesende van de Protestantse „Religie en Alhier wonagtig."

Van het lot dezer Beurs is ons niets bekend. 1) Of zij kort of lang heeft bestaan, welke gebeurtenissen haar leven gekenmerkt hebben, wij weten er absoluut niets van. Vermoedelijk zal ook zij in het begin een tijdperk van bloei gekend hebben, doch door het steeds toenemend aantal „gealimenteerden" zal de spoeling zóó dun geworden zijn, dat men ook het vat, waarin die spoeling werd opgedischt, maar liever uit elkander sloeg, omdat het de moeite niet waard meer was er een „kist" op na te houden.

Zoo eindigden *al* die beurzen en societeiten. Toch hebben zij veel goeds gesticht, eensdeels door den steun

---

1) Zie het volgend Artikeltje.

in de eerste jaren van hun bestaan aan enkele nagelaten gezinnen verstrekt, maar voornamelijk omdat zij de gedachte levendig hielden aan den plicht tot het nemen van voorzorgsmaatregelen voor de donkere dagen, die voor iederen mensch aanbreken *zullen*. Op hoogst gebrekkige wijze voldeden zij aan de bestaande behoefte, doch het ineenzakken van de eene beurs na de andere deed des te sterker drang geboren worden naar instellingen van duurzamen aard. Zoo zijn deze zwakke instituten de voorloopers, de wegbereiders geweest voor onze Maatschappijen van Levensverzekering, die op wetenschappelijke basis berustende, de verlangde zekerheid geven, en door hunne inrichting en hunnen arbeid een weldadigen invloed op de bevolking uitoefenen.

No. 536. ***23 Juli 1892.***

De Goessche Weduwen-beurs van 1751.

(*Vervolg*).

Wij gaven in Blaadje No. 482, waarin wij eene beschrijving gaven van de Goessche Weduwen-beurs van 1751, wij als onze meening te kennen, dat haar bestaan vermoedelijk niet van langen duur zoude zijn geweest. Wij hebben onze onderzoekingen te dezer zake voortgezet en kunnen door de welwillende hulp van den Archivaris der Gemeente Goes, den Heer M. G. de Boer, nadere mededeelingen over lot en leven van deze „beurs” doen. De Heer De Boer was zoo vriendelijk de oude archieven te raadplegen en na te gaan, wat er na 1751 omtrent de instelling te boek stond. Wij zijn

hem hartelijken dank verschuldigd voor de vele moeite, die hij zich heeft gegeven, en laten hier volgen, wat hij zoo goed was, ons te zenden:

Over het Reglement van 1751 behoef ik niet te spreken, daar dit bekend is. De zaken gingen echter weldra niet naar wensch; althans den 3^{den} November 1759 verzochten de bestuurders van het fonds ootmoediglijk aan den raad, tot voorkominge van de absolute ruïne van het fonds eenige artikelen te veranderen, 't welk dan ook geschiedde.

De veranderingen waren nog al radikaal.

1^{e}. werden de volgende ambtenaren en andere personen verplicht tot deelneming aan de societeit: o. a. Griffiers, Chirurgyns, Procureurs, Notarissen, Koffyhuishouders, Stadsboden, Stadsfabryk (Architect), Schoolmeesters, Organist, Klokkenspeelders, Kosters, Beurtschippers, Molenaars en anderen.

De inkomstsom werd verhoogd.

personen	tot	25	jr.	6 Pond Vlaamsch,
„	„	30	„	7 „ „
„	„	35	„	7 P. 10 Schell.
„	„	40	„	8 „
„	„	45	„	8 „ 10 „
„	„	50	„	9 „
„	„	60	„	12 „

Personen boven de 60 jaar zouden alleen onder goedkeuring van alle leden toegelaten worden.

De leden, die hertrouwden, moesten opnieuw een klein inleggeld betalen: £ 3.6.8.

Wanneer de kas niet voldoende is om de bepaalde 25 Pnd. jaarlijks uit te keeren, mag men het kapitaal toch niet aantasten, tenzij het boven de 1000 Pond Vl. is.

De weduwen en weezen, die gerechtigd zijn tot de

alimentatie, zullen die ook blijven ontvangen bij vertrek uit Goes, bij behoorlijke attestatie de vita.

De dwang, uitgeoefend op de ambtenaren, viel blijkbaar niet in den smaak, althans 19 Dec. 1761 vinden we opnieuw een besluit hierover.

Enkele ambtenaren, nl. schoolmeesters, klokkenspeelders, organisten en klerken ter griffie, korten tijd later ook de beurtschippers op veeren, werden vrijgesteld van de verplichting. De andere bovenbedoelde personen zou men echter door suspensie of afzetting dwingen. De bestuurders werden voorts gelast om alle „proefdoende gildebazen", voor wie het fonds eigenlijk was opgericht, tot deelneming aan te sporen, maar overigens zoo weinig mogelijk personen op te nemen. (De strekking van deze bepaling is niet zeer duidelijk).

Verder zou men voortaan niet meer 25 Pond, maar slechts ± 16 Pond uitbetalen. Bij ongunstigen stand der kas mochten enkel de bijdragen aangetast worden, kapitaal en interest bleven bewaard.

Ook dit scheen niet te helpen. We lezen althans in 1773 (zie vernieuwd Reglement der Weduwen-beurs), dat het fonds, door de oprichters gecalculeerd, op verre na niet voldoende is om de pensioenen op den beloofden voet te voldoen, zoodat deze, die nu reeds tot op de helft verminderd zijn, nog verder zullen afnemen en op niets zullen uitloopen.

Daarom is het, dat de regeering van Goes, niet kunnende aanzien, dat de penningen van hunne goede ingezetenen verspild worden aan fondsen, waarvan de voordeelen zoo weinig beantwoorden aan 't oogmerk, en ook niet willende dulden dat sommige ingezetenen uithoofde van hunne bediening of stijl genoodzaakt worden aan zulke insuffisante fondsen deel te nemen, hebben besloten, volgens

een plan van den burgemeester VAN DE SPIEGEL (den lateren raadpensionaris) een nieuw reglement op te stellen volgens geheel andere beginselen.

1e. Alle bewoners van Zd. Beveland kunnen deelnemen.

2e. Iedere deelnemer moet iemand benoemen die het pensioen kan trekken; dit kan ook verdeeld worden. Sterft de benoemde voor dat de deelnemer 60 jaar is, dan mag hij een ander benoemen op eenige voorwaarden.

De deelnemers moeten van 21—60 jaar zijn.

Inkomstgeld £ 4.3.4.

Contributiën voor personen bij de deelname:

21—25 jr.	2.13.4
25—30 „	3
30—35 „	3. 6.8
35—40 „	3.13.4
40—45 „	4
45—50 „	4. 6.8
50—55 „	4.13.4
55—60 „	5

Voorts 10 stuivers voor ieder jaar, dat de benoemde jonger is dan de deelnemer.

Bij niet betaling een Gulden per week boete; na zes weken verliest men alle recht.

Binnen zes maanden stervende, wordt niets uitgekeerd, daarna jaarlijks 25 Pnd. Vl., ook bij hertrouw van de weduwen.

Ook kan men zich zelf op zekeren leeftijd een pensioen verzekeren.

De pensioenen zullen niet verminderd worden; zoo noodig betalen de deelnemers meer of wordt het kapitaal aangetast.

Er zal toezicht gehouden worden namens de regeering: *de kapitalen worden aangelegd in obligatien ten laste dezer stad.* (Door deze bepaling is later de instelling te gronde gegaan.)

Alle ambtenaren boven 200 Gld. salaris en alle opgenomen gildebroeders moeten bij hunne benoeming 20

schellingen betalen aan de kas zonder eenig recht of aandeel te krijgen.

Geschillen moeten beslecht worden door de regeering.

Het plan was dus door kleine bijdragen grooter deelneming te krijgen.

Overigens vond ik omtrent de geschiedenis der beurs weinig belangrijks. Wel komen er herhaalde klachten voor over de nietbetaling der 20 schellingen en worden de ambtenaren aangemaand hierom beter te denken, maar sedert de revolutie werd deze bijdrage voortdurend geweigerd. In den vierden Engelschen oorlog vond men het noodig te bepalen, dat alle personen in dienst van het land of van de Oost-Indische Compagnie, niet aan de vereeniging konden deelnemen.

Verschillende plannen o. a. van 1792 tot verbetering, liepen op niets uit.

In het jaar 1795 verkreeg de regeering van Goes toestemming om betaling van rente te staken. Hierbij leden natuurlijk vooral instellingen als de Weduwen-beurs schade, die groote sommen van de stad te vorderen had. We zien deze posten in de begrooting verder per memorie geboekt; nog een tijdlang sleepte de vereeniging haar bestaan voort; in 1802 vinden we nog een request om ambtenaren te dwingen tot betaling der twintig schellingen. Dit werd echter afgeslagen, terwijl we uit het besluit kunnen afleiden, dat er toen over opheffing der instelling werd gedacht.

Tijdens de Fransche overheersching verdwijnen ook de memorieposten uit de stedelijke rekeningen en daarmee verdwijnt het laatste spoor van de Weduwen-beurs te Goes.

No. 655. *3 November 1894.*

Een oud Bos-reglement.

Op de tot ons gerichte vraag, hoe de Bossen, die in de vorige eeuw zoo welig opschoten en waarover wij in onze Blaadjes zoo dikwijls spraken, waren ingericht, weten wij niet beter te antwoorden, dan door het Reglement op zulk een Bos in zijn geheel mede te deelen. Wij kiezen daartoe het

REGLEMENT voor de VRIJWILLIGE BOS te HAARLEM voor alle Knechts van Timmerlieden, Schrijnwerkers, Witwerkers, Wagenmakers, Scheepmakers, en alle die hout werken of Houtwerkers-Bos; van den 2den van December 1756. 1)

Articul I. In deeze Bos zullen, boven en behalven die reeds in dezelve zijn, mogen worden genomen alle Knechts van Timmerlieden, Schrijnwerkers, Wagenmakers, Witwerkers, Scheepmakers, Kuijpers en anderen, die in Hout werken, gezond van lichaamen. Zullende die geenen, die in vervolg van tijd ontdekt worden, dat, ten tijde van hunne inkomst, met oude Ziekten of ongeneesselijke Quaalen zijn besmet geweest, van hun Recht tot deeze Bos versteeken zijn, en hun gegeeven Geld verbeurd. De Verklaring van 't welk zal staan aan den Doctor of Chirurgijn, bij de Hoofdluyden van de Bos te verkiezen.

Art. II. Niemand, boven de veertig Jaaren oud, zal in deeze Bos mogen inkomen. En, die bij het inkomen

1) Deze Bos bestond reeds vroeger; op den hier genoemden datum werd het nieuw Reglement, dat hier is medegedeeld, goedgekeurd.

zijn Ouderdom qualijk opgeeft, zal van zijn Recht tot de Bos vervallen wezen, en zijne ingelegde Gelden ten behoeve van de Bos verbeurd.

ART. III. Alle Leerjongens, winnende twaalf Stuijvers 's daags, en den Ouderdom van achttien Jaaren bereykt hebbende, zullen als Bos-Broeders mogen worden aangenomen. En zal yder, die in deeze Bos komt, bij zijn inkomen moeten betaalen drie Guldens en twaalf Stuyvers; dien dan een Ordonnantie zal worden gegeeven, zonder daarvoor iets te betaalen.

ART. IV. Yder Bos-Broeder zal 't elken Zondag morgen, ten elf uuren voor den middag, in deeze Bos moeten inleggen twee Stuyvers. Zullende die geene, die in gebreke blijft, voor de eerste Week verbeuren één Stuyver, voor de tweede Week drie Stuyvers, de derde Week zes Stuyvers, en voor 't uyteynde van de vierde Week zijn Furnissement en verloopen Boeten niet kunnende voldoen, zal de zoodanige, na voorgaande Waarschouwing, uyt deeze Bos worden uytgeschrabt; en 't geen hij gefurneerd had, ten behoeve van de Bos verbeurd wezen.

ART. V. Ymand een Jaar Bos-Broeder geweest zijnde, en daar na door de Hand des Heeren met ziekte bezogt wordende, of zich bij ongeluk zodanig bezeerende, dat die, naar het oordeel van de Medicijnmeesters, onbequaam is tot zijn Handwerk, zal dezelve zulks des Zondags 's middags tusschen elf en twaalf uuren, aan de Hoofdluyden moeten bekend maaken of doen bekend maaken; welke Hoofdluyden, acht Dagen daarna, voor de eerste reyze, aan den zodanigen zullen moeten uitkeeren, en zulks dertien Weeken geduurende, indien dezelve zo lang onbequaam tot zijn Werk is; indien *f* 400.— of meer bij Kas is, yder Week drie Guldens, zoo beneden de *f* 400.— tot *f* 200.— bij Kas is, yder Week *f* 2.50; zo

beneden de *f* 200.— bij Kas is, yder Week *f* 2.—; en de eerste dertien Weeken verloopen zijnde, de volgende Weeken *f* 400.— of meer bij Kas zijnde, *f* 2.50 's Weeks; beneden de *f* 400.— tot *f* 200.— bij Kas zijnde, yder Week *f* 2.—, en beneden de *f* 200.— bij Kas zijnde, *f* 1.50 Weekelijks; bij de Hoofdluyden, naar maate van het Capitaal hiervooren gemeld, te vermeerderen en verminderen. En dat een Zieke, komende te sterven, 's Nachts, tusschen den Saturdag en Zondag na twaalf uuren, de Uytkeeringen zullen moeten worden gerekend verscheenen te zijn, en die Week zal moeten worden voldaan. En die Uytkeering, den tijd van een Jaar, na het begin der Ziekte geduurd hebbende, zal dezelve geheel ophouden, tot zo lang zodanig Lid wederom op nieuws mogt komen ziek te worden, of anderzins buyten staat geraaken, om zijn Werk te kunnen doen, als wanneer die, als vooren, wederom Uytkeering genieten zal. En bijaldien ymand middelerwijl weder bequaam was geworden, om te kunnen werken, naar het oordeel van de Medicijns, en hij echter, ter zaake als vooren, had getrokken, zal dezelve, des overtuygd zijnde, versteeken zijn van zijn Recht tot de Bos, en zijn Naam uyt de lijst worden geroijeerd. En zal een ygelijk Bos-Broeder, uyt zijn Ziekte komende, of van zijn Quetsuure hersteld zijnde, alvoorens weder aan het Werk te gaan, daarvan kennis moeten geeven aan de Hoofdluyden, op poene als vooren. En zullen diegeenen, die door Moedwil, Vechterij of Dronkenschap zich quamen te bezeeren, niets ter dier zaake uyt de Bos trekken.

ART. VI. Deeze Bos zal worden bestuurd door zes Hoofdluyden, van welken ten minstens drie te gelijk, den tijd van vier Weeken, op de Boskamer, des Zondags, 's middags van elf tot twaalf uuren, zullen moeten zitten, zo om de twee Stuyvers van de Bos-Broeders te ont-

vangen, als om op alles, deze Bos aangaande, Ordres te stellen; van al het welke zij nette Aantekening zullen moeten houden.

Art. VII. Alle half Jaaren zullen de twee oudste Hoofdluyden afgaan. Zullende, om hunne Plaatsen te vervullen, yder Hoofdman één op de Nominatie stellen, die ter goeder Naam en Faam staat, uyt welke Nominatie alle de presente Bos-Broeders twee Hoofdluyden, bij meerderheyd van Stemmen, zullen verkiezen, waartoe alle de Bos-Broeders door den Knecht van de Bos te vooren zullen worden verzogt, die hun een Penning zal overgeeven, en voor welke aanzegging hij zal genieten twee Guldens, om ten tijde van deeze Comparitie, als zij present zijn, die Penningen aan de Hoofdluyden over te leveren, of anderzins dezelve op den eerstvolgenden Zondag aan hun te brengen.

Art. VIII. Een Bos-Broeder, ten dage der voorschreeven Verkiezinge, ter gestelde tijd en plaats niet komende, zal verbeuren drie Stuyvers, en die benevens de overlevering van den Penning moeten betaalen.

Art. IX. De Hoofdluyden, zo afgaande, blijvende als aankomende, zullen, alle half Jaaren, voor hunne moeyte en dienst, te samen genieten acht Guldens; en gehouden zijn om 't elkens, acht Dagen voor de Verkiezing van nieuwe Hoofdluyden, aan het geheele Lichaam, of de Presenten van dien, te doen Rekening van hunnen Ontvang- en Uytgaven.

Art. X. Het Geld van deese Bos zal op de Boskamer moeten worden bewaard in een Kist met drie Sloten, waarvan yder Hoofdman een Sleutel zal hebben, die door den afgaanden aan zijn Opvolger zal moeten worden overgegeeven.

Art. XI. Niemand zal uyt de Stad mogen gaan werken,

dan met kennis van de Hoofdluyden; en zal hy echter alle Zondagen, ter gestelder tijd, zijn twee Stuyvers op de Boskamer moeten doen brengen. En, bijaldien dezelve buyten de stad ziek mogt komen te worden, of zich te bezeeren, als Articul V wordt gemeld, zal dezelve zich binnen deeze Stad moeten doen brengen, en voldoen aan de Ordres, in 't gemelde V Articul voorgeschreeven: zullende dezelve anderzins uyt deeze Bos niets trekken.

ART. XII. De Knecht van deeze Bos zal, als Bos-Broeder, moeten contribueeren, gelijk hij ook, bij Ziekte of andere gebrekkelijkheyd, Geld zal trekken als een ander Bos-Broeder.

ART. XIII. Die geenen, die door Ziekte of eenig Ongeluk Geld uyt deeze Bos trekken, zullen niet vermogen uyt te gaan, zonder kennis van de Hoofdluyden, of schriftelijk Consent van den Doctor. En, als zo ymand in een Kroeg of Herberg gevonden wierd, Sterken Drank drinkende, dat de zodanige van dien Dag af geen Uytkeering meer genieten zal; en dat het den Hoofdluyden vrij zal staan, om nevens een Doctor of Chirurgijn de Zieken te komen visiteeren.

ART. XIV. Een Bos-Broeder, deszelfs Vrouw of Weduwe overleeden zijnde, zullen alle de Bos-Broeders door den Knecht ter Begraaffenis verzogt worden, die hun een Penning zal geeven. En zullen dezelve, derzelver Vrouwen en Weduwen door de Bos-Broeders, bij vervolg van beurten, gedragen worden. En zal een Weduwe, Erfgenaam zijnde, of de andere Erfgenaamen of Representanten van een Bos-Broeder, tot de Begraaffenis van den overleedenen Bos-Broeder, uyt de Bos genieten vijf-en-twintig Guldens; yder Bos-Broeder voor de Begraaffenis van zijn Vrouw twintig Guldens. De Erfgenaamen of Representanten van eene Weduwe van een Bos-Broeder,

tot de Begraaffenis van dezelve Weduwe, onhertrouwd stervende, en aan het Jaarlijksch Furnissement van tweemaal zes stuyvers, in dit Articul gemeld, voldaan hebbende, gelijke twintig Guldens, waartoe Jaarlijks, tweemaal, te weeten in de maanden Mey en Augustus, bij yder Bos-Broeder, acht Stuyvers, en bij elke Weduwe van een Bos-Broeder, zes Stuyvers, telken reyze, betaald zullen moeten worden. En zullen die geenen, welke in die Maanden de gezegde 8 en 6 Stuyvers niet komen betaalen, verbeuren twee Stuyvers: En in gevalle zij, binnen drie Maanden na denzelven tijd, de voorschreven 6 en 8 Stuyvers en de Boete niet komen betaalen, dat de zodanigen alsdan van het Geld tot de Begraaffenis niet zullen genieten. Des dat in alle gevallen, daar de Overleedenen door de Bos-Broeders niet gedragen zullen worden, geen Uytkeering uit deeze Bos ter Begraving van zoodanige Overleedenen gedaan zal worden.

Art. XV. Een Bos-Broeder, die draagen moet, en achter blijft, zonder te waarschouwen voor Zons-Ondergang van den Dag voor dat hij draagen moet, zal verbeuren één Gulden, die te laat komt, of als de laatste Medeganger uyt het Sterfhuys is, tien Stuyvers, te weeten zes Stuyvers voor de Bos, en vier Stuyvers Mantelgeld voor die in zijn plaats draagt, en, die alleen een Medeganger is, drie Stuyvers. En zullen dezelve de Begraaffenissen moeten assisteeren met zwarten Mantel, Rok, Broek, Koussen en Schoenen, dat is geheel in 't Zwart, op een Boete van drie Stuyvers. Zullende aan yder Bos-Broeder door den Knecht worden gegeeven een Penning, die door denzelven, na de Begraaffenis, weder aan den Knecht zal moeten worden gegeeven; en zal die geene, die achter blijft, den Penning, Zondags daaraan, op de Boskamer moeten brengen. En ymand van de Bos-Broeders een

Penning verliezende, zal dezelve verbeuren zes Stuyvers.

Art. XVI. Zo eenig Lijk ten platten Lande begraven word, zullen de Bos-Broeders hetzelve niet verder, dan buyten de Poorten, gehouden zijn te draagen of te volgen.

Art. XVII. De Knecht zal voor het verzoeken ter Begraaffenis en verdere moeyten daarvan afhangende, genieten drie Guldens, 't en ware het getal van Bos-Broederen het getal van honderd te boven ging.

Art. XVIII. Die op de Bos-Kamer, Begraaffenissen of andere Bijeenkomsten, eenige Scheldwoorden gebruykt of Desordre aanrecht, zal verbeuren zes Stuyvers voor de eerstemaal, en daarin volhardende eens zo veel, en voorts uyt de Bos geroyeerd worden.

Art. XIX. Dat, zo wanneer in tijden en wijlen in deeze Bos eenige veranderingen behoorden te worden gemaakt, de Hoofdluyden zulks met Voorkennis en Approbatie van de Ed. Groot Achtb. Heeren Burgemeesteren en Regeerders deezer Stad zullen vermogen te doen.

No. 461. *14 Februari 1891.*

Johannes van der Heij en zijne fondsen.

In het begin van de tweede helft der voorgaande eeuw woonde er te Amsterdam een man, die op het gebied van Levensverzekering eene groote bekendheid had. Zijn naam was Johannes van der Heij Jacz. Wanneer het ons gelukken mocht eens iets van zijn levensgeschiedenis te ontdekken, zullen wij niet nalaten onzen lezers mede te deelen wat wij gevonden hebben. De familje komt niet

meer in het Amsterdamsch adresboek voor, en daardoor mist men een aanknoopingspunt, dat dikwijls op het rechte spoor kan brengen.

Genoemde VAN DER HEIJ dan, was de oprichter van vier Prebenden Societeiten, die tot zinspreuk hadden· 1°. Quod Promiseris praestato (wat gij beloofd heht, moet ge houden); 2°. Magnos et parvos mors truculenta rapit (de wreede dood, spaart klein nog groot); 3°. In melius servat (zij spaart het tot een beter); en 4°. Ultimatum est (dit is het laatste). De jaren van oprichting waren achtereenvolgens 1759, 1761, 1765 en 1766. Omtrent de eerste dezer Societeiten hebben wij maar weinig te weten kunnen komen; daarentegen hebben wij een vrij volledig overzicht van de inrichting der drie laatste.

VAN DER HEIJ stond met zijn ondernemingen niet alleen. In 1766 gaf een Amsterdamsch makelaar, EDUARD CROESE, ook een „Project" van een Prebende Societeit, die hij binnen Amsterdam wenschte op te richten. Ook ontbrak het niet aan bestrijding. F. H. VAN DER BEETS (een zusterszoon van den bekenden W. KERSSEBOOM) schreef in 1766 een werkje getiteld: „Aanmerkingen over de „Onbestaanbaarheid der Weduwen-Beurzen en Prebenden „Societeiten, en de Middelen, om deselve bestaanbaar te „maaken. Amsterdam, bij PIETER VAN OS." VAN DER HEIJ bleef het antwoord niet schuldig en gaf in 1768 bij de Erven F. HOUTTUYN te Amsterdam, „Bescheiden weder„leggingen" van het werkje van VAN DER BEETS uit, op den titel vermeldende, dat hij „alles beweezen heeft uit „de gemelde aanmerkingen zelve, en uit de daartoe die„nende tafelen, voorkomende in de uitgegeven verhande„lingen van W. KERSSEBOOM." Doch VAN DER BEETS legde de pen niet neder, en gaf in hetzelfde jaar bij

Pieter van Os te 's Gravenhage, een wederantwoord uit, onder den eenigszins ironischen titel: „Kort antwoord op „de Volumineuse en zoo genoemde bescheiden Weder-„leggingen van Johannes van der Heij Jacobsz. teegens „de Aanmerkingen over de Onbestaanbaarheid," waarmede de strijd schijnt beëindigd te zijn geweest.

Wij herinneren hier dat een Praebende Societeit bijna geheel overeenkomt met eene Weduwen-beurs; het verschil bestaat alleen hierin, dat er, terwijl het bij de laatste altijd de vrouw is die na den dood haars mans de Praebende (lijfrente, pensioen) geniet, bij de eerste niet de minste betrekking van welken aard ook behoeft te bestaan tusschen den contractant, den persoon van wiens leven de uitbetaling van het pensioen afhankelijk is en den persoon die van het pensioen profiteert. De laatste, de begunstigde, heet de „Benoemde Persoon"; hij bij wiens overlijden de Praebende ingaat, heet „de Benoemer." Wil iemand zichzelven een Praebende verzekeren, die zal ingaan na den dood van een ander, en daarvoor zelf de kosten betalen, dan heet hij „een benoemd Contribuant" en die ander een „Figureerend Benoemer."

Het schijnt dat de ondernemingen van Van der Heij in den aanvang veel bijval vonden, ten minsten reeds zeer spoedig bedroegen de jaarlijksche inkomsten *ƒ* 150,000.— en had hij eene reserve van *ƒ* 300,000.—. Bevreemdend is dit niet, als men weet dat hij zich de medewerking had weten te verzekeren van 44 Commissarissen, die over het geheele land verspreid waren, en waaronder men mannen aantreft, die tot de aanzienlijksten van den lande behoorden; een slecht *omen* was het, dat de eenige „mathematicus" onder de Commissarissen den naam droeg van Jan Hals.

Reeds in 1768, dus maar een paar jaar na de oprich-

ting, werden de drie laatste der genoemde Societeiten tot één geheel vereenigd, onder den naam van „Generale „Praebenden Compagnie", en dat wel op de volgende wijze. Bij de Societeit „Ultimatum est" waren de deelnemers gerangschikt naar den leeftijd der „benoemers"; deze mochten niet ouder zijn dan 68, en niet jonger dan 44 jaren. Hieraan werd eerst toegevoegd de Societeit „In melius servat", waartoe die deelnemers gebracht werden, waarvan de „benoemers" beneden de 44 en boven de 25 jaren oud waren; hierin werden niet meer dan 200 deelnemers toegelaten. De Societeit „Magnos et „parvos mors truculenta rapit" kwam er iets later als achtste klasse bij; de benoemers mochten ook daarbij niet ouder zijn dan 44 jaren. Intusschen werden de drie Societeiten afzonderlijk beheerd; ze hadden echter gemeen „den Naam, en dezelfde Huishoudelijke Bestieringe."

Elke Praebende bedroeg *f* 500.—, maar als de „benoemer" kwam te sterven in het 1ste, 2de, 3de of 4de jaar van deelneming, werd de Praebende (het pensioen) respectievelijk teruggebracht op *f* 100.—, *f* 200.—, *f* 300.— of *f* 400.—. Dit gold echter alleen voor de zes eerste klassen. In de 7de klasse was de Praebende *f* 400.—, telkens met *f* 80.— afdalende, als de „benoemer" stierf in het 4de, 3de, 2de of 1ste jaar. In de achtste klasse klom de Praebende van het 1ste tot het 6de jaar met *f* 100.— op tot *f* 600.—.

De contributien bestonden in een „Inkomst Premie" (entrée), de jaarlijksche gelijkblijvende contributie, een jaarlijksch bedrag dat hooger is naarmate het verschil in leeftijd tusschen den benoemer en den benoemden grooter was, en een zekere som voor onkosten. Zeevarenden en militairen betaalden eene verhoogde premie; de contributie en de bijdrage voor het verschil in jaren verminderden elk jaar met één Percent.

Ziehier een paar voorbeelden: In de derde klasse betaalde men voor twee Praebenden voor kinderen van 16 en 12 jaren, wanneer de benoemer 59 jaar oud was, in het eerste jaar voor entrée *f* 220.—, jaarlijksche contributie *f* 133.25; onderscheid in leeftijd *f* 43.— en *f* 47.—, diverse onkosten *f* 22.10, samen *f* 465.35. In de volgende jaren vervielen de entrée en een deel der onkosten ad *f* 12.70, terwijl de contributie en de *f* 90.— voor het verschil in leeftijd met 1 pCt. verminderden. Dientengevolge moest men betalen in het 2de jaar *f* 230.40, in het 3de *f* 228.15, in het 4de *f* 225.19 enz. Militairen betaalden 5, zeevarenden 10 pCt. daarenboven.

In de 6de klasse moest er betaald worden voor 2 Praebenden voor personen van 20 en 21 jaren, als de benoemer 40 jaren oud was, in het eerste jaar: voor entrée *f* 100.—, jaarlijksche contributie *f* 112.—, onderscheid in leeftijd *f* 15.— en *f* 11.87½, diverse onkosten *f* 27.40, dus samen *f* 266,27½; in de volgende jaren verminderen alleen de onkosten met *f* 14.40. Voor militairen zou de jaarlijksche contributie *f* 120.—, voor zeevarenden *f* 128.— bedragen.

In de 8ste klasse kostten 2 Praebenden voor personen van 18 en 19 jaren, als de benoemer 43 jaren was, in het eerste jaar: voor entrée *f* 132.—, jaarlijksche contributie *f* 176.—, onderscheid in leeftijd *f* 25.— en *f* 24.—, diverse onkosten *f* 30.60, dus samen *f* 387.60; in de volgende jaren verminderden alleen de onkosten met *f* 14.40. Voor militairen zou de jaarlijksche contributie *f* 176.—, voor zeevarenden *f* 184.— bedragen.

Wij geven hier deze cijfers om hen die daartoe lust gevoelen in de gelegenheid te stellen, de kosten te vergelijken met hetgeen voor dezelfde voordeelen door de hedendaagsche Maatschappijen wordt gevraagd.

De Compagnie werd bestuurd door een Administrateur (VAN DER HEIJ) ten overstaan van zeven Directeuren, geadsisteerd door een Secretaris, een Commies, een Boekhouder, een Klerk, een Copiïst en een Deurwaarder. De 44 Commissarissen hielden het toezicht. De gelden waren belegd in Obligatiën ten laste van de Generaliteit, rentende 3 pCt., Obligatiën ten laste der Provincie Holland, rente 2½ pCt., en Recepissen ten laste der O.-I. Compagnie, rentende 3 pCt. Alle Effecten werden bewaard in een ijzeren brandkast, met twee verschillend werkende sloten, staande ten kantore van een aangewezen Notaris. Op de jaarlijksche vergadering werd alles geverifieerd op eene wijze, die tot in de kleinste details was voorgeschreven. Toen de kas van de achtste klasse in het 7de jaar goed voorzien was, begon men reeds de contributie met *f* 10.— *jaarlijks* te verminderen; bij het vaststellen van de contributie voor de zes eerste klassen, was men zoo voorzichtig te bepalen, dat de jaarlijksche contributie zou kunnen verhoogd worden, als dit noodig mocht blijken, te beginnen met de 1ste klasse, „omtrent" het jaar 1780; die verhoogingen zouden „op zijn hoog„sten konnen zijn, tusschen de Jaaren 1830 en 1840."

Maar in die laatste jaren was de Compagnie reeds lang verdwenen. Hoe is het met haar afgeloopen? Misschien weten anderen dit (en dan houden we ons voor de mededeeling aanbevolen), wij weten het niet. De berichten die aanwezig zijn in onze bibliotheek, worden aangevuld door die uit de rijke bibliotheek van de Maatschappij „Utrecht", maar hebben allen op de *oprichting* betrekking. Bleek het misschien spoedig, dat VAN DER BEETS gelijk had tegenover VAN DER HEIJ, en vond deze laatste het wellicht maar beter niets meer te publiceeren?

No. 467. *28 Maart 1891.*

De Lijfrente Societeit van 1769.

In den Jare 1769 werd er in Amsterdam opgericht eene „Lijfrente Societeit, onder de zinspreuk: abundans „messis spes seminantis (eene overvloedige oogst is de „hoop van den zaaier)". De bedoeling er van was om mannen in de gelegenheid te stellen voor hunne vrouwen pensioenen te verzekeren, welke reeds ingingen als de vrouw den 46-jarigen leeftijd bereikt had. Verder kon men er voor zich zelven een pensioen verzekeren, ingaande op den dag waarop men 46 jaar werd, of waarop een ander dien leeftijd bereikte, hetgeen volgens het prospectus eene aanleiding tot eene voordeelige „speculatie" kon zijn. De verzekerde lijven moesten bij het sluiten der overeenkomst jonger dan 41 jaren zijn, en het pensioen hield op wanneer het verzekerd lijf kwam te sterven, Men kon voor een halve of voor eene heele portie, ook voor twee portiën deelnemen.

De societeit bestond uit 19 klassen; in elke klasse werd een beperkt aantal deelnemers opgenomen. In de eerste klasse waren er 24, in elke volgende 4 meer, zoodat de 19de uit 100 deelnemers bestond. In de 1ste, 2de en 3de klasse behoorden zij, die bij het toetreden boven 41 en onder 45 jaren oud waren, eene bepaling die niet sluit met de opgave dat alle toetredenden beneden de 41 jaren moesten zijn. Deze drie eerste klassen worden in prospectussen en staten niet medegerekend; ze waren in het eerste jaar reeds „bijna geheel volgeteekend"; dit geeft te denken!

In de 4de klasse werden de personen geplaatst van

boven de 40 en onder de 41 jaren; in de 5de die van boven de 39 en onder de 40 jaren, enzoovoorts tot de 19de klasse, waarin personen van boven de 25 en onder de 26 jaren thuis behoorden. Voor elke portie werd eene gelijke contributie betaald, die nooit hooger kon zijn dan ƒ 512.70 in eens. Men kon deze contributie ook in jaarlijksche premiën betalen, en deze hingen af van den ouderdom. De jaarlijksche contributie bedroeg in de

4de kl.	ƒ 71.70	12de kl.	ƒ 33.60
5de „	„ 62.20	13de „	„ 31.70
6de „	„ 55.—	14de „	„ 30.—
7de „	„ 49.60	15de „	„ 28.60
8ste „	„ 45.—	16de „	„ 27.30
9de „	„ 41.40	17de „	„ 26.10
10de „	„ 38.40	18de „	„ 25.—
11de „	„ 35.80	19de „	„ 24.10

In deze sommen was ƒ 6.60 voor elke portie begrepen voor Onkosten. De voordeelen, die hiertegenover stonden, waren de volgende: de overblijvenden van elke klasse begonnen op hun 46ste jaar zekere vastgestelde sommen jaarlijks te verdeelen; in de 4de klasse was deze som ƒ 2300.—; ze nam tot de 7de klasse jaarlijks met ƒ 50.—, tot de 11de met ƒ 60.—, tot de 15de met ƒ 70.—, tot de 18de met ƒ 80.—, en in de 19de klasse met ƒ 90.— toe. Bij deze verdeeling kwam de Societeit op voor twee portiën. Indien er maar één deelnemer meer over was, dan kreeg deze tot zijn of haar dood jaarlijks het één derde der hier genoemde sommen, de Societeit zelve twee derde deelen. Bij den dood van een der deelnemers, hetzij deze nog contribueerde of reeds het pensioen genoot, werd een „Sterfgeval-Premie” uitgekeerd, die van ƒ 60.— tot ƒ 150.— varieerde.

Aan de 19 klassen waren nog 5 klassen ieder van

100 portien toegevoegd voor personen van onder de 25 en boven de 20 jaren; hierin werd niet meer betaald dan *ƒ* 4.—, maar bereikten de deelnemers den leeftijd van 25 jaar, dan werden ze in de 19de klasse geplaatst. Ieder kon de nog verschuldigde contributie ten allen tijde in eens afbetalen, met een korting, waarvan het percent werd aangewezen door het nummer van de klasse waarin hij behoorde.

De Societeit werd geadministreerd door twee Administrateurs, ten overstaan van negen Commissarissen uit de Geïnteresseerden.

Ook van hare geschiedenis weten we weinig. In de eerste jaren vinden we nog een soort jaarverslag, hetgeen echter niet veel meer dan een prospectus was. Reeds in 1771 was, zoo beweerde men, „deeze Societeit „zo verre gevestigt, dat dezelve geen gevaar loopt van „gedissolveert te moeten worden", maar twee jaren later, in 1773, verschijnt eene prospectus van „de tweede Lijfrenten Societeit" onder dezelfde zinspreuk en onder dezelfde Administrateurs. Deze echter administreerden hierbij „ten overstaan van Commissarissen-Directeuren", en het aantal van deze bedroeg maar zes, waarvan er vijf dezelfde waren als van de eerste Societeit. De inrichting is dezelfde, maar de cijfers zijn geheel anders.

Uit de vergelijking van de prospectussen van beide Societeiten ziet men alweder, hoe men in den blinde rondtastte. Ontegenzeggelijk is de inrichting aardig gevonden en aantrekkelijk, maar de juiste becijfering van contributiën en pensioenen liet alles te wenschen over. Men „probeerde" of de uitkomsten beantwoordde aan de verwachtingen; jammer is het dat we niets te weten komen omtrent hetgeen er gebeurde, als aan de ver-

wachtingen *niet* voldaan werd, hetgeen zeker bij de meeste dezer inrichtingen het geval zal geweest zijn.

No. 497. ***24 October 1891.***

„De Tyd Baard Roozen."

Op het Rokin te Amsterdam, het 3e huis van de Valbrug, hield omstreeks de helft van de vorige eeuw kantoor de Heer Jacobus Laban. Alle dagen van 9—11 ure 's morgens en van 3—5 ure 's middags gaf hij daar de gelegenheid deel te nemen in een z.g. „Contract van Overleeving." Intusschen, niet iedereen werd „toegelaten." Artikel 1 luidde: „Een yegelyk, Inwoonder dezer Staat, *de Joodsche Natie uitgesloten*, zal kunnen deelnemen..." Dus ook hier werden de Israelieten als Asschepoester achteruit gezet. Of zij er erg rouwig over geweest zullen zijn?

Het contract van overleving bestond uit de volgende operatie: Tegen betaling van tien gulden nam men deel voor één „portie", recht gevende op aandeel in een zeker kapitaal, indien men op een vastgesteld tijdstip in leven zou zijn. Men kon voor meer dan één portie deelnemen. Tien aan tien werd men alsdan ingeschreven op zoogenaamde „kleine lijsten," die telkens denzelfden leeftijd aanwezen, doch men werd voorts ingedeeld in klassen „zo dat yder Persoon komt te staan met luiden zeer na „aan zijnen ouderdom." Deze (13) klassen waren als volgt verdeeld. Van 0—2; 2—5; 5—10; 10—15; 15—20; 20—25; 25—30; 30—35; 35—40; 40—45; 45—50; 50—55; 50 jaren en ouder. „Door welke

„schikking" — zegt het prospectus — „bejaarde luiden „van 60 Jaaren en daar boven, eeven gelijke kans hebben „als jonger, ja zelfs als eerstgeboore Kinderen."

Voor het aldus gestorte bedrag der gezamenlijke „Benoemdens" werden aangekocht Obligatiën „yder groot „*f* 1000.— Capitaal, ten lasten sommige planters in „de Colonie Suriname, onder gerenommeerde comptoiren, „hier te Lande genegotieerd, rentende 5, 5½ of 6 per „Cto., ofte alzulke als gedagt zal worden best aan de „intentie dezes te zullen voldoen."

Volgens de gewone regelen der tontine, werden nu jaarlijks de interessen, die op deze Obligatiën gekweekt werden verdeeld, met dien verstande, dat die voor ieder der „Benoemdens" grooter waren, naarmate er van de 10 personen, die op de kleine lijst waren ingeschreven meer waren gestorven.

Waren alle tien de inschrijvers na een jaar nog in leven,

	gulds.	stuiv.	penn.
dan bedroeg de intrest.	—	9.	-
was er één gestorven dan kreeg elk der overblijvenden	—	10	2
waren er 2 „ „ „ „ „ „	—	11	6
„ „ 3 „ „ „ „ „ „	—	13	–
„ „ 4 „ „ „ „ „ „	—	15	2
„ „ 5 „ „ „ „ „ „	—	18	2
„ „ 6 „ „ „ „ „ „	1	2	12
„ „ 7 „ „ „ „ „ „	1	10	4
„ „ 8 „ „ „ „ „ „	2	5	8
„ „ 9 „ „ „ „ „ „	4	10	14

Deze berekening is gebaseerd op 5 %; mochten echter de Obligatiën meer rente opbrengen, dan zouden deze uitkeeringen ook weer iets hooger zijn.

Waren nu van 10 personen eener kleine lijst 9 inschrijvers gestorven, dan werd de laatst overblijvende, wiens portie van *f* 10.— dan natuurlijk *f* 100.— waard was, op een „Groote Lijst" overgebracht. Elf zulke overge-

brachte deelnemers vormden samen één groote lijst; voor hunne kapitalen (11 × ƒ 100.—) werd een Obligatie van ƒ 1000.— aangekocht. (De ƒ 100.— die er te veel waren dienden zeker tot dekking van het koersverschil).

Volgens een gemaakte bepaling kwamen ook op de groote lijsten personen van nagenoeg denzelfden ouderdom voor.

Ook op deze groote lijsten vonden jaarlijksche uitkeeringen van interest plaats, die weder hooger waren naarmate er meer personen waren gestorven.

Waren alle 11 nog in leven, dan bedroeg de interest ƒ	4	10	14	per persoon.
„ er 10 „ „ „ „ „ „ „ „	5	—	—	
„ „ 9 „ „ „ „ „ „ „ „	5	11	2	
„ „ 8 „ „ „ „ „ „ „ „	6	5	—	
„ „ 7 „ „ „ „ „ „ „ „	7	2	14	
„ „ 6 „ „ „ „ „ „ „ „	8	6	10	
„ „ 5 „ „ „ „ „ „ „ „	10	—	—	
„ „ 4 „ „ „ „ „ „ „ „	12	10	—	
„ „ 3 „ „ „ „ „ „ „ „	16	13	6	
„ „ 2 „ „ „ „ „ „ „ „	25	—	—	
„ „ 1 „ „ „ „ „ „ „ „	50	—	—	

Bovendien ontving de laatst overgeblevene een Obligatie groot ƒ 1000.

Behalve de „Jaarlijksche" en de „Kapitaalsuitkeering" bestond er nog een derde soort n.l. de „Toevallige" uitkeering.

Wanneer n.l. een groote lijst nog geen 11 inschrijvers telde, wat zeker ook zoo heel spoedig niet ging, werd er tot de uitkeering der Obligatie niet overgegaan.

Waren er bijv. 5 inschrijvers geweest en stierven er bijv. 3, dan bleven hunne kapitalen bewaard en rentegevend. Kwam er nu een nieuwe deelnemer bij, dan deelde hij in die hoogere rente, wat voor hem een toevallige uitkeering was. Het kon ook gebeuren, dat alle

inschrijvers gestorven waren, toen de nieuweling op de lijst werd gebracht. Hij ontving dan de rente van alle bewaarde portiën, welke rente dikwijls het bedrag van zijn eigen aandeel overtrof.

Alle deelnemers betaalden voor administratie, kantoorgeld en schrijfloon:

10 stuivers per portie bij de inteekening;

6 „ „ „ eens per jaar bij de aanmelding der in leven zijnde personen, en ƒ 1.— voor de overschrijving der Kleine Lijsten op de Groote.

Voorts werd 1 pCt. benevens Transporten, „brandteekening," courtage en zegel bij den aankoop van Obligatiën in rekening gebracht. Procuratiën, Doop-Cedullen, noch Attestatiën de Vita waren vereischten.

Men kon zelf komen of het bedrag in zilvergeld of gouden Rijders overmaken door middel van een ander, mits deze persoon voorzien was van een „brievje van „verzoek" van onderstaanden vorm en inhoud:

Ick ondergeschreevene, verzoeke Ingeschreeven te worden in 't Contract van Overleeving, Letter F, onder de Zinspreuke „De Tijd baard Roozen", en dat wel voor .... Portiën, ten Lijve van .... oud op den 31sten October aanstaande .... Jaaren, woonagtig .... van welk contract alle de Conditiën goedkeure, beloovende daar aan stiptelijk te zullen voldoen.

Actum den ....1773.

....

woonagtig ....

Karakteristiek is verder hetgeen bepaald werd tot uitvoering van de zaak. Wij laten dit om der curiositeit wille hier woordelijk volgen:

Bij de Inteekening en bovengemelde Inleg, zullen de Inteekenaaren werden voorzien van een Quitantie of Reciev, door den Administrateur eigenhandig onderteekent, met uitdrukking van de Naamen der Eigenaaren, en voor hoe veele Portiën gecontribueerd zal zyn.

De Inteekening finaal geslooten en het werk in gereedheid zynde, zullen de deelgenoten eeven gemelde Quitantie of Reciev komen of laaten verwisselen tegens Recipissen, op behoorlyk gedrukte Copyen van het Contract, door d'Ed. Heeren Directeuren en den Administrateur onderteekent, met uitdrukking van alzulke Lysten en Classen, waar op de Persoonen, ten wiens Lyve deelgenomen is, zullen zyn geplaatst.

By elk Recipis werd gevoegd een Lyst der naamen en woonplaatsen van elk zijner meede Benoemdens, met dewelke elk zal zyn geplaatst, en alle Jaaren bekomen de deelgenooten een Ceeltje der afgestorvenen, waar door een yder zelf kan naa gaan, en in dit Bericht ziende, vinden zal, hoe veel hem yder Jaar uit de Uitdeelingen competeert, wanneer hy toetreed op de Groote Lyst, en als hem de Capitaale Uitdeeling van f 1000, namentlijk de Obligatie, te beurt vallen zal, zo als een menigte in vorige Contracten Letter A, B, C, D en E geinteresseert zijnde deelgenoten, waaronder Persoonen van grooten Rang, met genoegen ondervinden, en alreeds op nieuw in deze Letter F, portiën besproken hebben, willende hunne Kansen vermeerderen en dus zig zelve en de haaren een zoet Jaarlijks Inkomen, uit de Interesten verzorgen, zo als, op de groote Lysten gevorderd zijnde, te vinden is, waar yder Portie van maar 10 Gulden Inleg, ofschoon veele op een en het zelfde Lijf belegt, de daar gestelde Jaarlijkse Uitdeelingen zal kunnen geven.

Indien op den dag der finale sluiting deezes, eenige

ingeteekende Portiën overig mogte zyn of niet toereikende waaren tot Completeering van 11 kleine Lysten in eenen rang of Classe, en dat dezelve overschietende of niet toereikende Portiën in 2 op elkander volgende Classen van Jaaren, te saamen gevoegt, een Stel van 11 Kleine Lysten zoude uitmaken, zo zullen die 2 defectueuse Classen te samen gecombineert en tot eene Classen gemaakt worden; maar zulks niet kunnende geschieden of dat de Ingeteekende door eenig incident niet geplaatst konde worden, zal de Inteekening werden geroyeert, hunne *f* 10: per Portie van den Inleg werden gerestitueert, blijvende de 10 Stuyvers per Portie voor de Inteekening verbeurt als in Art. 105.

Daar en zullen geen meerder aangenomen werden, dan de mogelijkheid tot den uitvoer van het werk zal toelaaten.

Zo wie alvoorens in te teekenen, het Contract gelieven te leezen, ofte eenige ilucidatie begeerende, spreeke met den Administrateur, ten zyne Comptoire als boven, de Brieven franco.

Op deze wijze trachtten onze voorvaderen hun geluk te beproeven. Het aantrekkelijke van deze wijze van besparing was voor hen gelegen in het loterij-achtige, dat aan deze „Contracten van Overleeving" ten grondslag lag. Geboren kooplieden als zij waren, lieten zij geen „kansje" ongebruikt voorbijgaan en namen zij alzoo ook de dikwijls grillige afsterving van een bepaald aantal menschen te baat, om geldelijk voordeel na te jagen. Voor een inzet van *f* 10.— kon men *f* 1000.— terug krijgen! Hoe verrukkelijk!

Het is intusschen overbekend, dat al deze tontines teleurstelling en niets dan teleurstelling hebben gewekt. De voorstelling van de vermoedelijke uitkomsten eener

overlevingskas gemaakt, bleek later steeds veel te hoog te zijn geweest. Men kwam later bedrogen uit, en het gevolg was, dat men deze soort „verzekering"(!) liet varen. Nu, dat kwam alweder de eigenlijke levensverzekering ten goede. Want, door langs dezen weg te gewennen aan het aangaan van geldelijke transactien, gegrond op levens- en sterftekans, kon *later* spoediger propaganda gemaakt worden voor de beste aller verzekeringsvormen: de verzekering betaalbaar bij overlijden en ook de gemengde verzekering.

Maar er was toch ook een donkere schaduwzijde aan, die vooral in lateren tijd (1830—1850) bleek te bestaan, deze n.l. dat men deze tontines zoo licht verwarde met verzekering.

Louis Bergeron 1) heeft ook om die reden hevig te velde getrokken tegen deze overlevingskassen. Hij zegt:

„Om drie redenen bestrijd ik het stelsel der overlevingskassen:

„1°. omdat de ondervinding geleerd heeft en zal blijven leeren, dat de resultaten, die zij kunnen geven, noodzakelijkerwijze, zeer ver beneden de voorspiegelingen blijven, die zij bij monde van hare apostelen beloven, of die zij doen verwachten;

2°. omdat dit *hazardspel* waarbij men nooit wint, het publiek, dat het ten onrechte met de *levensverzekering* verwart, zoo deerlijk heeft teleurgesteld, en zelfs de meest verlichte geesten heeft in de war gebracht, zóó zelfs, dat het een tijd lang de ontwikkeling van de levensverzekering heeft in den weg gestaan;

1) In zijn overbekend boekje: „La Vérité sur les tontines" (1868).

en 3°. omdat de uitkomsten der tontines, meer in het bizonder de plattelandsbevolking, die steeds zoo lichtgeloovig is, ten slotte zullen afkeerig maken van de levensverzekering, waardoor dit kostbare middel tot waarborging van het geluk der huisgezinnen achteruit gezet zal worden.

De thans besproken instelling droeg de spreuk „De Tyd Baard Roozen."

Wij vermoeden dat het ook wel niet aan de doornen zal ontbroken hebben.

No. 433. *2 Augustus 1890.*

Het Contract van Overleving „Uit Voorzorg" te 's Gravenhage.

In het jaar 1770 werd er te 's Gravenhage een „Contract van Overleving", onder den Titel: „Uit Voorzorg" opgericht, dat in vele opzichten zoozeer van dergelijke inrichtingen uit dienzelfden tijd afwijkt, dat wij meenen op de belangstelling onzer lezers te mogen rekenen, wanneer wij hun iets aangaande deze eigenaardige onderneming mededeelen.

De deelnemers schijnen voor het grootste deel tot den zeer gegoeden stand te hebben behoord; men treft er vertegenwoordigers onder aan van de meest aanzienlijke familjes der Hofstad. De zaak werd beheerd door vier

Directeuren, bijgestaan door een Administrateur; vacaturen in dit college werden aangevuld door en uit de Leden. De Directeuren schijnen geene bezoldiging te hebben genoten, en werden daarom gekozen uit „de aanzienlijkste en gegoedste Mansleden". De Administrateur werd gehonoreerd uit vaste bijdragen, die de Leden tot dit doel gedurende de eerste tien jaren betaalden, en later uit 4 pCt. over den „jaerlijkschen Ontvang", van welk honorarium hij echter ook alle mogelijke onkosten betalen moest. De Leden moesten allen van den Christelijken godsdienst zijn. Jaarlijks werd er eene Algemeene Vergadering van Leden gehouden. De geldswaarden werden bewaard in een „ijzeren kist", waarvan ieder der Directeuren „een sleutel van een der different werkende sloten" onder zich had.

De „Societeit" bestond uit 2000 „Portien", voor ieder waarvan tien jaren lang eene jaarlijksche contributie betaald werd van *f* 25.—; ieder kon zoovele Portien nemen als hem goeddacht. Indien een lid vóór het einde der eerste tien jaren kwam te overlijden, moesten zijne erfgenamen de jaarlijksche storting van *f* 25.— voortzetten; deden zij dit niet, dan kon over deze Portie of Portien gedisponeerd worden ten behoeve van een ander die dan echter de vroeger vervallen contributie moest bijpassen. De jaarlijksche contributien gedurende de eerste tien jaren beliepen dan *f* 50,000.—, zoodat er na tien jaren *f* 500,000.— in kas moest zijn. Daar men echter gedurende die jaren rente op rente kon maken, kon er, naar men bij den aanvang becijferde, na tien jaren zulk eene som belegd zijn, dat daarvan eene jaarlijksche rente van *f* 30,000.— gekweekt kon worden.

Na verloop dezer tien eerste jaren hield de premiebetaling op, en moest elk Lid een persoon aanwijzen, op

wiens „Lijf" hij zijne Portie of Portien wenschte geplaatst te zien. Van de *f* 30,000.— jaarlijksch inkomen, werd *f* 10.000.— besteed om op de aangewezen lijven, ten behoeve van de Leden die hen hadden aangewezen, pensioenen uit te keeren, en wel ten getale van 120, m. a. w., door loting werd jaarlijks bepaald, wie van de 2000 portien-houders een pensioen zou genieten, gedurende het leven van de door hen aangewezen lijven. Die pensioenen waren echter niet allen even groot; 82 Leden ontvingen ieder een pensioen van *f* 50.—, 30 van *f* 100.—, 5 van *f* 200.—, één Lid van *f* 400.—, één van *f* 500.— en één van *f* 1000.—. Indien door het overlijden van een aangewezen en pensioen trekkend persoon, een pensioen vrij kwam, werd dit bij loting toegewezen aan een ander Lid, dat òf nog geen pensioen trok, òf een kleiner pensioen ontving. Langzamerhand moest er een tijd aanbreken dat alle Leden pensioen trokken, en dan werden de vrijkomende pensioenen onder *alle* Leden door loting verdeeld, onverschillig of zij reeds een pensioen trokken. Dit moest worden voortgezet, tot er niet meer dan 30 Leden over waren.

Op deze wijze werd er dus van het jaarlijksch inkomen a *f* 30.000.—, *f* 10.000.— besteed. Uit het overblijvende werd eerst aan allen, „wier aangewezen lijven in het afgeloopen jaar overleden waren," *f* 250.— uitgekeerd, en uit het alsdan resteerende eene rente uitbetaald aan alle leden, zóó, dat de beschikbare som gelijkelijk over alle portien verdeeld werd.

Waren alle Leden op 30 na uitgestorven, dan moesten alle bezittingen onder die 30 verdeeld worden. De Leden die meer dan één portie genomen hadden, werden als zoovele verschillende personen beschouwd, als zij portien bezaten.

De zaak was zeker niet onaardig uitgedacht, en zal in de eerste jaren, na verloop van de eerste tien, ook zeker wel voldaan en aan de Leden reden tot tevredenheid hebben gegeven, Toch schijnt de verwachting spoedig te zijn teleurgesteld. In het achttiende jaar van het bestaan van „het contract" vinden wij vermeld, dat op verzoek van Directeuren en Administrateur authorisatie werd verleend om van de pensioenen, die in 1790 zouden verschijnen, één vierde part van elk pensioen in te houden. Dit was geen best teeken. In 't volgend jaar bleek het dat „geene uitdeelinge van Intressen kon gedaan „worden". En wat er verder is geschied, dit meldt ons de historie niet. Maar 't zou ons niet verwonderen, als het einde niet schitterend is geweest. Gelukkig, dat vele der oorspronkelijke portiehouders tot den voornamen stand behoorden!

Het is niet moeielijk na te gaan, wat de oorzaak van de teleurstelling is geweest. De boven aangehaalde authorisatie van 't Hof van Holland, van November 1789, geeft ons den sleutel. Het ingehouden gedeelte der pensioenen, moest n.l. besteed worden tot „remboursement „van afgestorvene en af te stervene Portien, of tot aan„koop van Portien, zoo laag mogelijk, of tot belegging „van Kapitaal, naarmate het een of ander zal moeten of „kunnen geschieden." De Societeit verklaarde zich toen tevens bereid Portien in te koopen voor minder dan 50 pCt., en daar zij in elk van de twee volgende jaren ruim 60 Portien op die voorwaarde machtig werd, zoo moet men wel besluiten, dat het vertrouwen in de voorgespiegelde uitkomsten vrij wel verloren was gegaan.

In den loop der jaren moesten natuurlijk de sterfgevallen menigvuldiger worden, maar volgens de inrichting

der Societeit werd er voor de daarvoor benoodigde grootere uitkeering niets gereserveerd. Verder schijnt het, dat er in datzelfde jaar 1789 onregelmatigheden van ernstigen aard aan het licht zijn gekomen. Directeuren en Administrateur waren, bij de oprichting, *voor het leven* benoemd, of „zoolang als zij het goedvonden", maar in het genoemde jaar is de eerste Administrateur afgetreden. Er werd eene „lijste der Effecten toebehoorende aan het „Contract van overleeving *Uit Voorzorg*" aan de Leden rondgezonden, en daarin wordt met weinig respect van „den gewezen Administrateur" gesproken. Vele Obligatiën, die in 1783 aanwezig of na dien tijd aangekocht waren, zijn in het bezit geraakt van dien gewezen ambtenaar, en „moeten door denzelven verantwoord worden." Bedoelde heer schijnt vóór of in 1785 „vertrokken" te zijn, en daardoor „verzuimt" te hebben afgeloste gelden te incasseeren, door welke „nalatigheid" aan de zaak schade werd toegebracht.

Het is in den tegenwoordigen tijd moeielijk uit te maken of de Effecten, die op de boven bedoelde lijst voorkomen, in die dagen van dien aard geweest zijn, dat „daarom-,trent de noodige praecautien genomen zijn", hetgeen, het reglement bepaaldelijk voorschrijft; er bestaat wel reden daaraan eenigszins te twijfelen. De gebeurtenissen dier dagen, de woelingen der Fransche revolutie, hebben ook zeker geen gunstigen invloed op den stand der Effecten uitgeoefend. Wel vinden wij nog Attestatien de Vita van 1798, en zelfs rente-kwitanties van 1799, maar de omstandigheid, dat die niet ingevuld en niet gebruikt zijn, doet ons vermoeden, dat de loop van zaken niet gunstig was.

Het zou waarschijnlijk niet moeielijk zijn, te weten te komen, hoe het einde van dit „Contract van Overleeving"

geweest is. Wij deelden hier alleen mede, wat ons toevallig bekend werd, en kunnen voor den oogenblik geen tijd en geen gelegenheid vinden tot verdere nasporingen. Intusschen dit is zeker, dat de beloften in 1770 gedaan, *niet* vervuld zijn; de beloofde voordeelen waren zeer groot, vooral als men tot de langstlevenden behoorde, en men ging natuurlijk uit van de onderstelling „dat er „geene onverhoopte desastres zouden voorkomen." Zouden het onze voorvaderen geweest zijn, die, onder meer, aan de Amerikanen geleerd hebben, hoe men door het speculeeren op een lang leven en het beloven van groote voordeelen, buiten onverhoopte desastres, een groot succes kan hebben? Wanneer de Hollanders zich verdiepen in hetgeen er in hun land op dit gebied in de voorgaande eeuw is voorgevallen, moeten de tegenwoordige Amerikaansche methoden van Levensverzekering hen wel tot voorzichtigheid stemmen. Bepaald nieuw zijn die methoden niet; natuurlijk kan men de beloften in het oneindige varieeren, en aan de „onverhoopte desastres" een oneindig aantal vormen geven, de hoofdzaak is dezelfde: men is niet verzekerd! Eene Levensverzekerings-Maatschappij moet zekerheid geven in alle opzichten; beloften, met een slag om den arm daarnevens, behooren op dit gebied niet te huis. De daaruit voortgesproten verwachtingen hebben altijd teleurstelling opgeleverd, en zullen dat altijd blijven doen. Moge het hier medegedeelde uit de vorige eeuw, voor velen tot een afschrikwekkend exempel zijn!

No. 512. *6 Februari 1892.*

TWEE „BEGRAVENIS-SOCIETEITEN" UIT 'T LAATST DER VOORGAANDE EEUW.

„Tot steun voor Stad- en Landgenooten."

„Ik ben geboud voor jong en oud."

Den eersten Februari 1776 werd er in Amsterdam opgericht eene „Begravenis-Societeit" onder de zinspreuk „Tot steun voor stad- en landgenooten." De Directeur-Boekhouder heette CHRISTIAAN FREDERIK SCHERFF, een *Aanspreker*, die eerst woonde „in de Nieuwe Lelystraat „het derde Huys van de Laatste Dwarsstraat boven de „Chirurgijn" en met 1°. Mei 1791 verhuisde naar „de Egelantiersgragt Noordzij over de Scheepjes-Dwarsstraat." Deze heer had tot Mede-Directeuren DAVID ANROE, JEAN ANDRE DE L'HOMME EZ. en JN. JPH. GILBERT. Wij bezitten van deze Societeit alleen de 9de, 10de en 11de naamlijst der leden, waaruit wij niet veel meer kunnen opmaken, dan dat zij geheel op dezelfde wijze was ingericht als een ander fonds, dat den 30sten Maart 1787 mede te Amsterdam werd opgericht en hoogstwaarschijnlijk eene voortzetting van het bovenbedoelde is. Die tweede „Begravenis Societeit" heeft tot zinspreuk: „Ik ben gebouwt, voor jong en out" en de meeste leden van het eerste fonds vindt men in het tweede terug. De geheele inrichting van beide fondsen is volkomen gelijk en het vierledig Bestuur bestaat op één persoon na uit dezelfde namen; DAVID ANROE is vervangen door ENGBERT MAALDERINK, zoodat zich de vraag voordoet, of niet eene kleine onaangenaamheid tusschen de Bestuurders de aanleiding geweest is tot het

liquideeren van het oude, en het oprichten van het nieuwe fonds. Van dit laatste fonds bezitten wij het Reglement, waarvan wij hier eenige bizonderheden willen mededeelen. De aanhef is aldus:

„Dewijl onze Heiland ons heeft nagelaaten den eenen „den anderen tot nut te zijn na ons best vermogen met „die middelen welke ons door zijn Goedertierendheid ver„leent worden, onze Mede-Christenen te ondersteunen, „hebben wij vier Directeuren goed gedagt het volgende „Plan aan te bieden den geenen die geneegen zijn er „deel in te neemen." De uitkeering bij overlijden bedraagt altijd *f* 150.—. Er zullen 500 Leden aangenomen worden, „Mans- en Vrouwspersonen van twintig tot zeventig „jaar, sorteerende onder Christelijke Gemeentens zonder „onderscheid."

„Om alle misleiding voor te komen zij een iegelijk „gewaarschouwt, welke deel in deze Societeit willen „neemen, hen zelve niet te misleiden met laboreerende „kwaalen, aan te dienen (of verkeerde ouderdommen op „te geven), want bij ondervinding van zulke zij ontstoken „zullen zijn van het recht dezer Societeit ter decisie van „Directeuren en zeven deskundige Leeden." Als de candidaat-leden buiten de stad woonden, moesten ze een behoorlijke gezondheidsverklaring, door een Docter of een Chirurgijn geteekend, opzenden en „Lieden binnen deze „stad zullen gehouden zijn zig aan een der Directeuren „en den Boekhouder in persoon te vertoonen." Zeevarenden of Militairen konden geen lid worden, en indien een lid zeeman of militair werd, verviel het lidmaatschap.

De leden waren in tien klassen verdeeld. De personen van 20—25 jaren behoorden tot de 1ste klasse, die van 25—30 in de 2de enz., die van 65—70 in de 10de klasse. In de 1ste en 10de klasse werden 30 personen

opgenomen, in de 2de en 9de 40, in de 3de en 8ste 50, in de 4de en 7de 60, in de 5de en 6de 70 personen. Behalve 15 stuivers poliskosten en 3 stuivers voor elke jaarlijksche naamlijst van leden, moesten de leden alleen betalen wanneer er een lid gestorven was. Men betaalde dan in de achtereenvolgende klassen 3, 3½, 4, 4½, 5½, 6½, 8, 9½, 11 en 12½ stuivers. Hij die eenmaal in een zekere klasse was ingeschreven, bleef daarin tot zijnen dood, en ging dus, ouder wordende, niet over in eene hoogere klasse.

De plaatsen die door sterfgevallen vacant werden, werden „vervult door de personen die zig daar toe het „eerst hebben aangedient, zullende een bijzondere lijst „daar toe gehouden worden." Een *Bode* haalde bij sterfgevallen de contributien op; kwam deze te vergeefs, dan moest de contributie binnen acht dagen bij den Boekhouder bezorgd worden, op straffe van verlies van rechten. Op de jaarlijksche naamlijst der leden vindt men ook de namen der overledenen vermeld en de uitkeeringen, die hadden plaats gevonden. Indien een lid wegens wanbetaling geschrapt was, kon hij zijn polis voor 10 stuivers inwisselen. De polis bestond uit een klein boekje van 8 bladzijden, waarin het geheele Reglement was opgenomen. Het laatste blaadje bevatte het eigenlijke „Contract" en was door alle Directeuren onderteekend.

Ingeval een der vier vast aanblijvende Directeuren „kwam te overlijden of te bedanken, zullen de overige „Directeuren drie der Leden (dat is elk Directeur een) „in nominatie brengen om vervolgens bij loting de open„staande plaats als Directeur te vervullen." „Of zo door „wangedrag zig een der Directeuren onwaardig maakte „de toevertrouwde directie langer te dirigeeren zal hij

„zig laten welgevallen aan de decisie van Directeuren, en „ten minsten van zes deskundigen onbesproke Leden, de „zaak te laaten decideeren en zich vergenoegen met de „uitspraak zonder de overige Directeurs daarover in „rechten te vervolgen. Zullende alle voorkomende ge-„vallen van wat natuur die zijn deze Societeit aangaande „zo gedecideert worden."

De uitbetalingen hadden plaats tegen overgave der polis en op vertoon van een „doodschijn". „De verschotten „benoodigt zo van groote als van kleine Boeken en „Papieren etc. zal men zonder tot last der Leeden be-„taalen uit de overschietende Penningen komende van de „Contracten (polissen) en Lijsten geld".

Tot zoover de beschrijving van dit fonds. De laatste naamlijst van leden die in ons bezit is, loopt over het jaar 1793. Er waren in dat jaar niet minder dan 28 Leden gestorven, zoodat er *f* 4200.— was uitbetaald. De uitdeeling van 't begin der Societeit tot dien datum bedroeg in het geheel eene som van *f* 21,950.—.

Hoe het met de Societeit verder gegaan is, is ons onbekend. De staatkundige beroeringen dier dagen, gevolgen der Fransche revolutie, die zooveel hebben het onderst boven gekeerd, hebben wellicht ook aan deze onderneming een einde gemaakt.

Wij mogen echter op inrichtingen als deze „Begravenis-Societeit" niet met minachting neerzien. Wij stuiten natuurlijk in de wijze van voorstelling op dingen, die wij thans vreemd vinden. De wonderlijke aanhef van het Reglement, het uitsluiten van niet-christelijken, de almacht van het Bestuur zijn niet uit den tijd van heden, maar overigens bewijst de inrichting, dat er inderdaad naar gestreefd is de kleine burgerij te ondersteunen. Winstbejag stond niet op den voorgrond. Bedenken wij,

dat men voor elk overleden lid van de overigen *f* 165.50 aan contributie ontving, waarvan *f* 150.— contant moest worden uitbetaald, dan hield men van elk sterfgeval *f* 15.50 in kas. In de zeven jaren, die wij overzien kunnen, stierven er van de 500 Leden gemiddeld 21 jaarlijks, die, zooals uit de lijsten blijkt, onmiddellijk weer konden worden aangevuld. Door de sterfgevallen had men dus een winst van 21 × *f* 15.50 = *f* 325.50 per jaar. De 21 nieuwe Leden betaalden ieder 75 cents voor polisgeld, hetgeen dus per jaar een som in kas bracht van *f* 15.75, terwijl men van elk Lid 15 cents ontving voor de Naamlijst, d. i. van 500 Leden *f* 75.—. De geheele winst bedroeg dus *f* 416.25. Natuurlijk zal men nu en dan wel eenige baten hebben gehad van wanbetalers en personen, die overgingen in zee- of militairen dienst, maar daartegenover staat ook weer, dat de vertrekkende leden 50 cents voor hunne polis terug ontvingen en dat er nu en dan wel eens onvoorziene uitgaven zullen zijn voorgekomen. Gaat men nu na, dat van die *f* 416.25 een Bode moest betaald worden, dat de Directeur-Boekhouder toch zeker wel eenig salaris heeft genoten, dat alle drukkosten moesten bestreden worden, in één woord dat daaruit alle onkosten moesten worden goed gemaakt, dan vraagt men zich af of de contributie niet wat al te laag was gesteld?

Een paar bedenkelijke verschijnselen mogen we ook niet over het hoofd zien. Aan elk lid werd constant *f* 150.— uitgekeerd, maar van het jaar 1792 ontbreken de opgaven. Nu kan men gemakkelijk becijferen, dat er in dat jaar *f* 3650.— zou moeten zijn uitgekeerd, en dat getal is *niet* door 150 deelbaar. Waarom ontbreekt juist hier de opgave, en waarom ontbreekt ze na 1793? Zou het ook kunnen zijn, dat men, om niet al te veel leden

te verliezen, tot schikkingen zijn toevlucht moest nemen? Vreemd is het verder, dat er in het Reglement geen woord gerept wordt noch over eenige Vergadering van Leden, noch over eenige Rekening en Verantwoording, door het Bestuur af te leggen. Dat Bestuur deed voorschotten, die door de polisgelden en het Lijsten-geld moesten gedekt worden; maar wat gebeurde er als de eerste som eens grooter was dan de tweede?

Doch hoe dit zij, wij gelooven dat wij hier te doen hebben met een fonds dat geheel te goeder trouw werd opgericht en bestuurd, dat in vele opzichten de vroegere fondsen van dien aard overtrof in soliditeit, maar nog verre terug was bij hetgeen men thans van een goed ingericht Begrafenisfonds verwachten mag.

No. 741. *27 Juni 1896.*

Het Middelburgsch Placaat van 1776.

Onlangs werd onze Bibliotheek verrijkt met een zeldzaam voorkomend drukwerkje, dat ons om meer dan eene reden bizonder belangrijk voorkomt. Het is een Placaat, „gedaan en gearresteerd ter Vergadering van de Heeren „Staaten van Zeeland, in 't Hof aldaar, te Middelburg, „den 23 December 1776. (Onder Stond) Ter Ordonnantie „van Hooggemelde Heeren Staaten. (Was geteikend) „G. J. Blankert". De drukker was „Johan Bakker, „Ordinaris Drukker van de Edele Mogende Heeren „Staaten van Zeeland, te Middelburg." Wij willen hier het Placaat in zijn geheel mededeelen. Het luidt aldus:

Placaat.

De Staaten van Zeeland; Allen dengenen die dezen zullen zien, of hooren lezen, *Salut!* doen te weten: dat Wij in ervaring zijn gekomen, dat, eenigen tijd geleden, binnen Onze Provincie, sommige zoogenaamde Begravenis-Beursen of Societeiten, zonder eenige publique Auctoriteit, dog waar van waarschijnlijk de goede intentie kan geweest zijn, om voor eene geringe somme aan Nabestaande of andere, die men genegen is eene ordentelijke Begravenis te verzorgen, zijnde opgeregt geworden; den toeloop, welke die eerste Beursen of Societeiten gehad hebben, en de berekening der voordeelen, welke men vermeende, dat uit dezelve door de Directeuren genoten wierden, veele andere Onzer Ingezetenen hebben aangespoord, om insgelijks zulke Begravenis- en ook Huwelijks-Verjaring- en Kraam-Beursen of Societeiten aan te leggen; met zoo eene onbezonne drift, dat nog in dit loopende Jaar' er genoegzaam Weekelijks nieuwe in train werden gebragt en bereids tot een zeer aanmerkelijk getal zijn aangegroeid; en wel zoodanige, waar van men, om verscheidene daar in plaats hebbende misbruiken, en in zonderheid, om den onbehoorlijken handel, van op Namen van allerley staat van Persoonen, zonder derzelver voorafgaande kennis en toestemming, in te teikenen, moet besluiten, dat, van het bovengemeld goed oogmerk afgeweken zijnde, men het eigen voordeel van Directeuren en Inteikenaren alleenig, en geensints dat der Persoonen, op wier namen ingeteikend is, bedoeld.

En aangezien, bij de ondervinding, reeds gebleken is, hoe veele Disputen en Processen uit dezen handel zijn ontstaan, en het allesints te gemoet te zien is, dat zulks

nog dagelijks merkelyk zal vermeerderen, het geen, gevoegd bij andere daar uit voorkomende inconveniënten, eindelijk niet anders als zeer nadeelig en ruïneus voor veele Onzer goede Ingezetenen kan en moet uitvallen; waar tegen Wij, zoo veel mogelijk, willen voorzien: Zoo is 't, dat Wij goedgevonden hebben te statueeren, gelijk Wij doen bij dezen: dat na de Publicatie van dit Ons Placaat, geene Begravenis- Huwelijks- Verjaring- en Kraam-Beursen of Societeiten binnen deze Provincie zullen mogen worden opgeregt, als in de stemmende Steden Derzelve, na alvorens, daar toe Consent en Auctorisatie van de respective Regeeringen te hebben verzocht en bekomen; op poene niet alleen, dat dezelve voor nul en van geener waarde zullen werden gehouden, maar ook op eene boete van £ 50 Vls: voor ieder der Directeuren, dewelke zulks zouden bestaan te ondernemen, en van £ 2 Vls: voor ieder, die in dezelve zal hebben deel genomen.

Dat ook, zoodanig Consent en Auctorisatie niet zal mogen werden verleend, als tot het opregten van Beurzen of Societeiten in dewelke, onder anderen, de navolgende Articulen zullen wezen geïnsereerd, en worden geobserveerd op de poenen en boeten, als bij ieder derzelve, ten laste der Contraventeurs, zijn gestatueerd.

1. Dat niemand zal mogen inteikenen dan op zijn eigen Naam, of die van zijne of hare minderjarige Kinderen; tenzij dat geproduceerd werde een schriftelijk Bewijs op een Zeegel van 4 stuivers, onderteikend door den genen, op wiens Naam ingeteikend word, medebrengende een duidelijk Consent van zoodanig een Persoon, op wiens Naam ingeteikend word; op poene van nulliteit en boven dien van de boete van £ 2 Vls: voor den Inteikenaar en van £ 6 Vls: voor de Directeuren, die andere inteikeningen, als in voegen voorsz:, hebben

aangenomen of daar voor een Acte gepasseerd.

2. Dat in één en dezelve Beurs op één Persoon maar éénmaal zal mogen werden ingeteikend, op poene, voor iedere reis, dat op iemand meer dan eens daar ingeteikend is, behalven de nulliteit, nog door den Inteikenaar, zoo hij zulks op zig zelven of zijne of hare minderjarige Kinderen heeft gedaan, te verbeuren £ 2 Vls: en gelijke £ 2 Vls: door den genen, die meer als een schriftelijk Consent, om op zig te laten inteikenen, zal hebben gepasseerd, en volgens het hier nagenoemde 3 Articul meer als eene double der Inteikenings-Acte zal hebben aangenomen in één en dezelve Beurs.

3. Dat de Naam van den Inteikenaar zoo wel, als van den Persoon, op wiens Naam is ingeteikend, in de Lijsten zullen moeten uitgedrukt en bekend staan; en dat, zoodra de inteikening geschied is, daarvan een Acte aan den Inteikenaar, en een double daar van aan den Persoon, op wiens Naam is ingeteikend, zullen moeten werden afgegeven, door de Directeuren onderteikend, op een Zegel van 6 stuivers voor de Origineele Acte, en een van 4 stuivers voor de double; op poene van te zullen vervallen zoo wel de Directeuren, als de Acceptanten der Actens, in de boeten en poenaliteiten, bij de Ordonnantie op het Middel van het Klein-Zegel, in dato 6 September 1764, tegen de Contraventeurs van dien gestatueerd.

4. Dat de inteikening, ingevolge het 1 en 2 Articul behoorlijk geschied zijnde, de somme, welke volgens het Contract eener Begravenis-Societeit, bij het afsterven van den Persoon, op wiens Naam is ingeteikend, moet werden afgegeven, aan geen andere zal mogen worden betaald, als aan die gene, welke, in cas van overlijden, volgens een te produceeren voldoende bewijs, met de Begravenis van den Overledenen is bezwaard of de Directie daar

over heeft; en in de andere gevallen, van Huwelijk-, Verjaren- of Kraam-Societeiten aan geene andere, als aan de Persoonen zelve, op wier Namen is ingeteikend; waar van bij Quitantie, op een Zegel van 4 stuivers behoorlijk zal moeten blijken; op poene, ten laste van de Directeuren, dat die gedane betalinge voor nul zal worden gehouden, en den Persoon, op wiens Naam is ingeteikend, in cas van Huwelijk, Verjaren of Kramen, en in geval van Overlijden, die gene, welke met de begraving bezwaard is, of de directie daar over heeft, het recht bekomt, om de gestelde somme van de Directeuren te vorderen, die andermaal tot die betalinge, buiten kosten van de verdere Inteikenaren, zullen gehouden wezen.

En dat, in zoo verre, het Zegel, in dit Articul vermeld, mede niet behoorlijk mogte werde gebruikt, de dispositie der opgemelde Ordonnantie in dezen ook zoo wel ten aanzien der Directeuren, als van de Geld-Ontfangers plaats zal hebben.

5. Dat tot de Zegels, in de bovenstaande Articulen gemeld, geene andere zullen mogen worden gebruikt, als die, welke, na dato van dit Ons geëmaneerd Placaat, zullen zijn afgegeven en geparapheerd.

6. Dat Jaarlijks, op verbeurte van £ 25:0:0 Vls: voor ieder Directeur, over iedere Beurs, met productie van de Inteikens-Lijsten, Consenten tot Inteikening en van alle de Quitantien der afgegevene gelden, op zekeren, veertien dagen te voren in de Couranten te praefigeeren dag, aan die Geïnteresseerden, welke praesent zullen willen zijn, door de Directeuren zal moeten geschieden behoorlijk bewijs en reliqua van hunne, in het afgeloopen Jaar, gehoudene Administratie; na dat alvorens van de respective Regeeringen de bepalinge van dien dag zullen verzogt hebben, om, of Hun Ed: Agtb: mogten goed-

vinden één of meer Heeren Commissarissen uit den Haren te benoemen, om bij het opnemen dier Rekeningen te adsisteeren.

En eindeling ten 7, Dat alle Directeuren van de hier bovengemelde Beursen of Societeiten bij hunne Admissie tot het opregten derzelve en ook derzelver Opvolgeren, zullen moeten stellen behoorlijke en sufficante Cautie van twee, door de Heeren van de Weth der respective Steden gelegaliseerde, en geene Directeurs zijnde, Borgen, zoo voor de behoorlijke Administratie, als de stipte naarkominge dezer opgemelde Articulen.

Alle de voorz: boeten te appliceeren een derde voor den Officier, die de Calange doed; een derde voor den Aanbrenger, en een derde voor den Armen dier Stad, daar zulks voorvalt: zullende, om de Contraventien in dezen te beter te konnen ontdekken, het aan de respective Officieren vrij staan, om de laatstgedane Rekeninge over iedere Beurs, met de daar toe relative Stukken, hier boven Articul 6 gemeld; aan hen ten fine van examinatie, te doen overgeven, zonder dat zulks, op eenig praetext, hoe genaamd, door de Directeuren zal mogen worden geweigerd, op poene van £ 50 Vls. telken reise.

Terwijl wij, ten aanzien van de reeds subsisteerende en, voor dato dezes, opgeregte soortgelijke Beursen of Societeiten, als hier voren zijn vermeld, voor het vervolg, al verder statueeren en wel uitdrukkelijk bevelen, dat op geene derzelve, door eenige meerdere of mindere Rechtbanken onzer Provincie, eenig Recht zal mogen worden gedaan; met stricte interdictie aan alle Advocaten Procureurs of andere Rechtsvorderaars, om ooit of ooit, eenige Disputen, dezen aangaande, voor dezelve Rechtbanken te brengen, ofte vervorderen, op poene van in geen geheel jaar, voor eenige Rechtbanken

in Zeeland, hoe genaamd, te zullen mogen dienen en postuleeren.

En zulks alles tot zoo lange, dat de voorz: reeds opgeregte Beursen of Societeiten mede de behoorlijke Admissie, als boven, en op dezelve Articulen als hier voren gemeld, zullen hebben bekomen.

Ende op dat niemand hier van eenige ignorantie zoude kunnen praetendeeren, zal deze alomme werden gepubliceerd en geaffigeerd, daar zulks gewoon is te geschieden; mitsgaders worden toegezonden aan alle Onze Officieren en Gerechten, als mede aan Onze beide Hoven van Justitie, om ieder zoo veel hun aangaat, zig daar na stiptelijk te gedragen; met last aan de welgemelde Gerechten en Hoven van Justitie respective, omme van den inhoud van dien, zoo verre zulks de Practisijns voor hunne Rechtbanken postuleerende betreft, ter Rolle, praelecture te laten doen; want Wij zulks ten algemeenen nutte Onzer goede Ingezetenen alzoo bevonden hebben te behooren.

No. 733. *2 Mei 1896.*

Een honderdjarig Fondsje.

Reeds meermalen hebben wij vermeld, dat Nederland in de vorige eeuw rijk was aan zoogenaamde Bussen, Societeiten, Fondsen enz. Geen land kon op zooveel inrichtingen van dien aard wijzen. Het doel er van was om òf zich zelven na verloop van een zeker aantal jaren een zekere som of een pensioen te verzekeren, òf om voor de weduwen te zorgen, òf om de begrafeniskosten

te bestrijden. Uit het Verslag der Nuts-Commissie blijkt, dat er ook thans nog vele van die instellingen bestaan, waarvan de meeste het verzekeren van een eerlijke begrafenis of een uitkeering van een klein bedrag ten doel hebben, maar telkens bespeuren wij, dat er op kleinere plaatsen nog Fondsen bestaan, die niet in het Nuts-verslag genoemd worden. Zoo kregen wij onlangs het Reglement in handen van een Bus, gevestigd in een klein stadje, waarvan wij den naam evenmin als den naam van de Bus noemen willen. Wij doen dat niet, omdat wij den schijn vermijden willen van met zulke naieve inrichtingen den spot te drijven. Het tegendeel is het geval. Wij gevoelen een zekeren eerbied voor de eenvoudige menschen, die, zonder eenig eigenbelang, zulk een Fonds beheeren, zich niet inlaten met wetenschappelijke beschouwingen, niet denken aan Staatstoezicht of iets van dien aard, en toch een inrichting in stand houden, die den loop der tijden trotseert en hoogst zegenrijk gewerkt heeft en nog werkt.

De Bus, die wij hier op het oog hebben, bestaat ruim honderd jaren. Tot voor weinige jaren bestond er geen Reglement, maar kon men de bepalingen uit de notulen leeren kennen; later werd er een Reglement gedrukt, maar de bepalingen uit de notulen kunnen daarbij niet gemist worden. De Bus heeft eenige bezittingen, die bestaan uit beleggingen op het Grootboek, Hypotheken en Effecten; zij keerde in sommige jaren meer aan winst uit dan de contributie bedraagt. Zij is bestemd voor eene bepaalde klasse van personen, die dezelfde betrekking uitoefenen. Wij zullen die betrekking met..... weergeven, teneinde zoo min mogelijk te laten blijken, welk Fonds wij op het oog hebben. Het „Reglement" luidt dan aldus:

ARTIKEL 1. De Vereeniging zal bestaan uit de alhier gevestigde..... die zich verklaren daarvan lid te willen worden.

ART. 2. Ieder, welke verlangt ingeschreven te worden, zal moeten betalen één gulden; hiervoor zullen zij bij overlijden dadelijk aanspraak hebben op Dragers en rouwkleed. De ongehuwde kan zijn vrouw *gratis* laten inschrijven als hij huwt, mits niet ouder dan 40 jaren.

ART. 3. Ieder lid zal moeten contribueeren 10 cents per week en bij verzuim hiervan 5 cent boete per week. Na verloop van vier weken niet voldaan hebbende, zal hij door de Voogden schriftelijk worden aangemaand, waarvoor de Busknecht zal moeten ontvangen 10 ct.

Na acht weken niet betaald hebbende, zal hij van zijn lidmaatschap vervallen.

ART. 4. De leden welke tijdens hunne inschrijving geen 30 jaren oud zijn, zullen na twee jaren gecontribueerd te hebben, trekkend zijn. Zij die tusschen de 30 en 35 jaren oud zijn, zijn na drie jaren trekkend. Ouder dan 35 jaren worden geen leden toegelaten.

ART. 5. De leden welke zich zelven van het leven berooven zullen noch van begrafenis, noch van gelden iets kunnen genieten, hetwelk niet toepasselijk is op beide, leden.

ART. 6. De overblijvende weduwe van een trekkend lid zal na het overlijden van haren man, op gelijke wijze, zonder contributie, trekkend zijn, doch zoo zij hertrouwd en haar man geen lid is van de Bus, zal zij van alle rechten vervallen zijn.

ART. 7. Zoo een lid na het overlijden van deszelfs vrouw hertrouwd en zijn tweede vrouw laat inschrijven, zal hij daarvoor moeten betalen één gulden, mits zij niet ouder is dan 60 jaren, waarvoor zij dadelijk aanspraak

heeft op Dragers en Rouwkleed. Na verloop van 10 jaren met haar man geleefd te hebben zal zij de som van Vijftig Gulden genieten.

ART. 8. De leden welke 2 jaar gecontribueerd hebben, zullen bij overlijden 50 gulden genieten; zij die twintig jaren gecontribueerd hebben 60 gulden, zij die 25 jaren gecontribueerd hebben 65 gulden en zij die 30 jaren gecontribueerd hebben 70 gulden.

ART. 9. Alle leden zijn verplicht bij overlijden van leden op hunne beurt te dragen, behoorlijk in het zwart gekleed, op verbeurte eener boete van 50 centen. Bij ziekte of familie-betrekking is men verschoond om te dragen, zoo ook zij die boven de 60 jaren oud zijn.

ART. 10. Iedere drager die te laat komt zal 10 centen boete moeten betalen en iedere drager die van de begrafenis wegblijft zal één gulden boete verbeuren.

ART. 11. Bij iedere begrafenis zal een Voogd tegenwoordig moeten zijn, ook behoorlijk gekleed.

ART. 12. Bij het overlijden van een Voogd zal diens vacature met zes weken weer voltallig moeten zijn en gekozen worden door de contribueerende....

ART. 13. Iedere Voogd die gekozen wordt zal tien jaren lid moeten geweest zijn; hij mag niet in bloedverwantschap zijn met de bestaande Voogden en hij zal uitsluitend..... of..... moeten zijn.

ART. 14. De Voogden zullen de werkzaamheden onderling regelen, maar zijn toch allen aansprakelijk voor de goede handhaving van gemelde Bus.

ART. 15. De kist, waarin de gelden en geldswaardige stukken moeten zijn geborgen, zal binnen de poorten dezer stad verblijven en zal met drie verschillend werkende sloten zijn voorzien, waarvan elk der Voogden een sleutel in bewaring moet hebben, behalve de kistbewaarder.

ART. 16. Eenmaal in elk jaar zal er verantwoording gedaan worden van den staat waarin de Bus zich bevindt, aan alle leden bij de sluiting van het jaar. Daarvan zal de Busknecht aanzegging doen.

ART. 17. Indien er door de leden een gegrond vermoeden bestaat dat de administratie niet behoorlijk wordt waargenomen of van dit Reglement wordt afgeweken, zullen zij zich met schriftelijk bewijs moeten vervoegen ten huize waar de zitting plaats heeft, om acht dagen daarna de uitspraak te hooren.

ART. 18. De administratie van gemelde Bus zal worden waargenomen door *vier Voogden*, welke voor hunne werkzaamheden zullen genieten ieder zes Gulden per jaar. Daar waar de zitting plaats heeft worden de boeken bijgehouden en die Voogd zal al daarvoor twee Gulden per jaar extra genieten.

Aldus goedgekeurd op de Algemeene Vergadering....

Er bestaat nog een „Reglement over de geldelijke „uitkeering van de.... Bus, indien de staat der kas zulks toelaat". Dit heeft waarschijnlijk betrekking op de winst-uitkeeringen, en luidt aldus:

ARTIKEL 1. Alle mannelijke leden van gemelde Bus zullen van de uitkeering genieten, mits zij Vijf volle jaren gecontribueerd hebben.

ART. 2. Aan de.... of...., die Vijf jaren lid en.... of.... zijn geweest, zal volle uitkeering toegewezen worden.

ART. 3. Leden, geen..... of .... zijnde, zullen na Vijf jaren halve uitkeering en na Tien jaren volle uitkeering genieten.

ART. 4. Indien er uitkeering geschieden kan, zal deze

plaats vinden in het laatst van de maand December van ieder jaar.

—

Rechtsgeleerden, taalkundigen en actuarissen zullen waarschijnlijk vele aanmerkingen hebben op zulk een Reglement, en toch: de Bus bestaat langer dan een eeuw, de leden krijgen nu en dan een flinke winst en van malversatien is geen sprake. De leden ontvangen een Reglement, waarin hun naam en voornaam, den datum van inschrijving en hun ouderdom wordt genoteerd, en als ze sterven wordt daarin den „Datum van Overlijden" aangeteekend. Eenvoudiger kan het al niet! Zullen we het nu mettertijd beleven, dat deze Bus onder de Inrichtingen van Levensverzekering gerangschikt zal worden? Zullen de „Voogden" voortaan eene reserve mathematisch moeten berekenen en eene „wetenschappelijke balans" moeten publiceeren? Wij zouden daarop niet met een beslist „neen" durven antwoorden. We leven in een tijd waarin alles en dus ook zoo iets mogelijk is. De vaderlijke zorg der Regeeringen strekt zich tegenwoordig zeer ver uit, en het spreekt toch wel van zelf, dat „de Staat" veel beter dan „de Voogden" weet, hoe zoo'n Bus moet worden ingericht!

Wij zouden onze Staatslieden willen toeroepen: *hands off!* 't Is best mogelijk, ja zelfs wel waarschijnlijk, dat het met zulke Bussen wel eens minder goed gegaan is dan met de hier bedoelde, maar men mag niet voorbijzien, dat zulk een Bus, ook al is haar verloop niet gunstig, toch in het verleden veel goed kan gedaan hebben, stellig meer, dan wanneer de leiding in handen van staatsambtenaren geweest ware.

De volledige geschiedenis van de fondsen, die hier in

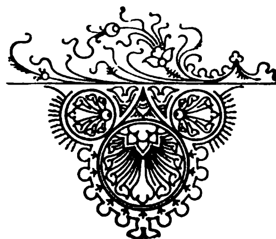
de voorgaande eeuw in zoo grooten getale bestonden, moet nog geschreven worden en zal hoogst interessant kunnen zijn, omdat zij leeren zal hoezeer de zucht naar voorzorg reeds toen den Nederlander eigen was, hoe veel vermogend de kracht van het particulier initiatief is, en wat de rol moet zijn, die de Staat in deze zaken te vervullen heeft.

EINDE.

INHOUD.

TWEEDE AFDEELING.

BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS DER LEVENSVERZEKERING IN NEDERLAND.

Stoomdrukkerij ROELOFFZEN & HÜBNER, Amsterdam.

